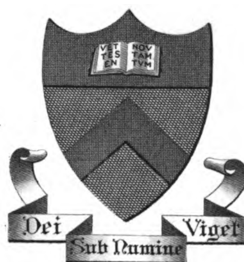
Studier i modern språkvetensk...

Stockholms universitet, Nyfilologiska ...

VET TES EN
NOV TAM TVM
Dei
Sub Numine
Viget

STUDIER

I

MODERN SPRÅKVETENSKAP

UTGIVNA AV

NYFILOLOGISKA SÄLLSKAPET

I

STOCKHOLM

IV

UPPSALA 1908
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Redigerandet av föreliggande volym har ombesörjts av Sällskapets ordförande och dess sekreterare jämte professor Wahlund, docenten Staaff samt lektor Kjederqvist.

Innehåll.

Föredrag, som hållits vid sällskapets sammanträden v. t. 1905—h. t. 1907.

Den 18 februari 1905:

Lektor *A. Malmstedt:* **Några syntaktiska frågor beträffande franskan.**

Rektor *Å. W:son Munthe:* **Något om uttrycket »myror i huvudet» och liknande talesätt.**

Den 8 april 1905:

Läroverksrådet *B. J:son Bergqvist:* **Några subjektiva tidsmått i tyskan och svenskan.**

Docenten *E. Staaff:* **Ärkeprästen av Hita.**

Den 21 oktober 1905:

Lektor *W. E. Harlock:* **Some illustrations on a point of word-order in modern English.**

Lektor *J. Kjederqvist:* **Ett kapitel språkkomik.**

Den 10 mars 1906:

Fil. D:r *Sven Söderman:* **Maurice Maeterlinck.**

Den 21 april 1906:

Professor *C. Wahlund:* **En outgiven gammalfransk, delvis versifierad efterbildning av Salomos Höga visa, «le Livre des Chansonnettes amoureuses», tillskriven den hel. Peter av Luxemburg.**

Docenten *R. G:son Berg:* **Om den svenska sonettdiktningen.**

Den 17 november 1906:

Professor *P. A. Geijer:* **Den i den provençalska trubadurpoesien och dess fortsättningar dominerande uppfattningen av kärleken.**

Den 16 februari 1907:

Lektor *C. Palmgren:* **De engelska verben på -en i historisk belysning.**

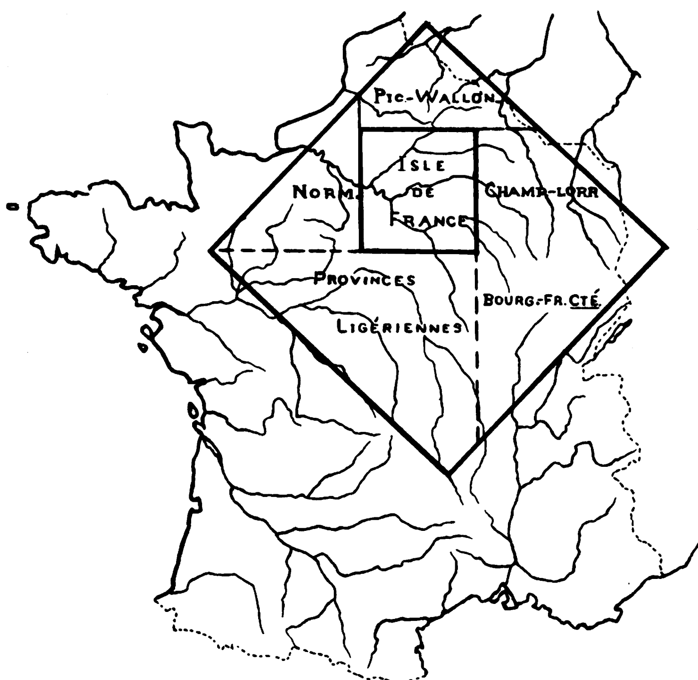
Rektor *Å. W:son Munthe:* **Några notiser om José Echegarays jungfrutal i spanska Cortes.**

Den 20 april 1907:

Docenten, lektor *O. Östberg:* **Ur den medeltida magien.**

Den 9 november 1907:

Lektor *K. F. Schmidt:* **Engelsk skolslang i Kiplings Stalky & C:o.**

KARTA

SÅSOM SUPPLEMENT

TILL

STUDIER UTG. AF NYFILOLOGISKA SÄLLSKAPET

II, 1901, pp. 1—10

Carl Wahlund

KRONOLOGISKT ORDNADE

GEOGRAFISKA SCHEMATA

ÖFVER

NORDFRANSKA MEDELTIDSLITTERATUREN

FÖRSÖKSVIS UPPSTÄLLDA

URVAL

EFTER LANDSKAP OCH I TIDSFÖLJD

AF

TYPISKA FORNFRANSKA LITTERATURVERK

CARL WAHLUND

HEL. PETER AF LUXEMBURG

(1369—1387)

HONOM ÄGNADE BIOGRAFIER

HONOM TILLSKRIFVEN UPPBYGGELSEBOK

UPPSALA 1908
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

§ 1.

Hel. Peter af Luxemburg.

(1369—1387).

Den framemot fjortonde århundradets slut inom västerländska kyrkan utbrutna stora påfveschismen framkallade icke allenast mellan Europas stater,[1] utan ock inom dess furstesläkter, mångenstädes söndring. Exempelvis blef detta fallet bland huset Luxemburgs medlemmar. Kejsar Carl IV af Luxemburg, död två månader ungefär efter schismens utbrott, hade ifråga om denna ådagalagt en viss politisk försiktighet,[2] men hans son och efterträdare, Wenzel IV, ställde sig afgjordt på påfvens i

[1] De rivaliserande båda påfvarne hade valts, den ene på våren, i början af april, och den andre på hösten, i slutet af september, 1378. Tyskland, England och Flandern blefvo den först valde trogna; Frankrike, Spanien och Skottland bestämde sig för motpåfven. För honom hade franske kungen förklarat sig, i Vincennes, 16 november s. å., och redan detta blef för den engelske konungen en anledning att, på tillskyndan dessutom af sina onklar, förklara sig, i bref 14 september följande år, för den ursprungligen valde, så mycket mer sedan medtäflaren, jämte sina kardinaler öfvergifvande Italien, sommaren 1379 slagit sig ned inom Frankrike.

[2] Härom kan man läsa i Froissart's *Chroniques: Encores vivoit Charles de Boësme, rois d'Allemaigne et empereres de Romme. Et se tenoit a Prage en Behaigne et estoit bien enfourmés de toutes ces coses qui li venoient a grant mervelle, et quoique tous ses empires d'Allemaigne, excepté l'arcevesquiet de Treves, creissent de fait de corage et d'intention en Urbain, ne ne voloient oir parler d'autre, li empereres se faindi et dissimula tant qu'il vesqui, et en respondoit, quant on en parloit en sa presence, si courtoissement que tout prelat et baron de son empire s'en contentoient.*

Rom, Urban's VI, sida. För påfven i Avignon, åter, Clemens VII, tog Peter's af Luxemburg äldste broder Waleran lika bestämdt parti. Och han stod denne både i handling och med löften bi. Detta torde varit en åtminstone i någon mån bidragande orsak att, när biskopsstolen i Metz år 1384 i januari blef ledig, påfven Clemens till dess innehafvare nämnde den då visserligen ännu icke femtonårige, men för lärdom och gudsfruktan allaredan bemärkte Peter af Luxemburg, tvifvelsutan i förhoppning att ynglingens visdom skulle ersätta hvad honom brast i ålder.[1] Men icke nog härmed; någon tid efteråt upphöjde honom också samme påfve till kardinalsvärdigheten,[2] i akt och mening att på så sätt förekomma, det den nyutnämnde biskopens underårighet bragte aktningen för hans ämbete i fara. Nu voro emellertid, i motsats till prästerskapet, stiftsstadens borgare Urbanister och kejserligt sinnade. Detta åter hade till följd att, då här gällde rädda åt brodern hans nyvunna biskopsdöme, Waleran såg sig nödsakad tillgripa vapenmakt, och, i slutet af mars 1385, tågade han med en truppstyrka mot Metz. För att dels undandraga den unge kardinalen krigets faror, dels också bereda åt hans anlag och dygder ännu mera lysande tillfällen att göra sig gällande, kallade honom hans påflige beskyddare till sitt hof vid Rhônens strand. Det för den allvarlige adelsynglingen så tilldragande Paris, dit han hösten 1377 anländt från fäderneslottet Ligny,[3] och vid hvars universitet han alltseder-

[1] *Le pape le fit évêque... à l'âge de 15 ans, persuadé que sa sagesse & sa vertu suppléeroient à sa grande jeunesse* (le MORÉRI).

[2] Blott en kardinal nämndes vid den sjätte i ordningen af påfven Clemens' kardinalsutnämningar; *Sexta Creatio... Auenione antipapa creauit anticardinalem unum, is fuit Petrus de Lucemburgo;* A. CIACONIUS, *Vitæ et Gesta Pontificum*, Romæ, 1601, in-fol., p. 799.

[3] Slottet Ligny (*Dépt* Meuse, *Arrt* Bar-le-Duc), ungefär halfvägs mellan Châlons-sur-Marne och Nancy, tillhörde under nära fem århundraden prinsarna af huset Luxemburg. Det har under seklernas lopp hyst ryktbara gäster, en Antoine de la Sale, som där författade *la Salade*, och en Bayard, efter hvilken en gata i Ligny alltfortfarande bär namn. År 1719 såldes Ligny för öfver 2,500,000 *Livres* till hertigarna af huset Lothringen. Polske konungen Stanislas Leczinski, hertig af Lothringen, dekreterade, midsommar-

mera med få afbrott[1] studerat, lämnade han nu, den 23 september 1386,[2] för alltid; dock gick ständigt hans längtan dit åter.[3]

Den lifsuppgift, som Peter af Luxemburg på tillskyndan af sin gynnare, Avignon-påfven, och med tillhjälp af sin studiekamrat från Paris-tiden, sedermera universitetsrektorn i Paris, Nicolas de Clamenges,[4] planlagt att, till besvärjande af den för kyrka och stater så fördärfbringande schismen, företaga en rundresa[5] till Europas tre mäktigaste monarker, konungarna

dagen 1747, slottets rasering samt, strax efter nyåret 1748, planterandet af en ännu befintlig park å platsen för slottsbyggnaderna. Nu återstår af Ligny's slott allenast det år 1191 byggda, i våra dagar 22 meter höga, nordöstra tornet, uti hvars tredje våning visas ett för närvarande till fängelse afsedt, hvälfdt, kvadratiskt rum med dager från tvenne små fönster: där var det som hel. Peter af Luxemburg föddes.

[1] Såsom gisslan för sin broder Waleran, som hade blifvit tillfångatagen af Engelsmännen, måste Peter af Luxemburg i juni 1380 inställa sig i Calais; nio månader räckte hans fångenskap där. Sedermera vistades han omväxlande i Metz, i Paris och på Ligny under tvenne års tid, räknadt från Pingsttiden 1384. Då var det nämligen som han för första gången besökte sin biskopsstad; det officiella intåget, hvarvid han barfota red likt Frälsaren på en åsna, ägde rum först i början af följande året.

[2] Redan på våren s. å. 1386, den 24 april, hade konung Carl VI, såsom hjälp till bestridande af kostnaderna för Avignon-nedresan, skänkt sin jämnåldrige «kusin» en summa af tvåtusen *Livres* (enligt *Gallia Christiana*).

[3] *Helas! cum eram Parisiis, videbatur mihi quod essem in paradiso, quia habebam tempus orandi, & modo mihi videtur, quod ego sum in inferno, quia ad voluntatem non possum vacare orationibus, secundum quod Parisiis faciebam* (*Acta Sanctorum Julii* t. I, p. 541, § 102). *B. Petrus dixit talia verba: Utinam numquam intrassem curiam! causam reddens, quia non poterat ita orare & devotiones suas complere, sicut Parisiis faciebat* (l. c., p. 543, § 114). Och Peter's af Luxemburg trägnaste följeslagare alltifrån år 1382, och sannolikt också hans närmaste vän, Gui de Maisières, *licencié en décrets*, vittnar om honom: *D. Petrus, postquam venit ad curiam, in devotionibus & orationibus magis solito insistebat, nec erat in se ipso jucundus* (l. c., p. 531, § 41).

[4] För Nicolas de Clamenges (i *Dépt* Marne) se bl. a. Gaston Paris, *Mediæval French literature. Translated from the French by* Hannah Lynch, 1903. Eller densammes *Esquisse historique de la littérature française au moyen âge,* 1907.

[5] Denna Peter's af Luxemburg tilltänkta europeiska rundresa, som afsåg att söka åvägabringa återställandet af kyrkans enhet och för hvilken marschrutan redan var utstakad (Paris—London—Cöln, samt dessemellan åtskilliga vallfartsorter), skulle han ej företaga ensam; med honom skulle följa, förutom tre doktorer i den kanoniska rätten, tre teologie doktorer: hans lärare

i Frankrike och i England och tyske kejsaren, alla tre hans fränder, den strandade, på grund af att hans hälsa alltsedan ankomsten till Avignon varit vacklande. Hans läkare, fyra till antalet, tillstadde ingen långresa, men tillrådde ombyte af luft — han led af lungsiktighet[1] — och vid Påsktiden 1387 flyttade han öfver till en förstad å motsatta Rhône-stranden (på franskt område), Villeneuve-lez-Avignon. Från och med Christi-himmelsfärdsdagen måste han hålla sig inne uti sina rum; midsommardagen nödgades han intaga sängen, och på aftonen den 2 juli 1387 utandades han sin sista suck.[2]

Redan från och med sin begrafningsdag af «folkets röst» utropad för undergörare blef han heligförklarad[3] först omkring

i grammatik, rektorn för Paris-universitetet François de Saint-Michel, vidare hans lärare i filosofi, universitetskanslern, kardinalen Pierre d'Ailly — enligt Bossuet «*Totius Ecclesiæ lux*», också kallad «*l'Aigle des docteurs de France*» —, samt slutligen hans lärare i teologi, en faderlig vän, som skulle blifva hans biograf, Jean de la Marche. Denne sistnämnde hade deltagit i hans första intåg i Metz samt likaledes ledsagat honom från Paris till Avignon, dock blott för att där snart få bevittna hans testamente, mottaga hans sista suck och följa hans stoft till grafven. — Längre fram, år 1398, företog Pierre d'Ailly, å Frankrikes och Tysklands suveräners vägnar, ensam en färd i medlarsyfte till de bägge påfvarne, i Rom och i Avignon.

[1] Året före Peter's af Luxemburg hädanfärd hade hans näst äldre broder Robert dött, efter en tärande sjukdom, vid knappa trettio år; och icke synnerligen långt efteråt, innan seklets slut, dogo både den näst yngre brodern Jean, vid tjugusju års ålder, och, innan ännu nådda tjugufem år, yngste brodern André, i bröstsjukdom.

[2] Huset, med rummet hvarest Peter af Luxemburg dog, finnes ännu kvar i Villeneuve-lez-Avignon; det ligger nästan midtför stadens rådhus.

[3] Fadern till Peter's af Luxemburg nyss nämnde vän Gui de Maisières (p. 5, n. 3), den vidtbereste forne statsmannen Philippe de Maisières, hvilken sedan 1380 mestadels lefde helt tillbakadraget inom en klostercells murar — *le povre vieil pelerin*, som han själf brukade kalla sig; *inter omnes devotos Parisienses devotissimus*, som han under Peter's af Luxemburg kanonisationsprocess flerfaldiga gånger kallades — lärer till sin forne discipel konung Carl VI inberättat, från Avignon, att på den fromme unge kardinalens nyss fyllda graf underverk skedde så många och så stora *qu'ils suffiroient pour les apostres de Jesus-Christ.* Ett dylikt jämnställande med undren på apostlarnas tid — *temporibus apostolorum, prodigiorum feracissimis* — göres i *Acta Sanctorum* af J. Pinius. Inom den korta tiden af ett och ett fjärdedels år efter Peter's af Luxemburg död hade antalet af hans underverk hunnit blifva så stort, tillsammans nittonhundrasextiofyra stycken (eller ett vid

halftannat århundrade senare, af kyrkans dåvarande öfverhufvud — i Rom — påfven Clemens VII, Jul. Medici.[1] Till upphöjelse och ära framgräfdes nämligen mot slutet af sommaren 1527[2] de jordiska kvarlefvorna af vår kardinal, utur den graf å Avignons fattigkyrkogård,[3] där desamma gömts i enlighet med den döendes i hans testamente särskildt uttalade önskan.[4] Den

pass hvar sjätte timma), att redan så tidigt som år 1388 en biograf (se nedan) ansåg undergöraren värd få sitt namn inskrifvet i helgonens bok: *par la clere euidence et apparence de iceulx* (*de ses sains miracles*) *se demonstre* (*P. de L.*) *digne d'estre inscript et mis au cathologue et nombre des sains.* Några få år senare, ungefär samtidigt med att Urban VI på sitt håll förberedde kanoniseringen af en kvinna, som, äfven hon, arbetat för påfvemyndighetens återförande till Rom, nämligen Birgitta från Sverige, anställde Clemens VII uti Avignon en Peter's af Luxemburg beatifikationsprocess, som likväl ej omedelbart ledde till åsyftadt mål. Beedigade vittnesprotokoll från denna process (*tabulæ authentice consignatæ, & apostolica auctoritate collectæ pro Canonizatione Beati nostri*) intyga, att undrens antal år 1390 hade sprungit upp till tvåtusenfyrahundrasjuttiosex. Allt detta är emellertid skedt efter Peter's af Luxemburg tid. Medan han lefde, gjorde han intet underverk. Långt vackrare dock än något af de under, hans namn fått taga i släptåg, är onekligen hans själfva lefnad.

[1] På påfveschismen berodde detta dröjsmål, ty ännu långt efter det den stora söndringen inom katolska kyrkan upphört, funnos kardinaler, som ej kunde förlåta Peter af Luxemburg att ha hyllat den icke romerske *pseudopapa* Clemens VII, Rob. de Genève.

[2] Härom närmare uti Carpentras-mss. 513—514, en samling, i två delar, kopior och utdrag angående Provence's religiösa historia, hopbringad under 1600-talets förra hälft af Peiresc's vän Dom P. de la Rivière. T. I, p. 1—15: *Processus relevationis corporis Beati Petri de Lucemburgo.*

[3] Fattigkyrkogården, *le cimetière Saint-Michel*, så kallad efter ett därinom år 1347 byggdt och åt ärkeängeln helgadt kapell, fick redan på 1390-talet gifva plats åt en celestinerkyrka jämte, öfver kardinalens graf, ett kapell. Till detta hade bl. a. Jean II de Luxembourg-Ligny-Brienne testamenterat sextusen dukater för att få en hviloplats vid sin salige broders fötter. Äfvenså den yngste af bröderna, biskopen i Cambrai, André, uttalade i sitt testamente, 1396, önskan att få sitt hjärta förvaradt i samma kapell.

[4] Inför den annalkande döden anspråkslös var, likasom Peter af Luxemburg, också hans ofvan omtalade vördade vän och själsfrände Philippe de Maisières. Denne lämnade i ett, år 1392, egenhändigt nedskrifvet testamente angående sin begrafning de noggrannaste bestämmelser. Hans lik skulle nämligen naket, lagdt i missdådares bojor, släpas på ett trägaller till kyrkan, ty: *celui qui en son temps a esté orgueilleux a bien mestier de soy humilier a la fin.* — Härmed likartadt kan äfven förekomma långt efter medeltiden. Victor Hugo önskade ju föras till sitt sista hvilorum i en de fat-

helgedom och det altare, som sedan åt dem under tidernas lopp ägnats, skonades icke af Franska revolutionens stormar;[1] dock, efter något halfsekel, mödade sig fromma händer att föra tillsamman igen benen af den som blifvit Avignons skyddshelgon, och nyårsdagen 1854 invigdes, i kyrkan Saint-Didier[2] i Avignon, ett hel. Peter's af Luxemburg kapell, med några hans reliker i förvar för de troendes dyrkan.

***

Såsom dyrbara reliker förvaras, i närvarande stund, ben af den unge kardinalen, förutom i sagda Avignon-kyrka, på bl. a. följande ställen:

Avignon, *l'Archibasilique métropolitaine de Notre-Dame des Doms;* ett refben, skänkt år 1597 af Avignons dåvarande ärkebiskop, Mgr Bordini.

Perpignan, *la Chapelle des Minimes;* ena af helgonets armar, gåfva, år 1642, från *les Célestins d'Avignon.*

Ligny, *l'Eglise paroissiale;* led af en af helgonets fingrar.

Villeneuve-lez-Avignon, *l'Eglise paroissiale & l'Eglise de l'Hòpital.*

Avignon, *le Grand-Séminaire de Saint-Charles;* ena af helgonets ben.

Avignon, *le Noviciat des Frères des écoles chrétiennes.*

---

tiges likvagn, och, den första juni 1885, *aux flammes d'un soleil d'apothéose, le chétif corbillard des pauvres, immense d'orgueil, partait de l'Etoile pour monter au Capitole* (Henri Lavedan).

[1] Efter revolutionen blef Peter's af Luxemburg kyrka förändrad till en invalidboställsbyggnad. Senare, och ännu i slutet af adertonhundratalet, tjänade densamma till militäriskt straff-fängelse; numera hyser den inom sina väggar Avignons fortifikationsskola. Kapellet å forna fattigkyrkogården finnes, åtminstone till murarna, kvar. Det bildar hörnet mellan *la rue Saint-Michel* och *la place des Corps-Saints.* Helgonets namn bibehåller nog byggnaden än, men bestämmelsen är vorden en annan. En skylt på fasaden ger nogsamt besked: *Café Luxembourg.*

[2] I samma kyrka förvaras numera hel. Peter's af Luxemburg gamla relikskrin. Helgonets hufvudskål hade fr. o. m. år 1609 förvarats särskildt inuti en byst af silfver; fr. o. m. revolutionen har hvarje spår, såväl af reliken som af silfret, försvunnit.

Avignon, *la Chapelle des dames Carmélites.*

Avignon, *la Chapelle des dames du Sacré-Cœur.*

Nu sist nämnda sex ställen, samt vissa familjer i Avignon, erhöllo år 1854 sina reliker efter Avignons helgon utaf dåvarande ärkebiskopen därstädes, Mgr Debelay.

Paris, *les Elèves de la Maîtrise de Notre-Dame;* relik, på särskild begäran af (1908 döde) ärkebiskopen i Paris, Mgr Richard, skänkt år 1880 utaf Avignons ärkebiskop, Mgr Hasley.

Cambrai, *l'Eglise métropolitaine.*

Rognonas (strax söder om Avignon), *l'Eglise paroissiale.*

Rochefort, *le Sanctuaire de Notre-Dame.*

Måhända hysa också andra ställen ben af hel. Peter af Luxemburg, liksom flerstädes minnen förvaras från hans korta jordiska lefnad. Först och främst finnes ännu i behåll hans bönbok,[1] som ofta blifvit omnämnd, särskildt under kanonisationsförhöret.[2] Vidare, uti kyrkan Saint-Pierre i Avignon, den i hans testamente ihågkomna kardinalshatten[3] och hans mässskrud; uti *le Petit-Séminaire* (byggdt först till kardinalsresidens, men användt sedan, från 1330-talet tills slutet af 1700-talet, såsom ärkebiskopspalats) hans sandaler, sedan år 1823; slutligen i stadsmuseets arkeologiska samlingar, numren 374 och 375, hans förgyllda sporrar och en hans fällknif.

*
* *

Bilder äga vi flerahanda af hel. Peter af Luxemburg. Först miniatyrer i åtskilliga manuskript, samt träsnitt i äldre

---

[1] Avignon-ms. 207, XIV århr., *Livre d'heures du bienheureux Pierre de Luxembourg.*

[2] Se *Acta SS.*, l. c., p. 540, § 95; p. 541, § 101; p. 542, § 108; &c. *De Libello precum.*

[3] Hatten är 43 cm. i diameter; en af kardinalshattens tofsar finnes i Ligny, dit skänkt år 1839 af biskopen i Châlons, Mgr Prilly. Huru vanligt det var att i vederbörande kyrkor bevara kardinalshattar, framgår t. ex. däraf, att man kunde räkna, år 1777, tjugutvå sådana upphängda i Avignons dominikanerkyrka; jfr. Avignon-ms. 1738, en samling under åren 1750—1782 af J.-R. de Véras gjorda anteckningar om Avignons kyrkor.

tryck; dessutom gravyrer[1] och litografier, i lefvernesbeskrifningar öfver honom, hvarjämte fönstermålningar med hans bild förekomma, t. ex. uti kyrkan i hans födelsestad[2] liksom också, uti hans residensstad, i Saint-Didier's Luxemburg-kapell.[3] Vidare finnas af honom statyer, dels, uti Avignon, förutom hufvudpartiet af hans *statue tombale*[4] i *le Musée Calvet,* också en af sten i medelstorlek, på en inre gård uti redan nämnda *le Petit-Séminaire,* dels t. ex. en som rests i Tréveray, icke långt ifrån Ligny. En medalj, från 1400-talet, öfver vårt helgon har nyligen funnit sin skildrare.[5] Stora porträtt i olja skåda ned, ett t. ex. från korväggen i Avignon-katedralen,[6] och ett från väggen i biskopspalatsets i Metz[7] förnämsta högtidsrum. Men allra främsta rangplatsen ifråga så om ålder som konstvärde bör otvifvelaktigt tilldelas, bland afbildningar af hel. Peter af Luxemburg, det hans porträtt, som målades omkring år 1440 och sedan under århundraden hade sin plats ofvan hans graf, men nu, sedan 1840, tillhör *le Musée Calvet*, i hvars katalog (utg. af AUG. DELOYE) det fått numret 447.[8]

---

[1] T. ex. af H. (eller L.) Noblin, Jean (?) Baron och Guill. Vallet, alla från senare hälften af 1600-talet.

[2] Dessa äro antingen af Jean Thouvenot eller ock af Pierre Thierry, bägge från 1500-talet.

[3] Dessa, fördelade i åtta fält, uppvisa årtalet 1854.

[4] Se F. DIGONNET, *Le Palais des Papes d'Avignon,* Avignon, 1907, p. 333.

[5] L. MAXE-WERLY, *Médaille du bienheureux Pierre de Luxembourg, du XVe siècle;* Bar-le-Duc, Imprimerie CONTANT-LAGUERRE, 1899, in-8° (Extrait des *Mémoires de la Société des lettres, sciences et arts de Bar-le-Duc,* 3e serie, t. VII, 1898).

[6] Ofvanför panelningen i koret och närmast under hvart och ett af detsammas nio fönster finnas upphängda, i ovala ramar, nio bröstbilder framställande bl. a. Avignons sju påfvar. Det andra porträttet i ordningen å vänster sida bär Peter's af Luxemburg namn.

[7] I ett resebref från Metz, uti tidningen *Le Gaulois*, af 26 maj 1907, omnämner författaren, Boyer d'Agen, några biskopspalatsets porträtt af företrädarna till nuvarande würtembergske Metz-biskopen, Mgr Benzler, och framhålles särskildt porträttet af Peter af Luxemburg *pour sa douceur presque divine.*

[8] Utmärkta reproduktioner af denna tafla erbjuda J.-B. MICHEL, *Le Livre d'or du Musée Calvet d'Avignon,* Avignon 1895—1897, in-fol., n°4859; och Louis GILLET, *Les Primitifs français,* uti: *Les Cahiers de la quinzaine, Cahier de Noël* 1904, gr. in-4°, planche IX.

§ 2.

Hel. Peter's af Luxemburg förnämsta biografer, under ett halft årtusende.

(1388—1898).

1388. — Redan ett år och några månader efter hel. Peter's af Luxemburg död, eller närmare bestämdt den fjärde oktober 1388,[1] hade en första hans biograf nedskrifvit *la Vie de Monseigneur Saint Pierre de Lusembourch, Cardinal, et de ses miracles.* Denna ända till svårbegriplighet högtrafvande lefvernesbeskrifning är anonym, men antages vara af ofvan (p. 6, not) nämnda Jean de la Marche. Vi äga den kvar dels uti en pergamentsvolym i Arsenal-biblioteket, ms. 2066, fol. 46—82, från XV årh., dels uti en senare afskrift i National-bibliotekets ms. 982, fol. 48—72, från XVI årh.[2] Den är ej utkommen i tryck[3] JOANNES DE MARCHIA.

[1] . . . *au jour que, moyennant la grace, ayde et conduite de Jhesuscrist, je och acomply ceste presente legende, c'est asscauoir le quatrisme jour du mois d'octobre en l'an de nostre seigneur mil trois cens quatre vingts et huyt,* . . . Arsenal-manuskriptet, fol. 68 vo.

[2] För mss. 2066 och 982, se handskriftsförteckningen under § 3.

[3] Franska texten börjar sålunda i Arsenal-manuskriptet: *LE inmensurable et incomprehensible createur et conditeur du ciel par raison perpetuelle gouuernant le monde la prouidence duquel en sa disposicion ne peult estre decheue et ne fault point mais certainement selon la disposicion des temps tresordonnee il seul a congneu et sceu exhiber et donner au gendre humain medecine congruente et remede conuenable selon le exigence et qualité de chascun temps et duquel createur la majesté inneffable au comenchement de son eglise pre-*

annorlunda än under latinsk[1] dräkt, uti Bollandisterna's *Acta SS.*, l. c., p. 509 A—516 E, under titeln *Vita. Auctore Anonymo coævo. Ex ... Mss. ... bibliothecæ PP. Cælestinorum Avenionensium.* (Jfr. *Catalogus codicum hagiographicorum latinorum qui asservantur in* BIBL. NAT. PAR., *ediderunt Hagiographi Bollandiani*, t. II, Bruxelles-Paris, 1890, p. 461.)

* * *

JOANNES FROISSARDUS.

1389. — «Europas Härold» Froissart hade i maj 1389 företagit en resa från den i franska litteraturhistorien ej okände grefvens af Foix Gaston Phœbus hof till påfliga hofvet i Avignon; då han snart därpå, efter hemkomsten till sin födelsestad Valenciennes, nedskref nästsista boken af sitt lifsverk *les Chroniques*, inrymde han däri en vacker dödsruna[2] öfver Avignons nye undergörare.

---

mitiue faisoit et demoustroit pluyseurs miracles par le benoit et bieneuré Saint Pierre apostre affin que la nouuelle foy de Jhesuscrist catholique fust par luy confermee certainement aussy icelle vertu indeficiente preueans que en nos jours la sainte mere eglise espeuse sacree de Jhesuscrist deuoit estre par faulx prophetes et gens erroneux inundee et tourblee par fluctuacions et tempestes de tribulacions et par ce veullant en ce cruel et seuer diluue faire vne arche et coapter aux junctures et conjonctions de tables par aulcune ordonnance et disposicion peculiaire et singuliere ordonna et predestina de transmettre celicquement ce deifique noble haultain et tresdeuot enfant pour estre messaigier de verité salutaire lequel enfant en la parfin demousteroit et feroit samblables miracles comme le premier Pierre.

[1] Latinska tryckta öfversättningen börjar sålunda: *IMmensus cæli est conditor, perpetua mundum ratione gubernans; cujus providentia in dispositione non fallitur; quin imo secundum ordinatissimam temporum distributionem; solus novit congruentem suis temporibus humano generi exhibere medicinam. Cujus ineffabilis majestas primitus Ecclesiæ suo exordio, multa per beatum Petrum Apostolum operabatur miracula, ut fides Christi novella per eum confirmaretur orthodoxa. Nunc autem peculiari quadam ordinatione, fructuosum germen prædestinavit, deificum videlicet, nobilem, et devotissimum puerulum, Petrum de Luxemburgo; vere beatum, in orbem terrarum cælitus transmissum, ut salutiferæ nuntius foret veritatis: qui tandem similia veluti primus Petrus, quasi operaretur miracula.*

[2] Hos Froissart läses: *En ce temps et en celle saison furent les nouvelles espandues de saint Pierre de Luxembourg le cardinal, que son corps estoit sainty, en la cité d'Avignon, et lequel en ce temps faisoit et fist merveilles de miracles, et tant et si grant foison que sans nombre. Ce saint cardinal avoit esté fils au conte Guy de Saint-Pol . . . et vous dy que ce*

1389. — Af det uppseende, de många undren vid Avignon-kardinalens nyss fyllda graf väckte, kände sig snart Paris-universitetet, «*tanto alumno non mediocriter læta*», manadt vidtaga åtgärder för att af Avignon-påfven söka utverka undergörarens kanonisation; i samma syfte skref också konung Carl VI, den 20 maj 1389, ett bref,[1] en panegyrik öfver Peter af Luxemburg.[2] **Carolus VI Francorum rex.**

saint cardinal fut ung homme en son temps de tresbonne, noble, sainte et devote vye, et fist toutes ses euvres plaisantes a Dieu. Il estoit douls, courtois, debonnaire, vierge de son corps, moult large aumosnier; car tout donnoit et departoit aux povres gens, riens ne retenoit des biens de l'Eglise fors tout simplement pour tenir son estat. Le plus du jour et de la nuit il estoit en oroisons. Les vanités et superfluités de ce siecle il fuioit et eschievoit, et tant fist que Dieu en sa jeunesse l'appella en sa compaignie, et tantost apres son trespas il fist grans miracles. Il ordonna a estre mis et ensevely ou sepulture commun des povres gens. En toute sa vye il n'y ot fors humilité: si fut mis en la chapelle de monseigneur saint Michiel, et la gist le corps saint. Le pape et les cardinauls, quant ils veirent que les miracles du corps saint croissoient et multiplioient de jour en jour, ils en rescripsirent au roy de France... De jour en jour ses euvres et magnificences se augmentoient, et me fut dit que il seroit brief canonisié. Je ne scay pas comment depuis il en est advenu.

[1] Konungens bref, som är adresseradt till förut omnämnda Pierre d'Ailly, innehåller bl. a. följande: *Carolus Dei gratia Francorum Rex dilecto & fideli eleemonsynario nostro, magistro Petro de Alliaco, salutem cum cordis jubilo ... (Petrus quondam Luxemburgensis) est enim flos ortus inter lilia, exterius candore niveo renitescens per carnis angelicam puritatem, & interius rubore aureo incalescens per divini amoris ardentissimam caritatem; ... Eapropter eo viscerosius affectantes canonizationem ac corporis levationem ipsius Consanguinei nostri prædicti in ecclesia militante, quo devotius credimus gloriosum in ecclesia triumphante; vobis ... scriptione præsenti committimus & mandamus, ... ad Sedem apostolicam sacrosanctam vos studeatis conferre, & ibidem nostro omnium nomine, nomine sanguinis liliorum, sanctissimo patri nostro Clementi VII summo Pontifici . . dicti Consanguinei nostri Petri canonizationem, corporis quoque sui levationem, velut Sancti, per eum, de fratrum suorum Cardinalium consilio accelerari, per cunctaque mundi climata publicari, prout juris & moris est ecclesiæ Romanæ fieri, supplicetis, nosque, quantocius poteritis, commode certificare curetis de responso totius Sanctitatis ipsius. Datum Parisiis die XX Maii, anno Domini MCCCLXXXIX, & regni nostri IX.*

[2] Såväl *Supplicatio Universitatis Parisiensis*, som *Epistola Regis Francorum* m. m., finnes dels i afskrifter, t. ex. i Carpentras-ms. 513, fol. 24 v° och följ., dels i flera olika verk, både på latin och i öfversättning.

Depositiones testium productorum per vita Domini Petri de Luxemburgo.

1390. — Såsom Peter's af Luxemburg lefnadsskildrare kunna de aderton hans släktingar och bekanta, ungdomsvänner och tjänare betraktas, hvilka kallats samman att vara vittnen vid hans beatifikationsprocess i Avignon, först onsdagen den 16 juni 1389, samt ånyo måndagen den 1 nov. samma år (efter franske konungens ankomst, i oktober,[1] till nämnda stad), och hvilka slutligen följande året, tisdagen den 18 jan., trädde samman i klosterhärbärget Saint-Michel, i närmaste grannskapet af den förhärligades graf; deras vittnesberättelser, som ligga bevarade i ett flertal manuskript,[2] blefvo på 1670- och 1680-talen sända i afskrift, af celestinerklostrets bibliotekarie Abel le Gros och dess prior Nic. Malet, från Avignon till Bollandisterna i Antwerpen och af desse intagna i *Acta SS.*, l. c., p. 525 B—628 D (*Processus in causa canonizationis Domini Petri de Luxemburgo*).

* *
*

Religiosus S:ti Dionysii.

XIV/XV årh. — Likasom klostret i Saint-Denis förvarade hänsofne franska konungars stoft, blef det också, såsom man sagt, munkarnes i Saint-Denis uppgift att i häfderna förvara deras bedrifter. I en anonym munks och rikshistoriografs *Chronica Karoli Sexti*, hvilkas början författades medan konungen ännu var helt ung (och Carl VI var endast ett halft år äldre än Peter af Luxemburg), ägnas åt denne senares lefnad, död och mirakler ett af åttonde bokens kapitel.[3] Denna bok om-

[1] Den 25 okt., enl. *Die Chronik Boyssets (1365—1415)*, ed. F. Ehrle, uti *Archiv für Literatur- und Kirchen-Geschichte des Mittelalters*, t. VII, 1893, p. 341.

[2] Avignon-mss. 697, 698, 3064; Carpentras-ms. 1675, &c.

[3] Detta kapitel har följande lydelse: *Mensis julii quarta die, Dominus Petrus de Lucemburgo, summe ingenuitatis juvenis, utpote frater egregii comitis Sancti Pauli Enguerranni, qui quidem nuper octavum decimum annum agens a Papa Clemente, ejus consanguineo, ad cardinalatum assumptus fuerat, mundum deserens, ad celestis et eterni regni sedem, ut creditur, translatus est. Hoc probat miraculorum frequencia, que per eum multis annis Dominus operatus est. Nam quibus injunctum erat illa scriptis redigere, cecos, claudos et aridos, innumerabiles quoque variis egritudinibus detentos, refferunt ad ejus sepulcrum accessisse, et peracto novendio incolumes recessisse. Breviloquio quoque utens, is preconiorum titulis merito est extollendus. Nam non solum ab illicitis motibus juvenile pectus nobili repressit*

fattar konungens åttonde regeringsår, och det året inträffade ynglingen-kardinalens död.

* *
*

XVI årh. — Ifrån femtonhundratalet har till vår tid bevarats en af okänd författare skrifven *Epilogus originis, vite, obitus et miraculorum beati Petri de Lucemburgo.*[1] Denna text upptager blott fyra à fem sidor (från fol. 103 v°) uti en liten volym i mindre än duodesformat, Avignon-ms. 233.[2] Samma *Epilogus* har blifvit kopierad uti ett Carpentras-ms. 1862, fol. 346, midtibland diverse Avignon-dokument, som förenats under titeln *Monumenta sepulchralia Avinionis.* ANONYMUS.

* *
*

1562. — Pierre de Sure, från Lyon, celestinermunk i Avignon, har författat och låtit i sistnämnda stad trycka, år 1562, *la Vie de sainct Pierre de Lucembourg.*[3] PETRUS DE SURE.

* *
*

continencia, spretis imbecillis etatule discursibus, verum et, si quis digne recenseat quantum pius, castus et sobrius, quantumve in elemosinis largus et pervigil in oracionibus devotis extiterit, quamdiu in mundo mansit, eum in terris positum et quasi jam celestia habitantem procul dubio judicabit. L. BELLAGUET, *Chron. du Religieux de Saint-Denys,* t. I, 1839, p. 478 *(Coll. de Doc. inéd. sur l'Hist. de France, 1re série, Hist. polit.).*

[1] Texten begynner med följande ord: *Beatus Petrus de Lucemburgo ... sancte Romane ecclesie diaconus cardinalis ex illustribus parentibus patre domino Guidone de Lucemburgo comite Sancti Pauli in Picardia et matre domina Mathilda de Castillione ex stirpe imperiali regalique ...*

[2] Detta manuskript tillhörde fordom celestinerklostret i Avignon, detsamma i hvars kyrka benen af Avignons skyddshelgon hvilade i sekler, alltifrån år 1527 och tills revolutionen.

[3] Uppgiften om denna biografi är hämtad ur originalupplagan af LA BIBLIOTHEQVE D'ANTOINE DV VERDIER, Lyon, M. D. LXXXV, in-fol., p. 1064, hvarest läses: ***PIERRE DE SVRE*** *Lyonnois, Celestin du conuent d'Auignon a escrit Le voyage du pelerin de Saincte mere l'eglise Romaine sainct Pierre de Lucembourg iadis illustrissime Cardinal,* **auec sa vie.** *Imp. en Auignon 8° par Imbert Parmentier, 1562.* Jfr. BRUNET, *Manuel,* t. IV, col. 643.

ANONYMUS. XVII årh. — I en handskrifven dokumentsamling uti Avignon, ms. 2829, XVII—XIX årh., i duodesformat, upptages fol. 2 t. o. m. 40 af *la Vie de S. Pierre de Luxembourg*[1]; denna biografi, som saknar kapitel-indelning, bär icke utsatt något författarnamn.

* * *

FRANCISCUS DIAGO. Före 1615. — Francisco Diago, från Viver, norr om Valencia, dominikanermunk i S. Onufrio-klostret nära sistnämnda stad, lärare i teologi uti Barcelona, af Philip III nämnd till *Aragoniæ chronographus*, har författat, men måhända aldrig låtit trycka, *Vida de S. Pedro de Luxenburgo.* Denna biografi uppges såsom det femte i ordningen af den spanske Dominikanerns tio arbeten, *Opera lingua vulgari Hispana pure & eleganter scripta.*[2] F.-M. de Bourey (se nedan) uppger ifrågavarande spanska biografi vara knapphändig, men rik på felaktiga uppgifter. Fr. Diago (eller Diego) dog år 1615.

* * *

---

[1] Början och slut lyda som följer: *S. Pierre de Luxembo* (bortrifvet stycke) *naquit a Ligny en Ba* (bortrifvet stycke) *le diocese de Toul, le 20e . . . Il y* (bortrifna stycket) *fort saintement, car il vaquoit a l'oraison vocale ou mensale* (för *mentale*) *la plus grande partie du jour et de la nuit, il assistoit tous les jours a la sainte messe les deux genoux sur la* (fol. 2 v°) *terre nue . . . &c.* — Fol. 40 v°: *Le pape informé par le cardinal de Clermont Legat pour sa Sainteté a Auignon de la sainteté de vie de notre bienheureux et des merueilles que Dieu operoit par son intercession, expedia vne bulle par laquele il permettoit que le corps et les reliques du B. Pierre fussent leuees des lieux souterrains ou elles reposoint et releuees en lieu eminent pour etre venerees par les chretiens et qu'il fut inuoqué comme bienheureux en attendant sa canonisation complete.* — Kardinalen François de Clermont, biskop af Frascati, var påflig legat *a latere* i Avignon 1527, året för Peter's af Luxemburg beatificering.

[2] Jfr. Nic. ANTONIO, ***BIBLIOTHECA HISPANA*** *sive Hispanorum, qui usquam unquamve sive Latinâ sive populari sive aliâ quâvis linguâ scripto aliquid consignaverunt, notitia*, t. I, Romæ, 1672, in-fol., p. 320, col. 1 & 2; Jac. QUETIF & Jac. ECHARD, *Scriptores Ordinis Prædicatorum Recensiti,* t. II, Lutetiæ Parisiorum, 1721, in-fol., p. 397, col. 1 & 2 — Dessa litteraturhänvisningar ha godhetsfullt lämnats af Hr. Legationssekreteraren Dr. Mitjana y Gordon.

1620. — I Avignon-ms. 1874, fol. 51—59, möter: *Oratio habita in ecclesia Patrum Cælestinorum Avenionensium de ter beato Petro Lucemburgensi, Avenionensium patrono, de ipsius . . . actore Joanne Cappeau, Rupismaurensi, lectissimo atque ornatissimo adolescente secundæ classis.* 1620. — Uti denna synnerligen vackert präntade, med rödt linjerade volym i litet folioformat förekommer, jämte afskrifter af t. ex. Peter's af Luxemburg testamente och hans grafskrift m. m., också *Vita beati Petri a Lucemburgo, S. R. E. diaconi cardinalis tituli Sancti Georgii ad Velum aureum,*[1] *præpositi ecclesiæ Metensis Avenionensiumque divi tutelaris.* JOANNES CAPPEAU.

* *
*

1621. — François Suarez, *Oratio de B. Petro Luxemburgo, Civitatis Avenionis Patrono, miraculis celeberrimo, habita a Francisco Suaresio, Josephi in Apostolica Rota Avenionensi Auditoris, & in suprema Parlamenti Arausiensis Curia Consiliarii, filio; . . . Ætatis suæ decimo tertio.* Avenioni, 1621, in-4°.[2] FRANCISCUS SUARESIUS.

* *
*

1622. — *La vie, mort et miracles du bienheureux trois fois prince, Monseigneur Pierre de Luxembourg, diacre, cardinal du tiltre de Saint-Georges au Voile d'or, un des patrons tutélaires de la ville d'Avignon, par les Pères Celestins. Ecrite en 1622.* Denna lefvernesbeskrifning återfinnes, med alldeles lika kapitelindelning,[3] i tvenne handskrifter, Avignon-ms. 2816 (fr. o. m. fol. 17 r°) och Avignon-ms. 1873 (fr. o. m. fol. 4 r°), och med, i båda, samma inledande tillägnan till *Messieurs, Messieurs de* *Religiosi Cœlestin Avenionenses.*

[1] *Saint-Georges au voile d'or* är en basilika från VII årh., i hjärtat af Rom, mellan Tibern, Aventinus och Palatinus, *S. Giorgio in Velabro.*

[2] Uppgiften om titeln på detta tryck är hämtad ur NICERON, *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres,* t. XXII, Paris, 1733, p. 306.

[3] T. ex. *Chapitre iiij* (fol. 20 r°, resp. fol. 7 r°) *Les sainctes Exhortations qu'il faisoit a sa seur; chapitre xiij* (fol. 25 v°, resp. fol. 15 v°) *Comme il fust esleu* (ms. 1873: *esleuè) & nommè Euesque de Mets en Lorraine; chapitre xiiij* (fol. 27 r°, resp. fol. 17 r°) *L'Election du B. Pierre au Cardinalat, &c.*

la noble ville d'Avignon, och samma underskrift utaf *Vos humbles et perpetuelz orateurs, les religieux Celestins du couvent et novitiat d'Avignon.*

* *
*

HENRICUS ALBIUS S. J

1632. — LE || VOYAGE || SPIRITVEL, || DV B. PIERRE DE || LVXEMBOVRG, CARDINAL[1] &C. || *ENSEMBLE* || LA VIE EXCELLENTE || du mesme Bien-heureux. || Par le R. P. HENRY ALBI *de la* || *Compagnie de* IESVS. || *Seconde Edition.* || A Lyon || Chez FRANÇOIS LA BOTIERE || *en la ruë Merciere* || M. DC. XXXII. In-12, p. 1—108. — Denna *le Père* Albi's lefnadsteckning, hvilken hans egna landsmän sedan länge anse lämna mycket att önska ifråga om såväl innehållets exakthet, som stilens korrekthet, har öfversatts till latin och intagits uti Bollandisterna's *Acta SS.*, l. c., p. 516 E—525 B.

* *
*

BOUREY & CARNEAU.

1650. — LA VIE || DV BIEN-HEVREVX || PIERRE || CARDINAL || DE LVXEMBOVRG, || EVESQVE DE METZ,[2] &c. || *SECONDE EDI-*

[1] Början och slut lyda som följer: *On a tousiours creu que le premier, & le plus grand de tous les dons du Ciel, c'estoit de naistre heureux, & de se trouuer aussi tost dans la felicité, que dans la nature. Ce que l'on ne pût mieux entendre que du bon-heur de la sainctetė, ou, comme parle le diuin Sage, de la rencontre d'vne bonne ame, quand elle se trouue si auantageusement douée de bonnes inclinations naturelles, qu'il semble qu'elle n'ait pas plûtost receu l'vsage des sentimens, que de la Vertu . . . &c.* — P. 108: *La belle vie de nostre Bien-heureux fera tousiours cognoistre qu'il n'y a point d'âge qui ne soit propre à la deuotion, ni de grandeur qui puisse empescher l'exercice de la vertu; & qu'en toutes conditions Dieu peut faire des Saints, s'il trouue des volontez prestes de correspondre à ses saintes inspirations.*

[2] Början och slut lyda som följer: *S'il est vray, que les aduantages de la naissance ayent tousiours paru peu de chose à la veüe des Philosophes sans les appanages d'vne bonne éducation, & que comme dit sainct Ambroise, les enfantemens des ames qui sont les vertus, soient incomparablement preferables à ceux des corps, qui ne produisent qu'vn composé de diuerses pieces corruptibles; aussi faut-il* (p. 2) *auoüer que quand auec la Noblesse du sang, il se rencontre des mœurs bien cultiuées, il s'en forme vn suject si parfaict, & si acheué, que ceux qui ne sont nobles que par la vertu seule, ne luy peuuent etre comparables dans l'estime des sages . . . &c.* — P. 111: *Mais son ambition saincte, aspirant à de plus nobles grandeurs, luy fit mespriser*

TION, || *reueuë & augmentée.* || A PARIS || *Chez* MICHEL METTAYER, *Impr.* || M. DC. L. In-12, p. 1—119. — Af denna bok har en föregående upplaga utkommit flere årtionden tidigare, 1624, författad af F.-M. de Bourey, *Celestin de Rouen.* Den senare upplagan, af 1650, är, enligt uppgift uti *l'Approbation* (p. 8) *vn abregé, reueu de noueau par le Reverend Pere Estienne Carneau Religieux Celestin de Paris.* Utaf denna Peter's af Luxemburg biografi meddelas en *Analysis & crisis* uti Bollandisterna's *Acta SS.*, l. c., p. 499 C—503 F.

* *
*

1681. — LA VIE || DU || BIENHEUREUX PIERRE || DE || LUXEMBOURG, || *Evêque de Mets & Cardinal.*[1] || A PARIS, || *Chez* HELIE JOSSET *ruë saint Jacques,* || *a la Fleur-de-Lis d'or.* || M. DC. LXXXI. In-12, p. 1—240. Denna bok, som klandrats för vissa *disgressions tout à fait accessoires, pour ne pas dire inutiles,* saknar författarnamn, såväl på titelbladet, som i *le Privilege*; men om densamma lämnas följande upplysning hos LELONG, *Bibl. hist. de la Fr.*, t. I, 1768, n° 10595: Nicolas LE TOURNEUX, *Prêtre,* LETOURNEUX & BAUDUIT.

---

ces vains amusemens du monde, & tous ces fratras de terre et de boüe pour se ietter entre les bras de la Pieté: Ce qui deuroit faire rougir de (p. 112) *honte, ou plustost pallir de crainte des iugemens de Dieu, ces enfans de bonne maison, qui non moins vuides d'honneur & de vertu, que remplis d'amour propre & de bonne opinion d'eux-mesmes, empruntent les excuses de leur negligence à seruir Dieu, des frequentes occasions de l'offencer, ou ils disent que leur naissance les a fatalement engagez. C'est faute d'auoir voulu gouster comme ce Sainct ieune homme, qui ne cedoit en Noblesse à pas vn de l'Europe, les douceurs des delices spirituelles que Dieu communique à ceux qui ne cherchent qu'en luy la source de la vraye Beatitude.*

[1] Början och slut lyda som följer: *Le Bienheureux Pierre de Luxembourg nâquit à Ligny en Barois, ville du diocese de Toul, le 20 Juillet 1369. & fut baptisé dans l'Eglise collegiale de la même ville. Pour faire en* (p. 2) *deux mots l'éloge de l'illustre Maison de Luxembourg, il suffit de dire qu'elle a donné cinq Empereurs à l'Occident, deux Reines à la France, & plusieurs Rois à la Hongrie & à la Boheme ... &c.* — P. 240: *Il nous assure ainsi par tant de prodiges, que nous pouvons invoquer comme un de ses amis celui par qui il les fait, mais il nous instruit en même temps de ce que nous deuons faire, par l'exemple de celui dont il nous propose la Vie comme un modelle digne de nôtre imitation.*

Prieur de Villiers, a composé cette Vie sur les Memoires de Bonaventure BAUDUIT, *Celestin.*

* *
*

JOANNES PINIUS. 1746. — DE B. PETRO DE LUXEMBURGO || S. R. E. CARDINALI, EP. METENSI. || *AVVENIONE IN GALLIA.* || COMMENTARIUS PRÆVIUS || (JOANNE PINIO AUCTORE); uti ACTA || SANCTORUM || JULII, || *Ex Latinis & Græcis . . . Monumentis* || *. . . Collecta, digesta* || *Commentariisque & observationibus illustrata* || *A Conrado Janningo, Joanne Bapt. Sollerio,* || *Joanne Pinio.* || TOMUS I. VENETIIS MDCCXLVI. In-fol., p. 486 A—508 F.

* *
*

Denys CLÉMENT. 1749. PANEGYRIQUE || DU || B. PIERRE DE LUXEMBOURG, *Prononcé dans l'Eglise Collegiale* || *de Ligni le 5. Juillet 1749.* || *Par M. l'Abbé* CLEMENT, *Aumônier* || *& Prédicateur Ordinaire du Roi de* || *Pologne, Duc de Lorraine, Prédi-* || *cateur du Roi & Chanoine de Ligni.* || A LUNEVILLE, || *Chez* GOEBEL, *Imprimeur-Libraire.* || M. DCC. XLIX. Pet. in-8°. P. 11—28: PREMIERE PARTIE; p. 29—46: SECONDE PARTIE.[1]

* *
*

[1] Författaren säger själf om denna *Division: Evêque, Cardinal dans son troisiéme lustre, je dis 1o qu'il mérita véritablement ces dignités éminentes & vous le verrez dans la premiere Partie. Je dis 2o qu'il en remplit dès lors parfaitement tous les devoirs, & je le prouverai dans la seconde.* Bokens början och slut lyda: *Ce n'est pas certainement la naissance, qui par elle-même donne droit aux dignités Ecclesiastiques. La Religion ne reconnoit de vrai mérite que le mérite personnel. Le Sacerdoce n'est point héréditaire parmi nous, comme dans l'ancienne Loi, & il n'est point de tribu, point de famille, qui donne l'exclusion à aucune autre . . . &c.* — P. 46: *Que je m'estimerois heureux, Messieurs, si j'avois pû par ce discours ranimer dans vos cœurs la confiance & le zéle de vos Peres! Que je croirois avoir fait pour votre avantage spirituel & temporel même! Entrez donc aujourd'hui, je vous conjure, entrez dans les sages vûës, secondez les pieuses intentions de ces dignes Ministres. Prosternés avec eux aux pieds de ces Autels, venez y jurer à notre Saint un attachement tout nouveau, un attachement éternel, pour retrouver en lui un Protecteur. Ainsi soit-il.*

1758. — CANTIQUES || PROVENÇAUX || RENFERMANS || *Les Principales Actions de la Vie* || *du Bien heureux* PIERRE || DE LUXAMBOURG.[1] || *A l'usage des Enfans de la Société érigée sous* || *son nom.*[2] || A AVIGNON || *Chez* FRANÇOIS JOSEPH DOMERGUE || *Imprimeur, Marchand-Libraire* || 1758. In-12. **Société de S. Pierre de Luxembourg.**

* *
*

1777. — Avignon-ms. 3063 är en foliovolym på 384 numrerade sidor, från XVIII årh., med titel *Histoire de la vie, des miracles et du culte du Bien heureux Pierre de Luxembourg, evêque de Mets, Cardinal Diacre du titre de Saint George au voile D'or,*[3] *par le Sieur* MORENAS, *historiographe de la ville* **FR. MORENAS.**

---

[1] Denna lilla publikation om hel. Peter af Luxemburg finnes icke i de offentliga biblioteken, hvarken i Paris, eller i Avignon. Ett exemplar finnes i British Museum, och har där märket $\frac{11498.b.57}{6}$. Det är ofullständigt fr. o. m. p. 26. Om dess tillvaro, och om dess innehåll, har upplysning godhetsfullt lämnats af Hrr. E. PICOT och Professor A. ERDMANN. En strof må här utgöra prof; den är tagen ur PREMIER CANTIQUE, *Sur sa Naissance* (p. 4):

Es 'na en Barois à Ligni,
Dou famoux Conte appella Gui,
Sa Merou pourtava lou Nom
De Matildou de Castillon.
Loüen ben dins aqués jour,
San Pierre de Luxambourg.

[2] Ang. *la Société de Saint Pierre de Luxembourg,* i Avignon, se L-H. LABANDE, *Cat. gén. des mss. des Bibl. publ. de France; Dép^{ts},* t. XXIX, 2, 1901, p. 813, col. 1. — Sällskapet har bl. a. utgifvit: *Manuel de piété a l'usage de la Société du B. Pierre de Luxembourg.* Avignon, BLÉRY, 1772. *Deux Parties.* Särskildt senare afd., p. 230 och följ., handlar om hel. Peter af Luxemburg.

[3] Bokens början lyder: *La Maison de Luxembourg, selon tous les Historiens, est une des plus anciennes de l'Europe; son origine remonte au delà du IX siecle. Elle est en même temps une des plus illustres; mais si elle a donné des Empereurs à l'Occident, des Rois à la Boheme & à la Hongrie, des Reines à la France & à l'Angleterre & un grand nombre de Princesses à l'Allemagne, l'honneur des Autels rendus au Bienheureux Pierre lui est bien encore plus glorieux, que toutes les Couronnes dont elle a été en possession . . . &c.*

d'Avignon. 1777. Denna (François) Morenas' biografi, utan kapitel-indelning och utan hänvisningar, afdelas blott uti *Livre premier* (p. 1 och följ.), *Livre second* (p. 131 och följ.).

* *
*

AUG. CANRON. 1854. — *Histoire* || *du bienheureux* || *Pierre de Luxembourg* || *Cardinal-Diacre* || *composée sur des documents authentiques* || *et suivie d'une notice sur les* || *œuvres du bienheureux et sur la vie* || *de la vénérable Jeanne de Luxembourg,* || *sa sœur;* || PAR AUGUSTIN CANRON || Carpentras (*Devillario,* 1854). In-18. Denna biografi skrefs sannolikt i följd af de efterforskningar, som för invigningen nyårsdagen 1854 af Peter's af Luxemburg kapell i kyrkan Saint-Didier, i Avignon, hade gjorts sedan sju år af ärkebiskopen därstädes Mgr Debelay och trenne andra, hvaribland CANRON. I en senare upplaga har denna bok erhållit följande titel: LE BIENHEUREUX || PIERRE DE LUXEMBOURG || SA VIE || SES ŒUVRES, SES MIRACLES ET SON CULTE || PAR AUGUSTIN CANRON || *Deuxième édition* || *revue, corrigée et considérablement* || *augmentée.* || Avignon || *Typographie de* BONNET *fils, rue Bouquerie 7* || 1866. In-12.

* *
*

DIDIOT. 1854. — PANÉGYRIQUE || DU BIENHEUREUX || PIERRE DE LUXEMBOURG[1] || *prononcé dans l'église de Ligny,* || A L'OCCASION DE LA TRANSLATION DE SES RELIQUES, || le 9 juillet 1854, || *par M. l'abbé* DIDIOT,[2] || *vicaire général du diocèse de Verdun.*[3] ||

[1] Loftalets slut lyder: *Vous conserverez soigneusement ces fortes et graves leçons, mes frères. Compatriotes de Pierre de Luxembourg, ce ne sera pas assez pour vous de garder pieusement ses cendres, vous voudrez encore imiter ses vertus. Et vous, qui nous* (p. 24) *entendez du haut des cieux, Grand Saint, vous veillerez plus que jamais sur cette ville qui vous fut si chère. Vous confondrez dans un même amour et la noble cité qui garde votre tombe et celle qui fut votre berceau. Vous bénirez ce peuple,... ce Pasteur,... enfin le Pontife bien-aimé, qui... &c.*

[2] Författaren, l'abbé Didiot, sedermera biskop i Bayeux.

[3] Medan ännu Toul var ett biskopssäte, hörde i kyrkligt hänseende Ligny dit, men tillhör numera biskopsstiftet Verdun; liksom Toul gjorde, lyder Verdun under ärkebiskopen i Besançon.

Verdun || TYPOGRAPHIE DE LAURENT, IMPRIMEUR DE MGR L'ÉVÊQUE. || 1854. In-8°. Likasom i Avignon ett kapell för dyrkan af vårt helgon hade invigts den första januari 1854, ägde en likartad ceremoni rum i Ligny samma år den nionde juli, med åtföljande religiösa och folkliga fester under en veckas tid. Detta i anledning däraf att Peter's af Luxemburg födelsestad då erhållit en hans relik: led af en af hans fingrar; förut ägde Ligny blott en enda relik efter honom, nämligen den förut (å p. 9, n. 3) nämnda, år 1839 dit skänkta, tofsen från hans kardinalshatt.

* *
*

1880, 1881. — NOTES || SUR || LIGNY-EN-BARROIS || *pour faire suite à* || *l'Étude sur les Seigneurs de Ligny de la Maison de Luxembourg,* || *La Ville et le Comté de Ligny* || PAR M. CL. BONNABELLE || *Directeur d'imprimerie;* uti *Mém. de la Soc. des lettres, sciences et arts de Bar-le-Duc*, t. IX, 1880, p. 33—116; t. X, 1881, p. 113—192; särskildt p. 141, 142. CL. BONNABELLE.

* *
*

1882. — VIE || DU BIENHEUREUX || PIERRE DE LUXEMBOURG || ÉTUDIANT DE L'UNIVERSITÉ DE PARIS || ÉVÊQUE DE METZ ET CARDINAL || 1369—1387 || AVEC PORTRAIT, LETTRES ET PIECES JUSTIFICATIVES || PAR || FOURIER DE BACOURT || *Docteur en Droit* || *Infans annis, animo vir.*[1] || AD. FOURIER DE BACOURT.

---

[1] Bokens början lyder: L'HISTOIRE *de l'Église de France n'offre pas de plus sympathique figure que celle du Bienheureux Pierre de Luxembourg. Chanoine de Paris à douze ans, archidiacre de Cambrai et de Bruxelles à quatorze, évêque de Metz à quinze, cardinal à dix-sept, ce jeune prince semblerait n'avoir tenu une aussi grande place dans le clergé que pour justifier l'indignation de saint Bernard reprochant aux Églises d'être gouvernées par des enfants. Il n'en est rien cependant, et les plaintes de l'abbé de Clairvaux deviennent dans la vie de notre aimable compatriote, un sujet d'éloges* &c. CHAPITRE PREMIER: PLUSIEURS *contesteront l'à-propos de cette biographie: pour tant elle a son utilité. Notre siècle est injuste pour les Saints. Sans doute, il leur reconnaît des mérites éminents et d'héroïques vertus; même il avoue qu'ils sont l'honneur de la religion catholique, mais comme il se pique de grandir dans le mépris de cette religion, il aime mieux afficher*

PARIS	BAR-LE-DUC
BERCHE ET TRALIN	CONTANT-LAGUERRE
Libraires-Éditeurs	Imprimeur-Éditeur
69, rue de Rennes, 69	36, rue Rousseau, 36

In-8° 1882.

* *
*

AUG. CANRON. 1887. — LES || TROIS CENTENAIRES || AVIGNONAIS || *en* || *1887* || *Sainte Casarie—Saint Pons—* || *Le bienheureux Pierre de Luxem-*

son ingratitude que son impartialité. Et la mémoire de ces hommes de foi devra rester ensevelie dans les ténèbres. Nous le répétons: c'est une injustice. Louis IX, Bernard de Clairvaux, Pierre de Luxembourg, François de Sales, Vincent de Paul, Pierre Fourier, Jean de la Salle, — pour ne parler que de saints nationaux, — appartiennent, il est vrai, à l'Église: c'est à ses enseignements qu'ils ont dû leurs vertus, c'est à sa sollicitude qu'ils doivent l'éclat de leur culte, mais ils appartiennent aussi par leurs bienfaits à la France et à l'humanité. Voyez Pierre de Luxembourg. Orphelin, cadet d'une de ces familles princières où l'aîné seul recueille avec leur héritage la gloire des ancêtres, mal servi par une constitution délicate et comme absorbé par ses pratiques de dévotion, il semblait voué à un rôle très secondaire; pourtant, il fut capable des plus grandes entreprises: apaisement des esprits dans les querelles qui troublaient alors l'Université, relèvement d'un diocèse désolé par la guerre, réconciliation des rois de France et d'Angleterre, cessation du schisme d'Occident . . . Le nom de ce généreux adolescent n'appartient-il pas autant à l'histoire de France qu'à celle de l'Église? — Bl. a. meddelas, på tal om en vårt helgon tillhörig nu förlorad mantel, följande välmenta *Sonnet:*

Honorons ce manteau qui d'un second Elie
Plein de zèle et de foy couvrit jadis le corps
Où la vertu fit voir par de divins accords
La nature et la grâce en parfaite harmonie.

Servant de couverture à ce pieux génie,
Il fut comme ces peaux qui cachoient les dehors
De l'Arche où l'on gardoit les plus dignes thrésors
Qu'eust la loi d'Israël par Jésus-Christ finie.

L'Arche de ce corps saint que mille dons des Cieux
Ornèrent si souvent d'effets prodigieux,
Enrichit ee manteau d'une rare excellence:

Il donne aux languissants la force et la santé:
Il donne aux cœurs contrits l'odeur de sainteté,
Et les fait revestir du manteau d'innocence.

bourg[1] || PAR AUGUSTIN CANRON || *Chevalier de S. Grégoire le Grand* || *Licencié en droit* || Avignon || AUBANEL., *frères* || *imprimeurs* DE N. S. P. LE PAPE || *et de* MONSEIGNEUR L'ARCHEVÊQUE || 1887. In-32. En af de kyrkliga festdagarna i Avignon, detta året 1887, skulle en panegyrik hållas öfver hel. Peter af Luxemburg, enligt ett program, som återfinnes tryckt på insidan af omslaget till ofvan nämnda bok: *Ordre des fêtes de ces trois centenaires dans l'église Saint-Didier . . . Le 5 juillet, à 4h. 1/2, Vêpres pontificales suivies du panégyrique du saint prononcé par Mgr l'Evêque de Nîmes.* Under lånadt namn hade Aug. Canron, många år förut, publicerat: *Neuvaine préparatoire à la fête du Bienheureux Pierre de Luxembourg, second patron de la ville d'Avignon, mise en ordre et publiée par le frère* ANICET DE SAINTE-SUZANNE, Avignon, AUBANEL, *frères*, (1860). In-12. Aug. Canron's förut nämnda biografi öfver vårt helgon utgör del af en serie, som har till gemensam titel: *Galerie des saints; Publiée sous la direction de M. l'abbé Bernard, chanoine d'Avignon, et sous le patronage de Mgr l'archevêque d'Avignon.* — SAINTS JEUNES GENS.

* *
*

1898. — JULES BONNEL || *chanoine honoraire d'Avignon* || *Panégyrique* || *du* || *B. Pierre de Luxembourg*[2] || *prêché le 5 juillet* J. BONNEL.

[1] Om hel. Peter af Luxemburg säges, i början af den lilla broschyren (p. 4): *Il y a enfin cinq cents ans qu'un descendant d'Empereurs et de Rois terminait, sous la pourpre cardinalice, son dix-huitième printemps, . . . prouvant au monde que . . . suivant la parole de saint Ennode, «une âme de vieillard peut bien animer un corps d'enfant.»*

[2] Panegyriken afslutas med följande ord (p. 20): *Pierre de Luxembourg, n'est plus, Messieurs, mais ses exemples nous restent. A nous, prêtres, de les reproduire. A vous aussi, jeunes et chers séminaristes; à vous de marcher sur les traces et d'imiter les vertus de votre auguste Patron.* Slutordet syftar på att *le Petit Séminaire.* (jfr. p. 9, rad 18), som vid tiden för detta äreminne (d. v. s. före lagen af december 1905 om skilsmässa mellan kyrka och stat) ännu tilläts vara inrymdt i forna ärkebiskopspalatset vid *la Place du Palais des Papes* i Avignon, erhållit till skyddspatron hel. Peter af Luxemburg.

1898 || *En la Chapelle du Petit Séminaire d'Avignon* || Avignon || AUBANEL, *frères* || imprimeurs DE N. S. P. LE PAPE || et de MONSEIGNEUR L'ARCHEVÊQUE || 1898. In-8°.

Encyklopedier.

Summariskt må här också nämnas några af de många biografiska och encyklopediska verk, som innehålla artiklar om hel. Peter af Luxemburg.

La Bibliothèque d'Antoine Du Verdier, originalupplagan, Lyon, 1585; se ofvan, p. 15, n. 3.

Elogia S. R. E. Cardinalium, Romæ, 1751, gr. in-fol., p. 48.

Le Grand Dict. hist. de Louis Moréri, tjugonde och sista upplagan, t. VIII, Paris, 1759; se ofvan, p. 4, n. 1.

Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni (G. MORONI), t. III, Venezia, 1840.

*Dictionnaire histor., biogr., et bibliogr. du dép*t *de Vaucluse* (C.-F.-H. BARJAVEL), t. II, Carpentras, 1841.

Dictionnaire histor. de la France (LUD. LALANNE), Paris, 1872.

Biographie Nat. de Belgique (E. VAN ARENBERGH), t. XII, Bruxelles, 1892—1893.

Gallia Christiana;

Biographie Universelle;

Nouvelle Biographie Générale;

La Grande Encyclopédie, &c., &c., &c.

---

§ 3.

Hel. Peter af Luxemburg

tillskrifven

uppbyggelsebok.

Om någon litterärt verksam Peter af Luxemburg ha flertalet arbeten behandlande franska medeltidens litteraturhistoria intet att förmäla, lika litet som om den uppbyggelseskrift, vi äga i behåll under hans namn. Allenast i tvenne verk, men de viktigaste, nämligen i *l'Histoire littéraire de la France*[1] och i GRÖBER'S *Grundriss der romanischen Philologie*[2] omnämnas —

[1] Om *le cardinal Pierre de Luxembourg* skrifver, uti *l'Hist. litt. de la France,* t. XXVI, 1873, p. 555 & 553, B[arthélemy] H[AURÉAU]: *Ce titre, «La diète de salut», a été donné, en outre, à un livre français qu'il ne faut pas confondre avec le livre latin (de Guillelmus Aquitanicus, Guillaume de Lavicea). Le livre français, qui nous a été conservé dans plusieurs manuscrits de la Bibliothèque nationale, n'est aucunement à l'usage des prédicateurs; le cardinal Pierre de Luxembourg, qui en est l'auteur, ne s'est proposé pour but en l'écrivant que d'exhorter sa sœur à fuir le monde et à prendre le voile. — «Dieta», dit Jean de Gênes, cité par Du Cange, «unius diei itineratio» (vel quodvis iter).*

[2] Om samme läses uti *Grundriss,* t. II, a, 1902, p. 1175: *Erst in Hss. des 15. Jhs. tritt der asketisch erbauliche ‚Livret' oder ‚Jardin de devotion' oder ‚La diete de salut' (gelegentlich mit des Verfassers Biographie verbunden) des 18jährig, als Bischof von Metz und Kardinal (1386) gestorbenen, später selig gesprochenen Pierre de Luxembourg (geb. 1369) auf, das er seiner Schwester Johanna von Luxemburg widmete, und das weit verbreitet war, aber vielleicht erst von einem Verehrer nach seinem Tod geschrieben wurde.*

på båda ställena helt kortfattadt — den unge gudsmannen och den samling asketiska förmaningar, han antages hafva hopskrifvit. Man har nog velat därjämte antaga hel. Peter af Luxemburg vara författare till tvenne religiösa dikter, en på latin[1] och en på franska,[2] men, beträffande den ena, utan att ange några

[1] I Mazarine-bibliotekets ms. 515, fol. 124 t. o. m. 127, förekommer:

Salus sancti Petri de Lucembour.
Deus pater qui creasti
Mundum et illuminasti
Suscipe me penitentem
Et illustra meam mentem, &c., &c.

Om denna latinska versifierade bön säger en författare, L. MAXE-WERLY, uti *Mém. de la Soc. des lettres, sciences et arts de Bar-le-Duc,* 3e série, t. VII, 1898 (Extrait, 1899, p. 6): *Dès la fin du XIVe siècle, un livre de prières, à l'usage d'un clerc du diocèse de Langres, témoigne de la grande dévotion que l'on avait pour le Bienheureux dans nos Régions... Dans le corps du manuscrit, parmi les prières, se trouve la suivante qui, peut-être, fut composée par le bienheureux Cardinal.* Se Ul. CHEVALIER, *Repertorium hymnologicum,* t. I, 1890, no 4477: *Oratio ad Deum et omnes sanctos;* samt MOLINIER, Mazarine-bibliotekets katalog, t. I.

[2] Bryssel-bibliotekets ms. 11118 (se nedan, handskriftförteckningen) innehåller flera smärre, sinsemellan tämligen likartade uppbyggelseskrifter. Den andra i ordningen (efter Peter's af Luxemburg samling asketiska förmaningar, som fyller de fyrtiotvå första bladen) upptager fol. 43 t. o. m. 79. Den består utaf en omskrifning dels på prosa dels på vers af *Höga Visan* och börjar sålunda: *En l'abbaye de deuote religion fondee en ce mondain desert C'est le Jardin de vertueuse consolacion ou le vray dieu d'amours habite C'est le Jardin gracieux ou... le doux Jhesus... appelle s'amie quant il dist, au liure des chansonnettes amoureuses ℂ Veni in ortum meum soror mea sponsa mea.* (Jfr. *Canticum Canticorum,* V, 1). Titeln: *le Jardin de dévotion,* hvilken ju förefaller särdeles lämplig, nästan självskrifven, för ifrågavarande anonyma omdiktning, har emellertid, i brysselska handskriftkatalogerna, t. o. m. i den nyaste, af VAN DEN GHEYN (1903), blifvit tilldelad — icke denna, icke manuskriptets andra afdelning, utan i stället dess första, d. v. s. den uppbyggelsebok, som, i handskrifterna, förekommer under alla möjliga olika titlar, men städse med författarnamnet *Pierre de Luxembourg.* Å handskriftvolymens band af marmoreradt kalfskinn har tryckts, på ryggen, titeln *le Jardin de dévotion.* Mot den titelns användande för Peter's af Luxemburg prosaverk hade dock, vid tal om Bryssel-handskriften, uttalat sig Kervyn de LETTENHOVE (född 17 aug. 1817, död 2 april 1891) i sin edition af Froissart, t. XIII, 1871, p. 335:... *assez inexactement inscrit au catalogue sous le titre de Jardin de dévotion par Pierre de Luxembourg.* Likaså har manuskriptafdelningens i Bryssel-biblioteket forne *Conservateur* Charles RUELENS (född 21 maj 1820, död 8 dec. 1890), i en handskrifven

skäl, samt, beträffande den andra, på grund af en oriktig katalog-notis.

* *
*

Den ifrågavarande på prosa författade uppbyggelseboken har flere olika titlar: *Lettres*, *Epistres; Livret*, *Traité*, *Enseignement; Diète de salut*, *Chemin de pénitence*, *Voyage spirituel;* &c. Den finnes icke utkommen i nutidstryck i bokhandeln, men förekommer i åtskilliga bibliotek, både i manuskript (från fjorton- och femtonhundratalen), och i sällsynta tryck (från femtonde, sextonde och sjuttonde århundradena).

Kända handskrifter äro följande:

---

anteckning å ett särskildt papper uti manuskriptet ifråga, betitlat Peter's af Luxemburg skrift, mycket riktigare: *le Chemin de pénitence.* Manuskriptets här omtalade stycke n° 2, eller den fria efterbildningen på prosa och på vers af *le Cantique des Cantiques*, uppträder tidigt, och ofta, i tryck, och med växlande titlar. Det äldsta trycket, *Bruges: Colard Mansion*, c. 1475, in-fol., bär titeln *le Jardin de deuocion* (se [Jos. Van Praet] *Notice sur Col. M.*, 1829, p. 25), medan nästa tryck i ordningen, *Vienne: Eberhard Frommolt*, c. 1480, in-4°, heter *le Jardin de virtueuse consolacion* (se Is. Collijn, *Katalog der Inkunabeln der kgl. Universitäts-Bibliothek zu Uppsala*, 1907, n° 1043). — Midtinuti transkriptionen af *Höga Visan* (i handskriften fol. 58 t. o. m. 61), i det sextonde kapitlet, som har till titel *De la sainctc ame qui de joye chante les loenges du dieu d'amours*, förekommer ett poem bestående af åtta stycken åttaradiga strofer jämte omkväde, på blott två manliga och två kvinnliga rim, desamma alla stroferna igenom; en strof må här utgöra prof:

Amours Lui fist son pouoir humilier	All Kärleks Gud! hur såg Han Sig behandlad;
Quant d'une femme nasqui humainement,	Då af en kvinna Han Sig födas lät;
Qui vierge et mere fut sans y varier,	Hon jungfru var och moder, oförvandlad,
Qui dieu et homme contient diuinement.	Han man och Gud i himmelskt majestät.
D'humanité prist la charnel vesture,	Likt mänskors barn blef Han i köttet skapad
Bonté Lui fist ce faire d'amour pure;	Af godhet emot oss, som äro kött;
Immensité fut lors amesuree,	För gränslösheten blef nu gränsen stakad,
Infinité fut lors enuironnee	Oändligheten nu sitt slutmål mött,
Soubz brieue enclosure.	Mött stramt ett stängsel.

För manuskriptet i dess helhet, se nästa not.

Bryssel, Bibl. roy., ms. 11118, XV årh.[1]

Fol. 1: *Le liure de saint Pierre de Luxembourg.*

Metz, Stadtbibl., ms. 534, XV årh.

Fol. 292: *Pluiseurs belles epitres enclossez en vng traitier, envoies par saint Pierre de Lucenbourch a sa seur, esquelles yl parle des trois journeez de penitence et de lieues d'icelles.*

---

[1] Bryssel-bibliotekarien Hr. Dr. Alph. Bayot har benäget meddelat, om Bryssel-ms. 11118, följande: *Paléographiquement, ce volume semble, à première vue, former un tout suivi. Si cependant on y regarde de plus près, on peut apercevoir certaine différence entre les trois opuscules dont il se compose. Divers petits traits permettent de le partager en trois parties bien distinctes. I. Fol. 1—42 v°. Rubrique initiale: Cy commence le liure de saint Pierre de Luxembourg. Papier au filigrane du gantelet surmonté d'un fleuron; initiales rouges; les majuscules sont garnies de gros points jaunes; les citations latines sont soulignées en rouge; il y a des cadrats d'un dessin sommaire, rouges également. — II. Fol. 43—82. Dans la marge supérieure du fol. 43, une main moderne a écrit: «Le Jardin de dévotion; extrait du Cantique des Cantiques». Pas d'intitulation. Le traité finit fol. 79 v°. Le fol. 80 est blanc. Fol. 81—82, on a la Table, qui devrait être placée en tête, car elle débute ainsi: «Cy commence vng petit traittié extrait des Canticques, intitulé le Jardin de deuotion, ouquel l'ame deuote quiert son amoureux Jhesucrist, lequel contient en soy xviij chappitres particuliers». Papier au filigrane de la tête de bœuf avec, entre les cornes, une tige terminée par une croix de St André. L'écriture et les initiales ne sont pas de la même main qu'aux fol. 1—42. Titres de chapitres écrits à 'encre noire. Toute la décoration est faite au vermillon et comprend, outre les initiales, des crochets alinéaires, des rehauts de majuscules, des traits faisant office de cadratins. — III. Fol. 83—284. Sans intitulation. C'est le Doctrinal de Sapience, traduit du latin de Gilles de Roya. Le texte s'arrête au milieu du fol. 281 v°; il est immédiatement suivi de la Table, à la fin de laquelle on n'a point mis d'explicit. Les feuillets de cette partie du volume sont numérotés en chiffres romains, j à cc, la foliotation s'arrêtant au fol. 282. Il s'agit là d'une numérotation originale, car elle figure dans les renvois de la Table. Il y a ici plusieurs papiers: au filigrane du pot ansé et couronné (fol. 83—106). Deux types de gantelets surmontés d'un fleuron, dont un identique à celui des fol. 1—42 (fol. 110—118). L'écu de France brisé d'un bâton (fol. 122—255). Deux types de gantelets, sans fleuron cette fois (fol. 257—282). Les titres, de même que les initiales de chapitres, sont tracés en rouge. Rehauts jaunes dans les majuscules. Le recto du fol. 83 présente l'aspect propre à la première page des manuscrits, plus exposée que les autres à l'air qui la fait jaunir, et à des contacts qui la souillent et lui donne une patine* sui generis. *On peut affirmer que le Doctrinal formait primitivement un volume indépendant. Mais je n'oserais en dire autant des*

Tours, Bibl. munic., ms. 385, XV årh.

Fol. 63: *Le traitté que saint Pierre de Luxembourg enuoia a sa sœur pour la retraire de l'estat mondain.*

Paris, Arsenal, ms. 2036, XV årh.

Fol. 389: *Le liuret du benoist saint Pierre de Luxembourg qu'il enuoya a sa seur pour la retraire de l'estat mondain.*

Paris, Arsenal, ms. 2066, XV årh.[1]

Fol. 1: *L'ensignement que saint Piere de Luxembourg enuoya a mademoiselle sa seur.*

Paris, Arsenal, ms. 3386, XV årh.

Fol. 54: *Aulcunes epistres que monseigneur sainct Pyerre de Lucenbourg enuoya a sa sueur pour la retraire de l'estat du monde.*

Paris, Bibl. nat., ms. 457, XV årh.[2]

Fol. 128: *Le liuret du benoist Pierre de Luxembourg lequel il enuoya a sa seur pour la retraire de l'estat mondain.*

---

deux autres traités. La différence des écritures et du papier, si elle constitue une présomption, ne fournit pas, à elle seule, me semble-t-il, une preuve décisive. La plus ancienne mention que je connaisse des opuscules qui composent le recueil, a trait au recueil tout entier. Elle se trouve dans un catalogue, rédigé par Poirier, des mss. français enlevés en Bèlgique et parvenus à la Bibliothèque nationale de Paris le 21 avril 1796 (B. N., nouv. acq. fr. 5420, fol. 31 ss.). L'art. 55 de ce catalogue distingue nettement les trois ouvrages: St Pierre de Luxembourg, le Jardin de dévotion, la Doctrine chrétienne. Il ajoute que le volume était relié en veau. Cependant il faut remarquer que sa reliure actuelle date précisément du séjour qu'il a fait en France à cette époque. Sous l'Empire, on a ainsi renouvelé la couverture de la plupart des manuscrits venus de la Belgique, mss. qui n'ont été restitués à celle-ci qu'en 1815.

[1] Efter att ha sekler igenom förvarats uti *le Couvent des Célestins de Paris,* blef denna handskrift, jämte bortemot hundra andra manuskript, efter år 1791 förd öfver till det i närheten belägna, då så godt som nyinrättade Arsenal-biblioteket. Den är beskrifven dels, uti förutnämnda Froissart-upplaga, t. XIII, p. 334 & 335, af forne chefen för sagda bibliotek Jules LACROIX, dels af nuvarande chefen M. Henry MARTIN, uti bibliotekets katalog, t. II, 1886, p. 398 och t. VIII, 1899, passim.

[2] Jfr. P. PARIS, *Les mss. frçs de la Bibl. du Roi,* t. IV, 1841, p. 196.

Paris, Bibl. nat., ms. 1836, XV årh.

Fol. 1: *Le liuret que fist benoist Pierre de Lucembourg cardinal d'Auignon lequel il enuoya a sa seur pour la retraire de l'estat mondain.*

Paris, Bibl. nat., nouv. acq. fr.[1] 4382, XV årh.

Fol. 1: *Le liure de Pierre de Luxembourg a sa sœur.*

Paris, Bibl. nat., nouv. acq. fr. 1079, midten af XV årh.[2]

Fol. 1: *Coppie du liure saint Pierre de Luxembourcq lequel il enuoia a mademoiselle de Luxembourq.*

Paris, Bibl. nat., ms. 982, XVI årh.[3]

Fol. 72: *Le liure que saint Pierre de Luxembourg fist pour sa sœur.*[4]

Kända tryck[5] äro följande:

---

[1] Handskriften härstammar från *Colombina*, i Sevilla. På pärmens insida står: *Pedro de Lucemburg a s'a hermana Ana de Lucemburg.*

[2] Möjligtvis är det ur detta manuskript, som de par utdrag gjorts (beträffande orden *angles, chartre, consaus* &c.), hvilka möta uti Arsenal-ms 5258 (*Papiers de la famille de Du Cange*). Här läses fol. 19 verso: *Extrait d'un Livre Ms. intitulé Cest icy la coppie du livre S*[t] *Pierre De Luxembourg lequel* (ny rad) *lequel donna a Damoiselle sa sœur pour le retraire et oster de l'estat du monde.*

[3] Jfr. P. PARIS, *Les mss. frçs de la Bibl. du Roi*, t. VII, 1848, p. 389. Huset Luxemburg's ättlängd, med sexton sköldemärken på manssidan och lika många på spinnsidan, bilda (fr. o. m. fol. 116) manuskriptets afslutning; också har detta kallats *le Manuscrit du héraut d'armes des Luxembourg.*

[4] Enligt af Hr. Bibliotekarien Alph. Bayot godhetsfullt lämnad upplysning lärer ytterligare en handskrifven kopia utaf Peter's af Luxemburg *Livret* finnas bland den store samlaren Mr. Pierpont Morgan's bokskatter. Manuskriptet ifråga, en pergamenthandskrift från omkring år 1480, är upptaget, under nummer 100, å p. 149, uti en katalog öfver hans bibliotek, hvilken tryckts, men icke utsläppts i bokhandeln: *Catalogue of Manuscripts and early printed Books... forming portion of the Library of* J. PIERPONT MORGAN. *Manuscripts.* London, Chiswick Press, 1906, in-fol.

[5] Jfr. J.-Ch. BRUNET, *Manuel*, t. III, IV och VI. — Gust. BRUNET, *La France littéraire au XV*[e] *siècle ou Catalogue raisonné des ouvrages... imprimés en langue française jusqu'à l'an 1500*, Paris, 1865, p. 163, uppger, att en inkunabel från omkring år 1495, på 34 blad in-4°, af *La dyette de salut* skulle finnas på Arsenal-biblioteket; enligt därvarande tjänstemäns uppgift finnes numera denna inkunabel endast i bibliotekets gamla kataloger.

Paris, Mazarine, *Incunable* 678, in-4°.

LE liure de monseigneur saint Pierre || *de lucembourg le quel il enuoya a vne* || *siēne seur pour la retraire des estatz* || *mōdains* ℂ *Intitule La dyete de salut.*

Detta exemplar är sammanbundet med (och efter) *LE CATHON en FRANCOIS*, Lyon, 1492.[1]

Paris, Bibl. nat., *Réserve* D. 4277, in-4°.

Q[v]*āt ie regarde lestat & le vie que iay menee depuis* . . .

Denna text, utan någon som helst titel eller ens inledande öfverskrift, upptager de sista tolf bladen af en bok med titeln *Les signes preceden*[s] *le grant iugement general de nostre redempteur iesuchrist.*[2] Bokens slutord lyda: *Imprime a paris par Jehan treperl librayre demourant sur le pont nostre dame.*

Paris, Bibl. nat., *Réserve* D. 8625, pet. in-8°.

LE liure de monsei || *gneur sainct Pierre de lucembourg le* || *quel il enuoya a vne sienne seur pour* || *la retraire des estatz mōdains Jntitu* || *le La diete de salut.*

Bokens slutord lyda: *Imprime a paris par Michel le noir libraire iure en luniuersite de paris demourant deuant sainct denis de la chartre a lymage Nostre dame Lan mil cinq cens et cinq le troisiesme iour doctobre.*

Paris, Bibl. nat., *Réserve* D. 42488, in-12.

LE || VOYAGE || SPIRITVEL, || DV B. PIERRE DE || LVXEMBOVRG, CARDINAL, || Euesque de Mets, & Protecteur || de la Ville d'Auignon &c. || A Lyon || 1632.

Med p. 115 börjar *Le Voyage spirituel du Pelerin Catholique.* För boken i dess helhet se ofvan, § 2, Peter's af Luxemburg biografer, s. v. Henry ALBI.

* * *

[1] Jfr. W. A. COPINGER, *Supplement to HAIN'S Repertorium Bibliographicum, Part* II, *Vol.* 1, London, 1898, in-8o, no 3695, och där gjord hänvisning till litteratur öfver Mazarine-bibliotekets inkunabler.

[2] För *Les XV Signes*, jfr. BRUNET, *Manuel*, t. V, col. 379, och GRAESSE, *Trésor*, t. 6, I, p. 402, col. 2.

Författaren, hvem han nu är, börjar[1] med en hjärtslitande veklagan öfver den lefnad han fört, dessvärre så fylld af all världens fåfänglighet, öfver den tid han förlorat, likafullt så skickelsediger för all kommande evighet. Han grufvar sig, då han betänker, att människan dö måste samt att, lika viss döden allom är, lika oviss är för en och hvar dödsstunden. Vid tanken på domedagens tusende sinom tusende väntande fasor darrar han likt blad på träd.

Men allt dylikt oaktadt bör aldrig en syndare förtvifla,[2] ty för att vända åter till Barmhärtighetens källa står en väg

[1] *Quant je regarde quele vie j'ay menee depuis que je sceus congnoistre le bien et le mal, je ne treuue que pechiez et temps perdu... Elas doncques est toute ma vie sans fruit... Elas que j'ay gasté de biens et perdus pour nourrir ma charogne qui a plus despendu que elle n'a gaingnié... J'ay mené trop orde vie et pour tant j'ay honte de viure et n'atens fors que je voise mourir. Elas or debueroige plourer tout le remanant de ma vie pour recouurer le temps que j'ay perdu... Ne sces tu pas bien que tu morras & sy ne sces quant... Ne sces tu pas bien que le jugement de dieu approche? Certes oui. O quelle jornee d'angoisse plainne de tribulacion de cris de brais de gemissemens de pleurs de paours ... d'esclistre de tonnoire... & de plusieurs grandes horribletés... Et adonc verront les pecheurs le juste juge desmesurement couroucié... verront aussy les grans abismes & parfons d'enfer ouuers pour eulx engloutir & plus de cent mille tourmens qui seront apareilliez. Et a dextre verront... & a senestre verront... & par dehors verront tout le monde en feu et en flambe, & par dedens sera conscience ardente et brullante... Certes je croy que je trembleraye comme fueille en arbre... &c.*

[2] *Or ne desespoir point. Mais retourne vers celuy que tu as offensé & luy prie merchy et pardon & ayez bonne esperance en sa misericorde. Car de bon cueur & debonnairement il recoipt les pecheurs quant ilz retournent vers luy par la voye & chemin de penitence lequel chemin a trois journees de loncq, comme tu pouras cy apres plainnement oir. — Nous... auons a cheminer trois journees. L'une est contrition, l'autre confession et l'autre satisfacion. La premiere journee a trois lieues petittes de chemin. La premiere lieue est doleur de cueur de ce que par son pechiez on a desseruy d'estre pendu au gibet d'enfer. La seconde lieue est desplaisance de ce qu'on a perdu paradis. La tierce lieue est doleur et ennuy de ce qu'on a dieu couroucé. Exemple... Autre exemple... La seconde journee de paradis est confession Peu de gens sceuent bien ceste journee cheminer sans fouruoyer... Or deuez sauoir que ceste journee a trois lieues comme l'autre. La premiere est confession qui doit estre entiere. La seconde qu'elle doit estre de bonne volenté sans contraincte... Et la tierce lieue est feableté que le pecheur pour luy doit auoir esperance que dieu luy peult et veult pardonner ses pechiés... Or auez ouy la seconde journee maintenant orrez la*

städse öppen: ångerns. Den är tre dagsresor lång, och omfattar hvarje dagsresa tre mil.

Första dagsresan: Syndasorg	Sorg öfver att ha förtjänat helvetet; Sorg öfver att ha förlorat paradiset; Sorg öfver att ha förtörnat Gud.
Andra dagsresan: Syndabekännelse	Bikt som bör vara fullständig; Bikt som bör vara frivillig; Bikt som bör vara förhoppningsfull.
Tredje dagsresan: Syndagodtgörelse	Återställelse af allt orättfånget; Tillfyllestgörelse medelst goda verk; Förlåtelse för alla oförrätter.

När på denna väg den ångerfulle kommit från syndens tillstånd till nådens,[1] må han se till att undgå återfall och må han, till den ändan, följa en lefnadsordning liknande, eller motsvarande, den som i fortsättningen af texten nu föreslås såsom efterföljansvärd. Och härpå framlägger författaren hvad man skulle kunna kalla «En kyrksam katoliks dagsprogram»;[2] detta

tierce journee de cheminer en paradis & est satisfacion... Celle journee a trois lieues comme les autres. Et la premiere est restituer le prins a tort. Exemples... La seconde lieue est... faire aulmosnes ou autres biens... La tierce lieue est pardonner a ceulz qui te ont meffait ou fait desplaisir. Exemple... Et ainsy auez ouy les trois journees qu'il conuient aller pour en paradis paruenir.

Denna framställning utaf Nådens ordning (resp. Salighetens väg) sammanfaller till punkt och pricka med katolska kyrkans lära om 1° *Contritio cordis,* 2° *Confessio oris,* 3° *Satisfactio operis.* Luterska kyrkan anser visserligen hjärtats förkrosselse vara en väsentlig del af bättringen, men däremot munnens bekännelse ingalunda nödvändig och rättfärdiggörelsen genom s. k. öfverloppsgärningar alldeles förkastlig.

[1] *Quant le pecheur a tant fait par la grace de dieu moiennant la doctrine dessus ditte qu'il est venus par ces trois journees jusques a dieu c'est a dire qu'il est en estat de grace sy se doit garder de rencheoir, et affin qu'il se puist mieulx garder il doit prendre en luy mesmes vne bonne maniere et viure ainsy comme il s'ensuit, ou semblable.*

[2] *Tu te peuls passer de dormir entre... Tu te leueras a minuit ou au plus pres que tu polras toutes les nuitz. Et quant tu seras esueillie tu leueras tes yeulx en hault de ton cueur a ton maistre Jhesucrist... & fais le signe de la croix en ton front & puis en ta palme & puis... tu te metteras a genoulz sy humblement que tu polras & saluras nostre seigneur en*

tillägger han själf så stort värde, att han afslutar de mångahanda förmaningarna med en sista förmaning att detsamma genomläsa om möjligt en gång hvarje vecka.

Nu följande afdelning i boken innehåller en förteckning på tio ting att vid andaktsöfningar iakttaga.

I° Vinnlägg dig om ett rent hjärta;
II° Uppsök lönnligt bönrum;
III° Förjaga alla världsliga tankar;
IV° Åkalla den Helige Ande;
V° Känns villigt vid din svaghet all;
VI° Betänk huru omhvärfd du är utaf frestelser
VII° och besinna din hjälplöshet i dödens stund;

---

disant vne patenostre... Et apres saluras la vierge Marie d'ung ave Maria... Et apres diras tes matines. Tes matines dictes... tu feras vne fois ou deux... la priere qui s'ensuit: Premier tu prieras pour l'eglise vniuersel et pour les prelatz... Pour les princes de la terre & pour tout le peuple qui leur est commis... Et puis iras au moustier. Et tantost que tu entres dedens sy regarde tout premierement l'image de Jhesucrist... Et te metteras a genoulx en disant... & puis prens ton siege au plus secret lieu que tu polras... Et toutes les fois qu'il sera feste commendee tu oras la grant messe & les vespres a tout le moins... Tu te confesseras a chacune sepmainne... Ne t'arreste point a ton huis deuant sur la rue ne a la fenestre... Quant est a jeuner... jeune sans aulmosne est lampe sans huille... Car ce que on oste a son corps doit estre donné aux poures... Tu ne mengeras que deux fois le jour se ce n'est pas cause de maladie ou se ce n'est pour raisonnable cause... Parle peu en ton mengier se ce n'est de dieu... affin que ton esperit prengne repos auec le corps. Quant tu aras dit graces tu t'en iras en ta chambre & la diras nonne. Et puis estudieras aucune bonne escripture salutaire pour l'ame... Va peu souuent auant la ville et quant tu iras afaire tes necessités si va chief baissant & va ton chemin sans nulluy empeschier se il n'est de necessité.., & humblement reuiens en ta maison... Tu te vestiras simplement & de simple couleur... Le vespre venu tu diras tes vespres & vigille... Et apres soupper quant tu aras rendues graces tu te retrairras en ta chambre asses tost & clorras ton huis apres toy. Et aussy dois tu faire espirituellement c'est a dire... clorre l'uis de ta conscience et toy mectre auec ton createur seullement... Apres tu diras complie... Apres tu te agenoilleras humblement & salueras la trinité & dis au moins ·V· fois ta patenostre... Quant est au gesir... et encore vauldroit il mieulx gesir tout vestu. Tu metteras a point ta couuerture... & te dois endormir en aucune bonne pensee... — Je veuls que tu le lises chacune sepmainne vne fois se faire se peult.

VIII° Begrunda Christi tåliga lidande,
IX° och likaledes hans bittra död;
X° Behåll stadigt i åtanke den glädje Gud beredt de sina.[1]

Det stycke som härefter vidtager, och som afslutar Peter's af Luxemburg *Livret*, tyckes, med sina hvardagliga om än icke utnötta satser, ha att bjuda på snarare ringhaltigt mynt i jämförelse med de föregående, änskönt dessas innehåll, hvad originalitet beträffar, näppeligen kan anses alldeles fullödigt. Stycket utfylles af en asketisk sedepredikan hållen i så allmänna satser, att det förefaller som om afskrifvarne åt dess återgifvande ägnat minskad uppmärksamhet.

* *
*

Sådan skriften emellertid i sin helhet nu är, uppgifves i hvartenda manuskript, där den förekommer, liksom också i nästan alla trycken, att Peter af Luxemburg är dess författare, och oftast tillägges, att han i afsikt att åt himlen rädda en kvinna, författat den. Hvad denna afsikt angår, så bestyrkes den dels

---

[1] *Nottez dix choses aidant a auoir deuocion. La premiere est purte de cueur et de conscience... Saint Bernard dist que toutes les fois que nous allons en oroison nous entrons en la court du ciel... La seconde chose est qu'il doit querir lieu secret... affin que le vent de vaine gloire ne luy oste le fruit de son oroison. Exemple... La tierce chose est que a celle heure il doit jecter hors de son cueur toutes pensees terriennes & mondainnes... ainsy que la personne chasse les mouches arriere de sa viande ou de son beuuraige... La quarte chose est qu'il doit de tout son cueur, mains estendues, appeller le sainct esperit... Larmes sont comme le tresbon vin duquel la personne deuote enyure dieu... Vne seule larme peult impetrer de dieu ce que tous les angeles et tous les sains de paradis ne porroient faire... La quinte chose est qu'il doit regarder toutes ses defaultes, car... La sixiesme chose est qu'il doit regarder l'estat de ceste presente misere... Car on est tousiours en temptacion soit en dormant ou en veillant, en estant ou seant... La septiesme chose est qu'il doit regarder l'estat ou il sera a la mort... Car a la mort les vanités de ce monde griefuent plus qu'ils n'aident.. La ·VIIIme· chose est qu'il doit regarder l'humilité la patience et la passion de nostre seigneur Jhesucrist... La ·IXme· chose est qu'il doit regarder comment Jhesucrist mourut pour nous honteusement... La dixiesme et la desrainne chose si est qu'il doit fichier son cueur & les yeulx de son entendement a regarder les joies que dieu a appareillees a ceulx qui l'aiment...*

af slutorden,[1] dels utaf de inuti texten så ofta förekommande tillropen: *Ma chiere sueur*, *Tresamee sueur et fille en Jhesucrist*, *Tressaincte fille*, o. d., hvilka utvisa, att den så omtyckta och omkopierade skriften riktats till någon dam som stått författarens hjärta nära, och allsingenting hindrar, att denna dam varit Jeanne, demoiselle de Luxembourg (född på slottet Ligny 1363, död, ogift, i Boulogne 1430). Utaf hel. Peter's af Luxemburg tre systrar, Marie, Marguerite och Jeanne, stod denna[2] honom närmast; hon var i barndomen den trägna deltagarinnan i alla hans andaktsöfningar; hon är slutligen den enda af de tre, som finnes ihågkommen i hans testamente.

Att åter författaren af här berörda uppbyggelsebok varit, icke någon hel. Peter's af Luxemburg kvarlefvande eller efterlefvande beundrare, utan redan denne unge kyrkans man själf, torde svårligen låta sig bevisas; iögonenfallande är likvisst

---

[1] *Soies doncques lealle, humble, amiable, debonnaire et charitable, plainne de foy et d'esperance.* AMEN.

[2] Hon hade efter broderns, kardinalens, död varit en tid omkring år 1395 hofdam hos Carl's VI drottning Isabeau de Baviere, och blef sedermera fadder till dennas son Carl VII. Den med henne ungefär jämnåriga furstinnan Valentine de Milan, modern till Charles d'Orleans, skänkte henne, år 1396, till vänskapsminne en altartafla, hvilket väl antyder, åt hvad håll hennes intressen alltfortfarande gingo. Efter Valentine's död (1408) aflade hon löfte inom Franciskanerorden, dock endast såsom världslig medlem. Blifven på sin ålderdom arftagerska till grefskapet Ligny, hade hon afträdt detta till en sin brorson Jean IV de Luxembourg-Ligny, och vistades själf i närheten af Saint-Quentin på släktens slott Beaurevoir. Hit fördes och här hölls en tid i fängsligt förvar den på våren 1430 utanför Compiègne tillfångatagna Orléanska Jungfrun. Ofvannämnde Jean IV hade nämligen köpt henne omedelbart efter tillfångatagandet af bastarden Vendôme och sålde henne, men först på hösten samma år, till den engelskt sinnade biskopen i Beauvais. Under den halfårslånga mellantiden hade kring Luxemburgarn skilda krafter satt sig i rörelse, några arbetande på hans fånges undergång, andra åter för hennes räddning. Parisuniversitetet, drifvet af förföljelsenit, häfdade, i skrifvelse till honom af 14 juli: *qu'est tenu d'obeir tout chretien ... a eux (à l'évêque de Beauvais et aux prélats inquisiteurs) en ce cas present ... et qu'en ce faisant il acquerroit la grace et amour de la haute diuinité ...* Å andra sidan gjorde fastern, Peter's af Luxemburg syster, allt för att af brorsonen utverka den fångnas befrielse. Till all olycka afbrötos dessa den ädla gamla damens sträfvanden af döden, som trädde obevekligt hindrande emellan (13 nov.).

öfverensstämmelsen mellan å ena sidan de läror, författaren af *le Livret* förkunnar från första raden till den sista, och å andra sidan det lefnadssätt, den unge asketen enligt samstämmande skildringar städse förde ifrån spädaste barnaår alltintill dödsstunden: Peter af Luxemburg har lefvat så, som honom tillskrifna boken har lärt; yngling och bok karakteriseras båda, och i lika grad, af de ädlaste sedliga sträfvanden.

En annan jämförelse, likaledes utfallande till förmån för Peter's af Luxemburg författarskap af *le Livret*, kan göras, nämligen genom att sammanställa sagda skrift med en skrifvelse af Avignon-helgonet, hvilken nutiden äger i behåll, om än af ingen enda biograf omnämnd, eller kanske ens känd. Skrifvelsen ifråga (se *Appendix*, p. 43) är ett bref, från dödsbädden afsändt af Peter af Luxemburg till en hans något äldre kusin Jean de Beaumont (född 1361, död 1396). Något för nämnda tvenne skriftliga alster gemensamt är dels den vackra anda, hvaraf båda äro besjälade, men dels också den om man så vill pedantiska tonen; dylik brukar anses höra de tidiga ungdomsåren till.[1]

* * *

Om *le Livret,* såsom sannolikt synes, författats af hel. Peter af Luxemburg, så är i alla fall hans bok till sin an-

[1] Man kunde äfven tänka på att jämföra *le Livret* med ännu en skrift af hel. Peter af Luxemburg: hans testamente. Ej blott den allvarsfyllda tonen är dem gemensam — enligt Bollandisterna är testamentet *lectu sane dignissimum & spirans perfectissimum exemplar raræ profundæque humilitatis;* — en och annan sentens är så ock. Slående är likheten mellan t. ex. den i begynnelseorden till *le Livret* uttalade tanken *Ne sces tu pas bien que tu morras & sy ne sces quant!* och den latinska satsen i testamentets början *Nihil est certius morte, nec incertius ejus hora.* Men, dels är testamentet sannolikt uppsatt af Peter's af Luxemburg sekreterare, Pierre d'Allovaigne (nu Allouagne, i *Dépt* Pas-de-Calais), dels möter samma betraktelse öfver dödens visshet och ovissheten om dödsstunden ordagrant på annat håll, t. ex. i inledningen till det testamente, som Carl VI icke många år senare lät sin sekreterare Jean des Saints uppsätta, lördagen den 10 augusti 1392, vid högaltaret i kyrkan Saint-Julien, i le Mans: *Nos attendentes,.. nil morte cercius, nichil esse incercius ejus hora,... (Chronica Karoli Sexti,* ED. L. BELLAGUET, t. VI, p. 500).

läggning ingalunda ny. Såsom förebild har tjänat en latinsk uppbyggelseskrift, *Dieta salutis*, författad af Guillaume de Lavicea d'Aquitaine (död omkring 1310). Och redan denna den franska bokens latinska förebild anses af litteraturhistorici[1] vara föga originell. Om sålunda uppfinningsrikhet icke är det som utmärker hvarken mönstret eller (hvilket i det föregående framhållits) kopian, så har dock hel. Peter af Luxemburg, och det mer än en gång, kryddat sin eljest något tunna anrättning med tankar och bilder, hvilka röja både omdöme och smak. Såsom exempel må här blott anföras: *Qui n'a nulle aduersité ne temptacions, il ne scet s'il n'a nulle vertus en luy; Oroison sans deuocion est viande sans sel; Oroison briefue tresperce le ciel; Disne bien et souppe legierement: c'est vie d'angele de neant mengier, vne fois le jour mengier est vie de saint, deux fois le jour mengier c'est vie d'omme et de plus mengier c'est vie de beste.*[2]

Att döma af de ifrån allehanda auktoriteter hämtade citat, hvarmed Peter af Luxemburg smyckar sin text, tyckes han icke varit bortkommen i sin tids religiösa litteratur; så citerar

[1] Så t. ex. säger ofvan citerade författare i *l'Histoire littéraire de la France: Ce livre a pour titre «Dieta salutis». C'est un traité de morale, composé selon la méthode des théologiens mystiques. L'auteur... décrit le chemin qu'il convient de suivre pour gagner le salut. C'est un chemin qu'on fait en neuf journées, et chaque journée de voyage est une «diète». La première diète est celle de la pénitence, la seconde celle des préceptes, la troisième celle des conseils évangéliques... Ajoutons que chaque diète se divise de même en plusieurs sections; ainsi les sections de la première diète sont la satisfaction, l'oraison, le jeûne et l'aumône. Il suffit d'exposer le plan de ce livre. Nous l'avons parcouru sans y remarquer autre chose que des distinctions subtiles. Il n'y a d'invention que dans l'ordonnance de ces subtilités.*

[2] Se Bryssel-ms. 11118, fol. 20 r°

[2] Se Bryssel-ms.	11118,	fol.	20 ro
» Metz-ms.	534,	fol.	306 vo
» Tours-ms.	385,	fol.	75 vo
» Arsenal-ms.	2036,	fol.	397 ro
» » »	2066,	fol.	15 ro
» » »	3386,	fol.	62 vo
» B. N.-ms.	457,	fol.	135 ro
» » »	1836,	fol.	14 vo
» » » n. a.	4382,	fol.	28 vo
» » » »	1079,	fol.	9 vo
» » »	982,	fol.	84 ro

han t. ex., ur Gamla Testamentet, *le Psautier*,[1] *les Proverbes*,[2] Isaïe,[3] Ezéchiel;[4] ur Nya Testamentet, utom *l'Evangile*, t. ex. *l'Epître de S. Pierre*[5] och *l'Epître de S. Jacques;*[6] samt, bland icke-bibliska författare, först och sist och ständigt S. Augustin,[7] men äfven t. ex. S. Grégoire,[8] S. Bernard,[9] S. François.[10]

* * *

---

[1] *Il est en escript ou Psaultier que le plus plaisant sacrifice que le pecheur puist faire a dieu c'est de plourer;* jfr. Ps. LI, 19: Un esprit brisé de douleur est un sacrifice digne de Dieu

[2] *Psalmon dit Qui couurira son pechiet* &c.; jfr. Prov. XVII, 9: Celui qui cache les fautes &c.

[3] *Si comme dit Moyses* (sic!) *Ilz me honorent de leurs leffres mais leur cueur est loing de moy;* jfr. Is. XXIX, 13: Ce peuple s'approche de moi de bouche, et me glorifie des lèvres; mais son cœur est éloigné de moi.

[4] ... *auront jamais memoire ne souuenance de ton meffait et ainsy le dit dieu par le prophette Ezechiel;* jfr. Ez. XVIII, 22: Je ne me souviendrai plus de toutes les iniquités qu'il avait commises.

[5] *Saint Pierre dist que nous sommes tous pelerins;* jfr. I Ep. S. P. II, 11: Mes bien-aimés, je vous exhorte que, comme étrangers et voyageurs, ...

[6] *Tous ceulz qui aimment le monde sont ennemis de dieu Comme dit Jaques;* jfr. Ep. S. J. IV, 4: Ne savez-vous pas que l'amitié du monde est inimitié contre Dieu?

[7] *Saint Augustin dit que celluy qui ara bien vescu ne mora ja mauuaisement;* jfr. Augustinus, *De Civ. Dei*, I, XI: Mala mors putanda non est, quam bona vita præcesserit. — *Comme dit saint Augustin Dieu est plus prest de pardonner que nous ne sommes de demander pardon;* Augustinus, *Confessiones*, X, XLIII: Multi et magni sunt languores mei, sed amplior est medicina tua. — *Soie piteulx sur tes proesmes se tu veulz que dieu soit piteux sur toi;* Augustinus, *De Civ. Dei*, XXI, XXII: Iudicium futurum sine misericordia ei qui non fecit misericordiam. *Confessiones*, IX, XIII: Promisisti, Domine, misericordiam misericordibus. — *Se j'ay fait aulcuns biens sy ne sont ilz pas dignes de guerdon car je les ay fais ... sans amour;* Augustinus, *Confessiones*, I, XII: Nemo invitus bene facit, etiam si bonum est, quod facit.

[8] *Ce monde est comme vne chartre ou nous sommes enchartré;* jfr. den wallonska öfversättningen, från XIII årh.. af *le Dialogue de saint Grégoire*, ed. Wendelin FOERSTER, 1876, p. 287, 288: Voirement chartre est ciz mondes, car ...; dont est ciz mondes a droit apeleiz chartre. — *On est tousiours en temptacion ... soit en taisant ou en parlant ... en orrant au moustier;* Grégoire, l. c., p. 326: en toz lius pechons en pensant, en parlant, en ourant.

[9] *Souuiengne vous que ce n'est que vne charoingne puante et orde viande au vers;* jfr. Sankt Bernhards sjätte Adventspredikan, i österrikiska Cistercienser-upplagan, I, 1891, p. 28, 29: In brevi quoque totum cadaver putridum simul et putidum fiet, et decor omnis in saniem convertetur; eller, i den ost-franska öfversättningen, från XIII årh., ed. Wendelin FOERSTER,

Af hvad som från skilda håll sagts om hel. Peter af Luxemburg torde man få sluta, att denne *Angelus terrestris, homo cælestis,* denne *Infans annis, animo vir; mundo præcox, at cælo maturus,* i tiden, under sin så knappt tillmätta jordiska lefnad, väl framstått såsom en för Guds rike nitälskande själ, men däremot icke hunnit visa sig såsom någon skapande ande. Alldeles oriktigt är nog icke omdömet: *Si un esprit très faible et beaucoup de probité peuvent faire un homme de valeur, le cardinal de Luxembourg a droit de prétendre au rang des illustres.* Men hur högt man än anser sig böra skatta Peter's af Luxemburg ädla personlighet, gäller dock — äfven om honom — det påståendet, en Larousse framslungat, att Kyrkans helgon icke äro Mänsklighetens.

1885, p. 21: En brief tens purist tote li charoigne et tornet tote en porreture, et tote li beateiz en puor. — Ett af kanonisationsvittnena berättar, att det af hel. Peter af Luxemburg hört följande reflexion: *On ne sait si notre seigneur a ri, mais on sait qu'il a pleuré;* jfr. Sankt Bernhards fjärde Adventspredikan, l. c., p. 24: (Christum) flevisse legimus, risisse vero nusquam; eller, i öfversättningen, p. 19: Nos leisons k'il plorat ... mais en nul leu ne leisons nos k'il riest.

[10] *Saint Francois auoit de coustume quant il volloit dieu deprier qu'il s'en alloit si parfont en vng bois que se il l'eust bien fort prié que ses compaingnons ne l'eussent point oy affin qu'il peult mieulx parler a dieu & plus hardiment & dire son entente.*

Appendix.

Copie des lettres

faictes par

monseigneur saint Pierre de Luxembourg

a Jehan de Beaumont son cousin.

(Se ofvan p. 39).

Jehan de Beaumont treschier cousin et compagnon J'ai veu ce que tu m'as escript par frere Pierre le sage disant que de nouvel tu es en l'ordre de mariage Je te prie soiez chast et garde loyaulment ton mariage et se tu as lignee introduis les a tout bien faire Mais treschier je te prie que tu n'aimes pas tant le monde que tu oblies dieu car tout vient de luy Se tu es cheuallier ne combas que pour bonne querelle et n'antre point en bataille sans confession Garde que le deable ne te surprengne Sois leal a ton souuerain Fuy traison sur tout rien. Donne de tes biens aux pouures Et te garde bien que tout (...?) Il te souuiengne de la passion de nostre seigneur Soies aidant aux pouures freres vesins Aide aux poures enffans orphelins Et je te prie treschier tien les commandemens de dieu car paradis est fait pour ceulx qui les tiennent et enfer est fait pour ceulx qui vont ancontr'aus (au contraire?) Jehan ma fin est bresue et ne te verré jamais en ce mortel monde Prie dieu pour moy car j'ay grant peur de mon esperit et je prieray dieu pour toy Je suis au lit de la mort J'ay chargé frere Pierre te dire de mes nouuelles lequel te port mes

lettres Quant tu les verras il te souuiendra de moy Je te prie treschier mon cousin et mon amy que a frere Pierre jamais tu ne ly failles sa vie durant Il m'a bien seruy et toy aussy et des biens temporels tu sces assez ma puissance Jehan mon cousin compangnon et amy je prie a mon sauueur Jhesus et a sa doulce mere que toutes ses operations mondaines soient a dieu agreables et toy et toute ta lignee puissent acquerir le royaulme de paradis Jehan je te prie fuy toutes villes prinses d'assault Et a dieu mon tresleal amy Deuant dieu te puisse je veoir.

Escript en Auignon sur mon departement de ce monde la veille nostre dame d'aoust.

* * *

Afskrift utaf detta Peter's af Luxemburg bref, hvarom biograferna intet förtälja, finnes i Paris, i Arsenal-handskriften n° 2036 (från XV årh.) och upptar framsidan af blad 433; å baksidan, nedtill, står: *Copia quarumdam litterarum beati Petri de Lucemburgo que sunt plene doctrina salutari ad Joh. de Beaumont consobrinum suum scripte.* Den Jean de Beaumont, till hvilken brefvet är adresseradt, var på så sätt släkt med brefskrifvaren, att hans farmor, Philippa, var en Luxembourg; den dam han äktade hette Catherine of Evringham. Med den i brefvet omnämnde Pierre le sage kan ej gärna menas hvarken Peter's af Luxemburg lärare, kardinalen Pierre d'Ailly, eller hans testamentsexekutor, kardinalen Pierre de Saint-Marc, icke heller gärna Pierre Buzille, hans kock, utan sannolikt Pierre d'Allovaigne, hans sekreterare, för hvilken Peter af Luxemburg den 29 juni 1387 dikterade sin yttersta vilja.

MÉLANGES SYNTAXIQUES

PAR

A. MALMSTEDT

I. **Futur et Conditionnel.**

1. Dans ses *Vermischte Beiträge* (I, p. 207 sqq.), M. Tobler signale le fait, déjà relevé par Diez et d'autres, que, dans l'anc. franç. et en provençal, le fut. antér. est souvent employé là où l'on s'attendrait à trouver le passé indéfini; p. ex. *Mainte pucele avrai veüe et mainte dame conneüe; Onc mes a riens ne fi prïere De moi amer en tel maniere. Vos en estes la primeraine; — Damedex mal te don[t]; Tant m'aras fait anui et mesprison.* L'emploi du futur dans ce cas s'explique, selon M. Tobler, par le fait que celui qui parle laisse à l'avenir le soin de prononcer le jugement décisif sur ce qui s'est passé.

Ainsi, dans le premier des exemples que nous venons de citer, le sens de *avrai veüe* pourrait s'exprimer par: *On pourra dire de moi que j'ai vu*, ou: *il se trouvera que j'ai vu.* Cette explication nous semble axiomatique, et ce n'est que lorsque le savant auteur ajoute modestement: «Peut-être qu'une autre explication est possible», que nous voudrions protester. Du reste cette explication est essentiellement d'accord avec l'interprétation détaillée de cette question de temps que donne M. Clédat dans la *Revue de phil. franç.*, XX, p. 265 sqq., et dont nous donnerons ci-après un résumé.[1]

En franç. mod. aussi le fut. antér. s'emploie dans le même sens. Un exemple de ce genre a déjà été signalé par M. Lönnerberg (p. 6), qui, pourtant, ne l'explique pas, et se contente de remarquer qu'ici le futur n'exprime pas une supposition:

---

[1] M. Brunot aussi fait mention de cette question en remarquant (*Hist. de la langue franç.* I, p. 239) que, comme le futur de certains auxiliaires, le fut. de *aveir* suivi d'un participe passé n'a souvent que la valeur d'un présent. M. B. renvoie à l'article de M. Tobler, mais lorsqu'au sujet de Rol. 2352: *mult larges terres de vos avrai conquises,* il s'exprime ainsi: «Il semble qui l'idée soit: *j'aurai conquis quand ce sera fini,* mais en fait Roland est sur ses fins, *il a conquis*», on est plutôt porté à croire que l'explication de M. T. ne le satisfait pas.

M. Chevreul n'aura pas longtemps survécu à son fils. L'illustre centenaire est mort ce matin. Contrairement à M. Fant, qui en cite un autre exemple, et qui déclare dans son commentaire (p. 196) que cet emploi du futur antér. est très rare, nous dirions volontiers, en vertu des exemples suivants et de ceux cités par M. Tobler dans les *V. B.* I², p. 257, qu'il est très fréquent dans la langue littéraire: *Assurément, entre les deux Républiques et le second Empire il y a des différences profondes. Les deux Républiques auront été des gouvernements libres; le second Empire a été un gouvernement personnel* (Rambaud, *Hist. de la civilisat. contemp. en France* 514); *Avant d'être venu ici je n'attachais aux termes de baroque et de rococo qu'un sens de déplaisance et de prétention. Lecce m'aura révélé qu'ils peuvent aussi être synonymes de fantaisie légère, d'élégance folle et de grâce heureuse* (Bourget, *Sensations d'Italie* 227); *le château qui s'appelle Cavallino m'était bien inconnu, voici trois fois vingt-quatre heures quand le train m'amenait de Brindisi. Pourtant, je ne sais laquelle de ces deux visites m'aura laissé dans la mémoire l'image la plus durable. A Otranto j'aurai vu un sublime paysage de mer... Cavallino m'a permis de contempler une apparition des temps héroïques de l'Italie (Ibid.* 241); *Mon Dieu! que j'aurai éprouvé, dans ce petit coin du monde, des sensations intenses* (Id., *Nouv. Pastels* 4); *C'est en ce sens que l'incendie du Théâtre Français est un désastre: La dernière pièce qui aura été jouée dans cette salle aura été Diane de Lys* (Doumic, *R. d. d. M.* ¹⁵/₈ '00 p. 448); *La maison royale de Suède aura ainsi fait preuve jusqu'à la fin d'une abnégation et d'une noblesse d'âme peu communes* (Mohn, *La Suède et la révolution norvégienne* 91).

De même, dans le discours indirect, le conditionnel passé remplace quelquefois le plus-que-parfait; p. ex. *C'était fini, à jamais fini, elle était perdue pour lui, et par sa propre faute; toutes ses belles expérances, ses rêves de bonheur auraient duré quelques jours, quelques semaines* (Malot, *Lieut. Bonnet* 289).

Selon M. Clédat (l. c.), on peut ramener à quatre les cas où une action présente ou passée s'exprime ou peut s'exprimer par le fut. antérieur:

1° Pour mettre cette action en relation temporelle avec une action future; p. ex: *Il a fini, et il peut s'amuser; on ne le punira pas, puisqu'il aura fait* (ou *a fait) son devoir* (p. 269, 270);

2° Pour formuler, relativement à l'action présente ou passée, une appréciation portant sur une circonstance qui ne se manifestera, ou ne se déterminera que dans l'avenir. Ainsi, si Pierre a obligé Paul et si l'on sait que Paul ne se montrera pas ingrat, on peut dire: *Pierre n'aura pas obligé un ingrat* (p. 270);[1]

3° Pour formuler une appréciation portant entièrement sur le passé, mais se rattachant à une constatation qu'on vient de faire (p. 271); p. ex. *Il aura beaucoup plu aujourd'hui; Cet enfant aura fait des progrès cette année;*

4° Pour exprimer la conjecture qu'une action s'est réellement accomplie; p. ex.: *Il aura manqué le train = il se trouvera, je crois, qu'il a manqué le train* (p. 282).

On voit que la règle de M. Tobler: *j'aurai vu = il se trouvera* (ou: *on pourra dire de moi) que j'ai vu* embrasse les deux cas 2 et 3, et, aussi, que la plupart des exemples mentionnés ci-dessus peuvent être rangés dans le 3e cas. Cependant, il est quelquefois difficile, du moins pour un étranger, de démêler en présence de quel cas on se trouve, et nous doutons même qu'on puisse toujours tracer une limite bien nette entre les différents cas. Dans *Voilà un savant appareil. Il s'agit de savoir à quoi il aura servi* (Doumic, *R. d. d. M.* 15/6 '00, p. 920), le futur est évidemment du n° 1, puisque *il s'agit de savoir* a la même valeur temporelle qu'un futur. En même temps, bien qu'on ne puisse pas dire que cette phrase exprime une conjecture, le sens de ce «*aura servi*» paraît se rapprocher du sens «modal» des futurs du 4e cas, et ne pourrait se rendre, dans les langues germaniques, qu'au moyen d'un auxiliaire modal (angl. *what it may have served for).* De même pour le futur suivant: *Et Dieu sait, avant de tomber dans le creuset, dans quelles mains elle aura tombé* (Bertaux, *R. d. d. M.* 1/4 '00, p. 628), qui, lui, n'a rien à faire avec le cas n° 1, puisqu'il ne sert pas à mettre l'action qu'il exprime en relation avec une action future. Par contre, cette valeur «modale» est absolument absente du futur suivant: *Savez-vous où j'aurai vu ce pauvre visage d'Alba Steno pour la dernière fois? C'était il y a trois jours* (Bourget, *Cosmopolis* 417). Dans quel cas, dans le 2e ou dans le 3e, convient-il de ranger ce futur et celui-ci: *Si je n'avais pas eu con-*

[1] C'est là un des rares cas où nous employons, même dans la langue parlée, notre fut. antér.; p. ex: *Det där ska du inte ha gjort för inte.*

fiance en Dieu, vous n'auriez pas eu en moi le chancelier que j'aurai été (Le Prince de Bismarck, cité pas Benoist, *R. d. d. M.* $^1/_5$ '00, p. 107)?

M. Clédat insiste sur le fait que, dans le 3e cas, le futur antérieur n'est de mise que quand l'appréciation se rattache à une constatation qu'on vient de faire. Ainsi, ce n'est qu'au moment où l'on constate que Paul se réveille, ou au moment où l'on apprend qu'il s'est réveillé tardivement, qu'on dit: *Il aura fait un bon sommeil.* Plus tard le passé indéfini serait de rigueur. Il nous est cependant souvent impossible de découvrir, dans des phrases qu'on ne peut ranger que sous ce 3e cas, quelle est cette constatation nouvellement faite sur laquelle l'appréciation se baserait. Ainsi dans les deux derniers passages, tirés de *Cosmopolis* et de la *R. d. d. M.*, et dans les deux suivants, où il s'agit, non comme dans les exemples déjà cités, d'actions simples, mais d'actions répétées, et où le futur antérieur est dans le même rapport au passé indéfini que l'est, au présent, le futur simple que nous qualifierons plus loin de «futur empirique»: *Cette excuse la femme mariée, quand elle dévie, n'a pas... Plus elle aura lutté avant de se livrer à cet amour illégitime, plus elle aura prouvé qu'elle comprenait la gravité de l'acte qu'elle allait commettre* (Dumas, *Théâtre compl.* VI, p. 189); *Il y a une satisfaction que le langage réserve à l'observateur, satisfaction d'autant plus vive qu'elle aura été moins cherchée* (Bréal, *Essai de sémantique* 142).

Pour l'emploi du futur antérieur comme expression d'une conjecture M. Clédat trace les mêmes limites que pour son emploi dans le cas précédent: il faut que la conjecture repose sur une constatation qu'on vient de faire. C'est pourquoi l'on peut dire: *Comme le jardin est en bon état! Le jardinier sera (= est probablement) venu,* mais non pas: *Allez voir si le jardin est en bon état. Le jardinier sera venu.* Ainsi donc, quand, à la question du roi: *Eh bien! fameux tireur, qu'est devenu ta balle?* le duc répond: *Elle se sera aplatie sur le sanglier* (Dumas, *Reine Margot* I., 318), sa conjecture se rattache à la question que le roi vient de faire et qui équivaut à l'énonciation: *Ta balle est perdue.* Dans ce dernier cas, le futur est, selon M. Clédat (p. 266), un véritable mode qu'on pourrait appeler le «conjectural». Nous ne savons si tous seront d'accord avec le savant auteur, mais quant à nous, il nous semble qu'il serait oiseux de

disputer là-dessus, puisque, en tout cas, cette fonction modale dérive de la signification temporelle.

Dans les phrases dont nous venons de parler, le fut. antér. remplace le passé indéfini. De même le fut. simple s'emploie quelquefois, concurremment avec le présent, pour rendre une action qui, dans les langues germaniques, s'exprime par ce dernier temps:

1° Dans une phrase telle que: *Voyons si le seigneur Jonathan Dream . . . aura plus d'esprit, ou d'esprits, que votre serviteur Daniel Lefebvre* (Laboulaye, *Paris en Amérique* 4); *Donne ta carte à quelque collègue dont la femme sera mieux nippée que moi* (Maupassant, *Contes choisis* 10), le futur a la même raison d'être que le fut. antér. dans le 1er cas précédent, puisque *voyons* et *donne* équivalent à des futurs;

2° Sous ce cas nous rangeons les exemples où un fut., par exemple *il sera*, a le sens de *il se trouvera qu'il est*, comme dans cette question indirecte: *De ce, fet il, ne sai aprendre Que ce peut estre. — Sire non, dist Lidoine, nous ne savons Que ce sera*» (*Méraugis*, éd. Michelant, 122, 25). Dans cette question indirecte, comme dans la précédente, le fut. a du reste un sens modal, sans qu'on puisse affirmer que la phrase exprime une conjecture.

Ici, nous avons à enregistrer une application très spéciale de notre futur. Pour citer un auteur, par exemple Cicéron, la formule consacrée est: *Cicéron dira*, c'est à-dire: *si l'on veut bien examiner, on pourra se convaincre (si étrange que cela puisse paraître) que Cicéron dit.* Ainsi, après avoir exposé les théories d'art de certains auteurs, M. Maurice Spronck ajoute: *De son côté M. Herbert Spencer dira* etc. (*Artistes littér.* 6); et M. Bonnet, après avoir constaté que, chez Grégoire de Tours, la préposition *de* «prend souvent un sens plus général», continue en ces termes: *C'est ainsi que Grégoire dira* etc. (*Le latin de Grég. de Tours* 608). Comp. encore: *Par définition qu'est-ce donc qu'une idée? — Idée, répondra Littré, représentation qui se fait de quelque chose dans l'esprit* etc. (Spronck, *l. c.* 68).

Enfin, il y a encore un cas où le fut. simple rivalise avec le présent. C'est dans les phrases où il s'agit d'une action présentée comme habituelle, et dont le verbe est, ou pourrait être, déterminé par les adverbes *toujours*, *souvent*, *partout*, *ne-jamais*, *rarement*, *nulle part* etc., ou dont le sujet ou régime est

personne ou a pour détermination *tout* ou *nul: A ce trait caractéristique j'ai reconnu Samuel. Il aimera toujours le rouge et la céruse* (Baudelaire, cité p. Spronck, p. 107); *C'est pourquoi. chaque fois que notre esprit se lassera de l'observation juste et du bon sens, notre littérature s'empressera d'aller s'approvisionner en Espagne d'aventures et de fantaisie truculente* (Doumic, *R. d. d. M.* 15/2 '01, p. 930); *Il y a plus d'assassinats chez nous, ajoutait-il, que partout ailleurs; mais jamais vous ne trouverez une cause ignoble à ces crimes* (Mérimée, *Colomba*); *Dans l'intérieur des groupes le lien de parenté est très fort. Un Danite ne tuera jamais un Danite, il le vengera toujours,* (Renan, *Hist. du peuple d'Isr.* I, 371); *Enfin il existe une nombreuse catégorie de verbes... où ce n'est que tout à fait exceptionnellement qu'on emploiera parfois la première personne du singulier* (Meyer-Lübke, *Grammaire*); *La couleur des poèmes de la Guzla n'est pas locale, je le veux; elle n'est pas strictement nationale, mais cette couleur existe... Nulle part vous ne verrez passer le bout d'une âme moderne sous le travail médiéval* (Filon, *Mérimée* 29); *Les géants n'aiment pas l'eau; c'est un fait constaté par le vieil Homère, qui avait connu Polyphème; et on trouvera la même observation dans toutes les Histoires naturelles de ce nom* (Laboulaye, *Yvon et Finette); Ils* [les Japonais] *se serviront du redoublement des mots pour exprimer la hâte ou la diversité... Le volubilis s'appellera Asago «visage du matin»* (Bellessort, *R. d. d. M.* 15/4 '01, p. 600); *Entre deux objets similaires le réaliste choisira celui qui semble le plus rapproché de la nature* (Cherbuliez, cité dans la *R. d. d. M.* 18/4 '01, 869).

Dans certains des exemples qui viennent d'être cités, on peut dire que le futur exprime une loi psychologique. Mais ce futur s'emploie aussi pour formuler une loi naturelle, comme dans l'exemple apporté par M. Lücking, p. 223: *S'il existe une communication libre entre un cylindre rempli de vapeur et un vase vide de vapeur et d'air, la vapeur du cylindre passera en partie et très rapidement dans le vase.*

Il semble devoir résulter de ce que nous avons dit que, dans ce dernier groupe de phrases aussi, le futur exprime ce qui *va infailliblement arriver*, non pas ce qui *doit nécessairement arriver.* Mais s'il fallait encore un argument pour prouver que, dans ces phrases, le futur a une fonction purement temporelle ou, si l'on veut, qui en est issue, nous le trouverions dans le

fait que, pour exprimer une sentence, une loi générale, une chose enfin pour laquelle le présent, le temps extemporel κατ' ἐξοχήν, est l'expression la plus naturelle et la plus usitée, les langues romanes, comme les langues classiques et germaniques, se servent quelquefois de leur prétérit (aoriste, parfait, imparfait). Quand Boileau écrit: «*Qui ne sait se borner ne sut jamais écrire*», les mots «*ne sut jamais*» ont, comme le remarque Ayer (p. 395), matériellement le même sens que: *ne sait pas*. En se servant du passé déf., Boileau a exprimé sa pensée sous la forme d'une expérience, laissant au lecteur le soin de conclure que (dans le cas en question du moins) ce qui n'est jamais arrivé, n'arrive jamais. Nous avons vu que Boileau aurait aussi pu écrire *ne saura jamais écrire*, si la mesure du vers l'eût permis. Alors il aurait exprimé la sentence extemporelle sous forme d'une prédiction.

De même qu'on qualifie *d'empirique (gnomique)* l'aoriste grec et le parf. latin dans cet emploi, de même on pourrait appeler le futur dans ce cas un futur *empirique (gnomique)*.[1]

[1] Pour ce qui est du parf. empirique (gnomique), voir *Fin. Mod.*, p. 9 sqq., où j'ai cherché à montrer que ce parf. est, en latin aussi bien qu'en roman, un temps historique, et que l'aoriste (le parf., l'imparf.) gnomique proprement dit, c'est-à-dire, l'aoriste qui exprime un fait extemporel et, ainsi, remplace le présent, n'est pas autre chose qu'une espèce de l'aoriste empirique, c'est-à-dire, l'aoriste déterminé par les adverbes πολλάκις, ἤδη, οὐ πώποτε etc., qui exprime des faits ou des états se rattachant au temps passé. Comp. Riemann et Goelzer, *Gramm. Comparée du Grec et du Latin*, p. 277. Il est sans doute rare qu'on rencontre, dans les langues romanes et germaniques, un parf. et un imparf. purement gnomique. Outre l'exemple de Boileau rapporté plus haut, les seuls passages que j'aie cités sont les suivants, tirés des *Lusiades* de Camoëns, III, 140: *Do peccado Tiveram sempre a pena Muitos*, IV, 12 *Que sempre houve entre muitos differenças*, et ce passage cité par Erdmann, *Syntax der Sprache Otfrieds* § 42: *ungilônot ni bileip ther gotes wizzôde kleip = nie blieb einer unbelohnt, welcher an Gottes Gesetz fest hielt.* Je n'ai depuis découvert aucun passage à ajouter à ceux-ci. — Sans doute ce n'est pas ici le lieu de discuter la question de savoir quand le parf. simple des langues romanes est un parf. logique. Mais puisque M. Meyer-Lübke cite (p. 133) comme exemple de parf. logique *Mér.* 1042 *Ne ving pas ci por jugement, Ançois i ving por moi combatre,* je ne puis m'empêcher de faire observer que j'ai également cité ce passage (p. 20), mais seulement pour ajouter qu'il ne prouve rien en l'espèce. Nous trouvons quelquefois en grec l'aoriste là où le français et les langues germaniques se serviraient de leur parf. composé (p. 20). Un parf. suéd. et franç. se rend souvent en anglais par l'imparf. (Afzelius, *Eng. gramm.*[4], p. 142). Une thèse allemande débute souvent par cette phrase: *Zu Grunde gelegt (*ou *Untersucht) wurden folgende Texte*, dans laquelle, en suédois comme en français, le parf. est de rigueur. Eu égard à

Cet emploi du fut. se rencontre, rarement, il est vrai, en latin; p. ex. *semper metuet, quem saeva pudebunt* (Lucain, cité p. Lundqvist, p. 40). En suéd. nous nous servons souvent de phrases telles que *Man skall alltid finna, att ärlighet varar längst; Aldrig skall man höra den mannen säga ett ondt ord om någon* (mais dans les phrases *Du ska' då alltid vara framme och ställa till oreda; Att man aldrig ska' kunna förmå dig att lyda; Det är synd att han skall vara så klen, skola* a pour mon oreille le même sens «fataliste» que *should* dans *It's a pity he should be so weak).* Nous ignorons si l'allemand emploie jamais son futur dans ce sens; mais l'anglais le fait, p. ex. *Alas for the worthy man who, like that candle, gets himself into the wrong place! It is only the very largest souls who will be able to appreciate and pity him — who will discern and love sincerity of purpose amid all the bungling feebleness of achievement* (George Eliot, *Amos Barton*, éd. Wendell, p. 24); Dans les phrases où *will* suivi d'un infinitif sert à désigner une habitude, une qualité inhérente à un être vivant ou à un objet etc., p. ex. *Boys will be boys; — the trigger pulled by a child will settle the business of a stout man* (Marryat, *Settlers*), les grammaires regardent en général *will* comme exprimant une manifestation de la volonté. Selon M. Blackburn, (p. 33), *will* dans ce cas n'exprime ni la volonté ni la futurition. Selon nous, le plus probable, c'est que, dans des phrases comme les précedentes, nous avons affaire à des futurs empiriques et que, tout au plus, dans une phrase négative, p. ex. *Damp wood won't burn*, la signification dérive de celle de volonté.

3° Tous les grammairiens depuis Diez nous apprennent que le fut. simple, aussi bien que le fut. antér., sert quelquefois

ces faits, nous trouvons très naturel que le parf. historique de l'anc. franç. puisse quelquefois servir d'équivalent à un parf. logique du franç. moderne. Il convient d'avouer enfin que quand nous appelons parfait logique ou historique un parf. latin, ce n'est, le plus souvent du moins, que parce qu'il a pour équivalent dans notre langue maternelle un parf. logique ou un temps historique.

M. Meyer-Lübke apporte comme exemple de parf. logique latin le passage cité par toutes les grammaires latines: *Fuimus Troes, fuit Ilium.* Qu'est-ce qui prouve que ce soient là des parfaits logiques? Göthe rend le commencement de *Il cinque Maggio: Ei fu* par *Er war.* Si donc l'allemand peut exprimer la pensée *Il n'est plus* par son imparfait, pourquoi l'italien et le latin ne pourraient-ils pas rendre la même pensée par leur parfait historique?

à exprimer une conjecture. C'est cependant à juste titre que M. Rodhe remarque (*Skolan* p. 90) que les exemples de cet emploi du fut. simple sont extrêmement rares. Outre les exemples cités dans les grammaires nous n'avons rencontré, dans les ouvrages que nous avons examinés, qu'un seul passage où le fut. équivaut à un présent qualifié par *probablement.* C'est dans *Cosmopolis*, p. 361, où M. Bourget fait dire à un bouquiniste italien: *Sarà, sarà*, qu'il rend par: *Ce sera ainsi, C'est possible.* Mais des exemples où un futur exprime une supposition se rapportant au futur, c'est-à-dire où *il sera* équivaut à *il sera probablement (sans doute),* ou à *j'espère qu'il sera*, se rencontrent fréquemment; p. ex. *Le père s'ra fatigué cette nuit* (Maupassant, *Contes choisis* 87); *Tu m'excuseras, si je te fais de si pauvres cadeaux* (Mérimée, *Colomba*); *J'ai mes fournisseurs, et vous trouverez bon que je m'y tienne* (Capus, *Années d'aventures* 188). Qu'on appelle, si l'on veut, le futur dans cette dernière application un futur modal, mais qu'on reconnaisse que cette fonction est issue du sens temporel, et qu'on n'y voie pas, comme le fait M. Lücking (p. 223), une expression de «nécessité logique».

2. Plusieurs auteurs, entre autres MM. Tobler et Lönnerberg signalent, dans le français moderne, des exemples du conditionnel employé dans des phrases hypothétiques commençant par *si*.

Deux cas sont ici à considérer.

a. Le conditionnel remplace quelquefois l'imparfait.

Dans une petite brochure qui, autant qu'il nous en souvienne, a pour titre «Deux (ou *trois*) mille locutions corrigées», on lit entre autres ceci: «Ne dites pas *Si je pourrais;* dites *Si je pouvais*», ce qui semblerait prouver que cet emploi du conditionnel n'est pas rare dans le langage populaire.[1] Nous ignorons dans la bouche de qui Cherbuliez met cette phrase: *Je serais charmé si on les accepterait* (Lönnerberg p. 26), mais elle ne paraît pas être prononcée par un homme du peuple. M. Stenhagen cite (p. 14) plusieurs exemples de *comme si* suivi du conditionnel.

b. La construction hypothétique que nous rencontrons dans cette phrase de Brunetière: *Mais enfin, si ce serait un*

[1] Selon M. Yvon (*Revue de phil. franc.* XIX, p. 292), ce sont surtout les Marseillais qui disent *si je réussirais, je serais heureux,* et M. Th. Gautier signale (*Die neueren Sprachen* XV, p. 314) cette construction parmi les particularités du français belge.

scandale . . . que de voir un Baudelaire en bronze . . . il faut bien que quelqu'un le dise (Nouv. Essais 134) a déjà été étudiée par MM. Darmesteter et Sudre (IV, 160), ainsi que par M. Tobler *(V. B.* III, 47 sqq.). Après la minutieuse analyse de ce dernier auteur, il semble qu'il ne reste plus rien à dire à ce sujet, si ce n'est que cette construction est extrêmement commune chez Brunetière (cf. *Nouv. Ess.* 109, 150, 205, 236, 318; *Et. crit.* III, 65, 251, etc.). Or comme les *V. B.* ne se trouvent pas entre les mains de tous les professeurs de français, il ne sera peut-être pas tout à fait inutile de donner un résumé succinct des pages consacrées par M. Tobler à notre construction.

L'emploi du conditionnel dans une proposition de ce genre n'est pas lié à la qualité de subordonnée hypothétique de la proposition, mais il s'explique par le fait que, changée en principale, cette proposition exigerait le conditionnel: *Ce serait un scandale que de voir . . . Or, s'il en est ainsi, il faut* etc. On peut dire aussi que le sens de la phrase est celui-ci: *S'il est vrai (s'il peut se dire à bon droit) que ce serait un scandale* etc., ou, encore, que l'hypothétique est elle-même la superordonnée d'une accessoire *si l'on voyait*, ici remplacée par l'infinitif. Mais ce ne sont là que des périphrases, qui n'impliquent nullement que la phrase soit elliptique. En effet, il y a aussi peu ellipse dans la phrase française que dans ses correspondantes suédoises, anglaises et allemandes; p. ex. *If fifteen guineas would be a very great comfort to you indeed, I know where to get them* (Afzelius, *Eng. elementarbok*[2], p. 127); *but if it would give Lord Fauntleroy pleasure to assist this poor woman, I should feel that the Earl would be displeased if he were not gratified* (Burnett, *Little Lord Fauntleroy*, éd. Lindgren, p. 38).

Dans les propositions de cette nature la conjonction *si* s'emploie en trois significations différentes: α) comme conjonction purement hypothétique, comme dans l'exemple que nous venons de citer; β) comme conjonction concessive; p. ex. *Si je n'oserais affirmer que cette vue appartienne en propre à M. Renan, si même je crois bien savoir où je l'ai déjà rencontrée, je puis et je dois dire en revanche* etc. (Brunet., *Nouv. Ess.* 236); *s'il lui serait assurément pénible de voir entre elle et son mari passer le fantôme de l'ancienne maîtresse, elle obéit cependant . . . à des raisons plus hautes et plus nobles (Ibid.* 205); γ) dans le sens qu'elle a dans ce passage de Molière (*l'Avare* III: 7): *Si vous*

auriez de la répugnance à me voir votre belle-mère, je n'en aurois pas moins sans doute à vous voir mon beau-fils, où, comme c'est quelquefois le cas pour ses correspondantes suédoises, anglaises et allemandes, elle est presque synonyme de *comme* et signifie que «deux faits coexistent sans que l'un soit la condition de l'autre».

Dans une phrase de ce genre, le conditionnel peut-il être remplacé par l'imparf. de *devoir* suivi d'un infinitif? Nous n'osons l'affirmer; mais il nous semble qu'en s'appuyant sur les exemples cités plus haut on devrait pouvoir dire, ou plutôt écrire: *Si tu ne te fâcherais pas, je te prierais de* etc., dans le sens de *Si je ne savais (craignais) pas que tu te fâcherais (fâchasses)* etc. Eh bien! précisément dans un sens analogue, le passage suivant présente la périphrase avec *devoir: Si l'on ne devait point me reprocher de chercher partout des symboles, j'en trouverais un encore dans le grand charme qu'elles promènent avec elles ces capes de satin noir de la Bogotane* (P. d'Espargnat, *R. d. d. M.* 15/12 '00, p. 850).

Le conditionnel s'explique de la même manière que précédemment dans les autres exemples apportés par MM. Tobler et Lönnerberg (p. 25): l'hypothétique est à son tour la superordonnée d'une hypothétique sous-entendue. Aux exemples du type: *Du diable (Le diable m'emporte, je veux être pendu) si je le ferais!*, nous ajouterons: *Qu'ils sont bêtes de vous planter là, à vous geler les os! continua Etienne. Si l'on ne dirait pas que l'on attend les Cosaques* (Zola, *Germinal* 430); *Mais voyez donc, voyez donc, si l'on ne croirait pas qu'il est déjà le maître de ce palais.* (Id., *Rome* 518). Dans les phrases telles que: *C'est tout au plus si on emploierait convenablement cette expression pour désigner* etc... (F. Wey, cité p. Tobl. et Lönnerb.); *C'est à peine si les plus clairvoyants le devineraient* (Reinach, *Diderot* 82); *C'est à peine si nous pourrions donner une demi-page à chacun d'eux* (Clédat), les deux propositions ont sans doute fini par être senties comme une seule, puisqu'on y met le futur aussi; p. ex. *C'est tout au plus si j'écrirai ces trois ou quatre* [romans] (Flaubert, *Corresp.* III, 383); *Demain, c'est à peine si nous pourrons parler* (Ohnet, *Dames de Croix Mort* 132).

Dans *le Mariage de Figaro* (II: 22), Beaumarchais fait dire à Grippe-Soleil, jeune pastoureau: *J'irai bien, Monseigneur, si cela vous plaira,* mais l'emploi du fut. dans les hypothétiques ne semble

jamais avoir été commun, même dans le langage du peuple; et la petite brochure citée ci-dessus (p. 56) ne mentionne pas, pour la condamner, la locution *si je pourrai*. Dans la littérature les exemples de ce cas sont extrêmement rares. M. Tobler n'en fournit qu'un seul: *Si elle* [la science] *laisse, si elle laissera toujours sans doute un domaine de plus en plus rétréci au mystère, et si une hypothèse pourra toujours essayer d'en donner l'explication, il n'en est pas moins vrai qu'elle ruine, qu'elle ruinera à chaque heure davantage les anciennes hypothèses* etc. (Zola, *Rome* 737). Ce passage a été relevé par M. Stenhagen aussi, qui cite encore cet autre: *La Suzanne de M. Léon Daudet n'est pas très heureusement conçue, ni composée, ni déduite, et si peut-être, ce sera un de ses succès ... ce ne sera pas compté ... comme un de ses bons ouvrages* (Faguet, *Cosmopolis*, fév. 1897). Au cours de nos propres lectures nous n'avons rencontré qu'un exemple de ce genre: *Si Feuillet ne laissera donc pas dans l'histoire du théâtre la trace ineffaçable qu'il laissera dans l'histoire du roman contemporain, il ne faut pas regretter pour lui, ni nous plaindre qu'il ait fait du théâtre* (Brunetière, *Nouv. Ess.* 92). Dans chacun de ces trois passages, où *si* est conjonction concessive, on aurait pu éviter le futur, en se servant du prés. de *devoir* suivi de l'infinitif.

Mon ami M. Stenhagen a eu l'obligeance de me communiquer le passage suivant, emprunté à un article de M. Jules Bois: *M. René Bazin nous apporte, avec le «Blé qui lève», des arguments, des conseils, des projets, des espérances. Ils sont précieux, et, si je ferai quelques réserves tout à l'heure, elles porteront sur des nuances d'opinions.* Evidemment *je ferai* exprime une nuance de la pensée qui ne serait pas aussi bien rendue par *je fais*.

3. Dans une hypothétique suédoise, le futur et le conditionnel ont presque toujours un sens modal. La phrase *Om du skall resa i morgon, så måste du börja på med packningen.* signifie: *Si tu dois partir (S'il est décidé que tu partiras) demain, il faut que tu commences à faire tes malles* (angl. *if you are to leave to-morrow*, etc.).[1] Parmi les différentes classes d'hypothétiques

[1] Il faut ajouter pourtant que, si, d'une part, il est difficile d'établir une distinction bien nette entre le fut. modal et le fut. temporel, il est, d'autre part, souvent impossible de décider si *devoir* a une fonction modale, ou s'il ne sert qu'à former un fut. périphrastique; p. ex. *Je décampe si cette fille*

contenant un futur modal, il y en a deux qui ont le caractère de locutions consacrées:

1) *Om du skall hinna fram i tid, måste du skynda dig* (angl. *if you are to arrive in time, you must* etc.; allem. *wenn du bei Zeiten anlangen sollst* etc.). Ces accessoires, dont la principale exprime toujours l'idée de devoir ou de nécessité, et pour lesquelles nous avons proposé la dénomination d'«hypothétiques finales» (*Fin mod.*, p. 56), se rendent en français ou bien par une proposition finale: *Pour que tu arrives à temps, il faut* etc., ou bien par une hypothétique contenant l'auxiliaire *vouloir: si tu veux arriver à temps, il faut* etc.; p. ex. *Voyons, il est nécessaire que je sache et que je comprenne, si je veux continuer la lutte* (Zola, *Rome* 444). Plus rarement on rencontre dans ce cas le présent de *aller* suivi de l' infinitif, comme dans l'exemple suivant: *Mais si les lecteurs français vont enfin pouvoir se faire une idée du talent de M. Sienkiewicz, je ne crois pas que «Quo vadis?» suffise à leur montrer ce talent tout entier* (Wyzewa, *R. d. d. M.* $^{15}/_{7}$ '00, p. 444), tournure qui équivaut à *si les Français veulent se faire* (ou *pour que les Français se fassent*) *une idée ..., il faut qu'ils lisent d'autres ouvrages du même auteur que «Quo vadis?»* Comp. *If I was going to succeed, I must act quickly* (Afzelius, *Eng. gramm.*[4], p. 162). La forme usuelle de ces phrases est celle indiquée ci-dessus; p. ex. *I shall have to make haste, if I am to get there in time* (Crump, *English as it is spoken* 24); *As soon as his men had eaten up one part of the country, they must go to another if they were not to die of starvation* (Gardiner).

2) *Om du någonsin skall lyckas, så är det nu* (angl. *If you are ever to succeed*, etc.; allem. *Wenn es dir je gelingen soll*, etc.). Ces phrases contiennent un *skall* «fataliste»: *Si c'est la volonté de la providence que tu réussisses jamais* etc., et se rendent en français par le présent de *devoir* suivi de l'infinitif; p. ex. *car se jà mes doit los acquerre, Il l'acquerra an ceste guerre* (*Cligès* 1109); *Si tu dois mourir, ce sera plus tard* (Flaubert, *Salammbô* 200); *Eh bien, si l'on doit rire de quelqu'un, que ce soit de moi plutôt que de lui* (Augier, *Th. compl.*

---

doit continuer à dîner avec nous, dit il à demi-voix (Balzac, *Oeuvr. compl.* IX, 465); *Si vous devez avoir une conversation avec le commandant de la campagne, je ne me soucierais pas de m'y trouver* (Mérimée, *Colomba*); *Si vous ne devez pas venir à Paris au mois de février, j'irai vous voir à la fin de janvier* (Flaubert, *Corresp.* IV, 135).

VI, p. 49); *S'il doit parler à quelqu'un, c'est à vous qu'il parlera* (Bourget, *R. d. d. M.* $^{15}/_{12}$ '00, p. 725).

Les cas où nous mettons le conditionnel dans une hypothétique peuvent être rangés dans les quatre groupes suivants:

1) Celui dont nous avons parlé plus haut (p. 57): *mais enfin, si ce serait un scandale* etc.;

2) et 3) Dans les deux groupes que nous venons de mentionner et où notre futur modal se rend par le prés. de *vouloir* et de *devoir*, le conditionnel s'exprime au moyen de l'imparf. de ces auxiliaires; p. ex. *Pierre se disait qu'il était nécessaire qu'il sût et qu'il comprît, s'il voulait continuer la lutte* (Laboulaye, *Yvon et Finette); La Compagnie était bien forcée de réduire ses frais, si elle ne voulait pas succomber* (Zola, *Germinal* 196), *D'ailleurs, si jamais Abélard devait aimer, c'était en maître* (Rémusat, *Abélard* I, 46).

Comme dans ce dernier groupe, *skulle* se rend par l'imparf. de *devoir* partout où il sert à exprimer un devoir, une obligation, une chose résolue, enfin, partout où *skall* se rend par le présent du même auxiliaire.

4) Très fréquentes sont en suéd. les hypothétiques du type: *Om det skulle regna* (ou *regnar) i morgon, stannar jag hemma,* où le conditionnel a le sens fataliste, bien que d'une manière très affaiblie, de: *si la providence voulait qu'il plût* (angl. *if it should rain to-morron;* allem. *wenn es morgen regnen sollte* etc.). Le verbe de la principale est ordinairement au présent ou au futur, moins souvent au conditionnel. Sans doute la phrase précédente peut se rendre tout simplement par: *S'il pleut demain, je resterai* etc. Mais très souvent ce conditionnel est rendu en français, ou bien par l'imparf. du verbe correspondant ou bien, avec diverses nuances, par l'imparf. de *aller*, *venir*, ou *devoir*, suivi de l'infinitif; p. ex. *Nous voulons l'adopter mais il reviendra vous voir. S'il tourne bien ... il sera notre héritier. Si nous avions, par hasard, des enfants, il partagerait également avec eux* (Maupassant, *Contes choisis* 35); *Morissot balbutia: Hein! si nous allions en rencontrer? M. Sauvage répondit: Nous leur offririons une friture.* (*Ibid.* 3); *Il gagne le parc; au detour de l'allée, il disparaît. Mon Dieu, si j'allais ne plus le revoir!* (Ohnet, *Maître de Forges* 100); *Si je venais à mourir, que deviendrait Virginie sans fortune?* (B. de Saint-Pierre, *Paul et Virginie), S'il devait en résulter pour lui la plus légère*

contrariété j'en serais désolé (Bourget, *Cosmopolis* 216). L'imparf. dans la subordonnée s'accorde très bien avec l'impératif dans la principale; p. ex. *Si jamais vous aimiez, gardez bien votre secret* (Balzac, *Oeuvres compl.*, Paris 1877, vol. IX, p. 365; *Ibid.* pp. 74, 438, 511); *Mais si Renan devait faire très prochainement son article ou lettre, laissez-lui la liasse (ou chiasse)* (Flaubert, *Corresp.* IV, 200); *Si tes efforts pour ce qui est juste et bien ne paraissaient pas d'abord donner de bons fruits ... n'oublie jamais* etc. (Fragm. d'un discours de S. M. le Roi Oscar II, cité par Mohn). Plus rares sont les exemples avec le futur dans la principale:[1] *Nous vous verrons toujours avec plaisir faire usage de notre entremise, si un cas analogue se présentait* (Peters, *Einführ. in d. franz. kaufm. Briefwechsel* 109); *Si contre ton attente ton père se remettait (venait à se rétablir) dans le courant de la semaine, j'espère que tu viendras samedi soir* (Rodhe et Jeanjaquet 118). Deux exemples, l'un de Fénelon, l'autre de Marivaux, sont cités par M. Clédat (*Revue de philol. franç.* XI, p. 299). Le plus souvent l'imparf. de l'accessoire entraîne le condit. dans la principale. Nous en avons déjà donné des exemples. Aussi M. Schulthess rend-il (p. 2) la phrase: *Och skulle han äfven vägra er sitt bistånd, är det icke bättre att dö med svärdet i hand än att* etc. par *Et [même] s'il devait vous refuser [vous refusait] son secours, ne vaudrait-il pas mieux mourir* etc.; et dans le passage suivant, le condit. de la principale correspond à un futur suédois: *Mais si des renseignements plus précis nous parvenaient sous peu, nous nous ferions un plaisir de vous en aviser immédiatement* (Poilleux, *Corresp. commerciale* 43).

4. Dans un article intitulé «Vom Gebrauche des Futurum Præteriti» (*V. B.* II, 123 sqq.), M. Tobler entre autre, traite de l'emploi du conditionnel dans des exemples tel que le suivant: *Le train partit. Des mouchoirs s'agitèrent. Ils étaient bien loin: on ne les reverrait plus* (Rod, *Mlle Annette* 62), où, comme le montre M. T., le condit. exprime, non la pensée de celui qui raconte, mais ce qui est, ou ce qui eût pu être la pensée d'une ou de plusieurs personnes témoins ou contemporaines des évènements racontés. Ainsi, dans le passage cité, *reverrait* est la

[1] Dans les phrases où la principale contient un futur-impératif, p. ex. *S'il vous arrivait quelque chose, tu diras: Je suis Eric Burkenstaff* (Scribe, cité p. Vising, p. 135), l'imparfait dans la subordonnée est sans doute aussi fréquent qu'avec l'impératif dans la principale.

pensée des membres de la famille Nicollet qui, restés sur le quai, suivent de leurs regards le train qui emporte leurs parents. De même dans: *Elle regardait son oncle bien en face, avec des yeux indignés, qui ne capituleraient pas (Ibid. 200)*, *capituleraient* exprime ou bien l'appréhension de l'oncle Pierre Denis, ou bien la ferme résolution de Mlle Annette. Si nous signalons cette partie de l'ouvrage de M. Tobler, à laquelle nous n'avons rien à ajouter, c'est pour faire observer aux lecteurs des *Glanures* de M. Bastin, plus nombreux peut-être que ceux des *V. B.*, que l'auteur semble avoir mal compris ce qu'a dit M. Tobler. Quand M. Bastin remarque (p. 65) que ces phrases n'offrent rien d'extraordinaire et que les exemples de ces «conditionnels sans condition» abondent chez les écrivains contemporains, il a parfaitement raison, et nous ne pensons pas que personne ait jamais soutenu le contraire; et quand M. Bastin nous apprend que, dans ce passage: *Le jeune homme aimait sa mère de toute son âme et l'aimait peut-être plus encore depuis qu'il la voyait malade et désireuse de partir. Il irait avec elle dans un climat plus chaud. Il ne la quitterait pas* etc., *il irait* etc. équivaut à: *Il* [le jeune homme] *décida qu'il irait* etc., il ne fait en somme que nous répéter sous une autre forme ce que nous a déjà dit M. Tobler, et il reconnaît implicitement que les phrases de ce genre renferment un discours indirect, ce qui n'implique pas qu'elles soient elliptiques.

Très souvent, on le sait, le passé défini est remplacé par l'imparf. de *devoir* suivi de l'infinitif; c'est-à-dire qu'au lieu de constater tout simplement que telle ou telle chose se fit ou ne se fit pas, on fait savoir, par une tournure un peu rhétorique, que c'était ou que ce n'était pas la volonté de la providence que cela se fît; p. ex. *Cet esprit accueillant de Saül devait mettre en évidence l'homme qui allait le miner* (Renan, *Hist. du peuple d'Isr.* I, 411). C'est ainsi que, selon les grammaires, doit se rendre, et qu'en effet se rend régulièrement le *skulle* fataliste des correspondantes suédoises. Or M. Tobler confirme, par de nombreux exemples, la présence du conditionnel dans ce cas aussi. A ses exemples, nous ajouterons les passages que nous avons observés: *Mais on sent que l'antipathie des prophètes de Iahvé contre la maison d'Achab allait s'accentuant de plus en plus et que Jérusalem deviendrait* (= était destinée à devenir) *un jour le centre d'attraction du Iahvéisme* (Renan, *Hist.* etc. II,

307); *Bien des mots manquaient encore* [vers 1550] *à la langue ... il était impossible de ne pas innover beaucoup dans l'expression. Il fallait jeter bien des mots dans la langue; les meilleurs resteraient, élus par l'usage; une sorte de concurrence et de sélection naturelle déblaierait le vocabulaire peu à peu* (Lanson, *Hist. de la littér. franç.*, 277); *Gracieuse apportait à danser la même ardeur passionnée qu'elle mettait à prier devant les chapelles blanches, — la même aussi que, plus tard sans doute, elle mettrait à enlacer Raymond, quand les caresses entre eux ne seraient plus défendues* (P. Loti, *Ramuntcho* 80); *Telles étaient les rêveries que roulait sous son front si blanc parmi ses admirables cheveux noirs cette fiancée enviée ... Telles étaient les pensées qu'elle promènerait sans doute toute sa vie*, etc. (Bourget, *Cosmopolis* 358).

Il nous paraît à peu près sûr que, dans ces quatre exemples, le conditionnel équivaut à *devait* suivi de l'infinitif. M. Lanson ne peut guère avoir voulu dire que ceux qui, vers 1550, créèrent de nouveaux mots aient réfléchi eux-mêmes sur la vitalité probable de leurs innovations; et dans les passages tirés de P. Loti et de Bourget, nous ne voyons pas non plus à qui, si ce n'est aux auteurs eux-mêmes, on pourrait attribuer la réflexion reproduite dans le texte.

M. Tobler renvoie ses lecteurs à la *Romania* XXI, p. 135, où Gaston Paris dit de cette construction qu'«il est certain que beaucoup s'en garderaient».

5. Que le futur et le conditionnel français aient quelquefois pour fonction d'exprimer un ordre, une idée d'obligation, de nécessité etc. (comme p. ex. dans: *tu ne tueras point; pourquoi le ferais-je),* tout le monde en convient. Mais selon M. Burgatzcky (p. 11 sq.) il faut ici distinguer entre fonction et signification. Selon M. B., il est impossible, en anc. français déjà, que les deux formes grammaticales composées de l'infinitif et du prés. ou de l'imparf. de *habere*, eussent pu conserver la signification modale primitive après la fusion des deux éléments en un seul, laquelle s'effectua probablement déjà au VIIIe siècle. Quant à l'un des exemples fournis par M. Foth *(Roman. Stud.* II, p. 263): Rol. 2812 *que fereient il plus?* et qu'il rend par *was hätten sie mehr thun sollen?* l'idée d'obligation est, selon M. B., seulement dans la traduction allemande, non dans la forme *fereient.* Cette forme correspond parfaitement au *faceret* de

l'exemple suivant: *Valerius quotidie cantabat; erat enim scenicus: quid faceret aliud?* (Cic. Or. 3.23). Or, selon M. B., personne ne s'aviserait d'attribuer à ce *faceret* un sens d'obligation. Enfin, si cette idée d'obligation ou de nécessité se trouvait dans le vers de Roland, il faudrait attribuer au conditionnel la même signification beaucoup plus tard, voire même dans le français de nos jours, ce que M. B. semble considérer comme le comble de l'absurdité. En relisant ce passage du livre de M. B., je le trouve aussi étrange qu'il y a bientôt vingt ans, quand j'en ai donné un court résumé (*Fin. mod.* p. 25). D'abord, il y a une étrange confusion de deux choses différentes à croire que la signification primitive d'une forme ne puisse être sentie bien que la connaissance consciente de ses éléments étymologiques ait disparu. Puis, c'est tout simplement un fait que, dans des phrases telles que *Pourquoi le ferais-je? Que ferait-il autre chose?* le conditionnel renferme l'idée d'obligation, quand, bien entendu, la question signifie: *Quelle raison aurais-je de le faire? Pourquoi veut-on que je le fasse?* etc.[1] Car, il faut l'observer, une phrase interrogative avec le conditionnel n'a pas toujours le sens d'un refus opposé à une invitation, exprimée ou sous-entendue. Ainsi la phrase: *Pourquoi n'aurait-elle pas également la parole de la morte, puisqu'elle avait ses prunelles dilatées* etc. (Rodenbach, *Bruges-la-Morte* 52), qui se rend également en allem. par *Warum* sollte *sie nicht... haben?* signifie: *Qu'est-ce qui nous empêche de supposer qu'elle a* etc., ou bien: *Pourquoi ne serait-il pas possible qu'elle eût* etc., et le *aurait* est ici un «conditionnel sans condition». Quant à l'autre exemple de M. Foth: *e io ne dolreie de tanta milia hominum, si perdut erent* (Fragm. de Valenc. 21), il comporte les deux sens.

Ce qui vient d'être dit du conditionnel s'applique aussi au futur. Dans le futur de *Tu ne tueras point*, il est impossible de voir une modification du sens temporel, comme p. ex. dans la tournure anglaise: *You will take this letter to the post*, qui n'exprime un ordre qu'indirectement et sous la forme d'un espoir. Donc, à côté de leur signification temporelle, qui est secondaire, le futur et le conditionnel français ont gardé leur sens primitif d'ordre, d'obligation et de nécessité.

[1] Comp. «Auch die entrüstete Abweisung einer Zumutung kommt vor, vgl. *ich dich ehren* (Goe.). Ein solcher Satz müsste wohl den Frageaufforderungen zugerechnet werden» (Paul, *Princip.*, p. 111).

Le fut. a ce sens:[1]

1° Dans les propositions principales énonciatives, pour exprimer un ordre; p. ex. *Orso, mon frère! tu le vengeras* (Mérimée, *Colomba).* On peut considérer comme une espèce de ce fut. «jussif» le fut. qui exprime une concession, p. ex. *Mais on écrira ad libitum: de la gelée de groseille ou de groseilles* (Clédat, *Gramm. raisonnée,* p. 107); *Peut-être, d'ailleurs, n'est-il pas trop hardi de supposer que c'est Lydie que Paul ... appelle «ma chère épouse». Cette expression sera, si l'on veut, une simple métaphore. Est-il cependant absolument impossible que Paul ait contracté avec cette sœur une union plus intime?* (Renan, *Saint Paul* 148); *Dans tout ouvrage ... il y a toujours et inévitablement une idée : elle sera ce qu'on voudra, sublime ou vulgaire ... mais elle sera* (Spronck, *Artistes littér.* 301). Cf. *Laudabunt alii claram Rhodon aut Mitylenen* (Hor. C. I. VII, 1, cité p. Lundqvist p. 38).

C'est ici qu'il faut aussi ranger le futur qui exprime la «nécessité logique», si toutefois le futur peut jamais revêtir une telle signification. Contrairement à M. Lücking, nous avons signalé plus haut, comme étant une modification du futur temporel, le futur qui exprime une conjecture, et aussi le futur employé dans la principale d'une phrase hypothétique telle que l'exemple de M. Lücking: *S'il existe une communication libre entre un cylindre rempli de vapeur et un vase vide de vapeur et d'air, la vapeur du cylindre passera en partie ... dans le vase.* Comparez cependant à cette dernière phrase le passage suivant: *Si donc par signification d'un nom nous n'entendons point une forme essentielle, mais seulement ce qui engendre un concept, l'oraison significative sera celle qui fait naître une idée dans l'intelligence ... Car si par principe on entend cause, la substance sera le principe des autres prédicaments* etc. (Rémusat, *Abélard* I, p. 389). En lisant ce passage, j'eus l'impression immédiate que le futur *sera* signifiait: *il faut que ... soit* ou *il s'ensuit nécessairement que ... est,* et un ami français consulté par moi déclare nettement toute autre interprétation insoutenable. Sans doute il n'existe cependant pas de limite bien tranchée, même pour l'oreille de l'indigène, entre les deux significations. Comp. encore le passage suivant: *Il est clair que l'o de quod doit être rangé parmi les atones, mais pas au même degré que*

[1] Comp. Lücking, p. 222 sqq.

p. ex. l'o atone final ou pénultième d'un polysyllabe; étant la seule voyelle du mot, il sera nécessairement plus accentué (Jeanjaquet p. 27);

2° dans des questions; p. ex. *Que ferai-je? (= Que dois-je faire? Que veux-tu que je fasse?);*

3° dans diverses sortes de subordonnées; p. ex. *Le canapé? Il n'est pas à sa place... Voilà où on le mettra, le canapé* (Capus, *Les maris de Léontine* I: 12); *Je ne mets qu'une condition à ce que je fais: c'est que vous ne parlerez jamais, que vous ne me direz pas un mot* (Maupassant, *Contes choisis* 61); *Vous ne vous battrez pas!... Je vous dis que vous ne vous battrez pas* (Mérimée, *Colomba).*

Avec M. Lücking, nous rangeons dans ce même cas le futur employé dans la subordonnée après certains verbes exprimant la volonté *(exiger, ordonner* etc.), où M. Burgatzcky, comme Hölder, voit un futur purement temporel. Il est vrai qu'après certains de ces verbes on a le choix entre le futur (ou le conditionnel) et le subjonctif, et que l'emploi de l'une ou de l'autre de ces formes entraîne une différence d'acception; cependant il nous est impossible de voir dans ce fait une preuve que le futur (le conditionnel) soit ici une forme purement temporelle (cf. Burgatzcky p. 12). Il y a modalité et modalité.

A ces trois cas il en correspond autant où l'emploi du conditionnel suggère l'idée d'obligation:

1° Propositions principales énonciatives. Inutile de faire observer que des phrases anglaises et allemandes comme: *You should not say so; Das sollten sie nicht sagen*, ne se rendent pas par: *Vous ne diriez pas cela.* Mais dans la principale d'une phrase hypothétique le conditionnel peut bien exprimer un ordre donné sous une certaine condition; p. ex. *Veuillez acheter pour notre compte 200 balles de sucre... S'il y avait hausse sensible, vous attendriez un moment plus propice ou de nouvelles instructions de notre part* (Vogel, *Manuel de Corresp. commerc.* I, p. 76). Dans: *Et tant parlèrent que il pristrent un autre jor; et à cel jor seroient eslit li doze dus sus qui seroit l'elections* (Villehardouin, cité p. Burgatzcky p. 17) la phrase où figure le conditionnel n'est une principale que par la forme, puisqu'il y a discours indirect;

2° Questions directes; p. ex.: *Pourquoi ne commencerais-je pas l'année 1869 en vous la souhaitant... «bonne et heureuse»?*

(Flaubert, *Corresp.* III, 382). Dans *Ils . . . arrivèrent aux confins de la Mysie. Là leurs indécisions recommencèrent. Tourneraient-ils au Nord vers la Bithynie, ou continueraient-ils vers l'ouest et entreraient-ils en Mysie?* (Renan, *Saint Paul* 127), il y a discours indirect;

3° Propositions subordonnées: a) propositions-régime, après un temps historique des verbes sus-mentionnés; b) propositions relatives, p. ex. *pour occuper l'Angleterre, Albéroni comptait jeter sur elle le roi de Suède, Charles XII, qui renverserait la dynastie de Hanovre au profit des Stuarts* (Duruy, *Hist. de France* II, p. 350); c) questions indirectes; p. ex. *Voyant la France à prendre, il* [Joubert] *se demandait sans doute s'il s'en saisirait au profit d'autrui ou la garderait pour soi* (Vandal, *R. d. d. M.* 15/4 '00, p. 722); *On agita un instant, au conseil de l'Empereur, si Ferdinand III ne fuirait pas de sa capitale* (Duruy, *l. c.* II, 172).

Il y a encore un cas où, selon M. Lücking, le conditionnel exprime l'idée de «nécessité logique», c'est dans la principale d'une phrase hypothétique; p. ex. *Je le ferais, si je pouvais.* Nous ne croyons pas que, dans ce dernier cas, le conditionnel ait jamais comporté ce sens, et cela bien que nous estimions que, pour expliquer l'évolution par laquelle *facerem si possem* est devenu *je ferais si je pouvais*, il faut partir des faits signalés par MM. Ludw. Tobler et Foth. Selon le premier de ces deux savants *(Zeitschr. f. Völkerpsychologie* etc. II, p. 49), *facere habebam* (qui, comme nous venons de le dire, avait originairement la valeur de *facere debebam)*, est entré dans la principale d'une phrase hypothétique par analogie avec la construction latine avec l'imparf. de l'indicatif de *posse, debere* etc. dans la principale, où *poteram, debebam* etc. étaient usités, non seulement dans le sens de *je pouvais (j'aurais pu), je devais (j'aurais dû)*, mais aussi dans celui de *je pourrais, je devrais;* p. ex.: *Quæ si singula vos forte non movent, universa . . . tamen movere debebant* (Cic., *Nat. deor.* 2, 65). M. Foth, qui a adopté cette explication et l'a exposée avec beaucoup de détails *(Roman. Stud.* II p. 261 sqq.), signale, entre autres, pour la confirmer le fait très important qu'en sarde le conditionnel se forme au moyen de l'imparf. de l'indicatif de *debere*, et en roumain avec le même temps de *velle*. M. Foth insiste avec beaucoup d'énergie sur le fait que c'est en tant que synonyme de *facere debebam,* c'est-à-dire, en tant que renfermant l'idée de nécessité,

que *facere habebam* a assumé cette fonction. Si notre construction datait du temps des scolastiques et qu'elle fût née au milieu du »cliquetis des syllogismes», pareille interprétation ne serait peut-être pas trop difficile à accepter (comp. le futur dans le passage de Rémusat cité ci-dessus). Mais cela n'étant pas,[1] nous avons de la peine à croire que, pour exprimer ce qui en latin classique se rend par *facerem si possem*, on ait vraiment été assez raffiné pour se créer une construction qui signifierait littéralement: *si je pouvais, il faudrait que je fisse* (ou bien: *il s'ensuivrait nécessairement que je ferais).* Quoiqu'il en soit, le roumain possède un «conditionnel» qui n'a jamais pu exprimer l'idée de nécessité logique. Voici donc comment nous nous figurons que la chose s'est passée: De même qu'on disait en latin classique: *debebam facere, si possem* (ce qui est une expression brachylogique pour *debeo facere et facerem si possem)*, de même, plus tard, pour exprimer une véritable obligation, on a dit: *facere habebam, si possem.* Or, comme *facere habeo*, qui d'abord était synonyme de *facere debeo*,[2] finit par devenir un pur futur (sans toutefois perdre la valeur primitive, qu'il garde encore aujourd'hui à côté de la signification temporelle), de même *facere habebam* (tout en gardant aussi la valeur primitive) prit le sens affaibli d'un imparf. du futur, c'est-à-dire de *facturus eram,* et par substitution à cette dernière forme, il fit son entrée dans la principale d'une phrase hypothétique (cf. Thielmann, p. 190).

On sait qu'entre *feïsse se peüsse* et *feroie se pooie* il y a eu une forme de transition: *feroie, se peüsse.* Il est aisé de voir que c'est par assimilation avec la principale que, dans la subordonnée, le subjonctif a été remplacé par l'indicatif, et si l'on accepte sans réserves l'interprétation de M. Foth, il faut reconnaître qu'ici le conditionnel ne serait pas de mise, puisqu'il

[1] Le premier exemple de l'infinitif + *habebam* dans une principale hypothétique qu'ait trouvé M. Thielmann est emprunté aux écrits pseudo-Augustiniens: *sanare te habebat deus, si confitereris (Archiv f. lat. Lexikogr.* II, p. 187). M. Bréal cite *(l. c.* p. 28) ce passage des *Pontiques* d'Ovide: *Plura quidem mandare tibi si quæris habebam, sed timeo tardæ causa fuisse moræ;* mais M. Sechehaye fait observer *(Roman. Forsch.* XIX, p. 340) que le passage n'est pas tout à fait probant, *habebam* étant l'imparfait propre au style épistolaire.

[2] M. Bréal cite (p. 28) ce passage d'un des sermons de Saint Augustin: *Petant aut non petant venire habet,* dans lequel *venire habet* signifie sans doute: *cela doit nécessairement arriver.*

ne sert pas, comme dans la principale, à exprimer la conséquence nécessaire. Mais si l'on estime avec nous que le conditionnel n'a jamais joué ce rôle dans la principale hypothétique, on ne peut pas ne pas se demander pourquoi il ne serait pas aussi bien à sa place dans une hypothétique introduite par *si* que dans une proposition relative hypothétique, p. ex. *qui le diroit mentiroit* (comp. *Fin. mod.* p. 35). La solution de ce problème nous semble avoir été donnée par M. Sechehaye (*Roman. Forschungen* XIX p. 348). Voici, selon lui, comment la chose a dû se passer: l'usage voulait qu'avec un futur dans la principale on employât le présent et non le futur dans la subordonnée; et lorsqu'on s'est trouvé en face d'un conditionnel, c'est-à-dire d'un imparf. du futur dans la principale, on a été amené, par analogie, à mettre dans l'hypothétique le temps qui est vis-à-vis du conditionnel dans le même rapport que le présent l'est au futur, c'est-à-dire l'imparfait. Voilà qui est excellent et simple; mais, comme pour l'œuf de Christophe Colomb, il fallait le trouver.

Pour ce qui est des objections faites contre la théorie de MM. Tobler et Foth et des autres explications proposées, nous renvoyons à M. Sechehaye, p. 349 sq. Ce qu'il y dit des explications de MM. Clédat, Mætzner, Chabaneau et Schulze, savoir qu'elles ne tiennent pas compte de la réalité des faits, nous l'avons déjà dit (*Fin. mod.* p. 33) de l'interprétation de ce dernier.

6. L'emploi des temps périphrastiques formés au moyen du prés. et de l'imparf. de *aller* donneront lieu à quelques petites remarques. Le présent de *aller* + infin. peut même remplacer un futur-impératif; p. ex.: *Tu vas me passer ta copie, me dit-il sans détour* (Laurie, *Mémoires d'un collégien*, éd. Hultenberg, p. 20); *Puis il demanda: Qu'allons nous faire? Elle répondit vivement: Il faut éloigner les enfants* (Maupassant, *Contes choisis* 55); *Ho! Polo Griffo! Gran' Francè! Memmo! prenez vos fusils; vous allez accompagner mon frère* (Mérimée, *Colomba*); et l'imparf. + infin. équivaut quelquefois à l'imparf. de *devoir* + infin.; p. ex.: *Or un dimanche elle aperçut une femme. C'était Mme Forestier ... Mme Loisel se sentit émue. Allait-elle lui parler? Oui certes.* (Maupassant, *Contes choisis* 15). *Je passais là le reste du jour à me demander quels étaient ces hommes et*

ce qu'ils étaient venus faire. J'allais le savoir bientôt (Daudet, *Petit Chose* 12).

Le soi-disant futur immédiat ne désigne pas toujours quelque chose qui va arriver tout de suite, comme on le voit par les exemples suivants: *Depuis le mois de janvier dernier, nous n'avons pas reçu une goutte de pluie, mais nous allons en avoir à Constantinople* (Flaubert, *Corresp.* II, 4); *Nous allons revenir à Florence avant deux ans (Ibid.* II, 108). On peut même dire, si paradoxal que cela puisse paraître, que la forme périphrastique ne s'emploie pas, quand la chose prédite est immédiatement réalisée, c'est-à-dire, dans des passages tels que ceux-ci: *je vous dirai immédiatement que je ne parle ces deux langues qu'avec difficulté* (Rolfs, *Moderne Handelsbriefe* 3); *Mon frère, je vous prierai de sortir avec moi* (Mérimée, *Colomba); J'ajouterai que Louis n'a jamais reçu un petit écu de son frère* (M. de Camp, *Souv. littér.* II, 311); *Je me permettrai seulement de te faire observer quelques légères taches* (Flaubert, *Corresp.* III, 138). *Je vous avouerai même qu'à votre occasion j'ai été blessé (Ibid.* p. 192); *Je vous demanderai d'abord pourquoi vous me mêlez si obstinément à la collection Campana (Ibid.* p. 253). Evidemment nous avons ici affaire à un futur des plus «immédiats» qui puissent s'imaginer, puisqu'on fait ce qu'on dit vouloir faire au même moment qu'on le dit. Mais si l'on énonce ce qu'on se propose de dire dans une proposition indépendante, précédée de deux points, alors la forme périphrastique est de mise; p. ex.: *Seulement, je vais vous dire: Rouget, pour moi, n'était pas Rouget* (Daudet, *Petit Chose* 8); *Je vais donc répondre à vos questions: Madame Bovary n'a rien de vrai* (Flaubert, *Corresp.* III, 79).

Un futur suéd. à la 1re pers. du sing. se rend, comme on sait, en angl. par *I will* + infin. et très souvent aussi en allemand par *ich will* + inf., quand ce futur exprime en même temps l'intention et la futurition ou, en d'autres termes, quand il exprime, non pas une résolution préméditée (qui en suéd. pourrait s'exprimer par *jag kommer att)*, mais une résolution prise au même moment qu'on prononce la phrase. Chose étrange, je ne trouve nulle part mentionné que, dans ce même cas, le français se sert, parallèlement à son fut. et à la forme périphrastique *je vais* + inf., de *je veux + inf.;* p. ex. *Je veux vous apprendre, non seulement mes malheurs, et mes peines, mais encore mes dé-*

sordres etc. (L'Abbé Prévost, *Manon Lescaut); Thouvenin. Que vous arrive-t-il? André, Je veux tout vous dire. J'ai grande confiance dans votre délicatesse* (Dumas, *Théâtre compl.* VII, 157). *Pour en finir avec les images tout à fait confuses des commencements de ma vie, je veux encore parler d'un rayon de soleil qui* etc. (P. Loti, *Rom. d'un Enf.* 27); *Et maintenant, lecteur... je veux encore une fois t'introduire dans le salon jonquille* (Daudet, *Petit Chose* 98); *Je vous dirai quelques-uns des vers de Villiers de l'Isle-Adam, les plus doux... Je veux vous lire aussi une page des Contes cruels* etc. (Catulle Mendès, *Légende du parnasse contemp.* 123); *Ses débuts dans le commerce des porcelaines furent marqués par un incident assez extraordinaire. Je veux vous les conter comme me l'ont conté des vieillards qui sont morts depuis longtemps* (A. France, *Crainquebille* 144); *Avant de quitter ce sujet... nous voulons encore mentionner un point* (Bréal, *l. c.* p. 145; *Ibid.* 97, 171); *Depuis lors Philippe Berthelot a publié des «Pages choisies»... J'en veux citer une belle page* (Barrès, *Voyage de Sparte* 34). Comme on le voit, dans presque tous ces passages *je veux* est suivi d'un verbe qui exprime une communication de la pensée. Dans le même sens affaibli *je veux* se rencontre en vieux franç.; p. ex. *Mes solement de l'accointance Vuel faire une brief remembrance* (*Yvain* 2393); *Erec* 4750, 6386; Joinville, *Hist.*, p. 162; Clédat, *Rutebeuf*, 37; et en latin déjà cette périphrase du futur est usitée surtout avec les *verba dicendi* (Thielmann, *Archiv f. lat. Lexikographie* II, 168).

Il n'est pas aisé de dire comment la langue parlée se comporte vis-à-vis de cette périphrase. Un de mes amis français m'a une fois corrigé, en qualifiant de germanisme une phrase semblable dont je m'étais servi *(je veux vous le dire* ou *je veux vous raconter comment* etc.), germanisme qui, selon lui, s'entend souvent dans le français belge.[1] D'autres Français ont déclaré que ma phrase ne présentait rien d'étrange. Rapportant l'anecdote bien connue du cavalier français et du cavalier anglais qui, se rencontrant sur un pont étroit, ne veulent pas se céder le pas mutuellement, M. Schulthess fait dire au Français: *Je vais lire le journal du jour jusqu'à ce qu'il vous plaise de me laisser passer* (p. 89), et il ajoute que *je veux lire* serait ici moins correct

[1] M. Th. Gautier cite *(l. c.)* parmi les germanismes qui se rencontrent dans le français belge: *Nous voulons lire = lisons.*

que *je vais lire*. Par contre, dans la langue de M. Jeanjaquet *je veux* + inf. semble avoir un emploi tout aussi étendu que l'est en anglais *I will* + inf.; comp. *Jean. Il brûle chez monsieur Andersson, le boulanger sur la place. Je veux (vais) {aller} aider à sauver ce qu'on pourra. Gustave. Attends un instant, et je vais avec toi. Je veux seulement aller mettre un vieil habit* (Rodhe et Jeanjaquet, p. 74); *au lieu de te gronder je te raconterai (je veux [vais] te raconter) comment j'ai passé mon après-midi {de} samedi dernier (Ibid.* 124). *En tout cas je veux d'abord aller (j'irai premièrement) trouver le docteur C. (Ibid.* 143); *Attendez ... je {m'en} vais (je veux) vous montrer quelque chose (Ibid.* 144).

II. Infinitif.

1. Le fait singulier qu'en franç. l'infinitif-sujet est, dans certains cas, précédé de la préposition *de* a été l'objet de plusieurs explications. M. Tobler rapproche ce dernier emploi de celui où la préposition précède un substantif qui, en franç. moderne, serait le sujet de la phrase; p. ex. *Noble ordene est de cevalerie; Povre cose est de mortel vie; De vostre mort fust grans damages,* etc. *(V. B.* I, 5). Evidemment la préposition a originairement eu la même fonction dans les deux cas. M. Tobler propose d'abord une explication selon laquelle, dans la première des phrases citées ci-dessus, comme dans sa correspondante latine *nobilis ordo est* (s.-ent. *ordo) militiæ*, on aurait affaire au génitif *définitif* ou *épexégétique*, devant lequel le substantif prédicatif se sous-entendrait comme sujet. Or, ce ne sont que les phrases relativement peu nombreuses où le substantif-prédicatif (c'est-à-dire, le mot qui en anc. franç. est le prédicatif, en franç. mod., le sujet) est déterminé par un adjectif, qui sont susceptibles de cette explication, et M. Tobler estime peu probable que toutes les autres phrases se soient réglées sur celles-là. Il faut donc chercher une autre explication, et M. Tobler s'est arrêté à celle-ci: le verbe *être*, dans ces locutions, n'a pas la signification abstraite d'une «copule», mais un sens plus concret, un sens local, de sorte que le sens littéral de la

phrase *De vostre mort fust grans damages* est, ou a primitivement été celui-ci: *Un grand dommage serait (= viendrait, résulterait) de votre mort.* De même la phrase *honte fust de l'escondire* a d'abord signifié *honte viendrait (résulterait) de l'éconduire.* Dans les phrases du type *C'est folie del prometre*, où *ce* est le sujet, il y a contamination de deux constructions: *C'est folie* et *Folie est del prometre.* En vertu d'une extension analogique nous rencontrons, en anc. franç. déjà, des phrases comme *S'il pierdent hiretages, moult fort est dou ravoir; — mult lui pleüst D'acourcier l'an, s'ele pëust.* Cette extension analogique suppose, nous semble-t-il — et c'est sans doute ce que veut dire M. Tobler aussi — qu'en anc. franç. déjà, le sentiment de la construction primitive s'est affaibli et que, dans les passages cités précédemment, où *de* + infin. a d'abord eu la fonction d'un circonstantiel de lieu, l'infin. prépositionnel à fini par être vaguement senti comme le sujet de la phrase.

Cette explication a été adoptée, entre autres, par MM. Darmesteter et Sudre (IV, 146) et M. Sörgel *(Roman. Forschungen* XIV, p. 292), mais non pas par M. Meyer-Lübke, qui *(Grammaire* III, 459) signale le grand nombre de significations abstraites de la prép. *de* qui s'étaient développées en latin déjà, entre autres celle de «relation», et c'est, selon M. M.-L., de cette dernière: *par rapport à* qu'il faut partir pour expliquer la genèse de notre tournure.

Cette manière de voir a été approuvée par Mlle Palmgren (p. 28), peut-être par bien d'autres aussi, mais nettement rejetée par M. Clédat *(Revue de phil. franç.* XVII, 71), qui la trouve encore moins satisfaisante, au point de vue sémantique, que l'interprétation de M. Tobler. M. Clédat donne ensuite sa propre explication, sans savoir, semble-t-il, que c'est absolument la même que M. Tobler a déjà proposée, mais seulement pour la rejeter.

Il reste à mentionner encore un auteur qui, avant les trois nommés ci-dessus, s'était déjà occupé, bien que d'une manière très succincte, de notre question. C'est M. Lachmund, qui (p. 31) non seulement a observé l'identité de fonction entre un infinitif et un substantif précédés de *de* dans des phrases telles que celles citées plus haut, mais qui, en outre, signale un emploi analogue du génitif du gérondif latin, sans qu'on puisse savoir ni s'il pense qu'il existe un rapport historique entre les constructions

française et latine, ni comment il s'explique la genèse de ces constructions.[1] M. Lachmund n'apporte qu'un seul exemple, tiré de Pline l'Ancien: *Invictus error est publicus tumore olivæ crescere oleum existimandi.* On peut pourtant se demander si cela veut dire en effet: *C'est une erreur généralement répandue et indéracinable de croire que* etc., ou s'il ne signifie pas plutôt: *L'erreur généralement répandue qui consiste à croire que ... est indéracinable;* comp. *Neque novus hic mos senatus populique Romani est putandi quod optimum sit, esse nobilissimum* (Vell. II, 128). Mais la littérature offre d'autres exemples où un infinitif-sujet a incontestablement été supplanté par le génitif du gérondif: *Est, mihi crede, magna filicitas in ipsa felicitate moriendi* (Seneca, *Cons. ad Polyb.* X, 29); *ne frustra oppressum esse Antonium gavisi simus neu semper primi cujusque mali excidendi (= primum quodque malum excidere) causa sit, ut aliud renascatur illo pejus* (Cic. *ad. Brut.* I: 4.3); *clarissimis viris ex composito præparatis ad petendum, quos prætereundi (= præterire) verecundiam crederent fore* (Liv. V: 14.2). Evidemment ici l'emploi du gérondif tient à l'attraction exercée par un substantif le précédant ou le suivant de près. Tacite présente trois passages encore plus singuliers: *nec grave manumissis per idem obsequium retinendi libertatem per quod adsecuti sint (Ann.* XIII: 26); *Vologæsi vetus et penitus infixum erat arma Romana vitandi (Ibid.* XV: 5). On pourrait se tirer d'affaire en disant qu'ici *grave, vetus* et *infixum* sont des adjectifs substantivés auxquels, comme dans les passages latins cités précédemment, les deux génitifs s'attachent comme des déterminations attributives. Mais pareille interprétation n'est pas admissible pour le troisième passage: *maneat provincialibus potentiam suam tali modo ostentandi* (*Ann.* XV: 21), où, quoi qu'il en coûte, il faut reconnaître que *maneat* n'a pas d'autre sujet que *ostentandi.*[2] Mais ces trois passages de Tacite sont les seuls exemples connus de ce type, et quant à ceux où l'attraction a été exercée par un substantif, ils ne forment, eux non plus, qu'un nombre minime. Enfin, d'après M. Dræger dans son «Einleitung» aux *Annales* de Tacite (§ 107), cette construc-

[1] La thèse de M. Lachmund n'est pas datée. Elle est, selon M. Meyer-Lübke (Gramm. III, 562), de 1878.

[2] Pour ces locutions latines, voir l'article de M. E. Hofmann dans les *Neue Jahrbücher f. Philologie und Pedagogik,* vol. CIX, p. 545 sqq.; Dræger, *Hist. Synt.* II, 801; Kühner, *Ausführl. Gramm. d. lat. Spr.* II, 250.

tion irrégulière disparaît de bonne heure de la littérature, assertion que nous trouvons confirmée par le fait que dans aucun des volumes de l'*Archiv f. lat. Lexikogr.*, il n'en est fait mention.[1] Il est donc évident que la construction française ne peut pas être une continuation de la tournure latine, ce qui du reste ressort déjà du fait que l'emploi de la prép. *de* devant l'infinitif-«sujet», a de tout évidence la même fonction que devant un substantif-«sujet», et que ce dernier cas n'a pas de prototype en latin.

Pour nous, nous croyons qu'il est impossible de trouver d'autres explications que celles exposées plus haut, mais qu'aucune d'elles ne contient toute la vérité. Toute en reconnaissant l'impossibilité de tracer des limites pour l'extension analogique, nous avons de la peine à voir dans *Noble ordene est de cevalerie* et les phrases de ce genre une modification du *de* local, et pour ces phrases l'interprétation recommandée par M. Clédat nous semble très acceptable. Sans doute ces phrases ne forment, comme le remarque M. Tobler, qu'une minorité relativement à toute la grande masse des phrases en question; mais cette minorité a, néanmoins, dû être si respectable et ces phrases d'un usage si fréquent qu'il n'est que tout naturel qu'elles aient pu devenir, si non le prototype, du moins un des prototypes de notre construction. D'autre part, nous n'éprouvous aucune difficulté à admettre qu'en d'autres cas la préposition ait eu primitivement un sens local, ou un sens qui en soit issu. Il est vrai, comme le dit M. Clédat, que *être* n'a jamais la valeur de *venir*, mais, d'abord, il n'a pas ce sens dans la phrase *il est de bonne famille* non plus, ce qui n'empêche pas qu'ici *de* est une modification du *de* local. Puis, si *être* ne signifie jamais *venir*, il ne signifie pas seulement *sein*, mais aussi *werden*, et là où il a ce sens, il nous semble presque évident que la préposition a une valeur locale; p. ex. *mes del mangier fu nus deduiz (Yvain* 3468); *de ma chair eust esté fort maulvaise viande* (Rabelais, cité p. Tobler), que nous pouvons rendre en suédois par *Af mitt kött skulle det ha blifvit en mycket dålig stek*, comme la phrase *Qu'est-ce qu'il est devenu?* se rend en allem. par *Was ist aus*

[1] Mais des exemples sporadiques se rencontreront sans doute de temps en temps; c'est ainsi qu'on lit dans un document gaulois de 609: *solidus docentur* (lisez *docentus* = 200) *quod ... fuit consuetudo ... dandi* (Bréquigny, *Diplomata, chartæ, epistolæ* etc. II, 232, cité p. Jeanjaquet p. 47).

ihm geworden? Donc, ruisqu'en allem. et en suéd. un terme locatif correspond quelquefois au sujet de la phrase en français moderne, cela aurait bien pu être le cas en anc. franç. aussi.

Quant à l'explication de M. Meyer-Lübke, nous n'éprouvons aucune peine à croire que, dans quelques cas, la notion de «par rapport à» peut avoir été celle dont est immédiatement issu le *de* en question. Ainsi, contrairement à M. Clédat, il ne nous semble pas du tout invraisemblable que *Bone chose est de la santé* ait pu signifier «une bonne chose existe par rapport à la santé», puisque la même phrase s'exprime ou peut s'exprimer en allem. par *Es ist eine schöne Sache um die Gesundheit*, où la signifiation de «par rapport à» est visiblement issue du sens local de «autour de».[1] Il nous semble donc très probable que la genèse de la construction qui consiste à faire précéder l'infinitif-sujet de *de* est le produit de plusieurs facteurs concomitants.

En vieux français il est rare que l'infinitif précédé de *de* soit placé avant le verbe (Clairin, p. 228). Au XVIe et XVIIe siècles cet infinitif, que nous pouvons maintenant sans hésitation appeler infinitif-sujet, est très souvent précédé de la préposition, avant le verbe aussi, auquel cas il est ordinairement répété sous forme de *ce* ou *cela* (*Zs. f. neufranzös. Spr.* IV, 166 et IX, 298). Nous ne connaissons du XVIIIe siècle que trois exemples dont l'un anacoluthique: *Il me dit... qu'entreprendre de jouer simplement avec les espérances communes c'était le vrai moyen d'achever ma perte, que de prétendre exercer seul... les petits moyens qu'un habile homme emploie pour corriger la fortune, était un métier trop dangereux* etc. (L'Abbé Prévost, *Manon Lescaut*); *Je m'imagine que de parler au président est le seul raisonnable* (Voltaire, cité par Polentz, p. 18); *car d'entrer chez quelqu'un la nuit, de lui souffler sa femme, et d'y recevoir cent coups de fouet pour la*

[1] C'est M. Tobler qui, dans la première édition de ses *Vermischte Beiträge* dans la *Zs. f. rom. Phil.*, cite cette phrase (I, p. 5). Dans les éditions suivantes, il l'a supprimée, évidemment parce qu'elle ne prouve rien en faveur de la valeur locale de *de* dans les phrases françaises en question — Une construction analogue à l'allemande semble avoir existé autrefois en suédois: *Och dertill wore det en idel inbillning om den ähran* (Urban Hjärne, *Mal-roo*, chez Noreen et Meyer, p. 152).

peine, il n'est rien de plus aisé (Beaumarchais, *Mariage de Figaro* V: 1). Pendant les deux premiers tiers ou les trois premiers quarts du XIXe siècle, cette construction ne semble pas avoir été très usitée, à en juger par le fait que dans les deux thèses sur l'inf. en français moderne de MM. Wigert et Modin, parues en 1875, il n'en est pas fait mention. Dans les grammaires de MM. Lücking et Plattner elle n'est pas non plus mentionnée, et dans celles de MM. Gullberg et Edström et de M. Vising elle occupe une place très effacée. Mais au cours des vingt ou trente dernières années, elle a eu une vogue toujours croissante, et parmi les auteurs chez qui elle se rencontre fréquemment nous nommerons Erckmann-Chatrian, Catulle Mendès, Sarcey, Brunetière, Bourget et Doumic; p. ex. *Mais de songer à les arrêter sur route était une folie* (Sarcey, *Siège de Paris*); *D'avoir été élevé par ma mère m'avait donné des manières douces* (Bourget, *Disciple* 186); *Temps lointain où d'être seulement en Italie et de me dire que j'y étais me faisait presque mal* (Id., *Sens. d'Italie* 110); *tous ces mérites leur sont ordinaires, et il leur semble si simple de les avoir, que de les en féliciter serait presque leur faire injure* (Doumic, *R. d. d. M.* 15/7 '94, p. 453); *Toujours est-il que d'avoir cette idée et de l'exécuter ne dura certainement pas cinq minutes* («La Lecture», citée p. Björklund, p. 115); voir aussi l'*Archive de Herrig*, vol. CXVI, p. 382. Sans doute l'infinitif-sujet est souvent répété sous forme de *ce* ou *cela*, mais, comme nous l'avons vu, cela n'est pas toujours le cas. Et il n'a pas non plus toujours la valeur de *le fait que* etc. (Vising, p. 166). C'est sans doute le substantif *fait* que veut sous-entendre M. V., quand il regarde comme elliptique la phrase qu'il cite: *D'avoir vieilli ensemble faisait que nous ne pensions pas avoir vieilli.* Il doit cependant résulter de ce que nous avons dit que ces phrases sont à expliquer autrement. La vénérable règle suivant laquelle (à peu d'exceptions près) l'infinitif-sujet s'emploie seul quand il précède le verbe, mais précédé de *de* quand il le suit, s'explique évidemment par le fait que l'infin.-sujet prépositionnel était primitivement un circonstanciel, qui, comme tout circonstanciel, était régulièrement placé après le verbe. Quand, peu à peu, ce circonstanciel devint le sujet de la phrase, la préposition fut conservée, en vertu de l'habitude, comme un signe sans valeur logique, à l'instar de *zu* et de *to* en allem. et en angl., et l'infin.-sujet précédé de *de* gardait régulièrement sa

place après le verbe, tandis que l'infinitif qui était de tout temps senti comme sujet, et qui régulièrement avait sa place avant le verbe, démeurait privé de préposition. Mais, comme d'autres circonstanciels, l'infinitif précédé de *de* se plaçait par exception avant le verbe, en vieux franç. déjà, et au travers de toutes les époques de la langue, comme nous l'avons vu, nous trouvons des exemples de cette construction exceptionnelle. Mais c'est surtout depuis les 25 ou 30 dernières années que cet usage a fait de rapides progrès, et par analogie avec les phrases où la construction n'est autre que la construction «régulière» intervertie, il s'en est formé d'autres où, comme dans l'exemple de Catulle Mendès cité par M. Vising, l'infinitif-sujet ne pourrait pas être placé après le verbe.

2. Les grammaires nous apprennent que l'infinitif précédé de *de* figure comme régime après les verbes qui en général se construisent avec *de*, en ajoutant toutefois que l'infinitif-régime a un emploi un peu plus étendu que le substantif-régime *(prier qn de faire qch., se hâter de faire qch.* etc.*)*. Mais sauf le susdit article dans l'*Archive de Herrig,* nous ne trouvons nulle part mentionné que, dans la langue actuelle, l'infinitif précédé de *de* s'emploie fréquemment comme circonstanciel de cause, sans qu'il y ait dans la phrase de verbe qui exige un régime avec *de*. M. Haase cite même *(Zs. f. neufranzös. Spr. V. 74)*, comme étrangère à la langue de nos jours, cette phrase de Rob. Garnier: *Chacun sent de la voir attendrir son cœur.* Or, des tournures absolument identiques à celle-là se rencontrent à chaque pas dans la littérature actuelle; p. ex. *Oh! tenez! de vous voir il me semble que je rêve toujours* (*Daudet*, *Petit Chose* 86), *De voir la tête effarée et les yeux pleins de larmes du petit Chose, l'abbé Germane a cessé de sourire* (*Ibid.* 133); *Sans doute, d'être sa femme légitime elle se sentirait plus chez elle et souffrirait moins de ses brusqueries*, (Zola *L'Œuvre* 297); *Il avait encore chaud d'avoir ramé avec tant de vigueur* (Maupassant, *L'inutile Beauté* 64); *Toute cité est un état d'âme, et d'y séjourner à peine, cet état d'âme se communique* (Rodenbach, *Bruges-la-Morte 143)*.

Bien que, comme nous l'avons vu, cette construction ait des racines profondes, sa fréquence dans le français actuel n'en est pas moins à considérer comme un néologisme, qui s'explique par une extension analogique de la construction où l'infinitif précédé de *de* est le régime d'un mot spécial, exten-

sion qui se remarque également au sujet de la locution *de ce que;* p. ex. *Je détesterai peut-être toujours tout le monde, de ce que personne n'en aura pu me secourir* (Hervieux, *Peints par eux-mêmes* 297); *Et son cœur aussi se serre de ce qu'il est seul et sans appui au monde* (Loti, *Ramuntcho* 87); *Et cette tendresse-là, d'ailleurs s'augmentait encore de ce que Raymond était moins fortuné qu'elle-même* (*Ibid.* 192). Comp. *Por Dieu vos proi et por son fil, Que vos ne me tenés por vil De ce que je suis ci venue* (*Perceval* 3175).

De même que dans les phrases dont nous venons de nous occuper, l'infinitif précédé de *de* remplit la fonction d'un circonstanciel de cause dans des phrases comme celles-ci: *Dieu conduit bien son Eglise de l'avoir* [le = Saint Augustin] *envoyé devant avec autorité; Ils eussent ... péché d'exclure ceux qui ne nioient pas Dieu* (Pascal, cité dans la *Zs. f. neufranzös. Spr.* IV, 169); *Vous avez tort de vous fâcher* (V. Hugo. *N. Dame*); *Flaubert n'a pas été très mal avisé de mourir avant la publication de Bouvard* (Faguet, *Flaubert* 137); *A quoi pensais-je de m'aller fourrer dans cette ville de pierre?* (V. Hugo, *N. Dame*) *Que'est-ce qu'il nous veut, ce gendarme, de nous examiner comme ça?* (Daudet, *Tartarin sur les Alpes* 264).

Mais tandis que dans le premier cas l'infinitif indiquait la cause de l'évènement ou de l'état en question, il sert ici à justifier l'énonciation elle-même. On pourrait caractériser ces deux fonctions de l'infinitif prépositionnel en se servant de deux termes empruntés à la logique, et dire que, là, il exprime la «cause réelle», ici, le «principe de connaissance».

Cette construction, qui se rencontre en vieux franç déjà, p. ex. *Enuieus estes et vilains De tancier a vos compaignons* (*Yvain* 90), s'est dégagée par analogie de celle dont nous avons parlé un peu plus haut. Dans des phrases comme *On vous appellera imposteurs d'avoir assuré le contraire* (Pascal), *je vous admire de vouloir qu'on suive aveuglément vos conseils* (Lücking, p. 337), *Je vous trouve bien impertinent de représenter la nature comme vous faites* (A. France, *Vie littér.* I. 183), les infinitifs ont d'abord servi à déterminer les verbes *appelle, admire, trouve*, et par une substitution brachylogique on en est venu à dire: *Vous êtes un imposteur d'avoir assuré* etc.; *Vous êtes bien drôle de vouloir* etc.; *Vous êtes impertinent de représenter* etc.

Rappelons enfin qu'avec d'autres expressions causales on trouve quelquefois une brachylogie analogue; p. ex. *bons fut li siecles al tens ancienor, Quer feit i ert e justice e amor* (Saint Alexis); *Je vous dis que mon frère est un homme admirable! Et pourtant, il n'est pas parfait. Savez-vous pourquoi? Je vais vous le dire,* etc. (Rod, *Mlle Annette* 295); *Il était mort, celui-là, mort de froid, puisque nous marchions dessus* (Maupassant, *Contes choisis* 110); *Io anima trista non son sola, Che tutte queste a simil pena stanno* (Dante, *Inf.* VI, 55); *Why is a clock always bashful? Because it keeps its hands before its face.* (Conundrum).

III. **Des locutions emphatiques.**

Mon étude sur ces locutions dans le dernier volume de cette publication ont donné lieu à plusieus articles. Dans le vol. XIX de la *Revue de philologie française*, M. Clédat, sans discuter ma manière de voir, propose (p. 215). une explication selon laquelle les mots relatifs qui, dans ces locutions, introduisent la subordonnée: *qui, que, où* etc., sont originairement des pronoms et des adverbes interrogatifs, et la locution emphatique doit sa naissance à la transposition d'une proposition interrogative suivie d'une réponse. Ainsi: *C'est sa douceur qui te plaist* provient de *Qui* [= *quid*] *te plaist? C'est sa douceur*, comme *C'est sa vengeance que tu crains*, de *Que crains-tu? C'est sa vengeance*, et *C'est à Rome que* [ou *où*] *tu vas*, de *Où vas-tu? C'est à Rome.* etc.

Parmi les arcticles qui s'occupent de mon étude, quelques-uns réclament, plus ou moins, une réponse de ma part, savoir ceux de MM. Yvon (*Revue de philol. franç.* XIX, p. 211 sq.), Söderhjelm (*Neuphil. Mittheilungen* 1905, p. 90), et Schulze (*Zeitschr. f. französ. Sprache und Literatur* XXX, p. 71 sqq).

M. Söderhjelm déclare ne pas saisir très bien ce que j'entends par locutions emphatiques. Or, je croyais qu'en général du moins on était d'accord là-dessus, et que, partant, je pouvais me contenter de rappeler ce qui se trouve dans toutes les grammaires, à savoir que ce sont des phrases des types *c'est moi qui l'ai fait, c'est lui que je cherche* etc., et qui servent à faire ressortir un certain membre de phrase. Et si, plus

tard, j'ai «précisé» la définition, en disant que la phrase n'est une locution emphatique que quand elle sert à opposer un objet à un autre, je ne vois pas en quoi cela a pu porter préjudice à la clarté de mon raisonnement. En me servant de cette dernière expression, je n'ai rien voulu ajouter à ce que j'avais déjà dit. J'ai tout simplement employé cette expression comme presque synonyme des autres. Si l'on a besoin de faire ressortir un certain membre de la phrase, c'est précisément parce qu'on oppose mentalement un certain individu ou objet à un autre, à plusieurs autres ou à tous les autres individus ou objets.

J'ai été un peu surpris d'apprendre de M. Yvon (p. 212) que je n'ai même pas abordé la question de l'origine des locutions emphatiques. Bonne ou mauvaise, je croyais pourtant avoir donné une explication de leur genèse, en disant que la phrase emphatique *C'est Charles qui est là* provient d'une phrase qui, extérieurement, lui est absolument congruente et dont elle ne se distingue que par une modification psychique (p. 10). M. Söderhjelm ne semble pas vouloir nier que la phrase *C'est Charles qui est là*, dans la situation où je l'ai fait prononcer p. 78, ne soit une proposition non-emphatique, et même M. Schulze, qui d'ailleurs fait effort pour trouver du «faux» et de l'«absurde» («ungereimt») dans mon travail, reconnaît que, dans la phrase citée, *Charles* n'est pas nécessairement opposé à une autre personne. Mais M. Schulze est absolument dans l'erreur, quand il me fait dire (p. 71) que, néanmoins, cette phrase est une locution emphatique. Ce que j'ai voulu dire, et ce que j'ai dit, c'est que la phrase *C'est Charles qui est là*, énoncée dans la susdite situation et signifiant: *Celui qui est là, c'est Charles*, est une phrase non-emphatique, mais que de cette phrase non-emphatique est issue, en vertu d'une évolution purement psychique, la locution emphatique *C'est Charles* [s.-ent. *et non Pierre ou Paul* etc.] *qui est là*. Il ne faut donc pas croire, comme le fait M. Schulze (p. 91), que la locution emphatique ait été créée exprès pour la fonction qu'elle remplit; ce n'est que par une évolution qu'elle y est parvenue.[1] Et en

[1] J'avoue m'être servi d'une expression très mal choisie, quand, en faisant de ces locutions le sujet d'une conférence dans notre Société, j'ai parlé de «Emfatiska satsutvidgningar» (littéralement «Des élargissements de phrase emphatiques»), expression qui semblerait indiquer que je partage la manière de voir de M, Schulze.

vertu d'une autre modification, elle a fini par exprimer une assertion très énergique que telle ou telle chose s'est faite, ou ne s'est pas faite, etc. (p. 78), de même qu'en anc. franç. et en suéd. la tournure *je ne suis mie cil qui vuelle* etc., qui, prise au pied de la lettre, semble impliquer qu'il y a un autre qui *veut*, sert souvent à rendre la pensée: *je ne veux point.*

M. Söderhjelm se demande pourquoi je me suis borné à traiter des locutions emphatiques, et pourquoi je n'ai pas étudié aussi les tournures périphrastiques dont elles proviennent. Si je ne l'ai pas fait, c'est tout simplement que ces phrases soi-disant périphrastiques, du moins en français, n'offrent rien de singulier. Les deux tournures non-emphatiques *C'est Charles qui est là* et *C'est un saucisson de truffes que je vous donne* (Lücking, p. 179) ne sont que des constructions relatives comme toutes les autres, où il n'y a absolument rien qui appelle une explication. L'allemand seul peut, dans certains cas, distinguer par leur forme les deux tournures, de sorte que l'exemple de M. Lücking, quand c'est une tournure non-emphatique, se rend par *Es ist eine Trüffelwurst, was ich Ihnen gebe*, autrement par *Es ist eine Trüffelwurst, die ich Ihnen gebe;* mais comme nous l'avons montré (p. 93), on confond quelquefois les deux formes, ce qui prouve combien elles se touchent de près. Il est donc peu exact de qualifier de constructions périphrastiques les tournures relatives d'où sont issues nos locutions emphatiques, puisque, évidemment, la phrase *C'était un serpent qu'il tenait à la main*, dans le sens de *Ce qu'il tenait . . . était* etc. *(Es war e. Schlange was* etc.), n'est pas purement synonyme de *Il tenait un serpent à la main.*

Je ne savais pas, il y a trois ans, que des locutions emphatiques existaient en latin déjà, autrement je n'aurais certes pas manqué de les signaler. Quant à la phrase suivante: *Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum* (Jean XIII, v. 11.), on ne saurait affirmer si elle équivaut à *Il savait qui était celui qui devait le trahir*, ou à . . . *qui c'était qui* etc.; mais pour les exemples apportés par M. Lundqvist (p. 74) il n'est pas douteux que ce soient de véritables locutions emphatiques: *libertas scelerum est quæ regna inuisa tuetur* (Lucain, *Pharsale* VIII, 491); *extremum est quod quisque ferit (Ibid.* VII, 501); *pudor est qui suadeat illinc, hinc dissuadet amor* (Ovide, *Metamorph.* I, 618): *Mens est quæ diros sentiat ictus* (*Ibid.* IV, 499).

Il me semble bien clair que la construction française est une continuation de la construction latine, et aussi clair que la tournure latine: *libertas scelerum est quæ regna inuisa tuetur* provient de *libertas scelerum est quod* etc., par la même modification de l'accentuation psychique que dans la phrase française, combinée avec une modification extérieure, consistant en ce que le relatif a été rapporté à *libertas*, qui, logiquement, n'en est pas l'antécédent.[1]

En français moderne la grammaire exige l'accord en personne et en nombre du relatif, ou, si on le préfère, du verbe de la proposition relative avec le complément prédicatif de la principale, construction qui se rencontre déjà en vieux français (voir les exemples des IV *Livres* que j'ai cités à la page 80). Mais dans le parler populaire, comme dans les phrases de Molière citées p. 82, le verbe de la subordonnée est à la troisième personne, et j'ai rapporté, d'après M. Polentz, deux exemples modernes de ce cas. Le passage de Gyp qu' apporte M. Sandfeld Jensen (*Nord. Tidskr. f. filol.* XIV, p. 13): *Si c'était nous qui jureraient comme ça*, prouve que nous avons vraiment ici affaire à la troisième personne, non, comme le veut M. Yvon pour l'exclamation de la Maréchale Lefebvre: *Maintenant, c'est nous qui sont les princesses*, à une forme populaire de la première.[2]

J'ai dit (p. 79) que, dans *c'est cela qui m'étonne* et *c'est lui que je cherche*, il faut regarder *ce* comme l'antécédent du relatif, puisque (sauf dans quelques locutions) *qui* n'est un «relatif sans antécédent» que dans le sens de *celui qui*, et que *que*

[1] M, Brunot signale (*Hist. de la langue franç.* I, p. 55) l'existence de locutions emphatiques dans les dialectes celtiques, dont quelques-uns se ser. vent de la tournure *c'est moi qui mange* même pour exprimer la phrase *je mange*. Or, comme la supposition d'une influence celtique, ainsi que de toute influence étrangère, sur la latinité d'Ovide semble hors de question, il ne nous reste qu'à attribuer la présence de notre construction chez l'auteur des Métamorphoses à une genèse spontanée, dont le développement a dû être celui indiqué ci-dessus. Cela n'empêche pas que, dans les parties de l'empire romain où la population était d'origine celtique, l'influence des idiomes locaux n'ait pu contribuer à la vogue de ces formules. Mais en tout cas ce doit avoir été par l'intermédiaire du latin que le français a subi l'influence celtique.

[2] M. Th. Gautier (*l. c.* p. 315) cite comme germanisme dans le français belge la tournure: *C'est moi qui est son père.*

ne l'est jamais, d'où il suit que *ce* pourrait bien être l'antécédent dans *c'est lui qui l'a fait;* sans toutefois nier que, dans le dernier exemple, le relatif ne puisse aussi être un «relatif sans antécédent», auquel cas la construction serait à comparer avec la tournure *c'est moi, le plus coupable.*

M. Yvon, en renvoyant à Darmesteter, *Synt.*, p. 73—75, fait observer que les «quelques locutions» sont assez nombreuses, par quoi il veut dire sans doute que, dans *c'est cela qui* etc. aussi, *qui* est ou pourrait être un relatif sans antécédent, ce qui est toujours possible; et M. Schulze maintient son opinion que, dans *c'est lui que je cherche*, *que* est la conjonction, ce qui me semble toujours impossible. M. Schulze pense que, si dans *c'est lui qui l'a fait*, *ce* était l'antécédent de *qui*, on devrait pouvoir dire aussi *ce qui l'a fait*, *c'est lui*, or on ne le peut pas. Autant soutenir que, puisqu'on dit: *He is better than usual,* il faut dire aussi *He was more than usual impatient.* Ce n'est certainement pas la logique qui exige ici l'adverbe *usually,* c'est tout simplement l'oreille qui ne peut supporter l'adjectif *usual* immédiatement avant un autre adjectif. Et puisque la phrase *C'est un grand trésor que la santé* veut dire *c'est un g. t. qu'est* la *santé* (Tobler *V. B.* I, p. 12), on devrait pouvoir dire aussi *Ce qu'est la santé*, *c'est un grand trésor.* Qui a jamais vu pareille tournure? Le raisonnement de M. Schulze repose sur la supposition absolument fausse que la langue procède toujours avec une logique inflexible.

Du reste, cette question de savoir s'il faut voir ou non dans *ce* l'antécédent du relatif, me semble d'un intérêt et d'une importance très médiocres. Aussi ne l'ai-je touchée qu'en passant, et, comme je viens de le dire, je n'ai pas nié que *qui* ne puisse être un relatif sans antécédent. Mais quand M. Schulze affirme que ce *ce* «montre en arrière», et que la proposition relative ne constitue qu'une «explication supplémentaire», ces deux expressions me semblent être de nature à donner une idée très inexacte de la valeur psychologique de la phrase.

Dans la bouche de celui qui prononça le premier la phrase *ço est ma maison qui est là*, la phrase avait peut-être la valeur de *cela est ma maison ... je veux dire*, *ce qui est là est* etc., c'est-à-dire que, craignant, après avoir prononcé les mots *ço est ma maison*, de ne s'être pas fait suffisamment comprendre,

il ajouta en guise d'«explication supplémentaire» les mots *qui est là*. Or, n'est-ce pas de la même manière qu'en général le pronom «déterminatif» s'est dégagé du pronom démonstratif? Et, pour prendre un exemple, dans une phrase comme le passage des IV *Livres* que j'ai cité p. 79: *Par ço t'ai fait cho sus venir que tu me mustres cument me deive cuntenir,* où M. Schulze semble reconnaître que *ço* «montre en avant», *ço* n'a-t-il pas originairement eu le sens de *cela*, et la proposition conjonctionnelle constitué une «explication supplémentaire»? Mais penser, une fois nos locutions emphatiques devenues des constructions habituelles, que celui qui prononça *ce* ne savait pas encore ce qu'il voulait dire, et que ce *ce* n'était pas conçu par son interlocuteur comme annonçant quelque chose qui allait venir, cela me semble, pour me servir de la terminologie de M. Schulze, «ungereimt». Selon moi donc, non seulement dans les locutions emphatiques proprement dites, mais aussi dans les phrases telles que *c'est moi, le plus coupable; sie rief aus, das müsse ich sein der unten stehe* (p. 80); *was that you who fired just now?* (Marryat, *Settlers)*, les mots *ce*, *das*, *that* «montrent en avant». De même, selon M. Jeanjaquet (p. 9), dans *hoc credo, quod veniet*, et selon M. Sudre (IV, p. 73), dans *Ço sent Rollanz que la mort li est près, hoc* et *ço* «annoncent» les subordonnées suivantes. Mais, comme je l'ai indiqué, le déplacement de l'accent psychique, par lequel la phrase est devenue une locution emphatique, a, en même temps, entraîné l'atonicité du pron. démonstratif (déterminatif).

Il me semble que, depuis que nous connaissons la phrase latine *extremum est quod quisque ferit*, nous pourrions être d'accord sur la nature relative de *que* dans la phrase français, correspondante, et, d'abord, reconnaître qu'en vieux français c'est le pronom relatif à l'accusatif, la forme du substantif précédent prouvant que ce ne peut pas être, comme en danois, le régime psychologique de la subordonnée (p. 87). Il n'y a absolument rien qui nous empêche de voir dans la tournure française correspondante une continuation de la construction latine, et tandis que l'explication selon laquelle ce *que* serait la conjonction *quod* soulève des difficultés insurmontables, il n'y a rien qui empêche qu'il soit le pron. relatif à l'accusatif. Ces difficultés, je les ai déjà signalées: 1° l'inversion qui se rencontre

souvent dans ces phrases (p. ex. *c'est cela qu'a dit mon père)* est, sauf les cas indiqués p. 84, étrangère à la proposition-sujet (M. Schulze a tout à fait passé sous silence cet argument); 2° si *que* était la conjonction *quod*, le verbe transitif resterait sans régime. Pour me prouver qu'un verbe transitif peut très bien se passer de régime, M. Schulze cite la phrase *Qui cherche, trouve*. La phrase est excellente en soi. De même, si je frappais à la porte d'un ami et lui demandais: «Que fais tu?» et qu'il répondît: *Je lis*, ou *j'écris*, ou *je mange*, ou *je bois*, son français serait irréprochable. Mais ce qui m'étonne, c'est que M. Schulze ait pu ne pas voir l'abîme qui sépare ces expressions d'une phrase comme *c'est lui que je cherche*, et cela, bien que, après avoir dit qu'un verbe transitif exige péremptoirement un régime, j'aie ajouté pour plus de sûreté: à moins qu'il ne soit employé dans un sens intransitif. Dans les phrases que je viens de citer, tous ces verbes: *chercher*, *trouver*, *lire* etc. ont un sens intransitif, puisqu'il n'est pas du tout question de ce qu' on *cherche* ou *trouve* ou *mange* etc. Mais puisque, dans *c'est lui que je cherche*, c'est précisément le régime de la proposition simple: *je le cherche, lui* qu'on veut mettre en relief, il est absolument impossible de se figurer qu'on ait pu se passer d'un accusatif.

J'examinerai maintenant la raison pour laquelle, selon M. Schulze, dans *c'est lui que je cherche*, *que* ne peut pas être le pron. rel. à l'accusatif. C'est qu'il serait alors un «relatif sans antécédent», qui, en vieux français, a la forme *cui*, lorsqu'il se rapporte à une personne.[1] Or, sauf un seul exemple apporté par M. Schulze, en vieux francais aussi, la subordonnée est dans le cas en question amenée par *que*. Sans doute je m'étais expliqué ce *que*, de même que le *som* des locutions emphatiques suédoises, norvégiennes et danoises, qui n'est jamais un «relatif sans antécédent», par le fait qu'il se rapportait au *ce (det)* dans la

[1] Lorsque M. Schulze dit, en renvoyant aux *V. B.* II², p. 9 note, que la phrase aurait en franç. moderne la forme *C'est lui qui je cherche*, puisque le pron. relatif sans antécédent a à l'accusatif la forme *qui*, comme en anc. franç. la forme *cui*, il faut faire remarquer que l'accusatif *qui* ne s'emploie que dans le sens de *quiconque;* p. ex. *je nommerai à cette place qui je voudrai; aimez qui vous aime;* mais qu'une phrase telle que *Den, jag söker, o, hvar är han?* (allem. *Den ich suche. o, wo ist Er?*) ne saurait se rendre que par *Où est celui que je cherche?*

principale. Je modifierai un peu ma manière de voir, et je dirai que ce *que* (*som*) s'explique, ou bien par le fait que *ce (det)*, ou bien par le fait que le pronom- ou le substantif-prédicatif de la principale, qui, lui, logiquement, n'est point l'antécédent, a été senti comme antécédent du relatif. Comp. *C'est moi qui l'ai fait.*

M. Schulze exprime (p. 75) le désir d'apprendre ce que je pense de la phrase *Coment, fait ele, fustes vos ce cui Daguenez li coarz prist?* qu'il cite dans son livre *Der altfranzös. direkte Fragesatz*, p. 112, et que j'ai cité d'après lui, p. 85; et je suis heureux d'accéder à son désir. Je pense que cette phrase est absolument congruente à la phrase allemande *waren Sie es, den der feige Daguenez gefangen nahm?* et que *ce*, sans ê re ce qu'on entend généralement par antécédent du relatif, a un sens proleptique, c'est-à-dire que le contenu de la proposition relative est déjà présent à la pensée de celui qui parle, au moment où il le prononce. J'ai eu tort de dire que M. Schulze cite cette phrase comme un exemple de *cui* exceptionnellement employé. M. Schulze ne dit nulle part que, dans ce cas, *cui* soit plus rare que *que*. C'est moi qui, inconsciemment, ai tiré cette conclusion du fait que M. S. cite (pp. 97, 98) cinq exemples du type *Qui est ce que vous demandez?* et (p. 112) deux exemples du type *fustes vos ce que ...?* donc, ensemble, sept exemples avec *que*, contre un seul avec *cui*.

Quant aux phrases telles que *c'est dans cette maison qu'il naquit* etc., qu'on pourrait appeler le troisième cas des locutions emphatiques, je n'ai rien de nouveau à ajouter. Les faits que j'ai apportés pour prouver que ce sont des constructions relatives (pp. 90, 91) resteront pour moi décisifs jusqu'à ce qu'on les ait réfutés.

J'ai traité pp. 82 et 83 de l'emploi des modes dans les locutions emphatiques. M. Schulze déclare qu'il est impossible de s'expliquer ce que le caractère de ces locutions, dont le propre est de faire ressortir un certain élément, a à faire avec le choix du mode, et, un peu plus loin, il ajoute que ce que j'ai dit pour expliquer le subjonctif dans *Yvain* 4588 *Dame, ce n'iert hui Que je me remaigne an cest point*, n'est compréhensible qu'à la condition de supposer que, dans toutes ces locutions, l'indicatif est le seul mode régulier. Il est vraiment étrange que M. S. n'ait pas compris qu'avec ma manière de voir, vraie ou fausse, j'étais absolument en droit de parler de l'emploi des modes dans ces locutions en bloc, puisque je

les regardais toutes comme des constructions relatives, et que je devais nécessairement regarder l'indicatif comme le seul mode logiquement correct, puisque, à mon avis, *ce n'est pas cela que j'ai dit* signifie *ce que j'ai dit n'est pas cela*, et que *ce n'est pas aujourd'hui que je partirai* équivaut à *ce n'est pas au jour d'aujourd'hui que je partirai* > *ce n'est pas le jour d'aujourd'hui (auquel) où je partirai* > *ce [le jour] où je partirai n'est pas le jour d'aujourd'hui.*

En ce qui concerne le français moderne, je regarde toujours comme prouvé, au nom des faits invoqués, que les locutions emphatiques du «troisième cas» aussi sont des constructions relatives, devant être interprétées comme je l'ai fait; mais l'exemple tiré de *Yvain* prouve peut-être que l'anc. français se comportait autrement dans ce cas. Ce passage était sans doute le seul de ce genre, je veux dire le seul exemple du «troisième cas» avec une principale négative que j'eusse trouvé dans les textes anc. français que j'avais étudiés; et comme, en franç. moderne, l'indicatif est ici presque exclusivement employé (cf. p. 82), j'ai conclu de là qu'il en était de même en anc. franç., et que, dans le passage en question, la mesure du vers avait exigé *remaigne* au lieu de *remandrai.* M. Schulze me renvoie à la dissertation bien connue de M. Bischoff, p. 52, où l'auteur cite, entre autres propositions-sujet, *Yvain* 4588 et un autre exemple, absolument identique: *Et il dist: Bele, ce n'iert hui Que je autre ostel alle querre (Perceval* 3289). Oui, évidemment, ce sont là des propositions-sujet, mais il se pourrait que je me sois trompé tout autrement que ne l'a cru M. Schulze. Puisque les deux subordonnées sont des propositions-sujet, *iert* a le sens de *arrivera* (allem. *es wird geschehen).* Or, d'abord, il ne me semble pas absolument certain que, dans les deux phrases, *hui* soit, psychiquement, assez accentué pour que la phrase équivaille à *Ce n'est pas aujourd'hui que je m'en irai* etc. Et, quand cela serait, il est permis de se demander s'il faut qualifier pareille phrase de locution emphatique, ou si, comme je l'ai fait, il faut réserver cette dénomination pour les phrases où *être* est la «copule». On comprendra peut-être mieux cette hésitation de ma part, si on se rappelle qu'une locution emphatique peut avoir pour correspondante, dans une autre langue, une phrase non-emphatique. La phrase anglaise *It was not without diffi-*

culty that the troops were landed est une locution emphatique, mais personne ne donnera ce nom à la phrase *Es geschah nicht ohne Schwierigkeit, dass die Truppen landeten*, qui est, selon M. Imm. Schmidt (p. 317), son équivalent allemand. Je n'affirme rien; je ferai seulement remarquer que, si les deux phrases de Chrestien sont des locutions emphatiques, alors la phrase *ce n'est pas ici qu'il a été tué*, et, avec l'interprétation de M. Schulze, même la phrase *ce n'est pas lui que j'ai cherché* doivent, par la même raison, avoir, en anc. français, leurs verbes au subjonctif. En serait il vraiment ainsi? Je n'ai jamais trouvé d'exemples de ce genre dans les textes anc. français que j ai examinés, et je regrette que M. Schulze ne nous ait pas dit nettement ce qu'il en est. Ce serait vraiment un fait bien singulier que ces phrases eussent, en anc. franç., leurs verbes au subjonctif, tandis qu'en franç. moderne, toutes les locutions emphatiques, sauf le cas que j'ai signalé p. 82, ont l'indicatif.

J'ai cherché à expliquer (p. 77) la présence de *de* devant l'infinitif dans *C'est de se sentir si faible qui l'épouvantait*, où, à la différence de M. Polentz, je regarde l'infinitif comme complément prédicatif, en supposant une contamination entre *C'est se sentir ... qui l'épouvantait* et *De se sentir ... l'épouvantait.* M. S. déclare pontificalement cette explication insoutenable pour la raison que cette dernière construction n' aurait jamais existé. Ici il y a deux choses qui m'étonnent: 1° qu'il ait pu échapper à un homme qui s'occupe de l'étude du français, de quelle vogue extraordinaire jouit, dans le français de nos jours, cette construction; 2° que, par simple politesse envers l'auteur dont il s'est fait le juge, il ne se soit pas donné la peine de vérifier les faits sur lesquels cet auteur base ses conclusions, avant de les nier.

P. 82 j'ai dit que, puisque, dans la phrase *Ce n'est pas moi qui l'ai fait,* une attraction a eu lieu, en vertu de laquelle *moi* est devenu, en quelque sorte, l'antécédent de *qui*, il semblerait presque que la logique dût exiger *aie* au lieu de *ai.* M. S. ne se contente pas de montrer ce qu'il y a, selon lui, de saugrenu dans ce raisonnement, mais il prend aussi la liberté d'exprimer la conviction que ce n'est que par ignorance des éléments de la grammaire française que j'ai pu l'émettre. A cela je répondrai: 1° que bien avant l'apparition des *Vermischte Beiträge* de M.

Tobler, les règles sur l'emploi du subjonctif dans les propositions relatives étaient formulées, dans nos grammaires françaises, d'une manière telle que, si le «wohlgezogene Schüler» s'avisait d'écrire: *je ne connais pas le livre dont il soit question,* la grammaire n'y était pour rien; 2° que, depuis assez longtemps déjà, je n'appartiens plus à la classe des «wohlgezogenen Schüler»; 3° que, parmi les livres à l'aide desquels j'ai cherché à élargir et à approfondir ma connaissance du français, l'admirable ouvrage de M. Tobler occupe une des premières places, mais que dans le passage auquel M. Schulze a cru devoir me renvoyer, à savoir vol. I², p. 118, j'ai seulement trouvé une formule plus scientifique d'une règle élémentaire, et non, comme M. S. semble l'avoir fait, la révélation d'une vérité jusque là inconnue[1].

La critique de M. S. n'a nullement modifié mon opinion sur ce sujet. Si nous disons que, dans la phrase dont nous nous occupons, la subordonnée est à la première personne en vertu d'une attraction, ou si nous disons que *moi* est l'antécédent psychologique de *qui,* c'est tout un. Disputer là-dessus, ce serait, comme nous disons en suédois, «disputer de la barbe du pape», ou, comme on disait autrefois en français, «disputer de la chape à l'évêque». Eh bien, voici ce que j'ai voulu dire sur l'emploi du mode dans notre phrase: quand la phrase a, comme dans les passages de Molière dont il a déjà été parlé, la forme *ce n'est pas moi qui l'a fait,* l'indicatif dans la subordonnée est tout à fait naturel, puisque la phrase équivaut à *[Celui] qui l'a fait, n'est pas moi.* Mais du moment qu'on met la subordonnée à la première personne, il semblerait qu'elle dût être conçue comme exprimant quelque chose d'irréel (puisque *je* ne l'ai pas fait), c'est-à-dire, comme équivalant en quelque sorte, matériellement bien entendu, à *ce n'est pas que je l'aie fait, moi,* et que, par conséquent, le subjonctif dût y avoir pris place.

Je me permettrai d'appeler l'attention de M. S. sur les passages suivants: *La riens qui plus certaine soit, si est que morz nos corra sore* (Rutebeuf, cité par Schumacher, p. 37); *La chose qui soit plus certaine, C'est que la mort nous courra sus* (Lanson, l. c., p. 774); *Parmi les différents moyens d'expression dont*

[1] Qu'on veuille bien me pardonner ces deux détails autobiographiques!

se servent nos langues, l'ordre des mots... est le moyen dont on se soit avisé le plus tard (Bréal, l. c., p. 235). L'emploi du subjonctif dans ces trois passages est aisé à expliquer (cf. Schumacher); mais est-ce que, logiquement, il est plus légitime ici que dans une phrase telle que *Ce n'est pas moi qui l'aie fait?* Mais, enfin, à quoi bon raisonner sur ce qui n'est pas?

Par une étrange contradiction ou, si l'on veut, par esprit de contradiction, M. S. ne veut même pas reconnaître que, dans la proposition relative de la phrase *ce n'est que le Nil qui rend l'Egypte fertile*, l'indicatif est le seul mode logiquement justifié, et il décrète que je n'ai pas réussi à prouver qu'il y ait aucune différence [syntaxique] essentielle entre la construction citée et son équivalent *il n'y a que le Nil qui rende (rend)* etc. Je n'ai aucun argument nouveau à produire ici; mais, pour l'édification de ceux qui liront peut-être ces lignes sans avoir lu mon premier article sur ces locutions, je répéterai ce que j'y ai dit: après *il n'y a que . . . qui*, le subjonctif est le mode exigé par la logique, puisque la phrase *il n'y a que lui qui le sache* a la valeur de *il n'y a aucun qui le sache, excepté lui;* mais l'indicatif s'emploie aussi — j'ajouterai: peut-être par analogie avec *ce n'est que . . . qui.* Ici, au contraire, la logique exige l'indicatif, puisque *ce n'est que le Nil qui* etc. équivaut à *Ce qui rend... n'est pas autre chose que* etc. Je n'ai jamais nié qu'on ne puisse trouver le subjonctif après *ce n'est que . . . qui* aussi; j'en ai même apporté un exemple (p. 83) Grâce à l'obligeance et aux vastes lectures de M. Stenhagen, je suis maintenant en état d'en apporter encore un: *Ce n'était encore que chez Voisin qu'on pût manger un salmis de bécasse* (Coppée, *Les vrais riches* 204). Mais ces exemples n'ébranlent pas mon raisonnement, et le subjonctif s'explique facilement par l'analogie avec *il n'y a que . . . qui pût* etc.

M. Schulze reconnaît lui-même que ce n'est qu'après un mûr et bienveillant examen que j'ai rejeté son analyse de la tournure *C'est lui que je cherche.* Je regrette de ne pouvoir rendre à M. S. le même témoignage. L'impression que m'a laissée son article, je ne saurais mieux la rendre que par le mot souvent cité: «Man merkt die Absicht und wird verstimmt».

Addenda. Ce travail était déjà écrit et en partie imprimé avant que j'eusse eu connaissance de la 3e édition de la grammaire

de M. Lückung, parue en 1907. J'y vois que l'auteur a changé d'opinion sur le fut. «empirique», le fut. exprimant une supposition et le conditionnel dans une principale hypothétique (voir pp. 52, 53, 56 et 60 ci-dessus), et qu'il ne les regarde plus comme exprimant la nécessité logique.

Ouvrages cités en abrégé.

Ayer, Grammaire comparée de la langue française, 3e éd., Genève, Bâle et Lyon 1882.

Bastin, Glanures grammaticales, Namur 1893.

Bischoff, Der Conjunctif bei Chrestien, Halle 1881.

Björklund, A *ou* De *avec un verbe à l'infinitif*, mosaïque grammaticale. Programme du lycée de Linköping, 1896.

Blackburn, The english future; its origin and development, Leipzig-Reudnitz 1892.

Burgatzcky, Das Imperfekt und Plusquamperfekt des Futurs im Altfranzösischen, Greifswald 1886.

Clairin, Du génitif latin et de la préposition *de*, Paris 1880.

Fant, Fransk läsebok, Stockholm 1903.

Fin. mod. = Om bruket af finit modus hos Raoul de Houdenc, Akademisk afhandling af A. Malmstedt, Stockholm 1888.

Jeanjaquet, Recherches sur l'origine de la conjonction *que*, et des formes romanes équivalentes, Neuchatel 1894.

Lachmund, Ueber den Gebrauch des reinen und prepositionalen Infinitivs im Altfranzösischen, Schwerin 1878.

Lundqvist, Studia Lucanea, Holmiæ MCMVII.

Lücking, Französische Grammatik, Berlin 1883.

Lönnerberg, Bidrag till belysande af språkbruket i franskan. Programme de Nya Elementarskolan de Stockholm, 1889.

Meyer-Lübke, Grammaire des langues romanes, Tome troisième, Paris 1900.

Modin, Om bruket af infinitiv i nyfranskan, Vesterås 1875.

Noreen och Meyer, Valda stycken af svenska författare 1526—1732, Uppsala 1893.

Palmgren, Valfrid, Observations sur l'infinitif dans Agrippa d'Aubigné, Stockholm 1905.

Polentz, Französische Relativsätze als prädikative Bestimmungen, Berlin 1903.

Rodhe et Jeanjaquet = Corrigé des Exercices français publiés par Émile Rodhe et Jules Jeanjaquet, Anvers 1897.

Schmidt, Immanuel, Grammatik der englischen Sprache, Berlin 1889.

Schulthess, Nyckel till Kungl. Ecklesiastikdepardementets skriftliga uppsatser för mogenhetsexamen, Stockholm 1897.

Schumacher, Zur Syntax Rustebuef's, Kiel 1886.

Stenhagen, Några iakttagelser angående språkbruket i modern franska. Programme du lycée de Norrköping, 1899.

Sudre = Arsène Darmesteter, Cours de Grammaire historique de la langue française. Quatrième partie, Syntaxe, publiée par les soins de M. Leopold Sudre, Paris 1902.
Tobler, Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik I—III Leipzig 1885—1899.
Vising, Fransk språklära, Lund 1892.
Wigert, Observations sur l'emploi de l'infinitif dans la langue française, Jönköping 1875.

TILL DET ENGELSKA RIKSSPRÅKETS HISTORIA

AF

EILERT EKWALL

Denna uppsats utgör en lätt omarbetning af en profföreläsning, som hösten 1906 hölls vid Lunds universitet.

Ansatser till ett riksspråk gjorde sig i England jämförelsevis tidigt gällande. Redan i fornengelsk tid började västsaxiskan — den dialekt som talades i det då politiskt mest betydande området — att som skriftspråk utbreda sig öfver hela England. Den normandiska eröfringen vardt emellertid ödesdiger för det anglosaxiska riksspråket, som af det franska språket kväfdes i sin linda. Under närmare tre århundraden efter eröfringen var franskan Englands officiella språk. Engelskan användes naturligtvis alltjämt; men ej som verkligt litteraturspråk eller som officiellt språk. Under denna tid kunde naturligtvis ett engelskt riksspråk ej utveckla sig. Först sedan engelskan tillkämpat sig rangen af ett med franskan jämbördigt språk eller snarare sedan den börjat tränga franskan tillbaka, kunde de förhållanden inställa sig, som gynnade uppkomsten af ett engelskt riksspråk. Det var först mot slutet af 1300-talet, som engelskan vunnit den afgörande segern.

Ansatser till ett nytt engelskt riksspråk börja nu snart visa sig. Detta riksspråk grundade sig ej, liksom det anglosaxiska på sydvästliga dialekter. Den politiska tyngdpunkten hade under århundradenas lopp förflyttat sig till östra England, till London. Det är också Londonspråket, som väsentligen ligger till grund för riksspråket, om också äfven andra element upptagits däri. Att närmare utreda de faktorer, som varit verksamma vid riksspråkets uppkomst, liksom dess äldsta historia, är ej här min afsikt. Vare det nog sagdt, att det nya riksspråket var väsentligen utbildadt redan omkring år 1500, och att det nuvarande engelska riksspråket härstammar från detta i rakt nedstigande led.

Det torde allmänt erkännas, att det nya riksspråket att börja med endast var ett skriftspråk. Det skrefs i hela landet, men talades endast i den trakt, där det vuxit fram. I London och dess närmaste omnejd var det tal- och skriftspråk. I mera aflägsna trakter var det endast skriftspråk; som talspråk användes den dialekt, som af ålder talats där. Så har otvifvelaktigt varit fallet under

det äldsta skedet af riksspråkets historia, t. ex. under 1400-talet och äfven senare. — Numera är ju riksspråket ej endast ett skriftspråk; äfven de bildades uttal är nu i det hela detsamma i hela England. Af de afvikelser, som förekomma, äro nog många af senare datum, i det att nya uttal ej hunnit sprida sig till mera aflägsna trakter. Det nuvarande riksuttalet är äfven det grundadt på sydengelskt, speciellt Londonuttal. Vi komma därför till det resultatet, att Londonspråket ej blott under 1400-talet blir grundvalen för ett skriftspråk, utan äfven sedermera vinner spridning och blir härskande i hela England som bildadt talspråk. När ha vi nu att tänka oss, att ett verkligt engelskt riksuttal utvecklat sig? Detta är en fråga, som hittills knappast antydningsvis behandlats. Den är svårlöst och materialet för densamma är svårtillgängligt. Här kan jag naturligtvis endast lämna några bidrag till dess besvarande, och min egentliga uppgift skall bli att visa, att riksuttalet först jämförelsevis sent blifvit allmänt antaget. Att så varit fallet i danskan och svenskan, har på senare tid framhållits särskildt af M. Kristensen och B. Hesselman.[1] Desse forskare anse, att ett riksuttal i danska och svenska på allvar börjat sprida sig först från omkr. 1700. Man har all anledning att göra ett liknande antagande för engelskans vidkommande. Dock torde man ha rätt att förutsätta, att riksuttalets utveckling både börjat och hunnit afslutas tidigare i England än i våra skandinaviska länder.

Redan från senare hälften af 1500-talet ha vi ett vittnesbörd om, att Londonuttalet ansågs för det mönstergilla och äfven användes utanför London. Detta skall strax i annat sammanhang meddelas. För 1600- och 1700-talen ha vi bevis för samma sak däri, att de talrika grammatikförfattare och uttalslärare, som lämna upplysningar om uttalet under denna tid, i det väsentliga sammanstämma i sina uppgifter. De lära *ett* uttal som det bästa och detta är, såsom ofta framhäfves, Londonuttalet. Afvikelserna mellan dessa auktoriteters uppgifter torde mest bero på skillnaden mellan en äldre och en yngre generations uttal. Detta omdöme gäller dock ej om alla sådana afvikelser. — Har alltså riksuttalet gamla anor, så har det dock tagit ganska lång tid, innan det hunnit blifva allmänt antaget.

Öfverhufvud torde man kunna antaga, att riksuttalets spridning skett i mycket ojämnt tempo. I trakter, som äro belägna

[1] Se Hesselman, Nordiska studier, sid. 377 f. och där citerad litteratur.

nära London, har uttalet sannolikt alltid stått Londonuttalet nära. Platser, som sedan gammalt stått i liflig förbindelse med hufvudstaden, såsom Oxford och Windsor, ha förmodligen tidigt tillägnat sig riksuttalet. Till mera aflägsna orter och bygder har detta troligen spridt sig mycket senare. Det visar sig också, att i de fall, där vi kunna påvisa dialektiskt uttal i bildade kretsar, är det mest med afsides belägna orter vi ha att göra. Jag vill här påpeka, att jag i det följande endast tar hänsyn till det egentliga England; Skottland och Irland intaga äfven språkligt en särställning.

Innan jag går vidare, vill jag göra ännu ett par allmännare anmärkningar.

Hur kan man bestämma, om ett uttal är riksuttal eller ej? Då det gäller äldre tiders uttal, är det hufvudsakliga hjälpmedlet samtida grammatikförfattares uppgifter om rikssprÅksuttal, uppgifter, hvilka äro både utförliga och pålitliga. Dialekternas vittnesbörd är också viktigt, i synnerhet då det gäller att bestämma hvar provinsialismer användts. Dock bör ihågkommas, att de moderna dialekterna äro ofullständigt kända, de äldre föga eller icke.

Jag använder uttrycket *provinsialism* om uttal, som användes af bildade personer, men som står under inflytande af dessas hemorters dialekt.

De hjälpmedel, som stå oss till buds för lösningen af den fråga vi här uppställt, äro af flere slag. Vi vilja här påpeka följande: 1. skrifningar, 2. direkta uppgifter af samtida, 3. det inflytande provinsiellt uttal haft på riksspråket. De båda sista äro enligt min mening de viktigaste.

1. Skrifningar. De dialekttalande eller af dialektuttal påverkade personerna ha i sin stafning lämnat upplysningar om sitt uttal. Denna källa har betydelse endast för riksspråkets allra äldsta skede, då vi i alla fall lugnt kunna anta, att ett egentligt riksuttal ej existerade. Senare bortfaller den helt och hållet. Ortografin, som under 1400- och 1500-talen varit ytterst oregelbunden, stadgas småningom. Vidare äro språkminnesmärken från 1500- och 1600-talen, som äro bevarade i tryckta upplagor, af ingen betydelse för vårt syfte, då ortografin i dessa knappast bevisar något för författarens eget språk. Sedan manuskriptet lämnats till tryckning, hade författaren vanligen ingen befattning därmed, utan ortografin bestämdes af sättare och korrekturläsare.

Endast originalmanuskript ge alltså pålitliga upplysningar. Sådana ha på senare tid börjat utgifvas, och undersökningar af dem ha visat, att åtminstone på 1500-talet uttalet ännu varit vacklande och ofta bemängdt med provinsialismer. — Detta hjälpmedel är alltså af ringa betydelse.

2. Direkta upplysningar hos samtida. Vi kunna här urskilja två olika arter:

a. Uppgifter i samtida litteratur.

Dessa äro, såvidt mina undersökningar hittills gifvit vid handen, ganska få, men ytterst viktiga. Otvifvelaktigt kan detta material betydligt ökas.

Vår första uppgift är från senare hälften af 1500-talet. Då den är af stor betydelse vill jag referera den tämligen utförligt. Den finns i ett 1589 utkommet arbete med titeln The Arte of English Poesie. Boken är anonym, men den upplyser oss själf om, att författaren var född omkr. 1532 i London eller dess närmaste omnejd, att han studerat i Oxford, att han var hofman och en vidtberest man m. m. Vanligen antas han ha varit George Puttenham. Arbetet är ägnadt åt poetik, men bok III, kap. IV ger författaren äfven föreskrifter om uttal. Först påpekas, att man skall följa de bildades uttal, ej bönders och handtverkares. Ej heller skall man taga efter Chaucers eller Lydgates språk, ty det är nu föråldradt. Därefter fortsätter författaren:

»Ej heller skall man upptaga de uttryck, som nordengelsmän använda i dagligt tal, vare sig de tillhöra hög- eller lågadeln (whether they be noble men or gentlemen), eller de höra till de lärdaste ibland dem, ty det kommer på ett ut, eller i själfva verket något språk, som användes norr om floden Trent, ehuru ingen kan förneka, att deras språk är den renaste saxiska engelska i våra dagar, men det är ej så fint *(courtly)* eller gängse som vår sydengelska. Ej heller skall man välja det språk som talas längst i väster. Man skall därför rätta sig efter hofvets vanliga språk och det som användes i London och de grefskap, som ligga däromkring på 60 mils afstånd eller föga därutöfver. Jag vill därmed ej ha sagdt, att det ej i hvarje grefskap i England finns adelsmän och andra, som tala, men framför allt skrifva lika god sydengelska, som vi från Middlesex eller Surrey, men så är ej fallet med gemene man i hvarje grefskap, och till deras

språk förfalla för det mesta både adelsmän och lärde män (the gentlemen, and also their learned clarkes).»

Denna uppgift visar oss, att Londonuttalet redan vid den tiden ansågs som det mönstergilla — visserligen få vi ta i betraktande, att sagesmannen var sydengelsman och att därför lokalpatriotism kan ha spelat in. Vidare få vi veta, att Londonspråket var vida spridt i landet, men hufvudsakligen som skriftspråk. I allmänhet ha äfven de högre klasserna talat sin hemorts dialekt eller något som stod föga högre än denna.

Öfriga vittnesbörd äro ej af så allmän natur, utan gälla någon särskild del af landet. Det är framförallt i västra England vi kunna påvisa provinsiellt uttal i senare tid.

Från midten af 1600-talet är en uppgift om provinsiellt uttal för ett bestämdt ljud. Sagesmannen är en biograf och antikvarie Aubrey, som lefde från 1626 till 1697 och författade ett arbete The Natural History of Wiltshire, hvilket delvis tryckts i senare tid. Här finna vi följande passus, citerad i Halliwells Dictionary of Archaic and Provincial Words, s. XIV: »The Westerne people cannot open their mouthes to speak *ore rotundo*. Wee pronounce *paal*, *pale*, &c., and especially in Devonshire. The Exeter Coll. men in disputations, when they allege *Causa Causæ est Causa Causati*, they pronounce it, *Caza, Çazæ est Caza Cazati* very un-gracefully.» Här tycks *paal* vara tryck- eller skriffel för *pall* eller *paul*. Meningen är tydligen, att i sydvästliga England i stället för ljudet (å) i ord som som *cause* uttalades ett *a* eller *ä*-ljud. Sådant uttal är ännu vanligt i sydvästliga dialekter. Hvad som här är af betydelse är, att författaren använder ordet *vi* och därmed synes åsyfta, att han själf ej var fri från denna provincialism; vidare, att denna allmänt användes af studenterna i Exeter College i Oxford — dessa voro mest från Devonshire — och att således provinsiella uttal ej voro främmande för denna universitetsstad ännu i midten eller senare delen af 1600-talet.

I Fieldings Tom Jones, publicerad 1749, ha vi ett ännu senare vittnesbörd om provinsiellt uttal i västliga England. En af hufvudpersonerna, Squire Western, en förmögen landtadelsman, som i sin ungdom legat vid universitet, talar ett språk, som är starkt tillsatt med provinsialismer. Han säger t. ex. *veather* för *father, thof* för *though*, *quoat* för *coat*. Han talar dock ej ren dialekt, ty de obildade personerna i boken tala

ett delvis annat språk. Emellertid kan Squire Western nog icke betraktas som en typ för landtadelsmannen i sydvästra England vid denna tid. Andra bildade personer i boken tala riksspråk, och författaren vill genom det dialektfärgade uttalet tydligen framhäfva den gode landtjunkarens vulgära naturell. Så starkt dialektfärgadt som Squire Western ha bildade personer troligen ej i allmänhet talat vid midten af 1700-talet.

b. Grammatiska författares uppgifter.

Hos dessa skulle vi vänta att finna de pålitligaste och värdefullaste upplysningarna, men ett studium af dessa auktoriteter ger ganska obetydliga resultat. De grammatiska författarna voro vanligen ortoepister, d. v. s. de ville inpränta hos sina läsare det riktiga uttalet. De taga därför vanligen hänsyn endast till riksspråksuttalet, om hvilket de ge mycket rikhaltiga upplysningar. En tysk grammatiker, Ludwig, som utgaf flere läroböcker i engelska under förra hälften af 1700-talet, säger till och med, att engelskt uttal är af två slag: Londonuttal, som användes af de bildade i hela England, och dialekter, som talas af de obildade. Grammatici omtala väl ibland andra uttal för att varna mot dem, men vanligen få vi ej veta, hvar dessa uttal användts, ej heller huruvida de voro rent dialektiska eller äfven vanliga provinsialismer. Till och med författare, som voro födda och uppfödda långt från London, beflita sig om att lära endast Londonuttal. Ett godt exempel ha vi i den lärde London-rektorn Alexander Gill, som utgaf en engelsk grammatik Logonomia Anglica 1619 (1621). Gill var född i Yorkshire, men det språk han lär i sin bok är riksspråk. — Troligen skall dock en noggrann undersökning af några bland dessa grammatikförfattares språk visa, att ej heller de voro fullständigt fria från provincialismer. Ett säkert exempel kan jag här påpeka. En bland de allra pålitligaste bland dessa grammatici, Cooper, som utgaf sin Grammatica Linguæ Anglicanæ 1685, uppger att *a* i *name* etc. uttalats som *au*: *naum*, det vill förmodligen säga (nēəm). Ett sådant uttal af *a* omtalas ej af någon annan auktoritet, och det var troligen en provinsialism. Cooper var sannolikt från Hertfordshire. Sedan han studerat i Oxford och Cambridge, var han i många år lärare vid en grammar school i Bishops Stortford (en stad i Hertfordshire) och dog som kyrkoherde i samma stad. Liknande uttal af *a* användes ännu i dag i Hertfordshire. Här synes alltså föreligga ett säkert exempel på

provinsialism i slutet af 1600-talet och detta på en plats, som ligger på ganska ringa afstånd från hufvudstaden.

Däremot lämna oss två ortografiska författare från slutet af 1600-talet ytterst värdefulla upplysningar.

Den ene, Owen Price, föddes i norra Wales omkr. 1630. Han tillbragde större delen af sitt lif i Oxford, där han studerade och senare var skolrektor. Han dog 1671. Han skref tre arbeten i ortografi, i hvilka han utgår från uttalet och ger regler för skrifningen. Det uttal vi här lära känna, visar många egendomligheter, hvilka måste betraktas som provinsialismer, och hvilka otvifvelaktigt användts af Price själf. Vi kunna nämna *good* m. fl. ord uttalade med vokalen i *but*, *couch* etc. med vokalen i *do*, *boft* för *bought*. Det är all anledning att antaga, att dessa uttal varit västliga provincialismer.

Den andre, Dr. John Jones, föddes i södra Wales 1645, kom vid 17 års ålder till Oxford, där han stannade i 16 år. Han praktiserade som läkare i Windsor i 13 år, och återvände först 1691 vid 46 års ålder till sin hemort, där han stannade till sin död. Man har rätt att vänta, att han ägde grundlig kännedom om samtida engelskt uttal i olika delar af landet. Jones utgaf 1701 en rättstafningslära, The Practical Phonography, hvari han utgår från de talade ljuden, och ger regler för deras skrifning. Han uppställer som det mönstergilla språket i London, vid hofvet och universiteten. Men han tar ej hänsyn endast till detta uttal, ty som han säger s. 19: »olika personer i olika delar af England etc. uttala ord på olika sätt», och för att kunna ge upplysningar åt alla, måste han ta hänsyn till olika uttal. Han meddelar därför också ofta två eller flere olika uttal af samma ord. Emellertid synes framgå af flere omständigheter, att endast bildade personers uttal åsyftas. Hans bok är därför en gifvande källa för kunskapen om provinsiellt uttal. Dessvärre talar J. sällan om, hvar de olika uttalen voro i bruk, men med nutida dialekters hjälp kunna vi ändå någorlunda säkert lokalisera några af dem. Många voro säkert brukliga i sydvästra England.

Delvis öfverensstämma Jones' uppgifter med Price's, så har han *couch* med vokalen i *do*, *boft* för *bought*. Af andra egendomligheter kunna nämnas: distinktion mellan öppet och slutet kort *i* (öppet t. ex. i *bit*, slutet i *it)*, en distinktion hvaraf ännu finnas spår i Somersetshire; långt öppet *å* i förra stafvelsen af ord som *borrow*,

ett uttal som ännu användes i sydvästliga dialekter; *v-* i början af ord för äldre *f-* m. m.

Jones' uppgifter äro ofta oklara, men af dem framgår åtminstone så mycket med visshet, att c. 1700 de bildades uttal i sydvästra England var starkt uppblandadt med provinsialismer. Med all sannolikhet kunna vi också påstå, att Jones själf användt några af dessa provinsialismer, detta ehuru han tillbragt nära 30 år af sitt lif i sådana centra som Oxford och Windsor.

3. Provinsiella uttal ha understundom inträngt i riksspråket och bevisa sig därmed självfva ha existerat.

Att dialektiska uttal inkommit i riksspråket har framför allt ledts i bevis af Luick i hans kända arbete Untersuchungen zur englischen Lautgeschichte. Det nuvarande riksspråket stammar visserligen i det hela från det, som på 1400-talet utbildade sig på grundval af Londonspråket. Dock har utvecklingen ej gått utan störningar. Åtskilliga uttal ha kommit ur bruk och ersatts af nya, utan att det nyare kan ha utvecklats ur det äldre. Vi vilja taga ett typiskt exempel. Ord som *calf*, *half* uttalades ända till omkr. år 1700 med samma vokal som *balk, chalk,* d. v. s. med (å). Vid denna tid dyker ett nytt uttal upp, nämligen långt (æ), som sedan utvecklar sig till modernt (ā). Tydligen är en utveckling (kåf) > (kæf) otänkbar. Båda uttalen äro gamla och uppkomna ur äldre *kauf*. De ha lefvat sida vid sida, men (kāf) vann först c. 1700 erkännande som riksspråksuttal. Hvarifrån det kommit är ovisst, då många dialekter uppvisa öfvergången *au* > æ. Mycket möjligt är, att det kommit från vulgärspråket i London, ty detta har säkerligen i mångt och mycket utvecklats annorlunda än riksspråket. Att vulgärspråket lika väl i äldre tider som i våra dagar öfvat inverkan på riksspråket, torde vara ett berättigadt antagande.

Emellertid finna vi i riksspråket ej få egendomliga, från den vanliga utvecklingen afvikande former, hvilka knappast kunna ha kommit in från vulgärspråket, utan hvilka synas ha kommit mera långväga ifrån. Jag vill meddela några exempel.

Räkneordet *one* och det därtill hörande *once* ha nu ett egendomligt uttal (wɐn, wɐns). Man väntade att *one* skulle rimma med ord som *bone*, *stone* o. d. lika väl som de dithörande *alone*, *atone*, *only*. Så var också fallet ända till omkr. år 1700; först i slutet af 1600-talet börjar det nya uttalet komma upp. Nu kan man inte gärna tänka sig, att *one* inom riksspråket själf utveck-

lats annorlunda än t. ex. *alone*, *oats* o. d. Däremot finner man i många dialekter samma utveckling af långt *o* i alla ord af detta slag, t. ex. *wuts* för *oats* o. d. Detta är framför allt i de västligaste dialekterna. Troligen har det nuvarande uttalet af *one* kommit därifrån.

Det moderna uttalet (ei) i *break* är anomalt; man väntar (ī) liksom i *wreak*, *streak* o. d. Likaså väntar man (ou) i stället för (å) i *broad;* jfr *road*, *groat*, *throat* etc. Äfven dessa egendomliga uttal anses af Luick stamma från västliga dialekter.

Frågan är då, hur dessa och liknande uttal kunnat komma in i riksspråket. Man kan inte gärna tänka sig, att de sydvästliga dialekterna i relativt sen tid direkt påverkat riksspråket. Ingen anledning finns att antaga, att Londons vulgärspråk utgjort mellanhanden. Såvidt jag förstår, kan endast en förklaring tänkas. Dessa uttal ha kommit in i riksspråket, emedan de voro provinsialismer, använda i stor utsträckning af bildade personer. Det är tydligt, att de måste ha haft vidsträckt användning för att kunna göra sig gällande emot riksspråksuttal. Häri ser jag ett kraftigt bevis för att provinsialismer ännu i senare delen af 1600-talet varit vida spridda. Denna synpunkt förtjänade enligt min mening att beaktas och ytterligare utvecklas.

Det material, jag här haft till mitt förfogande, är naturligtvis allt för ringa för att man med dess tillhjälp skulle kunna besvara den frågan, när ett verkligt riksuttal fullständigt trängt igenom. Några preliminära resultat kunna dock antecknas.

Londonuttalet har åtminstone från senare hälften af 1500-talet ansetts som det mönstergilla och äfven börjat sprida sig till andra delar af landet. Ännu på 1600-talet har dock provinsiellt uttal varit vanligt bland bildade; ända till århundradets slut åtminstone i mera aflägsna landsändar. Om riksuttalets utbredning ha vi inga säkra upplysningar. Från 1700-talet har jag funnit mycket magra vittnesbörd om provinsiellt uttal; däri ha vi väl att se en antydan om att riksuttalet redan hunnit få en stor spridning.

———:·:———

DET SVENSKA SPRÅKETS TJÄNLIGHET I ANTIKA METRAR

AV

FR. WULFF.

PATRIIS MVSIS

Det svenska språkets tjänlighet i antika metrar.

Under hänvisning till mina utredningar i tidigare arbeten*, påminner jag om följande grundsatser.

1. Till grund för all god värsbildning ligger, såsom uppränning eller varp eller stomme, ett rytmiskt (eller, om man så vill, metriskt) schema, vilket har sträng tidsindelning. Detta schema kommer till stånd genom symmetriska takter eller »fötter», vilka återkomma likformigt, eller åtminstone likvärdigt, på något regelbundet sätt. Vare sig schemat företer absolut stavelseräkning (bestämt antal smådelar) eller icke, vare sig det har, eller icke har, konstitutiva pauser (värkliga taktvilor), utgör det ett lån från rytmiken. Lika litet som en fixerad och använd melodi (utan täxt) kan undvara taktindelning lånad från rytmiken, lika litet kan en värsrad alldeles undvara förhållande till någon schematisk stomme. Däremot är den logiska fraseringen i en värs till en viss grad fri och oberoende av schemat, liksom den melodiska fraseringen, till en viss behaglig grad, är oberoende av musikens taktindelning.

---

* Om värsbildning. Lund 1896. Jfr *Litteraturblatt* 1897 sp. 405 (Brenner); *Deutsche Litteraturzeitung* 1897 (Heusler);

La rythmicité de l'alexandrin français. Lunds univ. årsskrift 1900 (36—1—6). Jfr *Herrigs Archiv* 1901 p. 221 (Tobler); *Zs. f. franz. Spr. u. Litt.* 1901, XXIII, 4 & 6 (Stengel); *Revue des langues romanes* (Grammont); *Le Maître phonétique*, 1901, p. 130 (Ballu).

Jfr Rudmose-Brown, *Étude comparée de la versif. française et de la versif. anglaise,* Grenoble 1905, 216 sid. 8:o, vilken till en god del grundar sig på åvanstående arbeten (se t. ex. sid. 65). I brev av den 30 aug. 1905 skriver Dr. Rudmose-Brown: »I am convinced that your *Om Värsbildning* is by far the most valuable work on the theory of versification that I have come across in all my reading». — Herman Söderbergh, *Den tvåstafviga takten i svensk hexameter,* i Från Filol. Föreningen i Lund, III (1906).

Om Översättning av stråfiska diktvärk. Lunds univ. årsskrift (1897).

2. Ett värsschema kan kallas nytt eller gammalt, antikt eller modärnt, endast med avseende på dess tillfälliga användande till diktning: dess popularitet kan tilldömmas det ena eller det andra folket, liksom dess »uppfinning» tillskrives den ene eller den andre individen. De gängse värsfötterna äro likaledes rytmiska elementer i och för sig, hos oss likadana som för antiken. Utom de vanliga enkla värsfötterna *jamb* (⏑–, ti tam), *anapäst* (⏑⏑–, ti ti tam), *amfibrack* (⏑–⏑, ti tam ti), *peon* (⏑⏑⏑–, ti ti ti tam); *troké* (–⏑, tam ti), *spondé* (´–, tám tam), *daktyl* (–⏑⏑, tam ti ti), vilka jag alla anser fullgoda som hävdvunna tärmer, kan ett schema mycket väl inrättas och skanderas medelst en serie sådana enhetliga värsfötter som t. ex. ⏑´⏑⏑, eller ⏑⏑´⏑, eller ⏑⏑´⏑⏑⏑:

tititámtititi | tititámtititi |
tititámtititi | tititámtititi |.

För min del nyttjar jag ofta värsfot och takt i samma betydelse. Det förra ordet har fördelen att icke vara mångtydigt i vårt språk.

3. Huruvida den svaga takthalvan utfylles av endast en ⏑ (ti), eller av två ⏑⏑ (ti ti), eller av ännu flera, eller av en taktdelspaus (𝄾 eller 𝄾𝄾) är principiellt likgiltigt för schemats tidsvärde. Somliga schemata äro i detalj bestämda till sin utfyllnad, andra ha »fri tesis». Dikter med fritt varierande tesis, från överlång till rent av pauserande, äro icke sällsynta i germansk poesi.

Jag tillåter mig att här använda som exempel en liten vacker, ehuru icke tillräckligt fullkomnad, dikt av Gustav Ullman: *Vildros, Yxne och Kaprifol.* Tesisdelen varierar här mellan ⏓⏑⏓⏑ och ⏑⏑ eller ⏑. Det sista, en enda omedgörlig ⏑, är sämst, i det förevarande schemat, sämre än en logisk paus skulle ha varit. Pausen låter nämligen tänka sig symmetriskt. Jag läser alltid ⏑ som »*ti*» och – som »*tam*»; 𝄾 är paustecknet och läses: »*paus*».

Första stråfen:

1. Tam ti ti | tam ti | tam ti | tam ti |	*blωm3an2də, ω3beræ2+rda, le3va2*
2. Tam tam | tam ti ti | tam ti ti tam ti | tam 𝄾 |	*vil3d-rω2+s, yk3snə2 ok kläŋ3andə-ka2-prifω4l.**
3. Tam ti ti | tam tam ti | tam ti | tam ti |	*hök4t up1 i klip3-d2+səns kar3ja2 skre3-va.***

* Jag föredrar att läsa *ka2* halvstarkt (med akcentinfattning), i st. f. *kläŋ3an2də ka-*. Märk melodiens olikhet.

** *d2+s-* är överlång inkongruent.

4.	tam ti ti ti ¦ tamti 7 ¦ tam tam ti ti ¦ tam 7 ¦	*ba^{3}dadə^{2} av kus^{4}təns vit^{3}-fam^{2}+nandə sω^{4}l.**
5.	tam ti ti ¦ tam ti 7 ¦ tam tam ti ¦ tam ti ¦	*stor^{4}mən på y^{3}ra^{2}, sal^{3}t-stäŋ^{2}+kta viŋ^{3}-ar^{2}***
6.	tam tam ti ¦ tam ti ¦	*ω^{3}häj^{2}+dad sviŋ^{3}ar^{2}*
7.	tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti 7 ¦	*ø'vər vi^{4}k som mær^{3}knar^{2},****
8.	tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti 7 ¦	*me'dan vå^{3}gωr^{2} kru^{3}sa^{2}*
9.	tam ti ti ¦ tam ti 7 ¦ tam tam ti ¦ tam 7 ¦	*y^{3}tan^{2} i ȝy^{3}lik^{2}t, bly^{3}-duŋ^{2}+kəlt blot^{4},*
10.	tam ti ti ¦ tam ti ¦	*ja^{3}gas^{2} ok bru^{3}sa^{2}*
11.	ti tam ¦ ti tam ¦ ti tam ¦ ti tam ¦	*med e^{3}kω-klaŋ^{2}+ som väl'ər fram^{4}*
12.	ti tam ¦ ti tam ¦ ti ti tam 7. ¦	*ur ju^{4}p, dit· ø^{3}ga-äj^{2} not^{4}.*

Andra stråfen:

1.	tam ti ti ¦ tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti ¦	*lar^{3}man^{2}də vin^{4}dən stor^{3}mar^{2} å^{4}sən,*
2.	tam ti ti ¦ tam ti ti ¦ tam tam ti tam ti ¦ tam 7 ¦	*ri^{4}vər ok ra^{3}sar^{2} i klip^{3}-juŋ^{2}+əns bru^{3}-na^{2} filt^{4}.†*
3.	tam ti ti ¦ tam tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti ¦	*vrä^{4}kt inåt lan^{3}d-vid^{2}+ən se^{3}glar^{2} må^{4}sən,*
4.	tam ti ti ti ¦ tam ti ti ti ¦ tam ti ¦ tam 7 ¦	*kla^{3}gar-ø^{2}vər ø^{3}də-bær^{2}+jən jäl^{4}t ok vil^{4}t.††*
5.	tam ti ti ti ¦ tam ti ti ¦ tam ti ti ¦ tam ti ¦	*ru^{3}sadə^{2} av dof^{3}tərna^{2}, hø^{3}gsomar-mil^{2}+da,*
6.	tam ti ti ¦ tam ti ¦	*fläk^{3}tar^{2}na, vil^{3}da^{2},*
7.	tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti 7 ¦	*bry^{3}ta^{2} knop^{4} ok blωm^{3}a^{2},*
8.	tam ti ¦ tam ti ¦ tam ti 7 ¦	*sli^{3}ta^{2} mω^{3}gna^{2}, tuŋ^{3}a^{2}*
9.	tam ti ti ¦ tam tam ¦ tam ti ti ¦ tam 7 ¦	*kläŋ^{3}ən av trå^{3}n-ʃu^{2}+k, ble^{4}k kapri-fω^{4}l:†††*
10.	tam ti ti ¦ tam ti ¦	*sviŋ^{3}a^{2} ok sluŋ^{3}a^{2}*

* *-əns* känns otillräcklig, hälst bredvid det överlånga *-fam^{2}+nandə* Konsonanthopningen anlitar jag icke som jälp.

** Även *-stäŋ^{2}+k-* gör sin tesis överlång, men motväges av pausen äfter *y^{3}ra^{2}*.

*** *ø'-* rytmiseras genom välbelägenheten; dessutom kan en paus alltid tänkas vid början av värsen. Märk att i vv. 7, 8 och 11 tesis är tänkt såsom enstavig.

† *-juŋ^{2}+əns* är redan överlångt och *bru^{3}na^{2}* tynger ytterligare betydligt denna tesis. Naturligtvis kan *bru^{2}na^{2}* också tänkas som en takt för sig. Eller kanske: —◡◡◡◡ *(bru'na)*.^{5}

†† *ø^{2}-* förlänges genom infattning, *bær^{2}+* är också överlångt; emellertid skämma dessa inkongruenser icke värsen. Märk att en logisk paus (»komma») äfter *jäl^{4}t* skulle värka starkare än *ok* (= jäl^{4}t, 7 vil^{4}t). Ty *ok* får icke förlängas, men väl pausen, *ad libitum*.

††† Jag kan inte fördraga författarens tillgjorda 'moget tunga' i v. 8 och 'trånsjukt blek' i v. 9, d. v. s. jag fordrar alltid adjektiv i st. f. advärb i dylika fall (utan avseende på den fula konsonanthopningen i dessa båda exempel).

11. ti tam | ti tam | ti tam | ti tam | | *av fæ^{3}ra^{2} bla^{4}d en dof^{3}t-kaska^{2}+d*
12. ti tam | ti ti tam | ti tam | ti ti tam | | *at spri^{3}das^{2} ok dø^{4} i vid^{3}ər^{2}nas sω^{4}l.**

Rytmen — och rytmiciteten — kan i dylika »vildros- och kaprifolklängen» uppfattas på mer än ett sätt, mången gång. Men att »tesis är fri», och att detta just är ett behag i den här dikten, därom kan icke tvistas. »Tesis»-halvan är alltid mindre framhävd än taktslagshalvan, och detta förblir händelsen, om tesis är aldrig så mångstavig, t. ex. i knitteln, vilken kan variera mellan två ensamma starka å endera sidan, och en hel rad blandade svaga och starka å den andra, dock med endast två taktslag i vardera »hemisticken».**

4. En diktares fullgångna konstfärdighet röjes däri, att han förstår att utfinna sådana s a t s e r och s a t s d e l a r (med tillhörande logiska pauser), som vid riktig och okonstlad, eller en smula*** jämkad, uppläsning befinnas återgiva en viss önskad takt-

* Jag skulle ha föredragit: *at færgå^{4}s i vid^{3}ər^{2}nas sω^{4}l,* d. v. s. med bibehållet grundschema i v. 12 (Jfr str. 1).

** Se *Om rytm och rytmicitet,* i Forhandlinger paa det 4. Nordiske Filologmøde, København 1893, sid. 188.

*** Jag säjer: en smula. Åhöraren bör inte ens märka huru eller på vilka ställen jämkning sker. Åhöraren har den dubbla rätten att alltid finna uppläsningen n a t u r l i g, och att utan störande avbrott förnimma det ifrågavarande schemat. Det är ett lika stort obehag att förlora schemat (t. ex. genom svåra överklivningar), som att höra schemat urgeras alltför likformigt.

I hopp att möjligen bringa på bättre tankar och bättre vägar en av våra yngre skalder, en av de låvande, Bo Bergman, tillåter jag mig att här i all vänlighet kritisera några av hans stråfer. Han begynner en dikt, »Söndagskvällen», så här:

II. 1. Dĕt är kväll, med dån av dåva͡
2. Klockor, | och med ödsligt sus.
3. Alla veckans värktyg såva, |
III. 4. Sŏm vär slungad arbetsblus.

Den som läser i boken, s e r att schemat (enligt värsraderna och rimmen) är:

— ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑́ ⏑
— ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑́ [⏑],

vilket schema visserligen saknar p a u s mellan raderna 1 och 2, men ändå har ett taktkomma; men den som hör dikten l ä s a s, tror till en början att schemat är:

- ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑́ ⏑ [— ⏑]
— ⏑ — ⏑ ⏑́,

och lyssnaren får för sig, att endast raderna 2 och 4 äro rimmade *(sus: blus)* Andra stråfen befäster honom visserligen i det åttastaviga schemat, men han förbryllas av överklivningen i raden 3, och han hålles kvar i sin tro att första

rörelse, ett visst behagligt rytmiskt schema. Det är stavelsernas akcentuella olikhet, sådana stavelserna förekomma i satsen,

---

och tredje raderna icke skola ha rim (ty *sitter* liksom *dåva* är för svagt akcentuerat för att här göra sig gällande som rim):

1. Nöjet rullar, vart det gitter,
2. Och dess timme slår.
3. Men i ensamheten sitter⌢
4. Sorjen, | vid ett ur som står.

Kommer så den tredje stråfen: nu tager lyssnaren ändå för givet att schemat är n:o 2, det med tiostavig första rad, och nu är han säker på, att raderna 2 och 4 äro de enda som ha rim (ty *unga* och *tunga* är »upphävda», endast svagt rytmiserade, och de försvagas genom överklivningen till de framhävda orden *Tankar* och *Visdom*); han hör alltså, med nöje, de vackra värserna:

1. Och med tunga steg och tunga tankar |
2. Går en gammal man
3. Samma gata, där hans unga visdom
4. Fladdrade och brann.

Först i str. 4 konstaterar han att schemat absolut är det åttastaviga, och först då ligger dikten på rätt bog. Jag stöter mig sedan blott på Stockholmsrimmet 'hem: dem' *(hem⁴: däm⁴)*. Rena riksrim, eller inga rim!

Samma ohugneliga koketteri med skadliga överklivningar har Bo Bergman odlat inuti en annan vacker dikt. Åhöraren tvekar länge och ofta, innan han får klart för sig, var taktkommat skall tänkas och kännas, enligt schemat. Jag antyder med ⌢ och med | hur jag en gång tänkte mig schemat och dess rubbningar:

´⏑–⏑ | ´⏑–⏑ | ´⏑–[⏑]:

1. Nu vill jorden ⌢ gă till sängs, hon ⌢ är så trött, *7* |
Stackars gamla ⌢ mor, med butter ⌢ sorj i minen. |
Aftonrådnans ⌢ lampa, som har ⌢ brunnit rött, *7* |
Skruvas ner, och ⌢ skymningen drar ⌢ för gardinen. |
Å, vad du skall ⌢ såva, mor, vad | dŭ skall såva! |
Dröm om tiden | när du själv var ⌢ ung en gång *7* |
Och du födde ⌢ starka sköna | barn till världen, —
Gudabarn som ⌢ älskade i ⌢ lek och sång *7* |
Och som utan ⌢ tankar åldra⌢des vid härden: |
Nu ha barnen | tappat lekens | gudagåva. |

Eller kanske schemat bäst kan tänkas så här?

´⏑–⏑–⏑ | ´⏑–⏑–[⏑]:

2. Ännu söker mannen ⌢ kvinna, kvinnan man, *7* |
Men av stel förtvivlan | dĕras ögon brinna, |
Och de ropa, sŏm i ⌢ töcken, till var ann, *7* |
Och få aldrig svar, och ⌢ snyfta ŏch försvinna, |
När det lĭlla livets ⌢ irrlopp ăr fullkomnat. |

som genererar en tillräckligt noggrann upprepning av det valda rytmiska schemat. I antiken alstrades rytmen mera direkt genom stavelsernas (vokalernas) oföränderligt fixerade tidsmått, sådana som stavelserna förekommo i varje ords huvudform, »ordboksformen». Hos alla modärna är det satsdelarnas dynamiska framhävande eller undanhållning vid logisk (sällan analogisk) frasering, som låter den av skalden valda och åsyftade rytmen framgå i och med den stilenliga uppläsningen av värstäxten. Härvid må påpekas att en logisk paus kan förekomma, tämligen saklöst, var som hälst inuti värsen, utan att störa rytmen. Rätt ofta kan en logisk paus användas till att utfylla en alltför svag taktdel, och pausen är tjänligare till detta ändamål än konsonanthopning (artikulationsbesvär). Men på de ställen där schemat har en konstitutiv paus, d. v. s. taktvila i slutet eller i det inre, där måste diktaren respektera denna konstitutiva schematiska paus. En uppläsare kan vara mera självsvåldig, men icke ens genom hans åtgärd får rytmen bortgömmas eller förfalskas till en annan, icke åsyftad rytm. Dock äro pauserna aldrig så strikta och strama i värsen, som i skanderingen av själva schemat.

5. Det material som vi modärna betjäna oss av är, liksom de gamlas material, stavelser, ytterst. Men hos oss kan ett och samma ord, en och samma stavelse, fungera på en flerfald olika sätt; vi säja t. ex.:

I fjōl — i fjŏl våras. I gå̄r — i gå̆r afse. I dāg — i dăg morse. Ordet 'skålpund' *(skå³lpun²⁺d)* är ett så tungt ord som trots något, och det står förträffligt som spondé, d. v. s. på värs-

Stora, tysta mörker, | fött av evighet! 𝄽 |
Allas vagga du, och ⌒ allas bår som väntar! |
Giv nu mor de bästa ⌒ drömmarna du vet, 𝄽 |
Tills den snåla dagen | på gardinen gläntar. |
Stilla, barn, med ĕdra ⌒ trätor. Mor har somnat.

Eller menar Bo Bergman att schemat till hans rörande dikt är:

´ ⏑ – – | ⏑ ´ ⏑ – | ⏑ ´ ⏑ – [⏑]? Eller ´ ⏑ ´ ⏑ ´ ⏑ ´ ⏑ ´ ⏑ ´ [⏑]? Förmodligen.

Mig plågar det att inte veta vare sig ut eller in. Jag ville så gärna. — Det gjorde mig likaså ont att i Fridolin-Karlfeldts »Hymn till den höstlige Neptunus» finna de fördärvligaste överklivningar.

platsen ⏊–, *tam tam**. Men i likhet med andra mått- och viktord, titlar, förnamn m. m. (jfr »Nўă Dăglĭgt Allahanda») kan 'skålpund' alldeles upphävas (undanhållas) i satsen och i värsen:

I. Tolv skålpŭnd krut var hans hela förråd ...

Här står det som en fullgod ⏑⏑, *ti ti.* Ordet 'ängelsk' *(äŋ⁴əlsk)* är ju en idealisk troké (–⏑, *tam ti*, 4:1), t. ex.:

I. Ängelsk hatt och ängelsk halsdúk . .

Men i apoteksvaran 'ängelskt salt' förlorar det gemenligen all framhävning och står förträffligt på platsen ⏑⏑, *ti ti:*

I. Ǎngĕlskt salt och rabarber var eviga dag! ...

Ord sådana som 'kapten' *(kapte⁴n)*, 'major' *(majω⁴r)*, ha i satssammanhang tre fullgoda akcentskick, de stå alltså även i värs fullkongruent på tre sätt, nämligen som ⏑–, som ⏑⏑ och som –⏑, t. ex.:

I. Kăptēn i dag, i morgon ingenting ...
I. Kăptĕn Malm, lōjtnănt Holmerz och fyra majorer ...
I. Om Dunckers eld, om kăptĕn Malm ...
I. Det var den tappre lōjtnänt Zidén ...

Vartill komma åtskilliga inkongruenta, men fullt drägliga användningar, vilka, sparsamt använda, icke förstöra värsen, t. ex.

III. Hans far var kăptēn Malm, och äj majoren ...
II. Kaptēn var du, min vän, men du är det äj mer.

Några franska exempel:

Det heter *Réponds!* (⏑–, ti tam), Svara! Men det heter *Répŏnds-moi!* (–⏑–, tam ti tam), och vi höra i Gounods *Faust* hur det utan att väcka ringaste anstöt sjunges: *Répŏnds, répŏnds,*

* Jag kan inte gilla det modärna ivrandet mot tärmen och saken spondé: den senare långa taktdelen är nödtorfteligen undanhållen lika väl hos oss som i antiken. Tyngden i denna senare är emellertid ofta just åsyftad och oumbärlig för fina öron. Jag tillåter mig däremot aldrig att nyttja ord med 4:1 eller 4:0 (t. ex. *ägget, filten, Hjalmar*) som spondéer, i fall inte en paus kommer jälpande till, och jag ser med undran på sådana försök till »klassisk äfterbildning» som dessa »häxametrar»:

Ǎj fŏ̌r ära och äj fŏ̌r vapĕn danad jag föddes ...
Dĕt är ju du sŏm ger ă̌t allt dĕ levandes släkte ...
Himmelen blänker så blid ŏch gjutĕr glans över världen ...

rèpŏnds-moi! ´⏑´⏑´⏑´, Tamti tamti tamti tam. På samma sätt heter det i talet: *Il n(e) rèpŏnd pas* ⏑—⏑´; *Aimez!* (⏑—), men *Aimez-vous!* (—⏑´); och åter igän *N'aimez-vous pas?* (⏑—⏑´) *N'aimez-vous pas mieux* (—⏑—⏑´)? *Vous ne pouvez donc pas l'aimer?* (⏑—⏑—⏑—⏑´). Och just emedan denna rytmiska omvärdering* stundom eger rum redan i satsen, blir följande värs utan vidare en fullkongruent alexandrin, äfter originalschemat 6 + 6, eller fullständigt ⏑—⏑—⏑´[⏑—] | ⏑—⏑—⏑´[⏑—] |:

66. Nĕ lēs vŏyēz-vŏus pās, oŭ lēs ĕxcūsĕz-vŏus?

Denna präktiga värs ur Molières *Misanthrope* (I, 1) synes mig Victor Hugo ha begagnat i sin *Hernani:*

66. Nĕ lē vŏyēz-vŏus pās? Oŭ vōus ĕgārĕz-vōus?

Märk huru *-ez*, *vous* och *pas* växla tryckstyrka i dylika satser!

6. För antiken var satsakcentueringen bisak: den ignorerades i de fall då den icke sammanföll med vokal- och stavelsemåttets fordran på 'lång' eller 'kort'. De viktigaste ord kunde av de gamla ställas på metriskt undanhållna värsplatser, och de obetydligaste på framhävd plats, »äfter vokalkvantiteten»:

Hanc dĕŭs ēt mĕlĭōr lītēm nātura diremit . . .
Tam ti ti tam ti ti tam | tam tam tam tam ti ti tam ti,

i stället för att den akcentuella vikten och framhävningen av den värsraden skulle giva:

Tam tamti ti tamtiti tamti titamti titamti,

vilket icke alls var någon antik värsrytm, icke kändes som en meter.

Likaledes schemat —⏑—⏑—⏑⏓|⏑—⏑—⏑—⏑—⏑—⏑⏓:

Nōn ĕbūr neque aureum
Mĕă renidet īn dŏmō lacunar,

vilken täxt, äfter akcentueringen, skulle giva:

Tam tamti ti tamtiti
Tamti titamti ti tamti titamti,

* Jag kallar det 'rytmisering bakåt', från den slutstarka stavelsen. De flästa fransmän häpna när man bevisar sådant för dem, — och ännu torde mången förneka detta uppenbara och genomgripande faktum.

alltså ingen antik värsrytm.

Likaledes:

Sīlvēstrēm tĕnŭī mūsām meditaris avena.

Förmodligen sörjde emellertid de gamle för, att melodieringen angav den fraseologiska akcentueringen: *Silvéstrem ténui mûsam meditâris avéna.*

7. De antika språken voro dock, tänker jag, i sig lika mäktiga till att bygga rytmer äfter akcentueringen, som våra modärna språk, liksom vi skulle kunna bygga rytmer på antikt sätt, äfter stavelsernas (»vokalernas») mått i huvudord. Men det strider mot seden, bruket och smaken. Som bekant finns det å andra sidan en rik medeltida latinsk hymnologi, i vilken stavelsernas klassiska mått ignoreras och värserna byggas äfter akcenten. Följande är ett gott exempel (jag sätter ut den klassiska »kvantiteten», där den strider mot det alternerande schemat):

— ◡ — ◡ — ◡ ⏓ 7 — ◡ — ◡ — ◡ 77

Fĕror ĕgo vĕluti 7 sīne nautā navis 77
Ut pēr vīās aĕris 7 văga fertur ăvis. 77
Non mē tĕnēnt vinculă 7 non mē tĕnēt clavis 77
Quæro mīhi sīmiles 7 ĕt ădjungōr pravīs, 77

Här må påpekas att läsning av vissa klassiska antika värser »äfter akcenten» tillfälligtvis har genererat ett och annat schema som har tagit fart i modärn diktning och blivit populärt; det antika (sapphiska) schemat var t. ex.:

Īntĕgēr vītæ scĕlĕrīsquĕ pūrŭs
Nōn ĕgēt māurīs jăcŭlīs nĕque ărcū, o. s. v.

men äfter akcentueringen blev det, för tyskar och skandinaver*,

Tam ti ti tam ti | tam ti tam ti tam ti, | o. s. v.

och till den rytmen är den gängse vackra melodien satt.

Redan i antiken sjöngos rena »akcentvärser»; kanske medvetet redan av Cesars soldater:

* Italienarna ha gjort en mängd 'Odi barbare', men med ofullständig tillämpning av samma 'barbariska' akcentschema. Komiskt nog kalla våra Carducci-skildrare detta för »klassisk äfterbildning äfter Horatius». Horatius hade ingen aning om detta »barbarernas» schema Jfr Minor, *Neuhochd. Metrik,* p. 418.

Écce Cǽsar núnc triúmphat
Quí subégit gállias;
Nícomédes nón triúmphat
Quí subégit Cǽsarem;

och otvivelaktigt av Aureliani († 275) soldater:

Tántum víni núllus bíbit
Quántum fúdit sánguinis.

Men dessa tillhörde icke litteraturen och konstpoesien, på den tiden.

8. När vi modärna nyttja de vackra och hävdvunna antika metrarna, så är det vanligt att vi stundom rytmisera schemat genom att göra lång tesis kort. Men jag yrkar, dels att vi svenskar kunna akcentuellt besätta varje värsplats fullkongruent, icke blott de svaga värsplatserna, utan också de starka; dels att vi böra göra det, för att värkligen känna schemat som antikt, åtminstone vid översättning. Det vore ingalunda omöjligt att även med franskt eller italienskt satsmaterial utfylla de klassiska schemata fullkongruent. Men de romanska folken ha en värklig avsky för strängt genomförd fullkongruens: och de läsa sina latinska värser icke, som vi, äfter schemat (de skandera dem icke!), utan läsa dem som prosa, »äfter akcenten». Så kommer det sig att man i fornfranska poemer kan finna t. ex. följande besättande av schemat ⏑–⏑–⏑–⏑́:

Miséreré meí deús . . .
In hóc signúm sanctǽ crucís . . .
Amén, amén; fiát, fiát.

Och den välbekanta »älvastavingens» jambiska schema:

⏑–⏑–⏑–⏑–⏑́⏑

kan av Dante besättas helt sorjlöst på följande sätt, med ringaktande av den latinska ordakcenten, vilken aldrig i prosa förfalskas av en italienare:

Tutti dicean: Benĕdíctŭs qui venis: . . .
Mánĭbŭs ŏ dátĕ lílĭa plenis.

Möjligen kan den latinska (kyrkliga) täxten dock tänjas och utjämnas, såsom i liturgien.

9. Märk att av dessa exempel de tre första, de franska, äro »fullkongruenta», tack vare den förfranskade (jambiska) ak-

centueringen. För oss, liksom för en italienare, kunna de tvärt om användas som fullkongruenta *trokeer:*

Míserére méi, déus . . .
Ámen, ámen, fíat, fíat.

Dantes åvannämnda värser kunde genom en lätt omställning ha blivit vida mindre inkongruenta, t. ex.:

III. O dáte. mánibús lílĭa plenis.

Men som de nu stå där, bli de vida sämre till rytmiciteten:

III, IV. Tūttĭ dicean: Benĕdīctūs qui venis . . .
III, V. Mānĭbus o dātĕ lĭlĭa plenis . . .

För övrigt tåla fransmännen en lika dålig rytmicitet, såsom synes av den första och fjärde av dessa sjustavingar (med det trokaiska schemat –⏑–⏑–⏑–́):

VI. Jĕ prīs ŭn pēu dĕ courage
II. Pour nos gens qui sĕ battaient . . .
I. Cette preuve sans pareille
VII. Ĕn să făvēur cŏnclūt bien;
II. Ĕt l'on n'y peut dire rien
II. S'il n'était dans lă bouteille.
(Molière, *Amphitryon*, I, 2).

Lafontaines fabel II, 20 slutar, i alla upplagor, med följande två värser:

I. Qu'un homme seul eût plus de sens
VI. Qu'unĕ mūltĭtūdĕ de gens.

Som de stå där, med sina visserligen svaga (*sourds*) men ännu icke stumma (*muets*) -e (-*ə*), måste de betraktas som »åttastavingar», äfter det vanliga (jambiska) schemat*, och då är den

* Fransmännen tala aldrig om »jambiskt schema» eller om värsfötter. De »räkna sina stavelser», och kunna t. ex. ogenerat kalla för »tiostavingar» två så absolut olika värser som:

I. Vous qui m'aiderez 7 dans mon agonie,

vilken är en trokaisk upprepad fämstaving med taktvila i mitten:

–⏑–⏑–́ 7 –⏑–⏑–́ 7

och den jambiska fämfotingen:

I. Un testateur, ayant ainsi parlé.

sista värsen outhärdlig för oss. Jag undrar, om inte ett ursprungligt skriv- eller slarvfel föreligger: med en mycket lätt ändring fås ju två goda trokaiska sjustavingar —⏑—⏑—⏑⏑́:

II. Qu'un sēul homme eût plus de sens
II. Qu'ŭne quantité de gens.

Det märkvärdiga är att fransmännen i alla händelser hällre hålla till godo en mycket stor procent av svåra inkongruenser (vad jag kallar rytmicitetsklasserna IV—VIII), än de godkänna t. ex. följande strängt »förstaklassigt» anapästiska värser av Van Hasselt, äfter det av honom själv angivna schemat:

⏑⏑—⏑⏑—⏑⏑⏑́⏑ 𝄾
⏑⏑—⏑⏑—⏑⏑⏑́ 𝄾𝄾

I. Où faut-il la chercher sur la terre,
I. Où faut-il la chercher dans le ciel,
I. Cette fleur, cette fleur du mystère
I. Idéal complété du réel?

Många tecken tyda på, att emellertid i Frankrike både inräkningen av stumt -ə och de svåra inkongruenserna äro på väg att vika just för anapästiska och peoniska schemata, varom här dock icke är platsen att orda. Felet med de Van Hasseltska värserna är, att de hamra fram schemat alltför mekaniskt, alltför »förstaklassigt». Nästan samma »brutala» schema tjänar Swinburne ypperligt, med några inkongruenser och pauseringar (Jfr Mozarts symfoni i G moll):

Is there shelter while life in them lingers?
Is there hearing for songs that recede,
II, II. Tūnes 7, touch'd from a harp with mān's fingers,
II. 7 Or blown with bōy's mouth in a reed?
Is there place, in the land of your labour,
Is there room, in your world of delight,
7 Where Change has not Sorrow for neighbour, —
II. 7 Ănd day has not night?

De antydda pauserna äro uppenbart välgörande.

10. Det är lärorikt att å nyo betrakta den lilla frasen:

Miserere mei, deus!

I klassiskt latin kan den frasen endast på ett sätt ingå i en värs, nämligen äfter »kvantiteten», d. v. s. stavelsernas inherenta längd:

[Hēu] mĭsĕrērĕ mĕī, dĕūs [ō quī crīmĭnă tōllis].

Vi svenskar (och alla germaner) kunna använda samma fras: 1) till det »joniska» schemat ⏑⏑⏒– | ⏑⏑⏒– |:

II, II, II. Miserérĕ 7 mĕi, déŭs! 7,

med jälp av lindriga inkongruenser; ännu bättre

2) till det »anakreontiska» schemat ⏑⏑–⏑–⏑⏒⏑ 𝄾:

I. Miserére méi, déus! 7

3) till det pausfria trokaiska schemat –⏑–⏑–⏑⏒⏑:

II. Mĭserēre mei, deus!

Och som vi sågo (§ 8) finns det faktiskt använt av en fransman (omkr. 1224) såsom vad vi kalla *jambisk* åttastaving:

II. Misĕreré meí deús | Car trop longtems me suis teüs

Boileau skulle utan tvekan ha satt in frasen i en alexandrin:

II. 66. *Misĕreré mei,* | *deüs;* miséricorde! |

Alltså, akcenten gör sig gällande hos de modärna folken, (romanska, germanska etc.), sådan som den faktiskt uppfattas av dessa. Varje annan värsregel är i modärn värsbildning en underordnad bisak. Men under det att alla germaner fordra, att i varje värsrad schemat hela tiden skall vara kännbart, d. v. s. de fordra en så genomgående eller så övervägande kongruens (mellan värstäxtens starka stavelser och schemats långa platser), att högst två eller tre samstående stavelser förete strid mellan stavelsen och dess motsvarande »plats», så tolereras av de romanska folken en stor frihet, dock blott inuti värsraden: de kräva full kongruens endast i slutet av värsraden och (om denna består av mer än åtta konstitutiva*

* Jag säjer konstitutiva, ty de faktiskt lästa eller skrivna stavelserna kunna i romanska värser vara långt flera än de »räknade». Så t. ex. »räknas» i följande alexandrin endast 12:

I. Il pense, il règle, il mène, il pèse, il juge, il aime, (= 18 stavelser);
(V. Hugo).

följande italienska äro »älvastavingar» och »sjustavingar» (jambiska):

IV. Rēndi ăgli ŏcchi, agli orecchi il proprio obbietto . . . (= 18 stavelser)

II, II, II. Or fia māi il di ch'io vī riveggia ed oda? . . . (= 16 st.)

stavelser) framför inre taktvila, t. ex. i mitten av den jambiska alexandrinen, eller äfter den fjärde eller äfter den sjätte i »tiostavingen» (vi kalla dess schema »fämfotade jamber»). I alla händelser har jag dock funnit, att mer än hälften av alla undersökta romanska värser äro tillräckligt rytmiska även för ett svenskt öra, d. v. s. falla inom vad jag kallar de germanska rytmicitetsklasserna I—III, alltså med högst två inkongruenta stavelser intill var andra i samma värs.

11. Några prov på romanska värser med god rytmicitet:

Schema: ⏑—⏑—⏑— | ⏑—⏑—⏑⏊ |

I. Ne les voyez-vous pas, ou les excusez-vous? . . .
(Molière).

Schema: ⏑—⏑—⏑—⏑⏊

I. Tu dis, Colin, de tous côtés
III, III. Que mĕs vērs, à les oüïr lire,
I. Te font venir des crudités,
II. Et penses qu'ŏn en doive rire.
(Boileau).

I. Vois-tu, passant, couler cette onde
I. Et s'écouler incessamment?
V. Ainsi fūit lă glōirĕ du monde,
I. Et rien que Dieu n'est permanent.
(Boileau);

Det enstaviga *fuit* och det hörbara -*ə*, som här icke kan elideras, giva den näst sista värsen en mycket dålig rytmicitet.

Schema: ⏑—⏑—⏑⏊⏑
⏑—⏑—⏑—⏑—⏑⏊⏑.

I. Amiam, che non ha tregua
II. Con gli anni umana vita, e sĭ dilegua.
I. Amiam, che'l sol si muore, e poi rinasce:
I. A noi sua breve luce
I. S'asconde, e'l sonno eterna notte adduce.
(Tasso; jfr Catullus till Lesbia).

II. Così parlava; e gli occhi avea al ciēl fissi . . . (= 15 st.)

I. E gli augelletti e i pesci e i fiori e l'erba . . . (= 17 st);

IV. Ōp'ra ĕ tūa sola; o Onore . . . (Tasso). (= 11 eller 12 st.)

VI. Mărĭo apērsĕ sí il fianco . . . (Petrarca). (= 10 st.);

Calderon har (*Mág. Prod.* 3522) denna »8-staving» (trokaisk):

III. Loco y sĭn juĭzio, á Antioquïa (= 14 st.).

Följande värser äro ett vackert exempel på gammal spansk värsbyggnad med amfibrackiskt schema ◡–◡ ◡–◡ ◡–◡ ◡–◡:

I. ¡Amor! poderoso en cielo y en tierra,
I. Dulcísima guerra de nuestros sentidos,
II. ¡Ō cuantos perdidos con vida inquiëta
I. Tu imperio sujeta!
I. Huïd sus engaños, haced resistencia
I. A tanta violencia ¡ o locos amantes!
I. Que son semejantes al aspid en flores
I. Sus vanos favores.

(Lope.)

Shakspere har i början av *Taming of the Shrew* (I, 2) roat sig med att skriva följande italienska »älvastaving» (blank verse), vars överdrift ligger däri, att han icke ens i den fjärde (eller den sjätte) stavelsen sörjer för kongruens (schemat är: ◡–◡–◡–◡–◡–◡):

VIII. *Allă nŏstră căsă bĕnĕ venuto!*

Denna värs bevisar att Shakspere hade alldeles klart för sig hurudan (och hur dålig) rytmicitet en italienare kan finna sig i. Saken är den, att alla romaner ha sina få brukliga schemata så inpräglade, att de lätt hålla schemat fast under värsens alla variationer och broderingar. Så inkongruenta äro dock sällsynta hos italienarna.

12. Såsom exempel på svensk rytmicitet är det nog att anföra följande, i vilka schemat* icke bör tillgodoses på det riktiga uttalets bekostnad:

II. Det rätta är evigt: ǟj rotas där ut [◡]
I. Från jorden dess trampade lilja. [◡–◡]
II, II. Ērövrar det onda all världen till slut, [◡]
II, II. Så kăn du det rätta dŏck vilja. [◡–◡]
I. Förföljs det utom dig med list och med våld, [◡]
II. Sin fristad det har i ditt bröst 7 fördold [◡].

(Tegnér).

I. Välkommen hem! Vad sökte du i Söder,
II. Som äj finns här? (◡)
(II). Var gräset grönskar, och var blomman glöder,
II. Ditt rike är.

* Här behöver icke schemat angivas, — det ger sig omedelbart i alla välgjorda svenska värser. Amfibracker äro särskilt vanliga hos oss.

I. Ett härrligt rike! Och ett folk av änglar
I. I jordens grus!
I. Förnöjda sitta de, på lätta stänglar,
II. Och drĭcka ljus.

III. Dăgg kållas glädjetårarna, som falla
I. På deras kind,
III. Och himlaspråket, sŏm dē tala alla,
I. Är sommarvind.

(Tegnér.)

Följande göra intryck av att vara fulländat rytmiska, ehuru, som lätt synes, blott två värser värkligen höra till kl. I:

II. Vintergranen hăr sin grönska
II. Ŏch sin doft har ödemarken;
II. Ljungen hăr sin bleka rådnad,
II. Även heden hăr sin glädje.
II. Ŏch det rika mänskojärtat, —
III. Skäll dēt, armare än heden,
I. Sorjsnare än ödemarken,
I. Inga ljuva blommor bära,
II, II. Năr dess vintrar stă̆ så nära?

(Topelius.)

13. Längden i våra modärna stavelser (jag menar den typiska, den intentionella, åsyftade längden) beror direkt på den dynamiska framhävningen; och enär den härvid alstrade faktiska kortheten i övriga stavelser beror på frånvaron av tryck, d. v. s. avsiktlig undanhållning, så kunna vi, lika gärna som antiken, tala om långa och korta stavelser, i prosa så väl som i värs; jag tvekar icke det minsta att använda 'stark' och 'lång' som likvärdiga, 'svag' och 'kort' som likvärdiga; sak samma menar jag, när jag betjänar mig av orden 'framhävd' och 'undanhållen'.

14. De prov på svenska utfyllningar av antika metrar (en meter är ett använt detaljerat schema) som jag nu går att meddela i lättfattlig fonetisk skrift, och med beteckning av den akcentfördelning som jag personligen nyttjar, och som jag anser tillhöra »riksspråket», sådant jag hälst hör det utföras, — dessa äfterbildningsprov kunde och skulle ha varit ännu strängare hållna, ännu mera hållna inom »fullkongruensens» (»första rytmicitetsklassens») råmärken, om de hade översatts från t. ex. Horatius, Virgilius, Catullus, Propertius, eller med andra ord,

om de hade varit ämnade till ersättning åt de beklagansvärda som aldrig ha känt njutningen att läsa de gamla klassiska dikterna på originalspråket. Mitt syfte är denna gången att visa, huru pass nära vårt svenska språk i våra dagar bekvämligen förmår att utfylla klassiska metrar, ja vilka metrar och schemata som hälst. När jag skrev dessa oändliga häxametrar*, lät jag ty värr emellanåt formkänslan, i hastigheten, vika för innehållets krav. Jag bekänner att mina mångåriga klassiska övningar ha åsyftat att en dag göra mig mera färdig till att företaga en värkligen metrisk och ändå rent svensk översättning av N. W. Ljungbergs Horatius-täxt. Randas den dagen en gång, då ville jag värkligen visa, att intet modärnt språk lämpar sig så ypperligt som vår nutida** svenska till dylika översättningar. Mycket ofta hade jag, i de arbetsprov som jag, utan anspråk, nu sätter i mina lärjungars händer, kunnat vinna en vida fullkomligare anpassning (kongruens), om jag hade kunnat förmå mig till att tumma på den riktiga, naturliga ordföljden, eller om jag någon gång hade utelämnat jälpvärbet *ha*, *har*, *hade* i bisatser (i huvudsats, kommer aldrig i fråga!), eller åtminstone om jag hade använt värbformerna på *-ande*, *-ende* annat än som advärb, substantiv eller adjektiv. Men språkriktighet och stilrenhet äro i all värsbildning mina strängaste fordringar, däräfter kommer den goda rytmiska gången och välljudet. Till sist: rena riksspråksrim, eller inga rim!

15. Våra långa (–, *tam*) äro icke alla lika långa, våra korta (⏑, *ti*) äro icke lika korta. Somliga tillräckligt långa kunna säjas vara i 'sekunda' eller 'tertia' grad användbara som långa; somliga korta äro likaledes i olika grad lämpliga till att fullkongruent besätta en svag plats i schemat. Somliga stå alltså på gränsen och kunna vara tvåtydiga. Härtill komma tre jälpmedel som likaledes ha mer än en användning: 1. den logiska pausens utnyttjande eller negligerande, 2. vad jag kallar akcentinfattning, d. v. s. en 'tvåas' eller en 'ettas' rytmiska förflyttning längre från sin tillhörande 'trea' eller 'fyra', i ord med

* I min *En svensk Petrarcabok*, Stockholm, Norstedt, 1905—7, till vilken jag hänvisar i övrigt.

** Jag menar svenskan från medlet och slutet av 18:hundratalet, i naturlig stil. Ty värr grassera nu danismer och anglicismer gruvligen. Skulle en »varningsbok» ännu komma i tid? Värsbildningen beröres icke av detta.

akcentformerna 3: 2 och 4: 1. Den ena gången använder man 3. så många 'rytmiserande bitryck' som möjligt, vid andra tillfällen betjänar man sig av så få som möjligt, och det synes obestridligt att schemats välkända egendomliga gång härvid något litet kan bestämma valet, dock alltid inom den för tillfället gällande stilartens gränser. Följaktligen har faktiskt en skicklig uppläsare en hel hop valfriheter, han kan »jämka» till god eller dräglig* rytmiskhet varjehanda knaggligheter i värstäxten. Likväl står det fast att en diktare bör söka beröm, icke urskuldande, och beröm förtjänar han i samma mån som, särskilt i antik äfterbildning, hans täxt vid naturlig uppläsning återger schemat utan märkbar »jämkningsjälp». Jag må här påpeka, att »enstaviga ord» icke ha någon annan rätt än varje annan stavelse i täxten till att »förlängas». Om ett enstavigt ord, t. ex. i början av en värs med daktylisk eller trokaisk (»fallande») takt, befinnes »förlängt», så har detta alltid sitt logiska eller fraseologiska skäl: själva värsplatsens fordran av lång eller kort invärkar icke. Förlängningen kan bero på stavelsens 'mekanisk-rytmiska välbelägenhet', och därtill kommer den paus som i regeln begynner varje värs (nämligen när ingen föregående »överklivning» förstör pauskänslan). Genom förening av begynnelsepausen före första, och den fullkongruenta kortheten i andra och tredje stavelsen, alstras den illusionen att den första är »lång» och tillräckligt dynamiskt framhävd, även i de fall då den icke är det. Begynnelseorden i dessa följande häxametrar äro akcentlösa, men det är tydligt att de värkligen göra fullgod tjänst som –, *tam,* så länge den andra och den tredje stavelsen äro alldeles undanhållna:

Hŭr det står till med mitt liv, hur jag har dĕt, ٩ önskar du veta? . . .
Dĕt är en sällsynt fröjd att få ostörd lyssna till sången . . .
Văr icke det, just det, vad som drev mig på flykten å nyo? . . .
Să att jag äntligen här, i min klippdal, lever i trygghet . . .
Ăr någon nedtryckt, bringa de tröst, men de kväsa den stolte . . .
Ăv den förskjutnas befallande bild . . .

* Hur skulle det annars gå med dessa tillämnade »anapäster» av Wadman?

Blir mitt järta vărmt sätter jag mĭg över järnan.

Jfr Ad. Lindgren, *Satser i svensk värslära,* sid. 25 (*Ny Sv. Tidskr.* 880, IV). Och min *Värsbildning,* sid. 74—75 och 121.

En paus äfter den första kan också tillräckligt utfylla den stavelsens mått:

Ătt, 𝄾 i ett liknande fall, ...

Huruvida »komma» utsättes eller icke, det har intet med saken att skaffa.

I dessa följande värser äro tydligtvis de begynnande småorden icke akcentlösa, utan på åtskilliga sätt framhävda:

Ātt* du skall tvivla på det! Ātt aldrig hans redliga vilja ...
Sā får du trevnad och ro ...
[— — — ⏑ ⏑ —] Ack, allt det som hindrade sömnen
Fōr mig** var åter till reds, och mitt läge var lika förtvivlat.
[— ⏑ ⏑ — — —] Och mitt rörliga blod ger sig hastigt
Āv*** emot järtat igän ...

16. Av det sagda framgår, enligt min övertygelse och praxis, att intet enda undanhållet enstavigt ord får begagnas på »stark och lång plats» — vid konstnärlig antik äfterbildning — om det icke får jälp av något slags logisk paus, eller också av någon syntaktisk akcentueringsmöjlighet, denna möjlighet må vara logisk eller patetisk eller endast mekaniskt rytmiserande. De två- och flerstaviga ordens akcentueringsmöjligheter äro litet mera invecklade. Åtskilliga ord, t. ex. 'därför', 'varför' 'ändå', 'utom', 'dessutom', 'alldeles' kunna redan i satsen ha ett växlande akcentskick. Men så ofta man, vid provläsning, finner att värsen vid naturligt framförande icke strider mot schemat, icke rubbar det eller, värst av allt, framkallar ett annat, icke åsyftat schema, så ofta är värsen god, även om den skrivande icke gör sig reda för satsakcentueringens många finesser, t. ex. akcentinfattningen. Småorden 'han', 'för', 'med', 'av' äro i följande häxametrar visserligen logiskt undanhållna, akcentlösa, men bli icke dess mindre genom 'tvåans' eller t. o. m. 'ettans' rytmiska framflyttning (och sålunda förökade styrka) fullt användbara som 'långa':

* Patetiskt framhävande. Jfr i prosa: »Att du skall resa, att du inte kan stanna för min skull!»

** Akcentinfattning, medelst 'ettans' förflyttning. Jfr: »Stör inte sömnen för mig!» »Gå inte i vägen för mig!»

*** Jfr frasen »Ge sig av».

Se, nu prö^{3}vade ‿ han^{2+} med sitt finger, om spetsen är uddvass . . .
Nö^{3}ja - sig ‿ me^{2+}d vad de ha, och de dela med mig sina skatter . . .
Fortsätt! Sör^{3}jde - du ‿ fö$^{2+}$r dina tegar? Förföllo de, re^{4}nt a^{4}v? . . .
Hur han betjä^{4}nar - sig ‿ a^{1+}v va^{4}r plats, va^{4}r timma på dygnet . . .
Nå 𝄾, än sång^{3}erna ‿ då$^{2+}$, dessa toner som dallra så ljuvligt . . .

Skall någon finna de med + utmärkta stavelserna otillräckligt långa, eller den genom pausen illusoriskt förlängda andra stavelsen i det sista exemplet för svag? Näj, alla äro fullgoda – (*tam*), såsom schemat kräver, eller rättare, alla tamplatserna äro väl och fullkongruent upptagna.

17. Här följer nu, med så få ord som möjligt, min strängaste **gradering** av långa, korta och dubbelvärdiga stavelsers användbarhet till att besätta *tam*-platser och *ti*-platser i antika schemata*, och dess mer i alla nyare.

Prima fullkongruenta ***tam***-stavelser äro:

a. Enstaviga ord, så länge de, av det ena eller andra skälet, ha akcent-trycket *4*. Hit höra en mängd ord i sådana talesätt som *al^{4}t jäm^{4}t, re^{4}nt u^{4}t, prop^4 ful^4, mω^{4}l tys^{4}t, ste^{4}n dø^{4}v, tvær^{4}t om^4, dy^4 vå^{4}t, kå^{4}l mær^{4}k, ra^{4}m svar^{4}t, sprit^4 ny^4, pi^{4}n fær^{4}sk; än^4 hæ^{4}r, än^4 dæ^{4}r; sis^4 mol^4, äs^4 du^{4}r* (två ord!).

Ex. *Å^{4}r u^{4}t, å^{4}r in^4 kri^{4}g! Stω^{4}r nø^{4}d, stω^{4}r jäm^{4}ər ok von^{3}da^2! . . .*
Vå^{4}r ti^{4}d myl^{3}rar^2 av smut^{4}s: al^{4}t ωn^{4}t, al^{4}t skam^{3}lik^{2}t i væ^{4}rdən . . .
Så^4 får mit bω^{4}rd fe^{4}t ste^{4}k, loŋ^{4}t of^{3}tar^{2}ə nu^4 än jag ön^{3}skar^2 . . .
Lig^{4}ər han dæ^{4}r ra^{4}k loŋ^4, ok dän troŋ'a pasa^{4}ʃənær spær^{3}ad^2 . . .

Jag är så långt ifrån att undvika spondeerna, att jag tvärt om bemödar mig för att finna sådana: idel daktyler är både tröttsamt och oklassiskt. Men både den ena och den andra värsfoten måste begagnas med urskiljning. Jag åsyftar ofta en särskild målningsvärkan.

b Stavelser med *4* eller *3* i flerstaviga huvudord, och stavelser med *2*$^+$ på rytmiskt avstånd från sin »trea», vare sig att tvåan hör till samma ord, såsom i *bi^{3}fals‿så$^{2+}$rl, vi^{3}nranks‿*

* Ingen må tro att jag bryter staven t. ex. över *Strix'* eller *Örnsjötjurens* gruvliga lustigheter vid antik äfterbildning: den komiska värkan beror där ofta just på försyndelserna. Endast anspråksfulla äfterbildare träffas av min latenta kritik, när deras åthävor äro alltför käcka. Min ton är allt igenom den gamle föreläsarens, när han tänker sig tala till sina lärjungar. Att man då blir »docerande» kan svårligen jälpas. »Jä^{4}rt, jä^{4}rt, sa' gamle Jωhan^{4}əs!» . . .

lø$^{2+}$v, *ω^{3}skuldsful^{2+}*, *hur^{3}arω^{2+}p*, *fωs^{3}tərlan^{2+}d*, *Lun^{3}dagå$^{2+}$rd*, *grun^{3}d-vilkå$^{2+}$r* (— ◡ —), *Lun^{3}dagårds-vak^{2+}t*, *fωs^{3}tərlands-vän^{2+}*, (— ◡ ◡ —) *nå^{3}dəs-vedərmä$^{2+}$lə* (— ◡ ◡ ◡ — ◡), eller att »akcentinfattning» föreligger, såsom i *re^{3}padə - os^{2+}*, *som^{3}nadə - han^{2+}* (— ◡ ◡ —).

Ex. *Lät^{3}ar^{2}ə lok^{3}ar^{2} mig då^{4} din^{4} äl^{3}skad^{2}ə bil^{4}d, som så of^{3}ta^{2} . . .*
Jäs^{4}ən færföl^{4}jər han jäm^{4}t, än^{4} hi^{4}t, än^{4} di^{4}t, ok han dy^{4}kər . . .
*De^{4} hol·a säl^{3}skap-med- mi^{2}+g undər som^{3}arsval^{2}+kan i skug^{3}+an^{2} . . .**
Tak'ar jag Ar^{4}gus, den mäk^{3}tig^{2}e, -fæ^{1}+r . . .
Däs^{3}a^{2} som al^{3}tid^{2} færgru^{4}vadə-si^{1}+g øvər al^{4}t vad de så^{3}gω^{2} . . .

I de båda sista värserna hör *fær* till fyran i *Ar^{4}gus*, och *sig* till fyran i *færgru^{4}va*. Det stora rytmiska avståndet kommer här till jälp.

c. Stavelser med en »enkel tvåa» (intill trean), när de få jälp av en logisk paus.

Ex. *Ly^{3}ran^{2}, ¶ ly^{3}ran^{2}! ¶ Dän^{4} ær fær mi^{4}g dät færnäm'sta på jω^{4}rdən . . .*
Då^{4} skul·ə dröm^{3}ar^{2}əns dra^{4}g, med sin hem^{3}ska^{2}, ¶ dø^{3}dlig^{2}a ble^{3}khe^{2}t . . .

Pausen är en så mäktig jälpare, näst före eller näst äfter, att till och med en alldeles undanhållen stavelse med dess jälp utfyller *tam*-plats:

*Än^{3}ıu^{2} en goŋ^{4}, nu^{4} nys^{4}, ¶ föl a^{4}v, ok jag ʒän'də mig fri^{3}-jω^{2}+rd***.

Konsonanthopning allena utfyller aldrig en kort till *tam*-plats; *li^{4}vəts stran^{4}d* är och förblir — ◡ —.

18. Sekunda (d. v. s. användbara) ***tam***-stavelser:

a. Stavelser med *2+* näst intill en »trea»***, t. ex. i *ω^{3}-rω^{2+}*, *må^{3}l-rω^{2+}*, *ω^{3}-skul^{2}d*, så länge andra leden kan och bör framföras tung. Jfr § 21 och 24.

* Akcentinfattningen gör *-skap-* till fullgod *ti*-stavelse och *mi^{2}+g* till fullstark *tam*. Ett oundvikligt fel föreligger i stavelsen *-ar-*, vilken i *som^{3}arsval^{2}+kan* saknar all rätt att uppträda som *tam*-stavelse. Jag anlitar aldrig »akcenthopning» (positionsförlängning). På sin höjd kan dylik tagas till jälp äfter en »tvåa» som är för svag att själv utfylla *tam*-plats.

** Om pausens betydande roll, se vidare sid. 24.

*** Siffrorna i Lyttkens' & Wulffs (av Sv. Akad:s Ordbok, av Brate m. fl. använda) akcentbeteckning 4, 3, 2+, 2, 1+, 1 ha en viss latitud, så att det faktiskt ofta är ogörligt att skilja en 2 från 1, en 2+ irån 3 o. s. v. på annat än melodien: låg uppgående ∧; bruten, ned- och uppgående ∨. Jfr *Jal$^{4\wedge}$mar*

Ex. *Jæ³rdas² av ȷäl³-fön²+s ju⁴p ok min fjäl³-väg²+s ȷy³lig²a bran³tər²* ...

b. Stavelser med förstärkt *2* eller *1*+ på »vederbörligt avstånd» från huvudstavelsen, såsom i *me³dlarəska²+p*, *vä³dərle²+k*, *ɵ³vərhe²+tən* (= formellt sammansatta ord), *trω³lɵshe²t*, *män³i-fωrna²+*, *kå³nuɳarna²+*, *an³tek'niɳar²*.

c. Stavelser som rytmiseras genom grannskap med idel svagare, stundom med tilljälp av paus på endera sidan eller å ömse sidor (jfr sid. 20):

Ex. *Syk⁴ləns ok au''tåmåbi⁴ləns færȷän⁴stər må an³dra² bedöm⁴a* ...

Huru mäktig pausen i och för sig är, synes av sådana exempel som dessa:

Än³u en goɳ⁴, nu⁴ nys⁴, ˥ föl a⁴v, ok jag ȷän'də mig fri²-jω²+rd ...
Ve⁴, ve⁴! Troɳ⁴t ær dit ȷäl⁴, ˥ fæ'r troɳ⁴t til at rym³a² min smær³ta² ...

(Här kan dock *fær* få full patetisk »fyra»; jfr *vä⁴l star⁴k*, *al⁴t nω⁴g*).

d. Stavelser som i sammansättningar degraderas, men ännu kunna framföras med tämlig vikt och betydenhet, vanligen vid patetiskt »äftertryck». Detta är sällan händelsen med den undanhållna i sådana ord som *ω³skulds-ful²*, *trω³lɵs-he²t*, *A³-mols-tri²+ω*, men rätt ofta med sådana som *säk⁴s å'rs ti⁴d*, *vin³-lɵ'vs-kran²+sade*, *bi³fal's-så²+rlandə*, vilka kunna stå som – – – ◡ ◡.

19. Svaga fullkongruenta äro, som man redan bör ha sett av de anförda exemplen, följande:

Prima *ti*-stavelser:

a. Undanhållna stavelser som icke villigt låta sig rytmiseras och icke akcentinfattas, d. v. s. sådana som stå intill nå-

(»ettan» behöver inte utsättas, när den inte förstärkes), men *An³ˇna²; sik⁴^tən, sik³ˇtən²; päɳ⁴^arna¹, dok³ˇωrna²; gal⁴^ərna¹, sip³ˇωrna²; an³ˇsat²* (av ansa), *an³ˇ-sat²+* (av ansätta). *Sa⁴^ul, Sa⁴^ul, vi' færföl⁴^jər-du-mi¹+g? An³ˇna², An³ˇna², du ha'r ju iɳ³ˇəntiɳ²+ at tak³ˇa-os-fæ²+r!* Märk att alla bitryck som betecknas med ' eller '' framföras i jämn medelton, liksom de flästa obetecknade stavelser göra. Systemet fungerar ypperligt. Särskilt är det en fördel att akcentsiffran också betecknar huruvida den besiffrade vokalen, eller konsonanten (eller en paus! t. ex. *Nå 7⁴*, *Fy 7⁴*, it. *Trinità 7⁴*, *Ciò 7⁴*, franska ord som sluta på *-an*, *-in*, *-on*, *-un* m. fl.), bär upp stavelsens längd.

gon 4, 3, 2+: *äŋ⁴əlsk, fran⁴sman¹⁺, gal⁴ər, Jωhan⁴əs, Sebas⁴tian,* de flästa småord i satsen m. m.

b. Stavelser med »enkel tvåa» näst äfter 3, särdeles om ny 3 eller 4 följer utan paus. Jag behandlar alltså ord av formen 32 och 320 utan vidare som trokeer och daktyler.

c. Degraderade (undanhållna) stavelser i satsen eller i sammansättningar, när de stå mellan 3 och 2+ eller mellan 4 och 1+, eller vid frasbildning måste avgiva sin förra styrka till någon följande »infattad» eller villigt rytmiserad stavelse; så bli t. ex. *tå³lamωdsprө²⁺vandə, vi³nlөvsbekran²⁺sadə* fullgoda –⏑⏑–⏑⏑, likaledes *Lun³dagårds-goŋ²⁺arna, la³dugårds-däj²⁺-ωrna, säk³s-års-kontrak²⁺tərna.*

20. Sekunda (d. v. s. mindre goda, men drägliga *ti*-stavelser:

a. Stavelser med »enkel tvåa» på rytmiskt avstånd, såsom i *kas³karna², män³ifa², kal³adə², va³nligən², vi³darə²,* d. v. s. med uttalet 302; de äro passabla daktyler.

b. Stavelser med fakultativt bitryck (1+, ′, ″) på två eller tre stegs avstånd från en stark, t. ex. *lä′karin³ωrna², kon′tω-ris⁴tərna′, hω′rison⁴tərna′, gre″nadiæ⁴rərna′, au″tåmåbi⁴lərna.* Rytmiseringen är nämligen lätt att undvika i uttalet.

21. Tertia *tam-* och *ti*-stavelser äro merendels sådana som stå på gränsen till båda kategorierna och kunna nödtorfteligen användas på båda sätten, undantagsvis.

22. Jag erkänner icke teoretiskt, icke med ens, att i nutiden konsonanthopning (mellan slutet av ett ord och början av ett följande) har förlängande kraft. Det är akcenttryckets intentionella energi som förlänar varje stavelse dess motsvarande intentionella uttalsutrymme; ingen kan övertyga mig om, att en stavelse med graden **0** eller **1** förlänges på det nämnda sättet: *li⁴vəts stri⁴d* är och förblir endast en god »kretikus», –⏑–, under det t. ex. *lan³dfas²⁺t i⁴s* är en mindre god –⏑– men en fullgod ––– (»molossus»). Endast i ett fall låter jag konsonanthopning medvärka, nämligen när den ifrågavarande stavelsen redan har tryckgraden **2.** Sådana ––– i min *Petrarca-*

bok äro: *jær³tat²s ju⁴p, ly³ras² kon⁴st, mə³dan² væ⁴rt, jäl³tar² svær³*[*ma²*], *glöm³skan²s flω⁴d, də³dlig²s fω⁴t, lyk³an³s bran⁴t, un³-dan² vil³*[*ωrna*] m. fl.; men i åtskilliga av dessa fall medvärkar även det »totala patetiska framhävandet» av det ifrågavarande ordet som har den i sig otillräckliga »tvåan».

Hällre må man gripa till en paus (se § 17), eller den nämnda totala stegringen av hela ordet, t. ex. *jær³tan²s lus⁴t, Hän³əs²pri⁴s; Du var fat³ig², ⁋ al't från din ba³rndωm²; fat³ig² än⁴ i din hös⁴t, skal du də⁴ u³tfat²⁺ig, Amyk'las.* Särdeles tydligt är följande fall av motsättning:

»*Bli'r dät en gos³ə²*», ⁋ *sa'de han strak⁴s til dän jäl³pan²də kvin³an².*
»*Få'r han en ly³ra - av ⌣ mi²+g; åt en flik³a² fäŋ'kər jag hal³s⌣band²+.*

Till och med stavelser med tryckgraden 1 kan på det viset, utan paus, uppjälpas till dräglig kongruens:

[— —] *så'dan hωn stω⁴d undər Fe⁴bus' glø³dan²də blik³ar²* . . .
Stäl'də min plå³gad²ə mω⁴r en færtvi⁴vlan''s bø⁴n til Lusi³na² . . .

Det är samma »totala patetiska framhävande» som ger fullkongruent styrka och längd åt andra stavelsen vid sådana tillfälliga uttal som *ω⁴-be⁴-gri⁴p-liga, ω⁴-up⁴-hæ⁴r-ligən; ω³fæ''r-jä²⁺tliga* (— — — ⌣ ⌣), *ω³tak''sam²⁺ə* (— — — ⌣).

23. Såsom beklagliga inadvertenser vill jag ha alla de fall (i mina översättningar och äfterbildningar) betraktade, där jag har låtit en *tam*-stavelse i schemat besättas med en »enkel tvåa» utan någon dylik speciell möjlighet till värklig eller inbillad förlängning.

Hit räknar jag icke den grupp av tvåstaviga ord på *-skap, -bar, -dom, -sam-, -ning* m. fl., som genom analogi från värkligt levande sammansättningar av typen 3 ⌣ 2⁺ bli »formellt sammansatta», äj häller sådana »degenererade», nästan oigänkännliga sammansättningar som *a³vun²d, mis³kun²d, an³sva²r, jæ³rle²k, väl³us²t, al³va²r, få³fäŋ², an³le²t* (och *a³nle²tə*), *al³tid², al³drig², nå³nsin², an³sik²tə, ar³be²tə**. Dessa och dylika nyttjar jag äfter

* Om tendensen att flytta »tvåan» i ord som *ar³betə², an³siktə², jæ³r-lekən², äŋ³ələn², him³ələn², män³ija², mis³täŋksam²+, par³k ⌣ bωla²+gət, hur³a ⌣ rω²+p,* se nedanför. Jfr Viktor Rydbergs rim-par (där *ø³vərväl²+digas* tydligen tänkes som *ø³vərväl''digas²+*):

Stånd trampas utav stånd, och klass av klass . . .
Är viss därom: att överväldigas.

behov som 3 ‸ 2^+ (– –) eller 3:2 (– ⏑). Men i t. ex. följande värser föreligger en blunder (*-ta*^{2}, *-ɔ*^{2}, *-ω*^{2}):

Of^3*ta*^{2} *kun'də en je*^{4}*t vid min soŋ*^{4} *låta kvis*^{3}*tar*^{2}*na fa*^{3}*ra*^{2} . . .
Dät^3*a*^{3} *ær nu*^{4}, *sedan däs*^{4}, *på dät ʃät*^{3}*ə*^{2} *å*^{4}*rət* [⏑ – – ⏓] . . .
Dæ'r hωn var bω^3*fas*$^{2+}$*t i ti*^{3}*ω*^{2} *å*^{4}*r* [⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏓] . . .,

enär varken paus eller total framhävning ha fog för sig här; det sista exemplet är så mycket förarjligare som andra stavelsen i *bω*^{3}*fas*$^{2+}$*t* är överlång: två inadvertenser i samma värs bör man icke tåla. Läs: *i ti*^{3}*ω*^{2} *års ti*^{4}*d.*

24. Enär jag anser ord med 3:2 som fullgoda trokeer (– ⏑), så är det tydligt att ord av typen 320 äro fullgoda daktyler. Men hur skall man göra med de talrika ord i vilka »tvåan» tenderar till att flytta sig för att komma på »rytmiskt avstånd» från sin trea, d. v. s. typen 302 (< 320)?* I de flästa fall blir felet omärkligt när ord som *trω*^{3}*ligən*^{2}, *män*^{3}*iʃa*^{2}, *äŋ*^{3}*larna*^{2}, *al*^{3}*dələs*^{2}, *an*^{3}*siktə*^{2}, *an*^{3}*letə*^{2}, *äm*^{3}*betə*^{2}, *ar*^{3}*betə*^{2}, *li*^{3}*dəlsən*^{2} (även om man använder det uttalet) nyttjas som rena – ⏑ ⏑.

Svårare är det, jag påpekar det än en gång, med den tyngre typen, 3 ‸ 2^+ och 3 ‸ 2^+0, vilka ju rätteligen böra brukas som – – och – – ⏑, t. ex. *ω*^{3}*rω*$^{2+}$, *u*^{3}*tnöt*$^{2+}$, *sam*^{3}*ta*$^{2+}$*l*, *jäs*^{3}*tvän*$^{2+}$, *in*^{3}*bœ*$^{2+}$*rdəs*, *fram*^{3}*fœ*$^{2+}$*ra*, *fram*^{3}*fa*$^{2+}$*rna*, *flæ*^{3}*rdlø*$^{2+}$*sa*, *um*^{3}*bœ*$^{2+}$*ra*, *un*^{3}*dva*$^{2+}$*ra*. Så länge stavelsen med 2^+ framföres med fullt »andraledstryck», blir denna ursprungliga tvåa icke upphävd ens vid ytterligare sammansättning; sådana ord som *va*^{3}*nmak"ts‸kri*$^{2+}$*g*, *hun*^{3}*dʃæ"rn‸bil*$^{2+}$*d*, *ω*^{3}*lyk"s‸bå*$^{2+}$*dandə*, *ω‸*^{3}*på"li*$^{2+}$*tliga*, *ste*^{3}*kω"s‸oŋ*$^{2+}$*ωrna* äro fullgoda – – – och – – – ⏑ ⏑; tillräckligt goda sådana äro ock *al*^{3}*va'rs‸ω*$^{2+}$*rd*, *ar*^{3}*be'ts‸bœ*$^{2+}$*rda*, *jæ*^{3}*rle'kslyk*$^{2+}$*a* m. fl. Men så fort tvåan reduceras från 2^+ till »enkel tvåa», så kan och bör den nyttjas kort (= svag, *ti*). Alltså äro *soŋ*^{3}*få*$^{2+}$*glar*, *fruk*^{3}*tba*$^{2+}$*ra*, *gω*^{3}*dtrω*$^{2+}$*gət*, *ω*^{3}*lyk*$^{2+}$*a*, *sta*^{4}*dsli*$^{1+}$*vət* (eller *sta*^{3}*dsli*$^{2+}$-

* Stavelser som stå mellan en »trea» och dess »tvåa», eller mellan en »fyra» och dess tillhörande »etta», ha över huvud svårt för att behålla sin vokalnyans, sitt konsonantbestånd, eller t. o. m. sin existens: *fol*^{3}*k‸skω*$^{2+}$*lan*, *fol'ksklans lä*^{0}*səbω*$^{2+}$*k*, *fol'slans läs*^{3}*pωk*$^{2+}$ kan det heta i barnamunn; likaså *jöp*^{3}*lar* (< *jöt*^{3}*‸bul*$^{2+}$*ar*), *smær*^{3}*klan*^{2} (< *smö*^{3}*rku*$^{2+}$*lan*); *smög*^{3}*sar*^{2} (< *smö*^{3}*rgå*$^{2+}$-*sar*); *träg*^{4}*dən* (< *trä*^{3}*dgå*^{3}*rdən*, i Göteborg allmänt: *träg*^{4}*ådən*^{1}); *re*^{3}*nbe'təs-lan*$^{2+}$*d* ger i Norrland *räm*^{4}*slan*. Ibland är det »fyran» eller »trean» som flyttas bakåt: så t. ex. blir *hura*^{4}*‸rω*$^{1+}$*p* *hura*^{3}*‸rω*$^{2+}$*p* och detta *hur*^{3}*a‸rω*$^{2+}$*p*, vilket uttal nu är det enda brukliga. Jfr det norrländska *nat*^{3}*urfø*$^{2+}$*nt*.

vət) visserligen hälst – – ⏑, men de taga sig ganska drägligt ut på daktylisk plats, som – ⏑ ⏑; *un³dran'svæ²⁺ɪd*, *a³vun'dsmän²⁺*, *a³nŗŋ'sful²⁺' tvü³ŗŋ'brω²⁺r*, *ω³mis'täŗŋ²⁺sam*, äro tämligen dåliga – – –, – – – ⏑, men de stå ypperligt som – ⏑ – och – ⏑ – ⏑.

25. Endast mycket sparsamt och som undantag kunna ord som *nat³əti²⁺d*, *Lun³dagå²⁺rd*, *hur³arω²⁺p*, *å²tərstω²⁺d*, *krä³-marfä²⁺l*, stå som – ⏑ ⏑; och till – – – synas de mig alldeles odugliga, liksom *vin³tərga²⁺tan*, *som³arsvaı²⁺kan* sorjfälligt borde undvikas på en plats som kräver – – – ⏑. I allmänhet fördrager man väl hällre en – på *ti*-plats (särdeles när den genom »relativitet» förefaller svag i jämförelse med närstående starka), än man fördrager en dylik ojälplig ⏑ på *tam*-plats. Mig grämer det allra mäst att jag på ett ställe låter *ωsea⁴nən* stå som ⏑ ⏑ – –; *Ariad⁴nəs*, *Hipåkre⁴nəs* på liknande plats göra, som främmande namn, mindre skada. Ord av typen 4 : 1, såsom *nat⁴ən*, *ma⁴tən*, *Fe⁴bus*, *al⁴föns* har jag aldrig med vett och vilja ställt på annan plats än – ⏑, utom förstås i sista värsfoten, där den äfterföljande värsradspausen gör – – och – ⏑ lika goda. Den långa (–) i den senare takthalvan, tesisdelen, synes mig så välkommen, att ord av typen 3-2⁺0 (dock icke 302⁺!) av mig, när de måste tålas som »daktyler», hällre uppfattas som en – – med äfterhängd, övertalig, negligerbar ⏑, d. v. s. som – – (+ ⏑), än som – ⏑ ⏑; varpå mina provblad uppvisa mer än ett exempel.

26. Den här följda **fonetiska beteckningen** (Svenska Akademiens och Lyttkens' & Wulffs) är ytterst lättlärd och lätthanterlig. Vem som hälst skall säkert på en halv timme lära sig att läsa exemplen ledigt. Om det nu gällde utlänningar i första rummet, så skulle jag mera närma mig vännen Paul Passy och *L'Association Phonétique*. Jag skulle då nyttja:

ɛ i stället för vårt *ä* i *äss*, *häst*,	Märk att både vårt långa spetsiga *u* (i *hus*), vårt korta öppna *ü* (i *upp*) och vårt ω (*os*, *ost*) saknas i de flästa språk.
ɔ i stället för *o* i *oss*, *post*,	
ô (eller *o*) i stället för *å* i *ås*, *åra*,	
ü i stället för *u*, i *upp*, *kung*,	

I undanhållna ord behöver sällan den lilla rästen (ofta inbillad!) av konsonantlängd eller vokallängd betecknas. Den som vill, kan här betjäna sig av en •. Jag låter några prov på »europeisk» beteckning följa här med ens. Jfr sid. 34 (140).

Gra^{3}v-skrif^{2+}t øvər »Galate^{3}a^2».

(*Poëmata Minora*, Milano 1829, t. I, 226.)

Hæ^{4}r ær dɛn grif^{4}t i vars fam^{4}n Galate^{3}a^2, dɛn hæ^{3}rlig^{2}a, vi^{3}lar^2;
an^{3}dən^2, ⁊ fri^4 frôn sit stəf^{4}t, dvɛl^{4}jəs i Jûp^{4}itərs bər^{4}j. *
dæ^{4}r fôr hωn hæ^{3}ra^2 de sa^{3}lig^{2}as kæ^{4}r, hωn fôr bω^4 ibland gu^{3}dar^2;
dø^{4}dən behöl^4 səm sit rω^{4}v lem^{3}ar^{2}nas ɛ^{3}dla^2 beha^{4}g.
dø^{4}dən besûd^{4}ladə blɛn^{3}d-vi^{2+}t hal^{4}s, hûl^{4}t rô^{3}dnan^{2}də ʝin^{3}dər^2,
ø^{3}gən^{2}əns mɛk^{3}tig^{2}a glan^{4}s, an^{3}le^{2}təts re^{4}nhe^{1}t ək fri^{4}d: **
al^{4}t ær i mær^{4}kər ək mûl^4! vem har nu^{4}me'ra mω^{4}d til at ɛl^{3}ska^2
jω^{4}rdəns færjɛŋ^{4}liga stəf^{4}t? vem' vôgar slô' sig til rω^4?
bæ^{4}rd, dyg^{4}d, ûŋ^{3}dωm^2, beha^{4}g, stω^{4}r fɛ^{3}griŋ^2, ⁊ ri^{3}klig^{2}a me^{4}dəl,
æ^{3}ran^{2}s ək ryk^{3}təts^2 glan^{4}s, svin^{4}ər-dɛt-ik^{1+}ə med en^{4}s?
al^{4}t dɛ^{4}t e^{3}gdə^2 hωn nys^4: nu^4 har Dø^{4}dən dɛt he^{3}la^2 i han^3-dəm^2. ***
blət^{3}ad^2 pô al^{4}t fωr hωn hem^4; fɛŋ^{4}slət var dək^4 hɛnə ʝæ^{4}rt.

(Petrarcas eklog XI).

Tid och utrymme saknas denna gång för att exemplifiera andra värser än häxametern. Särskilt den alkaiska oden med sina vackra längder skulle äljes ha fått komma med.

* La pause logique ⁊ après *an^{3}dən^2* rend pleinement congruente la syllabe marquée par 2, autrement un peu trop faible comme représentante d'un — (*tam*) du schéma; au v. 10 la seconde syllabe de *ryk^{3}tət^{2}s* est en effet trop faible, car là il n'y a pas moyen d'allonger, si ce n'est par l'entrave ou accumulation des consonnes (*ts+gl*); mais voilà, selon mon opinion, un palliatif, car de fait l'accentuation seule renforce et allonge les syllabes. Remarquez au v. 6 les trois dactyles par 320, et cf. ma gradation des syllabes, §§ 17—22.

** *an^{3}le^{2}tə* et *an^{3}le^2+tə, re^4^nhe^{1}t* et *re^{3}ˇnhe^{3}t* sont des formes parallèles.

*** *nu^4* est en effet ici une véritable incongruence. Je l'ai admise pour montrer la liberté pathétique et accidentelle que, discrètement, çà et là on peut se permettre. Du reste, *nu^4* peut être regardé comme congruent, à condition qu'on admettra une »faible redondante» (*har*) ici, ce qui ne choque guère une oreille scandinave. — Notons que les mots *vem'* et *slô'* au v. 8 doivent à leur situation favorable (rythmisation) leur qualité de syllabes fortes: mais ces deux mots se prononcent ici sur le ton moyen, comme *vôgar, sig, til.*

Du, olycklige, vem du än är, som förväntar att njuta
Tryggt av din kärlek, med ro och i fred, var betänkt på att undfly
Allt som är högt under skyn, alla svårt tillgängliga toppar:
Bannor, split och förakt ha sitt hemvist där, och en stormvind

Rasar däruppe mot nattsvart moln; tro mig, du bör undfly

Även din like! En ringare vän, med ett järta som trofast

Vördar och älskar dig själv, och som ödmjukt smeker och smekes, —
Få äro de som förstå huru tryggt den kärleken grundas!
Alla* fika i stället för högt. Ve mig att jag icke
Följde mitt eget råd! Jag är träl under Amor, jag släpas
Motvilligt upp till en svindlande höjd! Han segrar på gudar,

Han satte sländan i hand på den väldige Herkules. Dafne!
Du som är fri, var betänksam och klok, medan friheten varar.

(Ur *Ecl.* III, *En svensk Petrarcabok* s. 213.)

---

* Endast om detta *al^3a^2* framhäves kan det här tjäna som — —. Jag föredrager nu att beteckna *tje*-ljudet med ȷ i stället för med χ eller γ eller ȷχ. I mitt eget uttal äro alla *tje*-ljud = klanglöst j (utan klusil).

Du$^{4\wedge}$, ω$^{3\vee}$ lyk^{2+}ligə, vem$^{4\wedge}$ du ɛn· æ$^{4\wedge}$r, sɔm færvɛn'tar at· nju$^{3\vee}$ta^{2}
tryg$^{4\wedge}$t a·v din· ȷæ$^{3\vee}$rle^{2}k, me·d rω$^{4\wedge}$ ɔk· i fre$^{4\wedge}$d, va·r betɛŋ^{4}kt pô
at· ûn^{3}dfly^{2+}
al^{4}t sɔm· æ·r hök^{4}t ûn·dər fy^{4}n, al·a svô^{4}rt til^{3}jɛŋ$^{2+}$liga tɔp^{3}ar^{2}:
ban^{3}ωr^{2}, spli^{4}t ɔk· færak^{4}t ha sit· hem^{3}vis^{2+}t dæ^{4}r, ɔk· en· stɔr^{3}m-
vin^{2+}d
ra^{3}sar-dær·ûp^{2+}ə mω·t nat^{3}svar^{2+}t mɔl^{4}n; trω^{4} mi^{4}g, du bæ·r
ûn^{3}dfly^{2+}
ɛ'vən din· li^{3}kə^{2}! en· riŋ^{3}ar^{2}ə vɛn^{4}, me·d et· jær^{3}ta^{2} sɔm· trω^{3}-
fas^{2+}t
vær^{3}dar^{2} ɔk· ɛl^{3}skar^{2} di'g fɛl^{4}v, ɔk· sɔm· ø^{3}dmju^{2+}kt sme^{4}kər ɔk·
sme^{4}kəs, —
fô^{4} æ·rω de' sɔm· færstô^{4} hurut tryg^{4}t dɛn^{4} ȷæ^{3}rle^{2}kən grûn^{3}das^{2}!
al^{3}a^{2} fi'ka i stɛl^{3}ət^{2} fæ·r hök^{4}t. ve^{4} mi^{4}g, at· ja·g ik^{3}ə^{2}
föl^{3}jdə^{2} mit· e^{3}gət^{2} rô^{4}d! ja·g æ·r trɛ^{4}l ûn·dər a^{4}mɔr; ja·g slɛ^{3}pas^{2}
mω^{3}tvil^{2+}ikt ûp^{4} til· en· svin^{3}dlan^{2}də höj^{4}d! han^{4} se^{3}grar^{2} pô
gu^{3}dar^{2};
han^{4} sat·ə slɛn^{3}dan^{2} i han'd pô dɛn· vɛl^{3}dig^{2}ə Hær^{4}kuləs. Daf^{3}nə^{2}!
du^{4} sɔm· æ·r fri^{4}, — va·r betɛŋ^{4}ksam ɔk· klω^{4}k, me·dan fri^{4}he^{1}tən
va^{3}rar^{2}!

Längdbeteckningen (·) i de undanhållna orden fördröjer icke uttalet; den antyder egäntligen blott, var längden skulle ligga, om ordet framfördes som huvudord, med sin fulla akcentform. Endast vid sifferbeteckning nyttjar jag · som längdtecken. Jfr sid. 34 (140) och, rörande behandlingen av *r* i olika stilarter, sid. 35 (141).

Boccaccios Dante-carmen till Petrarca.

(1351—52?).

Dig, vårt Italiens hyllade skald, vars änne är kransat
Härligt med lagren av Romarehand, dig bjudes till gåva

Dantes, den väldiges, värk — högt skattat av lärd som av olärd —,
Vilket väl aldrig ännu tör ha funnit sin like i världen.
Måtte du icke förtryta att nu hans, flyktingens, värser
Äntligen ställa sig fram för din syn, i sin tarvliga folkdräkt,

Utan en krans! Det var ödets beslut, att de sjöngos i landsflykt;
Rästen förskyllde han själv, när han dristigt försökte att visa

Kommande släkten vårt folkspråks makt, om det gäller att sjunga.
Detta var skälet, men alldeles icke, som fiender sade,
Bristande vittert förstånd hos författaren. Själv tör du känna
Hurusom denne, som ung, genom studier, fjärran hos Britten
Likasom ock i Paris, hänfördes och drevs att besöka
Helikons vintriga fjäll, utforska den dolda naturen,
Alla dess vidder och djup, själva himlen och jorden och havet,
Skaldernas källsprång, själva Parnassen, med toppar och grottor.

Allt nog, nu har hans levande nit, gudsfruktan och mödor

Vunnit sitt mål: filosof, skald, skriftlärd nämns han med rätta.

Ja, och han hade så när blivit kallad »den andre» i storhet
Bland sina landsmän; döden allena förhindrade saken,
Döden som skyndade till och tog undan den färdiga lagren,
Just när han stod i begrepp att få smycka sin tinning med kransen.
Kanske förmenar du först att hans konst är för enkel och naken?

Se litet närmare till! Om du låter dig andligen föras
Ned genom Plutos gebit, så uppför det mäktiga bärjet

Di^{4}g, vô·ɪt Ita^{3}liən^{2}s hyl^{3}ad^{2}ə skal^{4}d, ¶ vaɪ·s ɛn^{3}ə^{2} æ·r kran^{3}sat^{2}
hæ^{3}rlik^{2}t me·d la^{4}grən a·v Rωm^{3}arə-han^{2+}d, di^{4}g bju'dəs til· gô^{3}va^{2}
Dan^{3}təs^{2}, dɛn· vɛl^{3}dig^{2}əs, vær^{4}k — hök^{4}t skat^{3}at^{2} a·v læ^{4}rd səm· a·v ω^{3}-læ$^{2+}$rd —
vil'kət vɛ·l al^{3}drig^{2} ɛn·u^{4} tæ·r ha fûn'it sin· li^{3}kə^{2} i væ^{4}rdən.
mət'ə du ik^{3}ə^{2} færtry^{4}ta at· nu^{4} han^{4}s, flyk^{3}tiŋ^{2}əns. væɪ^{3}sər^{2}
ɛn^{3}tlig^{2}ən stɛl'a si·g fram^{4} fæ·r din· sy^{4}n, i sin· tar^{3}vlig^{2}a fəl^{3}k-drɛk^{2+}t,
u^{3}tan^{2} en· kran^{4}s! dɛ·t va·r ø^{3}dət^{2}s beslu^{4}t at· de fæŋ^{3}ωs^{2} i lan^{3}ds-flyk^{2+}t;
rɛs^{4}tən færfyl'də han· fɛl^{4}v, næ·r han· dris^{3}tik^{2}t færsø'ktə at· vi^{3}sa^{2}
kəm^{3}an^{2}də slɛk^{3}tən^{2} vô·ɪt fəl^{3}k-sprô$^{2+}$ks mak^{4}t næ·r dɛ·t jɛl'ər at· fûŋ^{3}a^{2}.
dɛt^{3}a^{2} va·r fɛ^{4}lət, mɛn· al'deləs ik^{3}ə^{2}, səm· fi^{3}en^{2}dər sa^{3}də^{2},
bris'tandə vit^{4}əɪt færɪstôn^{4}d hω·s færfat^{4}arən. fɛl^{4}v tæ·r du jɛn^{3}a^{2}
hu'rusəm dɛn^{3}ə^{2}, səm· ûŋ^{4}, je·nəm stu^{4}diər, fjær^{3}an^{2} hω·s Brit^{4}ən,
li'kasəm ək^{4} i Pari^{4}s, hɛ^{3}n-fæ$^{2+}$rdəs ək· dre'vs at· besø^{4}ka
He^{4}likəns vin^{3}trig^{2}a fjɛl^{4}, u^{3}t-fəɪ$^{2+}$ska dɛn· dô^{3}lda^{2} natu^{4}rən,
al a dɛs· vid^{3}ər^{2} ək· ju^{4}p, fɛl'va him^{3}lən^{2} ək· jω^{4}rdən ək· ha^{4}vət,
skal^{3}dər^{2}nas jɛl^{3}-sprəŋ$^{2+}$, fɛl'va Parnas^{4}ən, me·d təp^{3}ar ək· grət^{3}ωr^{2}.
al^{4}t nω^{4}g, nu^{4} ha·r han·s le^{3}van^{2}də ni^{4}t, gûd^{3}s-frûk^{2+}tan ək· mø^{3}dωr^{2}
vûn^{3}it^{2} sit· mô^{4}l: filôsô^{4}f, skal^{4}d, skrif^{3}t-læ$^{2+}$rd nɛm^{4}ns han· me·d rɛt^{3}a^{2}.
ja^{4}, ək· han· had'ə sô næ^{4}r bli·vit kal'ad »dɛn· an^{3}drə^{2}» i stω^{3}rhe^{2}t
blan'd si·na lan^{4}ds-mɛn^{1+}. ¶ Dø^{4}dən ale^{3}na^{2} færhin^{4}dradə sa^{4}kən,
Dø^{4}dən səm· fyn'dadə til^{4} ək· tω·g ûn^{3}dan^{2} dɛn· fæ^{3}rdig^{2}a la^{4}grən.
jus^{4}t næ·r han· stω'd i begrep^{4} at· fô smyk^{3}a^{2} sin· tin^{3}iŋ^{2} me·d kran^{4}sən.
kan'fə færme'nar du, fæɪ^{4}st, at· han·s kən^{4}st æ·r fæ·r ɛŋ^{4}kəl ək· na^{3}kən^{2}?
se' li·tə næɪ^{3}mar^{2}ə til^{4}! əm· du lô'tər di·g an^{3}dlig^{2}ən fæ^{3}ras^{2}
ne^{4}d je·nom Plu^{4}tωs jebi^{4}t, sô^{4} ûp^{4}fær dɛ·t mɛk^{3}tig^{2}a bær^{4}jət

Ända till Jupiters tron, sk̜all du finna de skönaste tankar
Gömda i skuggors heliga hägn; du skall se huru sångmör

Röra sitt plekter till Febi behag högst uppe på Nysa.
Röjer äj dikten en fullgod konst? Du skall slutligen dömma:

»Dante förtjänar ditt pris, ty han är och förbliver den förste, —
Näst äfter En, till vars låv detta skaldeuppammande Florens,
Modren, med gillande höjer sin palm; och i sånens gemenskap

Förs hennes eget beröm sen vidare ut över världen».
Käre och vördade vän! Du, allas vår enda förhoppning,
Vill du äj nu, — fast ditt namn är så stort att det stiger till himlen,
Ja, att det fyller äj Latien blott, men den flammande rymden —

Vill du, för min skull, nu omfatta din värdige landsman?

Läs honom, giv honom plats bland de dina, de bästa, med kärlek!
Detta skall hedra dig själv, skall bereda dig växande hyllning,

Store! Jag bjuder dig nu mitt farväl, *decus urbis et orbis!*

Lyttkens' & Wulffs stavelsegradering synes av följande exempel [melodien brytes n e d å t endast äfter 3 = •]:

4 ∧ [= :]: *tɑ*^{4}*l tal*^{4} *Jωhan*^{4}*əs Jal*^{4}*mar* (Sk. *Han*^{4}*a*);
3 ∨ [= •]: *ɑ*^{3}*na̩*^{2} *An*^{3}*a*^{2} *an*^{3}*sat*^{2} *an*^{3}-*sat*$^{2+}$ *prinsäs*^{3}*an*^{2} *læ'rarin*^{3}*ωr*^{2};
2^{+} ∧ [= “]: *aŋ*^{3}*k*-*dam*$^{2+}$ *ω*^{3}-*glɑ*$^{2+}$*d kå*^{3}*nuŋarna*$^{2+}$ *prinsäs*^{3}*ωrna*$^{2+}$ *læ'rarin*^{3}*ωrna*$^{2+}$ *da*^{3}*nsadə*-*de*$^{2+}$;
2 ∧ [= ‘]: *ɑ*^{3}*na*^{2} *An*^{3}*a*^{2} *jäl*^{3}*mar*^{2} *aŋ*^{3}*kωr*^{2} *vɑ*^{3}*nligən*^{2} *män*^{3}*iʃa*^{2};
1^{+} [= "]: *Fran*^{4}*s*-*man*$^{1+}$ *fœrfris*^{4}*kniŋarna*$^{1+}$ *kɔm*^{4}*ər*-*du*-*in*$^{1+}$*tɔ*;
1 [= ']: *gal*^{4}*ərna*^{1} *au"tåmåbı*^{4}*lərna*^{1} *in"divi'dual'ite*^{4}*tərna*^{1}.

ɛn^{3}da^2 til· Jup^{4}itɔrs trω^{4}n, skal· du fin'a de fø^{3}nas^{2}te taŋ^{3}kar^2
jöm^{3}da^2 i skûg^{3}ωr^{2}s he^{3}lig^{2}a hɛŋ^{4}n; du skal· se^4 huru sɔŋ^3-me^{2+}r
ræ^{3}ra^2 sit· plɛk^{4}tər til· Fe^{4}bi beha^{4}g hök^{4}st ûp^{3}ɔ pô Ny^{4}sa.
röj'ər ɛj· dik^{4}tən en· fûl^3-gω^{2+}d kɔn^{4}st:· du skal· slu^{3}tlig^{2}ən döm^{3}a^2:
»Dan^{3}tə^2 færjɛ^{4}nar dit· pri^{4}s, ty han æ^{4}r ɔk· færbli^{4}vər dɛn· fær^{3}stə^2,
nɛs't ɛf·tər En^4 til· vars lô^{4}v dɛt·a skal^{3}də-ûpfø$^{2+}$dande Flω^{4}rəns,
mω^{3}drən^2, me·d jil^{3}an^{2}dɔ höj^{4}ər sin· pal^{4}m; ɔk· i så^{4}nəns jeme^{4}nska^{1}p
fæ'rs hɛn·əs e^{3}gət^2 beröm^4 sen^4 vi^{3}dar^{2}ɔ u^{4}t ø·vər væ^{4}rdən».
jæ^{3}rə^2 ɔk· væ^{3}rdad^{2}ɔ vɛn^4! du^4, al^{3}as^2 vô·r en^{3}da^2 færhɔp^{4}niŋ,
vil' du ɛj· nu^4, — fas·t dit· nam^{4}n æ·r sô stω^{4}rt at· dɛ·t sti'gər til· him^{3}lən^2,
ja^4, at· dɛ·t fyl^{4}ər ɛj· La^{4}tsiən-blɔt^{1+}, mɛn· dɛn· flam^{3}an^{2}dɔ rym^{4}dən, —
vil' du, fæ·r min^4 skûl^4, nu^4 ɔm^3-fat^{2+}a din· væ^{3}rdig^{2}ɔ lan^{4}ds-man^{1+}?
lɛ^{4}s-hɔn^{1}ɔm, ji'v hɔn·ɔm plat^{4}s blan·d de di^{3}na^2. de bɛs^{3}ta^2, me·a jæ^{3}rle^{2}k,
dɛt^{3}a^2 skal· he^{3}dra^2 di·g sɛl^{4}v, skal· bere'da di·g vɛk^{3}san^{2}dɔ hyl^{3}niŋ^2,
Stω^{3}rə^2! ja·g bju'dər di·g nu^4 mit· farvɛ^{4}l, de·kûs ûr^{3}bis^2 e·t ɔr^{4}bis!

I högtidlig stil höres tungspets-*r* distinkt, klingande eller klanglöst, framför *l*, *n*, *d*, *t*, *s* (d. v. s. supradentalerna **l**, **n**, **d**, **t**, **s** nyttjas icke): *fæ^{3}rna^2*, *da^{4}gər^{1}n*, *ba^{4}rn*; *bæ^{4}rd*, *Ed^{4}var^{1}d*; *fæ^{4}rt*, *fær^{4}t*, *stω^{4}rt*, *bor^{4}t*; *hæ^{4}rs*, *bær^{4}s*, *for^{4}s*. Klanglösheten kan antydas genom att nyttja »r med klump» i skrift, r i tryck: *for^{4}s*. Men det är oftast onödigt. Jag nyttjar d för *d* i *Guds*, *gudsfruktan*, s. 139 och 143. I sång hålles *r* fullt klingande, åtminstone så länge vokalen är lång, även framför *s* och *t*.

1. Till Italien.

Häll, Guds älskade land! Du, ädlaste, heliga hembygd!
Häll dig, våldsmäns gissel och skräck, men de dygdigas fristad!

Var är din like, du fruktbāra jord? din like i skönhet?*
Hult kringfluten av härliga hav, och berömd för din fjällkamm,

Lika beundrad för krigiska dåd och för heliga lagar,
Sångmörs fräjdade hem, och på guld så rik som på männer:
Konst och natur hava slösat på dig, under inbōrdes tävlan,*

Allt vad de mäktade skänka det land som var utsētt att härska,

Utsētt till världshärravälde och makt, du, lärdomens moder!

Längtan var lång. Nu kommer jag dock, nu vänder jag åter,

Nu vill jag bygga och bo i ditt hägn! Giv sånen en torva,
Vandrarens tröttade lemmar ett hem, giv benen en fristad,
När de en gång skola varda till stoft i den slutliga sömnen.**

---

* Jag sätter ut en ⌣ eller en – för att antyda ett begånget fel, d. v. s. att stavelsen kan anses strida mot värsplatsens fordran för tillfället.

** I min ungdom uttalade jag långt *ä* (icke *æ*!) framför e n s a m t *r* som följes av paus eller vokal, alltså *ä*^{3}*ra*^{2}, *hä*^{4}*r*, *dä*^{4}*r*, *nä*^{4}*r*, *bä*^{4}*r*. Jag omhuldar nu det »Stockholmska» uttalet (= Östra Svealand) med *æ* i detta fall: *æ*^{3}*ra*^{2}, *hæ*^{4}*r*, *dæ*^{4}*r*, *næ*^{4}*r*, *bæ*^{4}*r*, *jæ*^{4}*r*. Jälpvärbet *är* betecknar jag i högtidlig stilart (t. ex. i dessa värser) med *æ*^{4}*r*, i ledig stil med ensamt *e*^{4} (icke *ä*!). Om vokalserien *æ-ä-e* finns besked i Lyttkens' & Wulffs *Uttalsordbok* (1889) sid. 14—18; utförligare i mitt föredrag på Vte Nord. Filologmötet i Kristiania, den 15 augusti 1898, och i *Svenska Rim och Svenskt uttal* sid. 30—43 (föredrag i Stockholm), Lund, Gleerup, 1898.

Til Ita^{3}liən^{2}.

*häl^{4}, Gud^{4}s äl^{3}skad^{2}ə lan^{4}d! dʉ^{4}, ä^{3}dlas^{2}tə, he^{3}lig^{2}a hem^{3}byg^{2+}d!**
häl^{4} di^{4}g, vol^{3}dsmän^{2+}s jis^{4}əl ok skräk^{4}, män de dyg^{3}dig^{2}as fri^{3}sta^{2+}d!
*va'r ær din li^{3}kə^{2}, dʉ fruk^{3}tba^{2+}ra jω^{4}rd, ⁋ din li^{3}kə^{2} i ʃɵ^{3}nhe^{2}t:***
hul't kriɳ^{3}flʉ$^{2+}$tən av hæ^{3}rlig^{2}a ha^{4}v, ok beröm^{4}d fær din fjäl^{3}kam^{2+},
li^{3}ka^{2} beun^{4}drad fær kri^{4}giska då^{4}d ok fær he^{3}lig^{2}a la^{3}gar^{2},
soɳ^{3}mɵ$^{2+}$rs fräj^{3}dad^{2}ə hem^{4}, ok på gul^{4}d så^{4} ri^{4}k som på män^{4}ər:
kon^{4}st ok natʉ^{4}r hava slɵ^{3}sat^{2} på di^{4}g, undər in^{3}bæ$^{2+}$rdəs tä^{3}vlan^{2},
al^{4}t vad de mäk'tadə ʃäɳ^{3}ka^{2} dät lan^{4}d som var ʉ^{3}tset^{2+} at hær^{3}ska^{2},
ʉ^{3}tset^{2+} til væ^{3}rdshær'aväl^{2+}də ok mak^{4}t, dʉ^{4}, læ^{3}rdωm^{2}əns mω^{3}dər^{2}!
*läɳ^{3}tan^{2} var loɳ^{4}. nʉ^{4} kom^{4}ər jag dok^{4}, nʉ^{4} vän'dər jag å^{4}tər,****
nʉ^{4} vil jag byg^{3}a^{2} ok bω^{4} i dit häɳ^{4}n! ⁋ ji'v så^{4}nən en tor^{3}va^{2},†
van^{3}drar^{2}əns tröt^{3}ad^{2}ə lem^{3}ar^{2} et hem^{4}, ⁋ ji'v be^{4}nən en fri^{3}sta^{2+}d,
næ'r de en goɳ^{4} skωla var'da til stof^{4}t i dän slʉ^{2}tlig^{2}a söm^{4}nən.††

---

* Ord som *äl^{3}skad^{2}ə*, *ä^{3}dlas^{2}tə, he^{3}lig^{2}a* få sin tvåa så reducerad genom treans omedelbara närhet, att dylika ord äro fullgoda — ⏑⏑ (»tam titi»), daktyler); när de uttalas som *äl^{3}kadə^{2}*, *äd^{3}lastə^{2}*, *he^{3}liga^{2}*, d. v. s. enligt formeln 302 i st. f. 320, äro de sämre på daktylisk plats, men ännu drägliga. Jämför min gradering sid. 22—24.

** *va^{4}r* eller (upphäft och rytmiserat) *va'r* äro lika tjänliga — (»tam», lång); däremot är tvåan i *fruk^{3}tba^{2}+ra* alltför tung som ⏑ (»ti»). För min del läser jag *-ba^{2}+-* med full längd och tager i stället *-ra* på köpet som en övertalig svag. Se min förklaring § 25. Sak samma med *in^{3}bæ^{2}+rdəs* — ⏑⏑ (v. 7), *ʉ^{3}tset^{2}+ at* (v. 8), *ʉ^{3}tset^{2}+ til* (v. 9). Detta fel är dock lindrigare än vad mången faktiskt tillåter sig (t. ex. 4-1 som — — eller 302+ som —⏑⏑).

*** Man får här icke läsa *vän^{4}^dər*, ty värbet är »upphäft»; men så mycket är kvar av trycket, att *vän'-* är en fullgod — (»tam»).

† *ji'v* i v. 11 och 12 har icke häller melodisk huvudton, det är reducerat; men är dock tillräckligt god — (»tam») genom förbindelse med den tillhörande *pausen.*

†† I v. 13 äro *næ'r* och *var'-* upphävda, reducerade; men de få genom rytmisk välbelägenhet behålla tillräckligt tryck för att fungera som fullgoda — (»tam»). Alla upphävda stavelser framföras i jämn medelton.

Glad, Italia!* skådar jag dig från det höga Gebenna:
Molnen och dimmorna lämnar jag nu. Jag förnimmer din hälsning,

Fädernejord! i de vänliga fläktar som smeka min tinning.
Ja, ty jag skådar mitt land, jag får hälsa mitt älskade hemland:

Häll dig, härliga land! Var mig hälsad, fagraste Moder!

2. Magos död.

(*Africa*, VI 888—910.)

Nu när han såg hur det led med hans liv och att slutet var nära,
Sade han: »Detta var alltså mitt liv? Ack, torftiga lycka!
Ack, huru blindvis fröjda vi oss, huru yvs man och trotsar

Ytterst vid lyckäns brant, medan tusen bekymmer och faror**
Hota! Ännu ett steg, och den stolte försvinner i djupet.
O, huru skakas den höjd där de stora, de mäktiga ståta!
O, huru falskt är de dödligas hopp, huru tom deras ära, —
Endast en ljugande skylt! Ack, livet, som alltid är ovisst,
Ägnas åt livslångt släp; medan döden, som alltid är säker,
Var gång griper en oförberedd! Huru sorjliga öden
Bida en var på vår jord! All fänaden vilar i vällust,
Människan endast är stadd i evinnelig orō till döden,

* Det hade här varit lätt att sätta in ett o: *Glad, o Italia!* Men pausen är värkningsfull och just ett bevis för min sats, att logiska pauser kunna tagas till jälp när man behöver dem, men ignoreras när man så vill. Jag akcentuerar *Ita^{4}lia,* men hälst *Ita^{3}liən^2* (med 0302).

** Endast en redan »halvlång» stavelse, såsom här-*an^{2}s,* kan jälpas till full längd näst intill »trean», genom konsonanthopning. *Le^{3}vnad's-dröm^2+-arnas* (v. 15) är nästan ännu sämre på platsen — — — ⌣ ⌣.

gla^{4}d, ꟼ *Ita^{4}lia, skå^{3}dar-jag‿di^{2+}g från dät hɵ^{3}ga^2 Jeben^{4}a:**
mol^{4}nən ok dim^{3}ωr^{2}na läm^{3}nar^2 jag nu^4. jag færnim^{4}ər din häl^{3}sniŋ^2,
fä^{3}dərnəjω^{2+}rd! i de vän^{3}lig^{2}a fläk^{3}tar^2 som sme^{3}ka^2 min tin^{3}iŋ^2.
ja^4, ty jag skå^{3}dar^2 mit lan^{4}d, jag får häl^{3}sa^2 mit äl^{3}skad^{3}ə hem^{3}lan^{2+}d:
häl^4 di^{4}g, hæ^{3}rlig^{2}a lan^{4}d! var mig häl^{3}sad^2, ꟼ *fa^{3}gras^{2}tə mω^{3}dər^2!*

nu^4 nær han så^{4}g hur dät le^{4}d med hans li^{4}v ok at slu^{4}tət var næ^{3}ra^2,
sa^{3}də^2 han: »dät^{3}a^2 var al'tså mit li^{4}v? ak^4, tor^{3}ftig^{2}a lyk^{3}a^2!
*ak^4, huru blin^{3}dvi^{2+}s fröj^{3}da-vi‿os^{2+}, huru y^{4}vs man ok trot^{3}sar^2***
*yt^{4}ərst vid lyk^{3}an^{2}s bran^{4}t, medan tu^{4}sən beɉym^{4}ər ok fa^{3}rωr^2****
hω^{3}ta^2! ꟼ *än^{3}u^2 et ste^{4}g, ok dän stol^{3}tə^2 færsvin^{4}ər i ju^{4}pət.*
ω^4, huru ska^{3}kas^2 dän höj^{4}d dær de stω^{3}ra^2, de mäk^{3}tig^{2}a stå^{3}ta^2!
ω^4, huru fal^{4}skt ær de dɵ^{3}dlig^{2}as hop^4, huru tωm^4 deras æ^{3}ra^2,—
en^{3}das^{2}t en ju^{3}gan^{2}de ʃyl^{4}t! ak^4, li^{4}vət, som al^{3}tid^2 ær ω^{3}vis^{2+}t,
äŋ^{3}nas^2 åt li^{3}vsloŋ$^{2+}$t slä^{4}p; medan dɵ^{4}dən, som al^{3}tid^2 ær sä^{4}kər,
va^{4}r goŋ^4 gri^{4}pər en ω^{3}færbered^{2+}! huru sor^{3}jlig^{2}a ɵ^{3}dən^2
bi^{3}da^2 en va^{4}r på vår jω^{4}rd! al^4 fä^{3}nad^{2}ən vi^{3}lar^2 i väl^{3}us^{2+}t,
män^{3}iʃan^2 en^{3}das^{2}t ær stad^4 i evin^{4}əlig ω^{3}rω^{2+} til dɵ^{4}dən,†

* Pausen före *Ita^{4}lia* gör stavelsen *I-* fullgod på *tam*-plats; likaså *-sad^2* med paus i v. 18. — Märk akcentinfattningen i v. 14: *skådar-jag‿di^{2+}g.*

** *os^{2+}* är ett gott exempel på vad jag kallar akcentinfattning.

*** Tvåan i *lyk^{3}an^{2}s bran^{4}t* är alldeles för svag, särskilt då den som här omedelbart omgives av en trea och en fyra, utan möjlighet till jälpande logisk paus. Det är en dylik paus som i nästa värs förjälper tvåan i *hω^{3}ta^2* till fullgod stavelselängd, ehuru den omedelbart omgives av två treor. Jfr sid. 25.

† Jag uttalar hällre *män^{3}iʃan^2* än *män^{3}iʃ^{2}an,* tvåan kommer alltså på rytmiskt avstånd (blir 'rytmiskt välbelägen'), och ett ringa fel föreligger. Tyvärr förekommer i samma värs ännu en alltför tung tvåa i *ω^{3}rω^{2+}*. Jämför emellertid min gradering av stavelsefelen. Om *him^{3}ələn^{2}s* i v. 23 gäller det samma. *män^{3}ʃan^2, him^{3}lən^{2}s* skulle icke göra värsen bättre.

År äfter år. Dock, Död! du är ändå det bästa i världen!
Du rycker undan villornas flor, du river och skingrar
Levnädsdrömmarnas nät! Nu ser jag vad allt jag fick skörda,
Stackare, för mitt besvär, — vilken mängd av bekymmer och mödor
Borde ha undgåtts! Dödliga sträva *ad astra*, men Döden
Visar en var till hans plats. Vad ha vi, vad har Afrika vunnit
Genom vårt Romarekrig, genom mordbrand, skövlade bygder,
Brutna fördrag, nedbrända, förödda, förhärjade städer?
Eller vad båtar mig själv att jag byggde mig marmorpalatser,
Gyllene salar i mängd, när jag dock skulle drabbas av ödet
Här, under himmelens valv, under olycksstjärnornas välde!»

3. Ep. met. III, 2 **Est puer hic.**

Till Rinaldo da Villafranca, poet i Verona.

(Hösten 1352?)

Hit har en ung konstnär blivit sänd av vår lyckliga stjärna,
Född invid Maas, sen fostrad vid Seinen, omsider vår gästvän
Här vid vår Rhôneflods strand. Som en värklig Musernas älskling
Råder han fritt över tonernas konst. Han förjagar ur järtat
Ängslan och sorj; av hans röst lära skogar och vatten bedåras:

å^{4}r äftər å^{4}r. dok^{4}, Dɵ^{4}d! du ær än^{3}då^{2} dät bäs^{3}ta^{2} i væ^{4}rdən!
du^{4} ryk'ər un^{3}dan^{2} vil^{3}ɷr^{2}nas flɷ^{4}r, du^{4} ri^{4}vər ok ʃiŋ̩^{3}rar^{2}*
le^{3}vnadsdröm^{2+}arnas nä^{4}t! nu^{4} se^{4}r jag vad al^{4}t jag fik ʃæ^{3}rda^{2},
stak^{3}ar^{2}ə, fæ'r mit besvæ^{4}r, — vilkən mäŋ̩^{4}d av beʒym^{4}ər ok mɵ^{3}dɷr^{2}
bɷ'rdə ha un^{3}dgot^{2+}s! dɵ^{3}dlig^{2}a strä^{3}va^{2} ad as^{4}tra, män Dɵ^{4}dən
vi'sar en va^{4}r til hans plat^{4}s. vad ha vi^{4}, vad har A^{4}frika vun^{3}it^{2}
je'nom vårt Rɷm^{3}arəkri^{2+}g, jenom mɷ^{3}rdbran^{2+}d, föv^{3}lad^{2}ə byg^{3}dər^{2},
bru^{3}tna^{2} færdra^{4}g, ne^{3}dbrän^{2+}da, færöd^{4}a, færhær^{4}jadə stä^{4}dər?
äl'ər vad bå^{3}tar^{2} mig ʃäl^{4}v at jag byg'də mig mar^{3}morpalat^{2+}sər,
jyl^{4}ənə sa^{3}lar^{2} i mäŋ̩^{4}d, nær jag dok^{4} skulə drab^{3}as^{2} av ɵ^{3}dət^{2}
hæ^{4}r, undər him^{3}ələn^{2}s val^{4}v, undər ɷ^{3}lyk'sʃæ$^{2+}$rnɷrnas väl^{3}də^{2}!»

---

hi^{4}t har en uŋ̩^{4} kon^{3}stnæ$^{2+}$r blivit sän^{4}d av vår lyk^{3}lig^{2}a ʃæ^{3}rna^{2},
föd^{4} invid Ma^{4}s, sen^{4} fɷs^{3}trad^{2} vid Sä^{4}nən, omsi^{3}dər^{2} vår jäs^{3}t-vän^{2+}
hæ^{4}r vid vår Rå^{3}nflɷ$^{2+}$ds stran^{4}d. som en vær^{3}klig^{2} mu^{4}sər-nas äl^{3}skliŋ̩^{2}**
rå^{4}dər han frit^{4} ɵvər tɷ^{3}nər^{2}nas kon^{4}st. han færja^{4}gar ur jær^{3}tat^{2}
äŋ̩^{3}slan^{2} ok sor^{4}j. av hans rös^{4}t læra sko^{3}gar^{2} ok vat^{4}ən be-då^{4}ras,

---

* Tvåan i *un^{3}dan^{2}* (v. 14) är i sig en dålig —, likaledes den upphävda tvåan i *le^{3}vnad$^{(2)}$sdröm^{2}+arnas* (v. 15), *ɷ^{3}lyk$^{(2)}$sʃæ^{2}+rnɷrnas* (v. 23): det rytmiserade *fæ'r* i v. 16 gör bättre tjänst som —, så ock det rytmiskt välbelägna *je'* i början av v. 19 och *äl'* i v. 21. Jag framhäver *un^{3}dan^{2}* patetiskt.

** Enär jag alltid i strängt klassiska dikter anser en enkel tvåa näst äfter trean, och utan möjlighet till jälp av någon närstående logisk paus, otillräcklig som —(»tam»), måste jag här antyda ett stavelsefel i *vær^{3}klig^{2}*, så vida man inte anser hela detta ord, för tillfället, synnerligen »framhäft». Märk att de upphävda, men rytmiserade, stavelserna *jɷ'rt* i v. 7, *föl'*- och *ʃäŋ̩'*- i v. 9 och 10 m. fl. däremot göra otvivelaktig tjänst som — (»tam»), de båda senare så mycket hällre, som värsraden här kan tänkas begynna med paus.

Vindarna stanna och lyss, när han rör sina klingande strängar.
Nu har jag gjort ett försök att med våra, Italiens, floder
Fresta hans håg: han bör dricka ur Etsch, ur vår Faëtons vågor,
Följa mig hem och se till, om hans hemlands vindar i Norden
Skänka en vällust som den att få andas Ausoniens fläktar.
Ja, det såg värkligen ut som om ynglingen vore besegrad, —
Böner och löften sparar jag äj. Men de purpurbeklädda
Fresta med rikare bud. När han satte sin fot i vår aula,
Bländades gossen med ens av den kungliga Romerska prakten,
Vacklade, brydd och försagd; och vem vet om han står vid vårt avtal,
Eller om allt vad han ser skall bedåra hans ovīssa sinne,
Så att han övergēr mig. Han är rädd för den snöiga Alpen,
Ja, synes tro att ett avgrundssvalj är befäst mellan landen!
Löften om gyllene ro lära fresta den unge att stanna;
Dock, kanske segrar ändå vårt Italiens glänsande rykte:
Vem kan på förhand spå vad en ynglings tycke besluter?
Ett må du tro: när han spelar för dig, flyr kvalet och oron,
Glädje och frid välla fram under gossens välsignade händer:
Endast han rör vid en sträng, blir den sorjsne lycksalig och tröstad,
Jämmer och klagan förstummas med ens och bege sig på flykten.
Följer han med mig till er, hur skall Po då jubla och fröjdas,

vin^{3}dar^{2}na stan^{3}a^2 ok lys^4 nær han ræ^{4}r sina kliŋ^{3}an^{2}də sträŋ^{3}ar^2.
*nu^4 har jag jω'rt et færsø^{4}k at med vå^{3}ra^2, Ita^{3}liən^{2}s, flω^{3}dər^2**
fres^{3}ta^2 hans hå^{4}g: han bær drik^{3}a^2 ur Ät^{4}ʃ, ur vår Fa^{4}etons vå^{3}gωr^2,
*föl'ja mig hem^4 ok se til^4 om hans hem^{3}lan^{2+}nds vin^{3}dar^2 i Nω^{4}rdən***
färŋ'ka en väl^{3}us^{2}t som dän^4 at få an^{3}das^2 Ausω^{3}niən^{2}s fläk^{3}tar^2.
ja^4, dät såg vær^{3}klig^{2}ən u^{4}t som om yŋ^{3}liŋ^{2}ən vω'rə bese^{4}grad, —
bø^{3}nər^2 ok löf^{3}tən^2 spa^{3}rar^2 jag äj^4. män de pur^{3}purbekläa^{2+}a
fres^{3}ta^2 med ri^{3}ka^{2}rə bu^{4}d. nær han sat'ə sin fω^{4}t i vår au^{4}la,
blän^{3}da^{2}dəs gos^{3}ən^2 med en^{4}s av dän kuŋ^{3}lig^{2}a rωm^{4}ərska prak^{4}tən,
vak^{3}lad^{2}ə, bryd^4 ok færsag^{4}d; ok vem ve^{4}t om han stå^{4}r vid vårt a^{3}vta^{2+}l,
äl'ər om al^{4}t vad han se^{4}r skal bedå^{4}ra hans ω^{3}vis^{2+}a sin^{3}ə^2,
så' at han ø^{3}vərje^{2+}r mi^{4}g. han ær räd^4 fær dän snø^{3}ig^{2}a al^{4}pən,
ja^4, synəs trω' at et a^{3}vgrun'dssval^{2+}j ær befäs^{4}t mäl'an lan^{4}dən!
löf^{3}tən^2 om jyl^{4}əne rω^4 læra fres^{3}ta^2 dän uŋ^{3}ə^2 at stan^{3}a^2;
dok^4, kanʃə se^{3}grar^2 ändå^4 vårt Ita^{3}liən^{2}s glän^{3}san^{2}də ryk^{3}tə^2:
*vem' kan på fæ^{3}rhan^{2+}d spå^4 vad en yŋ^{3}liŋ^{2}s tyk^{3}ə^2 beslu^{4}tər?****
et^4 må du trω^4: nær han spe^{3}lar-fær‿di^{2+}g fly^{4}r kva^{4}lət ok ω^{3}rω^{2+}n,†
glä^{3}djə^2 ok fri^{4}d väl'a fram^4 undər gos^{3}ən^{2}s välsiŋ^{4}nadə hän^{4}dər:
en^{3}das^{2}t han ræ^{4}r vid en sträŋ^4, blir dän sor^{3}jsnə^2 lyksa^{4}lig ok trös^{3}tad^2,
jäm^{4}ər ok kla^{3}gan^2 færstum^{4}as med en^{4}s ok beje' sig på flyk^{4}tən.
föl'jər han me^{4}d mig til e^{4}r, hur skal Pω^4 då^4 ju^{3}bla^2 ok fröj^{3}das^2,

---

* Mitt uttal *Ita^{3}liən^2* (jfr v. 20) och *Ausω^{3}niən^2*, med rytmiskt förstärkt tvåa på sista stavelsen, gör ordet till en sämre daktyl än t. ex. *lyk^{3}lig^{2}a, vin^{3}dar^{2}na, kliŋ^{3}an^{2}də*, d. v. s. formeln 320 är bättre — ⌣ ⌣ (»tamtiti») än 302.

** *hem^{3}lan^{2}+d*, liksom *Rå^{3}nflω^2+d* (v. 3) och det formellt sammansatta *kon^{3}stnæ^2+r* (v. 1), är en fullgod spondé (— —, »tam tam»). Däremot måste jag beteckna *väl^{3}us^{2}t* (v. 10) som en tvetydig troké (— ⌣, »tam ti») och *ω^{3}vis^2+a* (v. 16) som en dålig daktyl. Och ännu sämre är *ø^{3}vərje^2+r* (302+) i v. 17, om icke akcentinfattning tillgripes (*ø^{3}vərje·r‿mi^2+g*).

*** *yŋ^{3}liŋ^2* (v. 21) är, liksom *löf^{3}ten^2* (v.12), en dålig spondé, enär tvåan är för svag (jfr dock anmärkningen till v. 3 här åvan); *yŋ^{3}liŋ^{2}ən* står vida bättre som daktyl i v. 11.

† Märk melodien i akcentinfattningen i *spe^{3}lar-fær‿di^2+g* (v. 22); jfr v. 34.

Stränder och sjöar och fält, våra silvrade, glittrande källsprång,
Bäcken som ilar i väg utför bärjväggens gulnade branter.
Främst är det dig som jag unnar hans tröst: han skall lindra din smärta,
Göra ditt arbete lätt, och få pännan att fröjdas i handen.
Ja, Filomelas förtärande sorj, när det stundar till gryning, —
Icke ens den finner toner som hans, när han sjunger sin längtan.
Svanen som sjunger sitt sista farväl, även den står tillbaka:
Himlen skall klarna för dig, var storm-il stillas på havet;
Faëtons systrar få sakta sin gråt; deras gyllene tårar
Falla äj mera så tätt: de ha glömt att begråta sin broder!

---

4. Ep. met. I, 7 **Quid faciam** (slutet).

Detta var detta. Men önskar du mer, så må pännan i korthet
Göra en skildring för dig hur min dag för det mästa förflyter.
Kosten är lätt, men den kryddas förträffligt av hungren och mödan,
Hälst när min fasta har räckt hela dagen. Min rättare tjänstgör
Även som dräng; jag själv och min hund äro hela mitt sällskap.
Hunden är trogen, — de övriga sky detta ödsliga tillhåll,

strän^{4}dər ok fø^{3}ar^2 ok fäl^{4}t, våra sil^{3}vrad^{2}ə, glit^{3}ran^{2}də ȷäl^3-sproŋ$^{2+}$,
*bäk^{4}ən som i'lar i vä^{4}g utfœr bœr^{3}jväg^{2+}əns gu^{3}lnad^{2}ə bran^3-tər^2!**
främ^{4}st œr dät di^{4}g som jag un^{3}ar^2 hans trös^{4}t: han skal lin^{3}dra^2 din smœr^{3}ta^2,
jœ'ra dit ar^{3}be^{2}tə lät^4, ok få pän^{3}an^2 at fröj^{3}das^2 i han^{4}dən.
*ja^4, Filåme^{4}las fœrtœ^{4}randə sor^{4}j, nœr det stun'dar til gry^3-niŋ^2, —***
ik'ə ens dän^4 finər tω^{3}nər^2 som han^{4}s, nœr han fuŋ^{4}ər sin läŋ^{3}tan^2.
sva^{4}nən som fuŋ'ər sit sis^{3}ta^2 farvä^{4}l, även dän^4 står tilba^{4}ka:
him^{3}lən^2 skal kla^{3}rna-fœr-di^{2+}g, va^{4}r stor^{3}m-i^{2+}l stil^{3}as^2 på ha^{4}vət;
Fa^{4}etons sys^{3}trar^2 få sak^{3}ta^2 sin grå^{4}t; deras jyl'ənə tå^{3}rar^2
fal^{3}a^2 äj me^{3}ra^2 så tät^4: de ha glöm^{4}t at begrå^{4}ta sin brω^{3}dər^2!

- - - - - - -

Dät^{3}a^2 var däı^{3}a^2, män ön'skar du me^{4}r, så må pän^{3}an^2 i kor^{4}the^{1}t
jœ'ra en fil^{3}driŋ-fœr-di^{2+}g hur min da^{4}g fœr dät mäs^{3}ta^2 fœr-fly^{4}tər.
kos^{4}tən œr lät^4, män dän kryd^{3}as^2 fœrträf^{4}likt av huŋ^{4}rən ok mø^3-dan^2,
*häl^{4}st nœr min fas^{3}ta^2 har räk^{4}t he'la da^{4}gən. min rät^{3}ar^{2}ə ȷän'st-jœ·r****
äv^{3}ən^2 som dräŋ^4; ja^{4}g fäl^{4}v ok min hun^{4}d œrω he^{3}la^2 mit säl^3-ska^{2}p.
hun^{4}dən œr trω^{3}gən^2, — de ø^{3}vrig^{2}a fy^4 dät'a ø^{3}dslig^{2}a til^{3}hol^{2+},

* *bœr^{3}jväg^{2+}əns* (v. 28) är icke en fullgod — ⌣ ⌣, dock bättre än *ø^{3}vər-je^{2+}r* i v. 17.

** *stun'dar* (v. 31) är upphäft och får icke läsas med melodien 3⌄2; men *stun'* är så rytmiskt välbeläget att bitrycket är alldeles tillräckligt till en —(»tam»); likaledes *ik'-* i början på v. 32, *föl'-* i v. 26, *jœ'-* i v. 30, *fuŋ'-* i v. 33 (däremot *fuŋ^{4}ər* i v. 32). Den första (eller sista!) av tre svaga rytmiseras gärna.

*** Det svaga bitrycket på det upphävda *he'la* förtynger inte *ti*-stavelsen.

Där all vällust och flärd äro främlingar, liksom Cupido,
Städernas flitige gäst. Här ute, fjärran från lyxen,
Dväljas, under mitt tjäll, de ur landsflykt hämtade Nio.
Äljes besöka mig knappt några gäster, och vore äj källan,
Vilkens berömmelse lockar dem hit, då komme väl ingen:
Två på ett år, det är allt vad jag såg av kamrater och vänner,
Kanske ibland blott en, de tider jag vistas här ute.
Vänskapen drar sig för ortens besvär! Men de vänliga breven,

De hitta hit, de språka med mig, under natten vid härden,
De hålla sällskap med mig under sommärsvalkan i skuggan,*

Nätter och dagar det enda jag har: här samtālas icke.
Vännerna avsky buskar och snår lika mycket som snöfall,
Stadens förfining och dignande bord ha förvant deras sinnen;
Mig ha de lämnat nu, både älskade vänner och tjänstfolk,
Sedan jag vände min håg till det torftiga livet på landet.
Kommer det händelsevis någon hit av de trogna, så hör jag
Idel beklagande: att jag vill bo som en fånge i buren!
Därpå — fly de med hast. Mina lantmän undra i stället
Att jag vill umbära stadens behag, som de se på med avund,

Säkra i tron att just det är det allra förnämsta på jorden.
Icke en aning ha de om det som för mig är det goda,
Icke om alla de fröjder jag har med förtroliga vänner,
Vänner från forntids dar, som från skildă håll ha stämt möte

Här! Dessa stora i krig och i fred, dessa snillen och skalder,
Hålla till godo min vrå, äro nöjda, villiga, glada;
Komma och gå på min vink, äro alltid beredda att svara:

* *Som*[8]*arsval*[2]*+kan* på platsen *tam tam tam ti,* d. v. s. *-ar-* som lång stavelse, är, jämte *Osea*[4]*nən* på platsen *ti ti tam tam,* d. v. s. *-nən* som *tam,* äro de av mina blundrar som ha förarjat mig mäst Felet ⌣ för — synes mig alltid skadligare än felet — för ⌣. Jfr noterna här mitt emot.

dæ'r al^4 väl^{3}us^{2}t ok flæ^{4}rd ærω främ^{3}liŋ^{2}ar, liksom Kupi^{4}dω,*
stä^{4}dərnas fli^{3}tig^{2}ə jäs^{4}t. hæ^{4}r u^{3}tə^2, ¶ fjær^{3}an^2 från lyk^{4}sən,
dväl^{3}jas^2, ¶ un'dər mit ȷäl^4, de ur lan^{4}dsflyk^{1+}t häm^{3}tad^{2}ə Ni^{3}ω^2.
äl^{3}jəs^2 besø^{4}ka mig knap^{4}t några jäs^{3}tər^2, ok vω'rə äj ȷäl^{3}an^2,
vil'kəns beröm^{4}əlsə lok'ar däm hi^{4}t, då^4 kom'ə väl iŋ^{3}ən^2:
två^4 på et å^{4}r, dä't ær al^{4}t vad jag så^{4}g av kamra^{4}tər ok vän^{3}ər^2,
kan'ʃə iblan^{4}d blot^4 en^4, ¶ de ti^{3}dər^2 jag vis^{3}tas^2 hær u^{3}tə^2.
vän^{3}ska^{2}pən dra^{4}r sig fær ω^{4}rtəns besvæ^{4}r! män de vän'liga bre^{4}vən,
de^4 hit'a hi^{4}t, de^4 språ^{3}ka-med-mi^{2+}g, undər nat^{4}ən, vid hæ^{4}rdən;
de^4 hol'a säl^{3}skap-med-mi^{2+}g undər som^{3}arsval^{2+}kan i skug^{3}an^2, —**
nät^{4}ər ok da^{3}gar^2 dät en^{3}da^2 jag ha^{4}r: hæ^{4}r sam^{3}ta^{2+}las ik^{3}ə^2.
vän^{3}ər^{2}na a^{3}vʃy^{2+} bus^{3}kar^2 ok snå^{4}r, li'ka myk'ə som snø^{3}fal^{2+}.
sta^{4}dəns færfi^{4}ning ok diŋ^{3}nan^{2}də bω^{4}rd ha færva^{4}nt deras sin^{3}ən^2
mi^{4}g ha de läm^{3}nat^2 nu^4, bå'də äl'skadə vän^{3}ər^2 ok ȷän^{3}stfol^{2+}k
se'dan jag vän'də min hå^{4}g til dät tor^{3}ftig^{2}a li^{4}vət på lan^{4}dət.
kom'ər dät hän^{3}dəlsəvi^{2+}s någon hi't av de trω^{3}gna^2, så hæ'r jag
i^{4}dəl bekla^{4}gandə: at^4 jag vil bω^4 som en foŋ^{3}ə^2 i bu^{4}rən!
dæ^{4}rpå' — ¶ fly^4 de med has^{4}t! mina lan^{3}tmän^{2+} un'dra i stäl^{3}ən^2
at^4 jag vil um^{3}bæ$^{2+}$ra sta^{4}dəns beha^{4}g, som de se^4 på med a^{3}vun^{2}d,***
sa^{3}kra^2 i trω^{4}n at just dä^{4}t ær dät al'ra færnäm'sta på jω^{4}rdən.
ik^{3}ə^2 en a^{3}niŋ$^{2+}$ ha^4 de om dä^{4}t som fær mi^{4}g ær dät gω^{3}da^2,
ik^{3}ə^2 om al'a de fröj^{3}dər-jag-har^{2+} med færtrω^{4}liga vän^{3}ər^2,
vän^{3}ər^2 från fω^{3}rnti^{2+}ds da^{4}r, som från fil^{3}da^2 hol^4 ha stämt mø^{3}tə^2†
hæ^{4}r! däs'a stω^{3}ra^2 i kri^{4}g ok i fre^{4}d, däs'a snil^{3}ən^2 ok skal^{3}dər^2,
hol'a til gω^{3}dω^2 min vrå^4, ærω nöj^{3}da^2, ¶ vil^{3}ig^{2}a, gla^{3}da^2;
kom^{3}a^2 ok gå^4 på min viŋ^{4}k, ærω al^{3}tid^2 bered'a at sva^{3}ra^2;

---

* Stavelsen -us^2+t i *vällust* är för tung om man läser *vä^{3}l-lus^2+t*; men här är det ansett som på sin höjd formellt sammansatt. Jfr åvanför s. 26.

** -ar- i *sommarsvalkan* är ett av de beklagligaste fel, som ha sluppit ur min pänna. Ty 'sommarsvalkan' kan inte få total patetisk stegring, såsom t. ex. *ω^{3}fæ''rjä^2+tligas* s. 92, *ω^{4}up^{4}hæ^{4}rliga* s. 212 (av min *Petrarcabok*). — Det övertunga -ta^2+ i *sam^{3}ta^2+las* (v. 172) gör mindre skada. Jfr § 25.

*** Stavelsen -bæ-^{2}+ är för tung, liksom -fa^2+r- i v. 191. Jfr typen 32+0 som daktyl, s. 27.

† -da^2 i *fil^{3}da^2* är för svag till *tam*-stavelse, då ingen paus är möjlig här, ingen patetisk total framhävning av ordet, och då inte ens konsonanthopning döljer kortheten; *fil^{3}das^{2}tə* eller *ω^{3}li^2+ka* vore mindre stötande.

Vilken jag vänder mig till, får jag svar av, på värs eller prosa!

Somliga tolka naturen för mig, och av andra begär jag
Tankar och råd för ett lyckligt liv — eller tankar om döden.
Några förtälja om framfarna dagar och fädrens bedrifter,
Andra om bragder och värv som de själva ha utfört i världen;

Somliga visa sin konst att fördriva min ledsnad med gamman,
Andra förmå mig att le, med sitt lustiga tal, medan andra
Giva mig visdomsord: »Vara tålig, ingenting önska,
Lära att känna sig själv!» En talar om fredliga yrken,
En om hur krig skola föras, och en om hur åkren skall brukas,

En hur man skaffar sig rätt; en lär mig att segla på havet.
Är någon nedtryckt, bringa de tröst; men de kväsa den stolte,
Lyckans gunstling, med varnande ord om det stundande slutet.

Nå, vad begära de nu för allt detta? Föga, i sanning:
Fristad, gästvänlighet! Över allt är ju tiden dem gramse,
Sällan finna de skydd hos en värd som är annat än liknöjd.
Få de det, darra de först, och en vrå syns dem vara ett förmak;

Blygsamt hållas de där tills om våren, då gladare dagar,
Studiedagarna, börja igän. Så förnöjsamma vänner!
Silketapeter begära de äj på den kalkade väggen;
Stekos-ångor från yppiga kök, eller sårl av betjänter
Som i ditt välvda palats bära in dina kostliga rätter, —
Sådant begära de äj! Mina blyga och måttliga gäster
Nöja sig med vad de ha — och de dela med mig sina skatter!

vil^{4}kən jag vän^{4}dər-mig-til^{1+}, får jag sva^{4}r-a^{1}v, på vær^{4}s äl'ər prω^{3}sa^{2}.
som^{3}lig^{2}a tol'ka natu^{4}rən-fœr-mi^{1+}g, ok av an^{3}dra^{2} bejæ'r jag
tan^{3}kar^{2} ok rå^{4}d fœr et lyk^{3}lik^{2}t li^{4}v, — äl'ər taŋ'kar om dø^{4}dən.
nå^{3}gra^{2} fœrtäl^{4}ja om fram^{3}fa^{2+}rna da^{3}gar^{2} ok fä^{4}drəns bedrif^{4}tər,
an^{3}dra^{2} om brag^{3}dər^{2} ok vær^{4}v som de fäl^{3}va^{2} ha ut^{3}fœ'rt-i-vær^{2+}rdən;
som^{3}lig^{2}a vi'sa sin kon^{4}st at fœrdri'va min le^{3}dsnad^{2} med gam^{3}an^{2},*
an^{3}dra^{2} fœrmå' mig at le^{4}, med sit lus^{3}tig^{2}a ta^{4}l, medan an^{3}dra^{2}
ji'va mig vis^{3}dωm'sω^{2+}rd: »vara tå^{3}lig^{2}, ɥ iŋ'əntiŋ ön^{3}ska^{2},
læ^{3}ra^{2} at jän^{3}a^{2} sig fäl^{4}v!» en^{4} ta^{3}lar^{2} om fre^{3}dlig^{2}a yr^{3}kən^{2},
en^{4} om hur kri^{4}g skωla fœ^{3}ras^{2}, ok en^{4} om hur å^{4}krən skal bru^{3}kas^{2},
en^{4} hur man skaf'ar sig rät^{4}; en^{4} læ^{4}r mig at se'gla på ha^{4}vət.
æ'r någon ne^{3}dtryk^{2+}t, briŋ'a de trös^{4}t, män de kvä^{3}sa^{2} dän stol^{3}tə^{2},
lyk^{3}ans^{2} gun^{3}stliŋ^{2}, med va^{3}rnan^{2}də ω^{4}rd om dät stun^{3}dan^{2}də slu^{4}tət.**
nå^{4}, vad bejæ^{4}ra de nu^{4}, fœr alt dät^{3}a^{2}? ɥ fø^{3}ga^{2} i san^{3}iŋ^{2}:
fri^{3}sta^{2+}d, jäs^{3}tvän'lighe^{2+}t! ø'vər al^{4}t ær ju ti^{4}dən däm gram^{3}sə,
säl^{3}an^{2} fin'a de fyd^{4} hωs en væ^{4}rd som ær an'at än li^{3}knöj^{2+}d,
få^{4} de dät, dar^{3}a^{2} de fœr^{4}st, ok en vrå^{4} syns däm va'ra et fœ^{3}rma^{2+}k;
bly^{3}gsam^{2+}t hol^{3}as^{2} de dæ^{4}r tils om vå^{4}rən, då gla^{3}dar^{2}ə da^{3}gar^{2},***
stu^{3}diəda^{2+}garna, bœr^{3}ja-ijän^{2+}. så fœrnöj^{4}sama vän^{3}ər^{2}!
sil^{3}kətape^{2+}tər bejæ^{4}ra de äj^{4} på dän kal^{3}kad^{2}ə väg^{4}ən;
ste^{3}kω''s-oŋ$^{2+}$ωr från yp'iga jø^{4}k, äl'ər så^{4}rl av betjä^{4}ntər
som' i dit väl^{3}vda^{2} palat^{4}s bæra in^{4} dina kos^{3}tlig^{2}a rät^{3}ər^{2}, —
så^{4}dant bejæ^{4}ra de äj^{4}! mina bly^{3}ga^{2} ok mot^{3}lig^{2}a jäs^{3}tər^{2}
nöj^{3}a-sig-me^{2+}d vad de ha^{4}, — ok de de^{3}la^{2} med mi^{4}g sina skat^{3}ər^{2}!

---

* Till »formellt sammansatta» räknar jag orden på *-nad,* men de flästa av dessa kunna även uttalas med enkel tvåa; *le^{3}dsnad^{2} med* är alltså att betrakta som en fullgod — ⏑ ⏑, *le^{3}dsnad^{2+} med* som en sämre, men dock dräglig — ⏑ ⏑. På samma sätt *säl^{3}ska^{2}p* eller *säl^{3}ska^{2+}p; säl^{3}sam^{2}* eller *säl^{3}sam^{2+}, uŋ^{3}dωm^{2}* eller *uŋ^{3}dωm^{2+}, jæ^{3}rle^{2}k* eller *jæ^{3}rle^{2+}k.*

** Tvåan i *lyk^{3}an^{2}s* är något svag; den stärkes dock en smula genom ordets totala stegring, eller i nödfall konsonanthopningen; det samma gäller *säl^{3}an^{2}* i v. 203, *ju^{3}vlig^{2}* i v. 214; däremot är tvåan i *of^{3}ta^{2}* v. 218 ojälpligt svag. — Tvåan i *li^{3}tən^{2}* v. 223 kan stärkas genom total stegring.

*** Orden *bly^{3}gsam^{2+}* v. 205 och *stun^{3}dom^{2+}* v. 222 kunna behandlas som »formellt sammansatta»; för övrigt få de här också jälp av en liten paus.

Se de mig trött, tillreda de genast ett läger av rosor,
Bjuda den fattige rikligt bord, med gudomliga rätter,
Ljuvlig näktar till dryck. Och äj endast hemma i huset,
Hålla de sällskap med mig: de gå med mig till skogs, de besöka
Ängen där nymferna tråda sin dans; och de hata, de avsky
Lika med mig allt larm från den stojande hopen i staden.
Oftă ströva vi så, hela dagar, fjärran från vägen;
Pänna och plån äro alltid till reds, och otaliga tankar
Fylla mitt sinne. Ibland, bäst drömmaren går där, kan foten
Plötsligt befinna sig mitt i ett rovdjurs ensliga kula!
Stundom häjdades jag i min tankĕs flykt — av en fågel,
Endast en *liten* en, som drog all uppmärksamhet till sig!
Möte med folk är mig okärt där, på den skuggiga stigen;
Hälsning och vänliga ord blott störa mig då: mina tankar
Äro ju långt därifrån, — kanske syssla de just med ett storvärk,
Vartill jag söker den jälp som den mäktiga tystnaden skänker,
Skogarnas ljuvliga ro. Vart missljud stör mig, men bäcken
Fägnar mig blott, med sitt plaskande fall, och jag ler när en vindfläkt
Rasslar med själva det blad som jag skriver på: värserna tyckas

Komma på fötter och klinga därvid! Jag fördröjer mig ofta
Tills jag förstår, av min *skuggas* längd, att det lider mot kvällen.
Ofta begynner min hemfärd äj, förrän natten är inne.
Aftonens stjärna är då mina ögŏns ledning och visar
Törnet som stänger min väg; eller är det den milda Diana,
Äfter det Febus har flytt, som går upp för att visa mig vägen.
Se, där har du mitt liv och min dag! Ville lidelsen domna,
Ack, huru säll vore jag! huru blid och bevågen min stjärna!

se' de mig tröt^{4}, til^{3}re^{2+}da de je^{3}nas^{2}t et lä^{4}gər av rω^{3}sωr^{2},
bjui'da dän fat^{3}ig^{2}ə ri^{3}klik^{2}t bω^{4}rd, med gudωm^{4}liga rät^{3}ər^{2}.
ju^{3}vlig^{2} näk^{3}tar^{2} til dryk^{4}. ¶ ok äj^{4} endast hem'a i hu^{4}sət
hol'a de säl^{3}skap-med-mi^{2+}g: de gå me'd mig til skω^{4}gs, de beseˈka*
äŋ^{4}ən dær nym^{4}fərna trå'da sin dan^{4}s; ok de ha^{3}ta^{2}. de a^{3}vfy^{2+},
li'ka med mi^{4}g, al^{4}t lar^{4}m från dän stoj^{3}an^{2}də hω^{4}pən i sta^{4}dən.
of^{3}ta^{2} stre^{3}va^{2} vi så^{4} he'la da^{3}gar^{2}, fjær^{3}an^{2} från vä^{4}gən:
pän^{3}a^{2} ok plå^{4}n ærω al^{3}tid^{2} til re^{4}ds, ok ωta^{4}liga taŋ^{3}kar^{2}
fyl^{3}a^{2} mit sin^{3}ə^{2}. iblan^{4}d, bäs^{4}t dröm^{3}ar^{2}ən gå^{4}r dær, kan fω^{4}tən
plöt^{3}slik^{2}t befin'a sig mit^{4} i et rω^{3}vju^{2+}rs e^{3}nslig^{2}a ku^{3}la^{2}!
stun^{3}dom^{2+} häj^{3}dadəs-ja^{2+}g, i min taŋ^{3}kəs^{2} flyk^{4}t, av en få^{4}gəl.
en'dast en li^{3}tən^{2} en^{4}, som drωg al^{4} up^{3}mær^{2+}ksamhet til^{4} sig!
me'tə med fol^{4}k ær mig ω^{3}ʝæ$^{2+}$rt dæ^{4}r, på dän skug^{3}ig^{2}a sti^{4}gən:
häl^{3}sniŋ^{2} ok vän'liga ω^{4}rd blot^{4} stæ^{3}ra^{2} mig då^{4}: mina taŋ^{3}kar^{2}
æ'rω ju loŋ^{4}t dærifrå^{4}n, — kanfə sys^{3}la^{2} de jus^{4}t med et stω^{3}r-vær^{2+}k
va'rtil jag se^{4}kər dän jäl^{4}p som dän mäk'tiga tys^{3}tnaa^{2}ən fäŋ^{4}kər,
skω^{3}gar^{2}nas ju^{3}vlig^{2}a rω^{4}. va^{4}rt mis^{3}ju^{2+}d stæ^{4}r mig, män bäk^{4}ən
fäŋ^{3}nar^{2} mig blot^{4}, med sit plas^{3}kan^{2}də fal^{4}. ok jag le^{4}r nær en vin^{3}dfläk^{2+}t
ras^{3}lar^{2} med fäl'va dät bla^{4}d som jag skri^{4}vər-på^{1}: vær^{3}sər^{2}na tyk'as
kom'a på föt^{4}ər ok kliŋ^{3}a-dærvi^{2+}d! jag færdröj^{4}ər mig of^{3}ta^{2}
til's jag færstå^{4}r, av min skug^{3}as^{2} läŋ^{4}d, at dät li'dər mωt kväl^{4}ən.
of^{3}ta^{2} bejyn^{4}ər min hem^{3}fæ$^{2+}$rd äj^{4} færän nat^{4}ən ær in^{3}ə^{2}.
af^{3}ton^{2}əns fæ^{3}rna^{2} ær då^{4} mina e^{3}gon^{2}s le^{3}dniŋ^{2}, ok vi^{3}sar^{2}
tæ^{3}rnət^{2} som stäŋ^{4}ər min vä^{4}g; älər æ'r dät dän mil'da Dia^{3}na^{2},
äf'tər dät Fe^{4}bus har flyt^{4}, som går up^{4}, fær at vi'sa mig vä^{4}gən.
se^{4}, — dæ^{4}r ha^{4}r du mit li^{4}v ok min da^{4}g! vil'ə li^{3}dəl^{2}sən dom^{3}na^{2}.
ak^{4}, huru säl^{4} vωrə ja^{4}g! huru bli^{4}d ok bevå^{4}gən min fæ^{3}rna^{2}!

---

* I ledigare stil *til skω^{4}gs*, liksom (v. 219) *re^{4}ds* blir *re^{4}ds*, *ha^{4}vs* > *ha^{4}vs*, ja *skωk^{4}s*, *ret^{4}s*, *haf^{4}s*. Jfr *ju^{4}vt* > *ju^{4}vt* > *ju^{4}ft*; *behø^{4}vs* > *behø^{4}vs* > *behöf^{4}s*; *Gu^{4}ds* > *Gud^{4}s* > *Gut^{4}s*; (*jær^{3}tan^{2}* >) *jær^{3}tan^{2}* > *jæt^{3}an^{2}*; *væ^{4}rt* > *væ^{4}rt* > *væt^{4}*; *kω^{4}rt* > *kω^{4}rt* > *kωt^{4}* (Göteb. *kωt^{4}*, *å^{4}s-kωt^{1}*); *Æ'rnst Pæ^{4}rson fær^{4}st* > *Æ'nst Pæ^{4}son fæs^{4}t* (Göteb. *Æ'nst Pä^{4}son fæs^{4}t*). Jfr *haf^{4}t*, *nø^{3}d-tor^{2}+ft*, *jif^{4}t*, *häl^{4}ft*.

5. Ep. met. III, 27. **Perdis, amice** (slutet).

[— ᴗᴗ —]. Så svinna med hast mina lyckliga dagar,
Medan jag ligger och lyss till de älskliga Musernas lekar.
Se, det kallar jag liv! Dēt är annat än avund och ävlan,
Annat än tvånget i påvens gemak: jag tog lärdom av skadan,
Vare det nog! Nu trampar min fot blott fädernejorden,
Trött, men förnöjd. Nu andas jag in den italiska luften,
Njuter dess asur och ser den hesperiska himmelens stjärnor.
Sist när min levnad är all, när den yttersta timman är inne,
O, det blir ljuvt för mitt huvud då, äfter sorjer och mödor,

Ljuvt att få vila och dö i hans famn och begråtas av honom,
Veta att stoftet skall föras till ro av hans älskande händer!
Hård var min levnads strid, — huru ljuvt att omsider få slumra

In i min slutliga sömn, bland Italiens älskade klippor,
Här i min fädernejord! En gång när den skövlande tiden
Vräker omkull var skyddande sten av den bräckliga graven,
Då skall Hesperiens vind fara mildare fram med min aska.

Varken i antikiserande eller i modärn värs får schemat våldföra täxten. Men det är ändå tydligt att de vördnadsvärda gamla metrarna, särskilt deras längder, få göra sig mera gällande än de modärna rytmernas värsfötter. Med andra ord: i modärna svenska värser är inkongruensfallet II välgörande, fallet III här och där oskadligt; men i klassisk äfterbildning är, enligt min känsla och övertygelse, redan inkongruensfallet II (en enstaka inkongruent stavelse) ett »fel»: allt bör där, så långt möjligt är, inrättas till »förstaklassig rytmicitet.»

[— ⏑ ⏑ —] *så^4 svin^{3}a^2 med has^{4}t mina lyk^{3}lig^{2}a da^{3}gar^2,*
me'dan jag lig'ər ok lys^4 til de äl skliga Mu^{4}sərnas le^{3}kar^2.
se^4, dä^{4}t kal'ar jag li^{4}v! dä^{4}t ær an^{3}nat^2 än a^{3}vun^{2}d ok ä^{3}vlan^2, *
an^{3}at^2 än tvoŋ^{4}ət i på^{3}vən^{2}s jema^{4}k! jag tωg læ^{3}rdωm^2 av ska^{3}dan^2,
va'rə dät nω^{4}g. nu^4 tram^{3}par^2 min fω^{4}t blot^4 fä^{3}dərnəjω^{2+}rdən,
tröt^4, män færnöj^{4}d. nu^4 an'das jag in^4 dän ita^{4}liska luf^{4}tən,
nju^{4}tər däs a^{3}sur^2, ok se^{4}r dän häspe^{4}riska him^{3}ələn^{2}s fæ^{3}rnωr^2. **
sis^{4}t, nær min le^{3}vnad^2 ær al^4, nær dän yt^{4}ərsta tim^{3}an^2 ær in^{3}ə^2,
ω^4, dät blir ju^{4}vt fær mit hu^{3}vud^2 då^4, äftər sor^{3}jər^2 ok mø^3-dωr^2, ***
ju^{4}vt at få vi^{3}la^2 ok dø^4 i hans fam^{4}n ok begrå^{4}tas av hon^{3}om^2,
ve^{3}ta^2 at stoj^{4}tət skal fæ'ras til rω^4 av hans äl^{3}skan^{2}də hän^{4}dər!
hå^{4}rd var min le^{3}vnaa^{2+}s stri^{4}d, huru ju^{4}vt at omsi^{3}dər^2 få slum'ra
in^4, i min slu^{3}tlig^{2}a söm^{4}n, bland Ita^{3}liən^{2}s äl^{3}skad^{2}ə klip^{3}ωr^2,
hæ^{4}r i min fä^{3}dərnəjω^{2+}rd! en^4 goŋ^4, nær dän föv^{3}lan^{2}də ti^{4}dən
vrä'kər omkul^4 va^{4}r fyd^{3}an^{2}də ste^{4}n av dän bräk^{3}lig^{2}a gra^{4}vən,
då^4 skal Häspe^{3}riən^{2}s vin^{4}d fa'ra mil^{3}dar^{2}ə fram^4 me'd min as^{3}ka^2!

* Den patetiska framhävningen gör *dä^{4}t* första gången fullkongruent, andra gången starkt inkongruent, särdeles äfter pausen (Jfr s. 29 *nu*). Detta är ett av de tillfällen där jag hälst anser felet ligga i den övertaliga stavelsen *ær*, vilken tages med på köpet. — *a^{3}vun^{2}d* kan, liksom *læ^{3}rdωm^2* i v. 4, behandlas *ad libitum* som enkelt eller som (formellt) sammansatt; *le^{3}vnad^{2+}* har jag nyttjat som enkelt ord i v. 8, som formellt sammansatt i v. 12. Jag skulle aldrig anse t. ex. *li^{4}vəts stri^{4}d* för en fullgod — — — ('moloss', *tam tam tam*), trots konsonanthopningen; men *le^{3}vnad^{2+}s stri^{4}d* är fullgod, enär man kan förlänga *-nad* till $^{2+}$ eller akcentuera hela ordet patetiskt.

** I *him^{3}ələn^{2}s* föreligger ett lindrigt fel (320 vore fullgod — ⏑ ⏑, men ord som *him^{3}ələn^{2}s, män^{3}ifa^2*, 302, få knappt uttalas med 320); samma lilla fel återkommer i *Ita^{3}liən^{2}s, Häspe^{3}riən^{2}s,* vilket är mitt enda uttal. Jfr sid. 38, *Ita^{4}lia.*

*** Äfter *hu^{3}vud^2* förstärkes tvåan genom en liten logisk paus och, om man äntligen så vill, av artikulationspaus mellan *-d* och *d-*.

6. Ep. met. III, 31 **Gratulor.**

Väl må jag prisa dig nu för ditt snille, glad att jag aldrig
Sparade sporre och tukt. Vilken heder för mig att få forma,
Liksom, med denna min hand någon lärling till jälp i mitt yrke,

Någon som, först genom mig, rätt lärde sig konsten att dikta.
Fortsätt ditt präktiga värk! Det är värt all iver och omsorj.

När du en dag, helt visst, har bestigit Parnassen och segrat,
Då skall du se med förakt på den skränande, brådskande hopen.

Ett råd giver jag dig. Du har fått av din moder Naturen
Vältalighet, jämte känslans djup. Vill du tro mig, så öva
Konsten med trohet och flit! Du får aldrig förtröttas att mäta
Varje din stavelses vikt: tre gånger är icke för mycket.
Gör det, så slipper du se hur det minsta av lyten, en »småsak»,

Sätter en fläck, här och där, på det största och bästa du skriver.

Akta dig, föga behövs för att skämma ett anletes skönhet!
Endast av faderlig ömhet för dig har jag givit dig rådet, —
Har jag äj fostrat dig, just med mitt tal? Är äj vinsten min egen?
Trädet skall bringa mig frukt och belöna sin odlares möda! —
Käre, du finner av allt, huru villigt jag främjar ditt rykte.

vä^{4}l må jag pri^{3}sa^{2} dig nu^{4} fœr dit snil^{3}ə^{2}, ⁊ gla^{4}d at jag al^{3}drig^{2}
spa^{3}raa^{2}ə spor^{3}ə^{2} ok tuk^{4}t. vilkən he^{4}dər fœr mi^{4}g at få for^{3}ma^{2},
li'ksom, med dän^{3}a^{2} min han^{4}d någon læ^{3}rling^{2} til jäl^{4}p i mit yr^{3}kə^{2},
nå'gon som, fœr'st jenom mi^{4}g, rät^{4} læ^{3}rdə^{2} sig kon'stən at dik^{3}ta^{2}!
*fω^{3}rtsät^{2+} dit· präk^{3}tig^{2}a vær^{4}k! dä·t ær væ^{4}rt al^{4} i^{4}vər ok om^{3}-sor^{2+}j.**
næ'r du en da^{4}g, he^{4}lt vis^{4}t, har besti^{4}git Parnas^{4}ən ok se^{3}grat^{2},
då^{4} skal du se' med fœrak^{4}t på dän skrä^{3}nan^{2}də, brå^{3}dskan^{2}də hω^{4}pən.
et^{4} rå^{4}d ji^{4}vər-jag-di^{1+}g; du har fot^{4}, av din mω'dər Natu^{4}rən,
vä^{3}ltalighe^{2+}t, jämtə ɟän^{3}slan^{2}s ju^{4}p. vil du trω^{4} mig, så ø^{3}va^{2}
kon^{4}stən med trω^{4}hə^{1}t ok fli^{4}t! du får al^{3}drig^{2} fœrtröt^{4}as at mä^{3}ta^{2}
vær^{3}jə^{2} din sta^{3}vəl^{2}səs vik^{4}t: tre^{4} goŋ^{3}ər^{2} ær ik^{3}ə^{2} fœr myk^{4}ə.
jæ^{4}r-dä^{1}t, så slip^{4}ər du se^{4} hur dät min^{3}sta^{2} av ly^{3}tən^{2}, en »små^{3}sa^{2+}k»,
sät'ər en fläk^{4}, hær ok dæ^{4}r, på dät stœr^{3}sta^{2}, dät bäs^{3}ta^{2} du skri^{4}vər.
*ak^{3}ta^{2} dig! fø^{3}ga^{2} behø^{4}vs fœr at fäm^{3}ma^{2} et an^{3}le^{2}təs fø^{3}nhe^{2}t!***
en^{3}das^{2}t av fa^{3}dər^{2}lig öm^{4}het fœr di^{4}g har jag ji'vit dig rå^{4}dət.
ha'r jag äj fωs^{3}trat^{2} dig, jus^{4}t med mit ta^{4}l? var äj vin^{4}stən min e^{3}gən^{2}?
trä^{4}dət skal briŋ'a mig fruk^{4}t, ok belø^{4}na sin ω^{3}dlar^{2}əs mø^{3}da^{2}!
ɟæ^{3}rə^{2}, du fin^{4}ər av al^{4}t, huru vil^{3}ik^{2}t jag främ^{3}jar^{2} dit ryk^{3}tə^{2}.

* *-sät^{2+}* är för långt som ⏑ (*ti*) i daktylen. Jag urskuldar hälst felet så, att *-sät^{2+}* är den långa tesisdelen, och *ditt* tages med som övertalig svag. Andra torde finna att en dylik tung 'tvåa' känns relativt kort näst intill 'trean'. En — ⏑ ⏑ som *ω^{3}beha^{2+}g* skulle jag icke tillåta mig. Jfr åvanför, sid. 28.

** Naturligtvis läser mången: *ak^{3}ta-di^{2+}g*, med akcentinfattning. Då uppstår ett än större 'fel' än i *fω^{3}rtsät^{2+} dit* (v. 5). Jfr v. 15, 16.

Till jämförelse meddelar jag en av Petrarcas sonetter, för att visa hur mycket friare man kan och bör dikta i modärna former.

Son. **Lasso, ch' i' ardo.**
(1366—68?)

Mitt järta brinner, ack! men ingen tror det.
  Jō, alla tro det, utom en allena, —
  Jūst hon, som framför alla borde tro det:
  Hōn tvivlar på min kärlek, fast hon ser den.
Du underskōna, du som tror så föga, —
  Sēr dŭ då äj hur mina blickar tala?
  Ack, vore det äj annorlunda skrivet
  I stjärnorna, så funne jăg väl misskund!
Min kärleksglöd, som rörer dig så föga,
  Dītt pris och låv, som jag så träget sjunger, —
  Trō mĭg! de skola tända tusen järtan:
Jag ser i andanom, du ljuva, kära,
  Mīn tunga domnad, dina ögon släckta, —
  Men länge, länge strålande i glans.

Schema: ⏑—⏑—⏑—⏑—⏑⏑́⏑

I. *Mit jæɼ^{3}ta^{2} brin^{4}ər, ak^{4}! män iɳ^{3}ən^{2} trω^{4}r-dä^{1}t.*
II. *jω^{4}, al^{3}a^{2} trω^{4}-dä^{1}t, u^{3}tom^{2} en^{4} ale^{3}na^{2}, —*
II. *jus^{4}t hωn^{4}, som fram'fær al^{3}a^{2} bω'rdə trω^{4}-dä^{1}t:*
II. *hωn^{4} tvi^{3}vlar‿på^{2} min ɟæ^{3}rle^{2}k, fast hωn ṣe^{4}r-dän^{1}.*
I. *du un^{3}dərʃø$^{2+}$na, du' som trω^{4}r så fø^{3}ga^{2},*
III. *se^{4}r du då äj^{4} hur mi'na blik^{3}ar^{2} ta^{3}la^{2}?*
II. *ak^{4}, vω^{3}rə‿dä^{2}t äj an^{3}orlun^{2+}da skri^{3}vət^{2}*
II. *i ʃæ^{3}rnωrna^{2}, så fun'ə jag väl mis^{3}kun^{2+}d!*
I. *min ɟæ^{3}rleksglø$^{2+}$d, som ræ'rər di^{4}g så fø^{3}ga^{2},*
II. *dit^{4} pri^{4}s ok lå^{4}v, som ja'g så trä^{3}gət^{2} ʃuŋ^{4}ər, —*
III. *trω^{4}-mi^{1}g! de skω'la tän^{3}da^{2} tu^{4}sən jæɼ^{3}tan^{2}:*
I. *jag se^{4}r, i an^{3}danom^{2}, du ju^{3}va^{2}, ɟæ^{3}ra^{2},*
II. *min^{4} tuɳ^{3}a^{2} dom^{3}nad^{2}, di^{3}na^{2} ø^{3}gon^{2} släk^{3}ta^{2}, —*
I. *män läɳ^{3}ə^{2}, läɳ^{3}ə^{2} strå^{3}landə^{2} i glan^{4}s.*

Lund, den 29 januari 1908.

Corrigenda.

Sid. 129 rad 8, läs: *dän mäk*^{3}*tig*^{2}*ə,*

» 130 » 12, » *Än*^{3}*u*^{2} och *-jω*^{2}*+rd*

» » » 21, » *-sadə,* vilka båda sista

» 134 » 3, » *-l*^{3}*i·ŋ-* och *-tä·ŋ*^{2}*k-*

» 135 » 9, liksom 139 r. 13, s. 151 r. 12, s. 153 r. 3 och 11, s. 155 r. 10, s. 159 r. 13 m. fl., bör prick sättas över *i*; jag nyttjar här aldrig pricklöst *i*;

» 137 » 11, läs: *di·g*

» 139 » 16, » *fi*^{3}*ən*^{2}*dər*

» » » 21, » *al'a*

» 141 » 1, » *Jûp*^{4}- och *-tə*

» » » 9, » *sô*^{4}*nəns*

» » » 19, » *ji'v* och *me·d*

» » » 23, » *de'kûs*

» 143 » 6, » *hûl*^{4}*t*

» 145 » 17, » *-də*

» 146 » 12, » olycksstjärnornas

» 149 » 11, » *-dad*^{2}*əs*

» » » 18, » *-ənə*

» 155 » 3, » *ta·ŋ*^{3}*kar*^{2}

» » » 19, » *gram*^{3}*sə*^{2},

» 157 » 18, » *d*'t är trasigt, liksom s. 149 r. 9, s. 159 r. 13, s. 161 r. 2;

» 159 » 2, » *äl'skliga*

» » » 3, » *an*^{3}*at*^{2}

» » » 12, » *f, d, i* trasiga.

NOVALIS OCH FOUQUÉ

I SVERIGE

AF

RUBEN G:SON BERG

I.

Friedrich Leopold von Hardenberg (f. 1772, d. 1801), känd under märket *Novalis,* och *Friedrich Heinrich Karl de la Motte Fouqué* (f. 1777, d. 1843) tillhöra de tyska författare, som genom den nyromantiska skolan kommit att inverka på vår vittra odling. En öfversikt af hvad deras namn och verk haft att betyda hos oss, är därför både ett bidrag till kännedomen om deras litteraturhistoriska ställning och en liten detalj till skildringen af vår nyromantik. De båda namnens förknippning är godtycklig, men möter redan tidigt i vår litteratur. Ett exempel blott. Då Atterbom anmälde Lorenzo Hammarskölds »Poetiska Studier» i Swensk Literatur-Tidning 1814, gjorde kan bl. a. (sp. 166) ett utfall mot den ensidiga skol-estetik, som sökte förringa hvad »Goethe, Schiller, Novalis och Fouqué» åstadkommit af oförgänglig skönhet, och liknande sammanställningar förekomma oupphörligt. Hvarken Novalis eller Fouqué har emellertid varit så betydelsefull för romantikerna som Goethe eller Schiller; ja, äfven Jean Paul, Tieck och Schleglarna torde ha spelat en viktigare roll. Men vid sidan af de nämnda och många andra tyska författare från senare hälften af 1700- och förra hälften af 1800-talet utgjorde Novalis och Fouqué föremål för så mycken beundran och efterbildning, att de förtjäna en självständig behandling. — Jag skall först redogöra för de viktigaste omnämnanden som de erhållit i Sverige, därpå för hvad som öfversatts till svenska af deras verk och slutligen sammanfatta resultaten af deras inflytande på de svenska vitterhetsarbetena under vår romantiska skolas tid. För Fouqué tillkommer ytterligare att skildra de personliga förbindelser han knöt med svenska författare från denna tid, särskildt Atterbom, och nämna de öfversättningar till tyska af svenska vittra arbeten (dikter af Atterbom, »Spader Dame» af Livijn), som vi ha honom att tacka för.

Första gången Novalis omnämnes i de svenska nyromantikernas brefväxling, torde, så vidt jag kunnat finna, vara 7 december 1804, då den alltid kringsynte Lorenzo Hammarsköld skrifver till Livijn: »Äfven har jag läst Novalis's Heinrich von Ofterdingen, en charmant skrifven pies. Skada, att han ej feck sluta och lägga sista handen vid den. Derigenom är den oredig på sina ställen.» Några dagar senare heter det ytterligare: »Jag har läst Novalis Schriften nyligen och jag är förtjust af denna författare. Den förtrollande styl, som utmärker hans Heinrich v. Ofterdingen, kan icke jemföras med annat än den som råder i Breitingers afhandlingar i Tiecks Phantasien über die Kunst.»

I all sin korthet synas mig dessa båda uttalanden mycket karakteristiska för Hammarsköld. Det är ett bevis på hans lifliga intresse för den samtida tyska vitterheten att han redan 1804 förvärfvat sig Novalis »Schriften», utgifna af A. W. Schlegel och Tieck 1802. Det är vidare mycket betecknande för Hammarsköld, hvars mottaglighet för mystik icke var synnerligen stor, men hvars sinne för artistisk formgifning och stil däremot ganska utveckladt, att han framför allt fäste sig vid Novalis språkkonst, som ju ännu alltjämt beundras för sin melodiösa skönhet: »eine wahrhaft zauberische Melodie der Sprache» säger exempelvis Dilthey om Ofterdingen.

»Korta underrättelser om de förnämsta tyska poeter», den artikel af Hammarsköld i Linköpings-Bladet för den 15 februari 1806, med hvilken han började sin litteraturhistoriska bana, innehåller Novalis namn, men ej mer. Utförligt behandlas nämligen Lessing, Wieland, Goethe, Schiller och Tieck, hvarpå artikeln afslutas med orden: »Ännu finnas väl många store män som t. ex. en Voss, en Klopstock, en Novalis, en A. W. Schlegel m. fl., hvilka alla dock äro mindre märkvärdige än de ofvannämde». — I en annan sammanställning möter oss Novalis namn i Hammarskölds dikt »Försök öfver konsten att öfversätta poemer» (dagtecknad 1807 i »Poetiska Studier», 1813):

Om ditt hjärta slår af svärmande, mystiska känslor;
Må då Novalis', må Calderons sång från läpparna ljuda.

I »Poetiska Studier» förekommer äfven ett annat vittnesbörd om Hammarskölds intresse för Novalis, nämligen en öfversättning af Schwanings sång »Sind wir nicht geplagte Wesen?» i Ofterdingen. Diktens utomordentliga behag — en pärla af äkta lyrik kallas den äfven af Haym — har Hammarsköld ej kunnat öfver-

flytta till tolkningen, som han kallat »Flickornas klagan». En jämförelse mellan ett par strofer torde bestyrka detta:

Sind wir nicht geplagte Wesen? Ist nicht unser Los betrübt? Nur zu Zwang und Not erlesen, In Verstellung nur geübt, Dürfen selbst nicht unsre Klagen Sich aus unserm Busen wagen.	Ack! af nöjena förglömda, Blef bedröfvelsen vår lott. — Blott till tvång och smärta dömda, Vid förställning vanda blott, Får en suck ej, vid vår plåga, Sig utur vårt sköte våga.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —	
Jede Neigung zu verschliessen. Hart und kalt zu sein, wie Stein, Schöne Augen nicht zu grüssen, Fleissig und allein zu sein, Keiner Bitte nachzugeben: Heisst das wohl ein Jugendleben?	Hvarje böjelse att kufva, Vara hård och kall som sten, Blickar fly, fast än så ljufva, Vara flitig och allen, För hvart handtryck undanfara — Kallas det väl ung att vara?

I sin anmälan af Hammarskölds bok kallade Atterbom öfversättningen helt enkelt *afskyvärd* (Swensk Literatur-Tidning 1814, sp. 280).

Det är ännu en af Hammarskölds dikter, som satts i förbindelse med Novalis, nämligen »Skaldens öde» (1805).[1] Redan i bref till Palmblad af 31 juli 1810 skref Atterbom, sedan han läst »Läsning i hvarjehanda»: »Hammarskölds Skaldens öde är ett afundsvärdt stycke. Det är en lycklig efterbildning af Novalis': Der Sänger geht auf rauhen Pfaden», och i sin nyssnämnda anmälan upprepade han detta påstående med orden: »Vid den dystra, sanna och djupt rörande teckningen af Skaldens Öde, har ett mästerstycke af Novalis swäfvat för skaldens själ: nämligen älskarens sång inför Konungen, i novellen om Prinsessan af Atlantis.» I alltför handfast form upprepas detta af Frunck (Bidrag o. s. v., sid. 109): »en efterbildning från Novalis». En jämförelse mellan de båda dikterna visar, att man inte kan tala om efterbildning, då hvarken gången af betraktelserna eller formen i Hammarskölds dikt är omedelbart afhängig af Novalis dikt, hvaremot denna måste anses som en föregångare i grundtanke och stämning.

[1] Stod under titeln »Skaldens Belägenhet» och med motto från Novalis i n:o 56 af Åbo Tidning 1805 — Hammarskölds första tryckta alster.

Hammarsköld fick också en gång dra i härnad för Novalis, Tieck och Schleglarna. Wallmarks Journal hade 1 mars 1810 haft en artikel, »Tysklands nyare Litteratur, bedömd af Tyskar», där dessa tyska författare fingo sig till del åtskilliga ogynnsamma omdömen. Hammarsköld svarade i Polyfem n:o 20 (första saml.), bl. a. anförande yttranden om Novalis af Adam Müller, Bouterwek och Ast.

När slutligen Hammarsköld i »Allm. Journ. Hederskrans» 1819 företog sig ett slags uppgörelse med fiendelägret, skref han äfven ett och annat om romantikernas positiva göranden och låtanden; af hvad som förebråddes dem ville de med stolthet erkänna somt, men vidkändes rakt inte det öfriga. »De tyska Författare», sade han bland annat, »dem Nya Scholan såsom Mönster framställt eller som Auctoriteter åberopat, äro Göthe, Schiller, Tieck, Novalis, Schelling och bröderna Schlegel» (sid. 31). Djup hyllning och vördnad präglar således genomgående Hammarskölds förhållande till Novalis, men när Börje Norling i sin lefnadsteckning öfver Hammarsköld nämner Rousseau, Schiller, Goethe och Novalis som hans älsklingsförfattare vid »denna tid» (i hans ungdom, men skäligen obestämdt när), har han väl ändå gått till någon öfverdrift — åtminstone rörande den sistnämnde.

En af Hammarskölds ungdomsvänner och liksom han ledamot af sällskapet Vitterhetens vänner, Christian Stenhammar, synes varit den förste, som öfversatt Novalis till svenska. 1805 inlämnade han nämligen till sällskapet »Ett litet Uttog af Novalis, i en mycket enfalldig öfversättning» (omnämdt af R. Hjärne i »Dagen före drabbningen», sid. XCI). Afsikten var etiologiskt polemisk: han ville kurera de mystiskt sinnade genom att visa dem, hvart mysticismen ledde. Öfversättningarna äro också ledsagade af en »Klagosång» och »Epilog», som visa denna hans mening. Stenhammars urval omfattar: ur »Hymnen an die Nacht», n:o 5 (utom slutverserna från och med »Gehoben ist der Stein») och ur »Geistliche Lieder» n:o 6 — vid hvars utrop: »O! dass das Weltmeer schon errötete, Und in duftiges Fleisch Aufquölle der Fels» Stenhammar tillfogar noten: »Här är han aldeles rasande — godt Folk!» — samt ett mycket stort antal fragmenter. Vid detta: »Filosofien kan icke baka bröd, men hon kan förskaffa oss Gud, Frihet och Odödlighet. Hvilken är nu mera praktisk, filosofien eller ekonomien?» noterar Sten-

hammar: »Om Novalis känt Prof. Liljeblad [Prof. Borgströmianus i Uppsala] hade han säkert föreställt honom denna fråga till besvarande i en Gradualdisputation.» Vid Novalis: »All angenäm känsla är gnidning» tillfogar Stenhammar: »Denna mystiska satts är högst obscen.» — Att Stenhammar själf likväl ej undgick påverkan från Novalis, det visar hans första diktförsök, »Skaldens Invigning», hvars motto också är hämtadt ur Novalis »Das Lied des Pilgers».

I Polyfem förekommer Novalis namn icke så sällan. Under titel »Fragmenter (af Novalis)» infördes i andra samlingens n:o 18 och 19, tredje samlingens n:o 10, 31, 35, 38 och 40 sammanlagdt fyrtien större och mindre satser, hvarjämte n:o 24 innehåller ett längre utdrag ur »Die Christenheit oder Europa»[1]. Därtill kommer under rubriken »Fragmenter», utan angifning af författare och ej betecknadt som öfversättningar, i n:o 11, 13 och 23 ett antal af ytterligare tjugutre små tankekorn. Hvarför källan förtigits, kan jag ej räkna ut. Fragmenterna äro hämtade ur »Blütenstaub», »Glauben und Liebe» och de af Schlegel—Tieck i deras upplaga samlade »spånorna»[2]. Den öfversättning, som ges, synes mig i allmänhet god, om också utan språklig elegans. Urvalet är eller synes åtminstone vara godtyckligt, men en hel del af de för Novalis mest betecknande är medtagen. Så pass isolerade som de i alla fall stå, ha de väl ändå knappast gett någon klarare föreställning om sin författares personlighet. Dess mer ha de törhända verkat som paradoxalt retande på motståndarna.

Öfversättningen från »Die Christenheit», kallad »En blick på en vigtigt föremål», tjänade till propedeutik för Askelöfs artikel om religiositeten i Sverige. I denna nämndes Novalis som en af Fichtes efterföljare, mot hvilken materialisterna förgäfves

[1] Se Ljunggren, Sv. Vitt. Häfd. IV: 304.

[2] Då ingen redogörelse lämnats för dessa öfversättningar förut, identifierar jag dem här med originalen. De i Polyfem II: 18 befintliga återfinnas i Minors upplaga af Novalis II: sid. 139, 179, 187, 196, 201, 201, 224, 227; de i Polyfem III: 10 hos Minor II: 247, 248, 249, 249, 249, 123, 121, 123, 122; de i III: 31 hos Minor II: 239, 239, 236, 244, 245, 140; de i III: 35 hos Minor II: 124, 147, 149, 152, 121, 128; de i III: 38 hos Minor II: 121, 182, 182, 182, 186 och de i Polyfem III: 40 hos Minor II: 112, 114, 187, 118, 193, 141 och 200. — De anonyma i Polyfem III: 11 återfinnas hos Minor II: 125, 248, 252, 252, 253, 261, 253, 261; de i III: 13 hos Minor II: 188, 183, 133 och 178; de i III: 23 hos Minor II: 172, 201, 202, 202, 203, 203, 203, 203, 204 och 204.

uppträdt med smädenamnet *svärmare*. »Novalis förblef», skrifver Askelöf »det oaktadt, en af werldens förste tänkare, och hans namn ett föremål för den innerligaste wördnad». Detta är ju en ganska hög ton och visar, att den polyfemistiska kretsen bar opp Novalis namn med den största beundran. Otvifvelaktigt är också, att Polyfem mer än något annat af tidens organ gjorde Novalis känd i Sverige [1].

Atterboms ställning till Novalis är naturligtvis af större intresse. Förhållandet var prägladt af djup, lefnadslång beundran, som emellertid ej tog sig uttryck på ett sådant sätt, som man kunde ha väntat: genom öfversättningar, efterbildningar, någon monografi. Det sistnämnda är ju öfvermåttan beklagligt, ty hvilken utomordentlig studie skulle ej Atterbom ha kunnat göra öfver den tyske skalden! Men Atterboms »götiska» sinne var så starkt, att han ej skref essäer om andra än svenskar. De mera enstaka uttalandena om Novalis i Atterboms skrifter äro emellertid fullt tillräckliga för att klargöra Atterboms uppfattnig och dess beständighet — medan däremot Fouqué tämligen snart upphörde att tjusa honom,

När Atterbom lärde känna Novalis, kan jag ej bestämdt afgöra. Att bekantskapen ägt rum tämligen snart efter sedan Atterbom kommit till Uppsala, är väl antagligt. Det första inflytande från Novalis på Atterbom, hvilket man ansett sig kunna spåra, är G. H. J. Ljunggrens yttrande i Sv. Vitt. Häfder IV: 41, att Atterboms första stora tal i Auroraförbundet (10 okt. 1807, omarbetadt strax efteråt), som innehåller en skildring af den idealiska poesien, i sin »ton ... påminner om Novalis». Det nödvändiga filologiska beviset härför har det emellertid ej lyckats mig att finna, hvarför jag tillsvidare endast anför denna uppgift. Redan vid följande års början har man emellertid uttalanden om Novalis af Atterbom. Den »Elegi till Sophie», som han sände till Hedborn 20 juli 1808, innehåller bl. a. äfven följande uppmaning:

Drick ur Naturens moderpokal berusande vällust,
Skåda i Liljans kalk Korsets Stjerna, som nu,

[1] I Sv. Akad. Handl. XXXV: 458 skrifver Beskow om Polyfem: »Bladets egentliga kunskapskällor synas inskränka sig till Schleglarne, Tieck, Novalis, Hoffmann och de äldre af Schellings skrifter». Att Novalis varit kunskapskälla är otvifvelaktigt, men af E. T. A. Hoffmann var väl inget bekant i Sverige, innan »Phantasiestücke in Callot's Manier» utkommit 1815.

Bådad af *Schlegel* och *Tieck*, uppgår ur den purprade Östern,
Och med *Novalis* förstå Grafvens sublima symbol[1]!

Sommaren 1809 då hans studier hade jättelik omfattning, berättar han i bref, att han »Noga studerat och gjort anteckningar ur Ihres Dialekt-lexikon, Voss Odyssé, Novalis m. m.» (anfördt från Böttiger, »Auroraförbundet», sid. 456). Det närmaste resultatet af dessa Novalisstudier finner man i hans stora tal på högtidsdagen 10 oktober samma år i Aurora.

Sedan Atterbom bestämt skaldekonsten som »Ett framställande af det eviga (gudom = poesi = menskligher) i tiden, genom musikaliskt tal», söker kan klargöra skillnaden mellan subjektiv och objektiv diktning samt säger sig hoppas en absolut (= fulländad) skaldekonst genom öfvervinnandet af denna motsats. »Men detta sker ej förr, än Romantiken, från en blott interessant konstvariation, upphöjt sig till en centralpunkt af de fyra poetiska verldsdelarnas Mythologier, Gräkelands, Svithiods, Indiens och (det catholska) Roms, d. ä. blifvit sjelf en ideell Mythologi, som uttrycker Hellenisk enfald med Orientalisk eldskrift, i Nordisk kraft med Toscanisk välklang. Ett sådant Synthetiskt konstwerk skulle sammanbinda Subjekt och Objekt genom Religion, d. ä. menniskans medvetande af sitt lif i den Gudomliga kärleken; ja, göra den Läsare, som förstode det, omedelbarligen sjelf till ett konstverk. Exempel på en sådan skaldekonst äro de qvarlefvor vi äga efter *Novalis*, denne unge halfgud, genom hvars förtidiga bortgång vi, för oberäknelig tid, förlorat hoppet om en romantiskt fulländad Skald. Hur objektifva äro icke hans bildningar! men har någonsin ett originellare Individuum klarare öfverallt genomskimrat sitt verk?» I en not tillägges: »Sedan man med denne Författares ålder jemfört, hvad han gjort; och framför allt riktigt tänkt sig in i hans *tendents*, hvad han *ämnade* göra, om Himlen unnat honom förlängda dagar: så kan man anse sig berättigad att påstå, det han var den *mäst poetiske poet*, som Lärdomshistorien ännu kan uppvisa.»

Med alla sina lån och reminiscenser är detta Atterbomska tal af högt intresse såsom den nittonåriges första stora teoretiska uppgörelse, och äfven dess lilla afsnitt om Novalis har

---

[1] I omarbetningen af denna dikt i Phosphoros (I: 96) lyder sista raden:
Döden, förherrligad sjelf, hyllar Novalis, och ler.
Vid en ännu senare omarbetning bortföllo samtliga dessa författarnamn.

flera intressanta ställen. Till dem räknar jag drömmen om den nya mytologien, åt hvilken alla öfriga mytologier skulle skatta. Friedrich Schlegel hade ju i »Rede über die Mythologie» framhållit samma önskan och äskat samma heimdalska skapelse af denna nya mytologi. »Auch die andern Mythologien müssen wieder erweckt werden nach dem Maass ihres Tiefsinnes, ihrer Schönheit und ihrer Bildung, um die Entstehung der neuen Mythologie zu beschleunigen», heter det hos Schlegel efter beklagandena af att samtidens poesi saknade en medelpunkt »wie es die Mythologie für die der Alten war». Atterboms rika skaldiska stil färglägger den grundritning Schlegel lämnade. Som den ideale fulländaren af den drömda romantiska poesien nämner Atterbom därpå — icke Goethe, icke ens »romantikernas Goethe» = Tieck, utan Novalis. Detta är så mycket mer påfallande som Atterboms uttryck »den mest poetiske poet» otvifvelaktigt är bildadt i full och medveten anslutning till en bekant sats af Friedrich Schlegel, nämligen N:r 247 (i Minors numrering) af hans Fragmente i Athenäum: »Goethe's rein poetische Poesie ist die vollständigste Poesie des Poesies». Mera afgjordt kunde Atterbom ej ha hyllat någon skald. Däremot synes den ensamma karakteriserande raden svag som förklaring, ty objektiviteten hos Novalis är ju vansklig att få tag i[1]; hvad Atterbom nämner om hans subjektivitet har paralleller hos alla, som med förstående bedömt Novalis.

Tyvärr kan jag icke afgöra hvad som i främsta rummet fängslat Atterbom hos Novalis. I hans bref från denna tid har jag förgäfves sökt upplysningar härom; i hans samtidiga poetiska alstring skönjas endast svaga spår af Novalis inflytande[2]. I de »Praktiska anmärkningar», hvarmed Atterbom afslöt sitt stora tal har han däremot i viss mån direkt följt Novalis. Atterbom inskärper där, att unga skalder ej böra försänka sig i

[1] Kanske har Atterbom med objektivitet här menat, att de af Novalis skildrade personerna *lefva* i konkretiserad framställning; detta medgifves äfven af nutidsgranskare med annars rätt snäf ton som t. ex. Stefan Hock (Neue Freie Presse 15/10 1907), som skrifver om Ofterdingen: »Est ist Hardenbergs Meisterwerk, wie er all diese feinen, unfassbaren, luftigen Gedanken verkörpert hat, wie er die Unwirklichkeit realistisch, greifbar schildert».

[2] dikten »Kyrkogården» (se Vetterlund i Samlaren 1891, s. 32 f.) samt en del af prologen till Phosphoros (enligt Vetterlund i »Atterboms sagospel Fågel blå» sid. 8.)

drömmerier och grubbel[1], »ett upplösande svårmod och allra minst ett overksamt lefnadssätt», utan förordar arbetsamhet, sällskaplighet — ett för honom ovanligt utåtriktadt lif. Visserligen äro äfven här påminnelserna om Fr. Schlegel (»Gespräch über die Poesie» o. s. v.) talrika, men ännu mer erinras man om Klingsohrs och Ofterdingens samtal i romanens sjunde kapitel. Det är påtagligt att till och med ordliga upprepningar från Novalis förekomma hos Atterbom. Mot Atterboms ord: »Ingen ting är vanligare, än att unga Skalder . . . famla efter det Ohörda, Okända, utomordentliga, i ämne, bilder, språkböjning. De tro sig vinna sin afsigt derigenom, att de oupphörligt . . . jaga efter känslor och liknelser» svara hos Novalis: »Ein Dichter muss nicht den ganzen Tag müssig umherlaufen, und auf Bilder und Gefühle Jagd machen». Novalis låter Klingsohr fortsätta: »Ein reines, offenes Gemüt, Gewandheit im Nachdenken und Betrachten, und Geschichlichkeit alle seine Fähigkeiten in eine gegenseitig belebende Tätigkeit zu versetzen und darin zu erhalten, das sind die Erfordernisse unserer Kunst». Atterbom omskrifver detta med: »En lugn och klar Själ, en liflig känslighet, af förnuftet förmildrad och förädlad, en alfvarlig och välberäknad arbetsamhet, en af filosofien skärpt skicklighet att betrakta och eftertänka, och sluteligen ett fritt och sällskapligt lefnadssätt — dessa äro de egenskaper, som fordras till en lycklig Skald.» Klingsohr yttrar: »In der Nähe des Dichters bricht die Poesie überall aus» och, med en om Goethe påminnande vändning: »Die beste Poesie liegt uns ganz nahe». Atterbom amplifierar och kommenterar: »Poesien ligger icke långt ifrån oss; den omsväfvar oss, likt det Absoluta, oupphörligt». Parallellerna sträcka sig äfven till enstaka satser i talet; Klingsohrs varning mot att dikta »wenn ein reissender Sturm in der Brust tobt» motsvarar Atterboms: »må Skalden icke försöka att skildra oss något . . . så länge den första känslan af vällust eller smärta brusar i hans Inre» o. s. v.

I en ström sammanflyta de olika påverkningarna från Novalis, Schlegel, Schelling, Tieck och Schleiermacher; det måste förbehållas en utförlig Atterbomsbiografi att dela opp och afgränsa mellan intressesfärerna. Själf företog han ingen dylik uppdelning. När han afgaf sin »Förklaring» efter Geijers klum-

[1] jfr. hvad Ljunggren säger om detta tal i Sv. Vitt. Häfd. IV: 54.

piga och orättvisa granskning af hans dikter i »Litteraturbladet», yttrade han bl. a. att den nyromantiska skolans bemödande, oaktadt några särskiljande olikheter varit detsamma som »den med denna skola i månget afseende nära sammanhängande Goethes, hvars A och O voro natur och poesi. Novalis, bröderne Schlegel och Tieck lade till dessa tvenne religion; i ordets positiva och christliga bemärkelse.» I en sådan synkretistiskt nyromantisk idékrets lefde Atterbom, sin natur likmätigt betonande öfverensstämmelser och samband[1].

I Atterboms offentliga yttranden om Novalis finner man samma innerlighet som i hans enskilda och första. Då han i Phosphoros anmälde öfversättningen af Asts »Öfversigt af poesiens historia» nämner han Tiecks, Novalis och Fr. Schlegels romaner såsom de verk, i hvilka den åldriga episka formen återuppstått »med lyrisk grundton och dramatisk bildning» och där »Romanzo's totalitet» blifvit uttryckt. Recensionen i Swensk Literatur-Tidning 1814 och 1815 öfver Svenska akademiens handligar — en af dessa kolosser i afhandlingsform, där Atterbom gaf vidlyftiga öfversikter af filosofi och litteratur — granskningen af Idunas åttonde häfte 1820, »Grundbegreppen af ästhetik och vitterhet» 1839 m. fl. af Atterboms uppsatser innehålla omdömen om Novalis. Atterbom fann hans dikter tillhöra de bästa bland nyare visor (jämte Goethes, Tiecks, Uhlands och Rückerts) och den berömda psalmen *Wenn alle untreu werden* syntes honom framför allt förtjäna epitetet kristligt skön. Helst betonade han emellertid Novalis mystik och framhöll oftast Heinrich von Ofterdingen.

Om denna Novalis ofullbordade roman hyste Atterbom höga tankar. Så säger han 1814 om Swedenborg, att dennes skrifter »äro att anse såsom jättestora fragmenter af en enda gudomlig diktning, med hvilken, om den wore utbildad i ästhetisk form, icke Dantes Divina Comedia och knapt Novalis' Heinrich von Ofterdingen (om ock fullbordad) skulle kunna jemföras[2]». I Atterboms reseminnen nämnes Novalis som en

---

[1] Om olikheterna mellan de anförda fyra tyska romantikerna se Marie Joachimi, »Die Weltanschauung der Romantik» (1905).

[2] Sammanställningen af Dante och Novalis finnes äfven i Tiecks förord till tredje upplagan af Novalis skrifter (1815). Vetterlund finner däremot Ofterdingen »alltför grumlig och litet utförd» för att kunna betraktas som romantikens »typiska idédrama».

af den tyska poesiens mästare [1] — där är kombinationen: Klopstock, Goethe, Schiller, Novalis och Tieck; i Swensk Literatur-Tidning 1815 hyllades han som mystiker: »den som i sitt hjerta äger en motsvarande eld, den som har märg i själen och spänning i tanken, han läre först af Evangelisten Johannes hvad Christendom är, och sedan läse han Novalis och Böhme, om han dristar se den äkta mysticismen i dess strålande anlete». Wallmark, som naturligtvis trodde eller låtsade tro religionen i fara för dessa svärmare, slog allarm för dessa Atterboms ord och påstod att den nya sekten upphöjt Novalis och Böhme till jämlik apostlarang med Johannes. Atterbom måste protestera.

Han var också angelägen att ej få den falska, osunda mysticismen, »hyperkristianismen», sammanblandad med den äkta, sunda. Som representant för afarten ställer kan vanligen Zacharias Werner, författaren till »Die Söhne des Thals» — som Atterbom likväl högt beundrade —, »Die Kreuz an der Ostsee» och flera andra »ädla, snillrika, men sjukligt förvirrade syndabekännelser». Som representant för den senare åter nämner han med förkärlek Novalis [2]. Denna skarpt framhållna skillnad mellan Werner och Novalis karakteriserar Atterboms egen mystik. Som han mot Tegnér framhöll i sin dikt »Recensionsblommor»:

i Dikten det gifs, ja i Tänkandet sjelft, ett förborgadt,
Heligt, Hemlighetsfullt; *roten* af tanka och dikt.

och som han närmare utvecklar just i Idunarecensionen: »Mystiskt är just det, som till medvetandets och känslans utveckling evigt förhåller sig såsom deras *urgrund* och *urämne;* det som ... af ingen åskådning fullständigt kan omfattas och af ingen reflexion tillräckligt analytiseras ... således ... allt det i lifvet reella, omedelbara, sjelfberoende, sanna och sköna». Mystisk,

[1] I »Swea» X: 282 yttras mot Rydqvist, att Novalis är »en af Tysklands melodiösaste vers-konstnärer».

[2] I Phosphoros 1810 var Werner ännu ej förvisad från den rätta mystikens ängder, men 1812 skref Atterbom till Hammarsköld: »Novalis är ej sjuklig, men Werner har blifvit det i sina senare tragedier». Vetterlund (»Studier och dikter», 62, och »Atterboms sagospel Fågel blå») anser att Novalis mysticism stundom vardt osund, ja sammanför Novalis och Werner under en hatt. Om skillnaden mellan dem se Felix Poppenberg, »Zacharias Werner» (1893).

fortsätter han i samma recension, är därför hvarje människa som enligt Goethes uttryck aus dem Ganzen und in Grunde lebt. Bland mystiska författare kan han därför räkna upp inte bara sådana som Novalis och Schelling, utan äfven Jean Paul och Goethe, ty hos alla är deras skrifters innersta kärna »en äkta, sund och naturkraftig mysticism». I detta sammanhang antyder Atterbom att hos *en* svensk författare hade »mysticismens element utbildat sig till fullkomlig gedigenhet och klarhet». Atterbom förtiger visserligen hans namn, men den åsyftade är påtagligen Geijer. Att Novalis i sin roman föresatt sig ett stort mystiskt-poetiskt-didaktiskt syfte, är också hans ära.

Romantikerna klandrade ju lärodikten, sådan den uppträdt hos Pope eller Leopold, poesien som förkunnerska af välgörandets eller praktiska nyttors värde. Men den älskade att drömma om en annan slags didaktisk poesi, som rent af vore diktens toppunkt [1]. »Jedes Gedicht soll eigentlich romantisch und jedes soll didaktisch sein in jenem weiteren Sinn des Wortes, wo es die Tendenz nach einem tiefen, unendlichen Sinn bezeichnet», skref Friedrich Schlegel i »Das Gespräch über die Poesie». I sin utmärkta afhandling om Lycksalighetens ö anför G. H. J. Ljunggren just de hithörande uttalandena af Atterbom i »Grundbegreppen». Frukten af poesiens utveckling, en gång fullbordad såsom sammansmältning af poesi och högre filosofi, väntade han i »en både all filosofisk och all poetisk verldsbetraktelse sammanfattande lärodiktning». Bland siarna af denna poesi äro Dante och Novalis.

Från estetikens ståndpunkt ställde Atterbom problemet så. Poesien är världshistoriskt sedt källan till alla vetenskaper. Den sistfödda af dessa, estetiken, uppkom genom poesiens försök till en fullständig betraktelse öfver sig själf. Ur hennes eget väsen har det utvecklat sig ett dubbelförhållande af brydsam art. Som spekulativ undersökning är estetiken en afdelning af filosofien, en blott teoretisk skönhetsforskning. Men då det tillvarande af all skönhet och poesi har egenskapen att vara det skönas egen självskapelse, kan estetiken ej på annat sätt vara en sann motsvarighet därtill än som poesiens egen självbetraktelse. Skalden och konstälskaren yrka af estetiken, att denna skall vara för dem fruktbärande, att den gagnar dem genom

---

[1] jfr Vetterlund i »Ett nyromantiskt skaldeideal» (1896).

en ur rik och ymnig erfarenhet framgången reflexion, att den främjar konstförståndet, renar deras synvidd och vidgar dess gränser. En sådan estetik skall ej blott ha djupsinne, skarpsinne, lärdom och smak, utan äfven äga den positivaste poesi i innehåll och form. Framställningen måste därför vara »en organism med fullt kött och blod, med spelande helsa och fägring — icke en blott abstrakt schematism, ett benrangel». Hur skall detta estetikens stora slutmål uppnås? De försök, som gjorts, ha alla strandat på att försökaren antingen varit blott skald (Jean Paul) eller blott filosof (Hegel). Men »fullkomligen upphunnet vore målet då, när poesien lyckades verkställa den ifrågavarande lösningen i en production, som vore på samma gång ett sannt esthetiskt system och ett sannt poetiskt konstverk. Det var ett sådant verk, som Novalis ville frambringa i sin »Heinrich von Ofterdingen». Denna ofullbordade roman är begynnelsen till en poesiens lärodikt öfver sig sjelf; verldsomfattande som hennes eget väsende.»

När J. E. Rydqvist, litteraturhistorikern som vardt språkman och som i »Svenska språkets lagar» gaf oss den svenska romantiska vetenskapens tredje grundläggande storverk, värdigt att ställas vid sidan af »Svenska folkets historia» och »Svenska siare och skalder», när Rydqvist 1825 gifvit ut en liten egendomligt sammansatt bok: »Irländska Melodier och Dikter af Thomas Moore, och en saga af Novalis» anmälde Atterbom [1] denna i tidskriften Swea X: 281 f. Med anledning af ett Rydqvists uttryck i inledning till sagan skref Atterbom då följande:

»Svårigheten »att rätt säga hvad som kunnat blifva» af Novalis' ofullbordade roman *Heinrich von Ofterdingen* (hvarur den ypperliga sagan »om Prinsessan af Atlantis» är tagen) är väl icke så stor, som Öfversättarn påstår. Slutmeningen af denna roman synes oss, tydligt nog, vara Poesiens förklaring och fullkomning genom sin *nordiska* beståndsdels återförsmältning med sin *orientaliska*. Denna sista, bemäktigande sig lifvet och naturen, bidrager först i mångfaldiga skepnader till Skaldens uppfostran, och fulländar slutligen, i Christendomens gestalt, sitt verk. Hans älskade Mathilda visar sig då i den högsta manifestationen af sitt innersta; hon är der sjelf den

[1] Recensionen är visserligen namnlös, men af stilistiska skäl anser jag den tillhöra honom.

»Edda», som uppväckt från sin isbädd, genomvärmd, befriad, blir igen Poesiens drottning; och genom henne blir Heinrich, hennes älskare och gemål, dess öfver jordens tid och rymd upphöjde konung. Ej blott öfver *denna* verlden utsträcker sig deras välde: det utvecklar och stadfäster sig egentligen i den *tillkommande* (hvilken redan här verkade såsom *förborgad* inom den förra, och lockade skalden till sig genom detta sitt sköna, men förgängliga skuggportrait). Poesien var för Novalis den (NB. med Religion försonade) magi, som afkastar lifvets materiella slöja och framkallar den under denna förborgade högre verlden.»

I dessa båda uttalanden finner man dels en anknytning till den allmänna utveckligen af grundtanken i Ofterdingen, dels en självständig tolkning af planen. Redan i Tiecks »Bericht über die Fortsetzung» hette det om romanen: »er wollte... das eigentliche Wesen der Poesie aussprechen und ihre innerste Absicht erklären». Visserligen är den en bildningsroman i Wilhelm Meisters stora följe [1], men den skald, hvars bildningsgång skildras, är samtidigt poesien själf. Med rätta säger Just Bing om honom (»Novalis», s. 117): »Die Dichtung ist nicht sein Fach, sondern sein Wesen».

De intressanta bref från Atterbom till Eufrosyne, hvilka nyligen blifvit tryckta, innehålla flera ytterligare bidrag till kännedomen om Novalis plats i Atterboms hjärta. När Eufrosyne begärde litteraturanvisningar för att vidga och fullständiga sin bildning, svarade Atterbom (28 jan. 1817): »Jag önskar att Ni måtte äga tillgång isynnerhet till Goethes, Schillers, Novalis', Tiecks, Jean Pauls och Fouqués skrifter». Som särskildt önskvärda nämner han Ofterdingen och »Geistliche Lieder». Från Dresden skref han nov. 1817 att han träffat Louise von Brachmann, som han fann skäligen tråkig annars, men »derigenom intressant, att hon varit intimt lierad med Novalis' familj, och vet förtälja mycket om denne så hastigt försvinnande gudaynglings jordiska uppenbarelse» — »halfguden» från 1807 innehade alltjämt samma rang. I brefvet från Rom 13 apr. 1818 heter det: »Högligen recommenderas flitig läsning af Novalis

[1] se Donner, »Der Einfluss Wilhelm Meisters auf den Roman der Romantiker», 1893. — På svenska hör hit bl. a. Palmblads romanserie i Poetisk kalender.

och Goethe; den ene för Religionens, den andre för Konstens skull».

Flera gånger karakteriserar Atterbom Novalis genom jämförelser med andra skalder, svenska och utländska. Sålunda återkommer han i ett par fall till en jämförelse mellan Goethe och Novalis i deras förhållande till naturen. »Novalis var lika hjertligt, som Goethe, en naturälskande, ja naturforskande skald; han betraktade och behandlade, liksom denne, poesien såsom naturens *förklaring;* blott ville han genom henne låta naturen uppstiga i en ännu högre och glansfullare *himmelsfärd.*» Naturligt nog fann han (1834) att Almquist var befryndad med Novalis »i *total*riktningen af sin diktan och traktan» samt i »aningen af en *ny* konstepok». Mest fann han emellertid likhet mellan Elgström och Novalis — tills den postuma lilla boken »Minnen» af Ernst Kjellander gaf honom bilden af en ännu mera Novalislik natur. Därtill kom, att Elgström rönte starka intyck af Novalis och med förkärlek studerade honom. »Novalis, på samma gång filosof, theosof, skald», skrifver Atterbom i biografien öfver Elgström, »betraktande naturens, vetenskapens, religionens, poesiens, statens områden såsom ett gemensamt helt, och inom dem alla lika rik på de märkvärdigaste divinationer af framtida utvecklingar, blef här förmedlaren [mellan Elgström och teosofien]. Det är bekant, att för Novalis var detta hela ej inskränkt till den synliga andeverld, i hvilken vi föra vårt närvarande jordlif; i och igenom det synliga universum såg *han* öfverallt — det osynliga, hvars ömsom spegelklara uppenbarelser, ömsom profetiska signaturer han allestädes igenfann. Men just *denna* synpunkt var Elgströms egen, som nu kom till medvetenhet om sig sjelf[1]». — »Hymnen an die Nacht» ville Elgström gärna höra Atterbom recitera. Att Novalis dikter lästs högt i tidens uppsalakretser framgår bl. a. af Atterboms tal öfver Kernell (1824), hvilken föredrog Shakespeare, Schiller, Goethe och Novalis, »hvars englalika väsende stod så broderligt nära till hans». Malla Silfverstolpe omnämner äfven våren 1816, att Novalis arbeten åhörts »med ljuf glädje».

Dessa spridda yttranden om den tyske skalden förtjäna uppmärksamhet som förstående och sympatiska, men ge ju i

[1] Ljunggren (Sv. Vitt. Häfd. IV: 35 och 193) anser också Elgström vara den svenska nyromantiker som mest liknade Novalis samt nämner »Den nya kärleken» och »Sjuklingens tröst» som erinrande om denne.

alla fall ingen utförd karakteristik, de betyga framför allt, att Novalis skrifter gjort ett oförglömligt intryck på Atterbom och att han i Novalis fann en i sin konstnärliga syftning förebildlig skald.[1] Hvad Atterbom yttrade om frändskapen mellan Novalis och Almquist i fråga om totalriktningen af deras verksamhet kan med ännu större rätt sägas om Novalis och Atterbom. Det är redan därför mycket naturligt att Atterbom i »Fågel blå» vid teckningen af poetfiguren Deolätus och äfven annorstädes visar likheter med och reminiscenser från Novalis, särskildt Ofterdingen[2]. Men att parallellen är långt fullständigare än dessa enstaka likheter, det hoppas jag att kunna visa i det följande, vid redogörelsen för Novalis direkta inflytande på svensk poesi.

Om de öfriga romantikernas ställning till Novalis författarskap är inte så mycket att tillägga. Elgströms förkärlek för Novalis är nyss nämnd. Palmblad gaf i sin dialog »Öfver romanen» — en ypperlig resonerande katalog — en hänförd målning af Ofterdingen. Han låter Carl säga: »Naturphilosophiens trollstaf har framkallat många underverk i konstens verld, och bland dessa är Goethes chemiska roman [= Wahlverwandtschaften] visst icke det minsta. Mig synes dock att *Heinrich von Ofterdingen*, som väcktes af samma trollstaf, skulle fulländad hafva fördunklat alla romaner på jordklotet». — Carl svaras af August:

»Ni har rätt, Carl», begynte åter August. »Den enda hos Goethe öfriga dissonansen upplöses här i Religionens grundton: naturvetenskapen uppträder såsom positif poesi; man nalkas med en ljuf bäfvan naturens innersta verkstad, man ser redan på afstånd de underjordiska lågorna förmäla sig med de verldsgamla vattnen, och hör tidens hjul melodiskt kringdrifva stjernornas banor. Af min egen lefnad ville jag gerna uppoffra så många år, som Novalis behöft för att utföra jätteplanen till denna roman. Ingen främling skall besöka konstens land, utan

[1] Han citerar honom för resten äfven i »Studier till philosophiens historia och system» sid. 44, 114 m. fl. ställen.

[2] Se Vetterlund, »Atterboms sagospel Fågel blå» s. 17, 57 och 93 f. Jag endast tillägger, att de sid. 94 anförda orden från Amundus äfven erinra om slutet af Goethes »Braut von Corinth».

att först göra en vallfart till denna byggnad, hvartill det kanhända derföre icke föruntes mästarn att uppresa mer än en enda colonn, emedan deraf kunnat blifva ett Babels-torn, hvarifrån de dölige bespejat himmelen och den Eviges rådslag». [1]

Hedborn hade naturligtvis allt för litet af spekulativ lust eller mystik för att i likhet med Elgström få Novalis mycket kär. Att han likväl kom under inflytande af denne, berodde på Novalis religiösa lyrik, som enligt Atterboms minnesteckning sysselsatte honom på Herrön under första halfåret 1808 och i Uppsala på hösten 1811, »då på hans bord ständigt Bibeln, Gamla Svenska Psalmboken, Kolmodins Dufvoröst, Novalis och Thomas a Kempis lågo uppslagna». Det var Atterbom, som gjorde Hedborn uppmärksam på Novalis (se Atterbom, »Minnesteckningar och tal», II: 143).

C. F. Dahlgrens mig veterligen enda personliga omnämnande af Novalis sker i bref till Afzelius i sept. 1815: »Jag galopperar omkring på gatorna för att ta mig motion. Emellanåt läser man Bibel och Novalis». Det är onekligen mycket karakteristiskt för mannen, men visar inte på några möjligheter att djupt tillegna sig lektyren i fråga. I det muntra, parodiska stycket »Den siste fosforisten» nämns äfven Novalis som en af källorna till den poetiska floden:

Ur Goethe, Novalis
Och de la Motte,
Hölty och Salis
Jag detta fått

Men det var väl främst rimmet, som här bestämde urvalet. — Fredlund (»Carl Fredrik Dahlgren», sid. 77 och 115) anser likväl, att Dahlgren tagit kännedom om Novalis, och att denne ökat hans förkärlek för allegorien.

---

[1] I Swensk Literatur-Tidning 1813, sp. 369 kallar Hammarsköld denna sista mening: »det lika så träffande som sinrika yttrandet». — Palmblad skref 7 nov. 1815 till Hammarsköld: »I nyaste upplagan af sin Æsthetik nämner Jean Paul ej ett ord om Fouqué. Deremot utfar han öfverallt mot Novalis, som han sätter vid gränsen af Nihilisterne. Denne man begynner redan ligga af sig, som det så lätt händer theoretici». Detta visar Palmblads fortfarande sympati för de båda nämnda; men däremot är det en oberättigad generalisering, när Ljunggren på grund af dessa ord skrifver: »Jean Paul stod icke längre i anseende hos romantikerna».

Af Nicander känner jag inget uttalande af Novalis, men att den svenska skalden tagit intryck äfven af honom bevisas bland annat af »Skaldens blomma», om hvilken Wirsén säger, att dess »nyromantiska förgudning af skaldelängtan och skaldedrömmar . . . ter sig som efterklang af Auroraförbundets rimmerier». Tvifvelsutan har Nicanders dikt många föregångare bland romantiska författare, men att denna blomma, som »Skalden har så skön och underbar», som står långt bort i »längtans blåa land» och hvars »hemlighet är aningens fullbordan» vuxit opp ur ett frö af die blaue Blume, tarfvar ingen bevisföring.

Jag nämnde nyss att utom Elgström äfven den tidigt bortryckte Ernst Kjellander för Atterboms sinne återkallat hågkomsten af Novalis. I sin nekrolog öfver Kjellander (Svenska Litteraturföreningens tidning 1835, n:o 36) skref Atterbom om den bortgångne unge vännen:

»Det gifves bland menniskorna ett slag af varelser, hvilkas lif, öfverträffande alla andras i andlig rikedom och fägring, är i samma mån lekamligen snarförtärdt. Det försvinner ur vår åsyn, innan det hunnit blifva något vidare än ett löfte af oändligt innehåll, en bebådning af outsägliga ting, en yppig purpurrodnad till den dag, hvars like i herrlighet ej skulle hafva funnits, i fall hans morgon ej hade tillika varit hans afton. Själens låga är hos dessa andar, hvad den *borde* vara hos alla, en sann himlaflamma, som bibehåller skärheten af sitt ursprung; men mähända är det just därföre, som den hos dem brinner med en kraft, en snabbhet, en glans, till hvars underhållning den jordiska lefnadslampan snart saknar olja. Novalis är deras gemensamme representant, och till samma slägt hörde Kernell. Fåglar, tropiskt underbara och skimrande, förvissade Columbi manskap om den den nya verldens verklighet och närhet; ungefär så visa sig dessa varelser för oss andra jordinvånare med en plötslig och kort, men profetisk företeelse. Ernst Kjellander var en af dem».

Detta sköna och rörande uttalande följdes sju år senare, då Kjellanders »Minnen» gifvits ut, af ett ännu bestämdare, nämligen i minnesteckningen öfver Törneros: »Jag sade förr att han tillhör den slägt af snillen, för hvars repräsentant *Novalis* kan anses. Nu säger jag bestämdt: han *är* Sveriges Novalis; underlägsen sin tyske själsbroder, icke i poesi, men i poetisk konst; deremot jemnlik i philosophisk djupsinnighet, fyndighet, divi-

nation; och öfverlägsen, å ena sidan, i skarpare dialektik, å andra sidan, i ännu positivare Christendom».

Utgifvaren af Kjellanders »Minnen», F. F. Carlson, bestyrker detta Atterboms yttrande i sitt förord, där han talar om Kjellanders förkärlek för Novalis arbeten och om den för dem båda gemensamma »förtroligheten med det djup, som i osöndrad enhet omfattar Religion, Philosophie och Poesie». Skillnaden mellan dem finner Carlson i att Novalis betraktelser företrädesvis vistades på naturens, men Kjellanders företrädesvis på historiens område.

Kjellander har lämnat den bästa öfversättningen af Novalis, nämligen »Längtan efter döden», hvars original är den sista af »Hymnen an die Nacht»[1]; öfversättaren har emellertid uppoffrat konkreta detaljer i urtexten för tonens ledighet. Af det i »Minnen» sid. 234 meddelade brefvet från Kjellander framgår det likväl att Kjellander icke satte Novalis högt »i artistisk väg», men han kände sig i frändskap med den tyske mystikern. Han skrifver därför: »Om min poesie kunde Du ej säga något behagligare, än att den har tycke af Novalis». Både i sina bref och de filosofiska fragmenten citerar Kjellander flerstädes Novalis filosofiska fragmenter.

Atterboms kusin och efterbildare, P. A. Sondén, hör äfven till Novalisöfversättarna.[2] I hans »Dikter» (II: 95) läses »Psalm. Efter Novalis»

Som prof skrifver jag af första och sista strofen:

Hvad vore jag, åt mig blott lemnad?
Hvad vore jag förutan dig?
Åt fruktan och förtviflan ämnad,
Jag ginge rädd på öde stig.
Min kärleks mål jag icke kände,
Min framtid vore natt och död;
När bittra qval mitt hjerta brände,
Hvem klagade jag då min nöd?

Ännu till oss han nalkas sakta,
Den Helige i himmelsk glans:
Med tårar, rörde, vi betrakta
Hans trohet och hans törnekrans.
Välkomna äro oss de trogna,
Som med oss fatta Herdens hand
Och, ympade i honom, mogna
Till frukter för ett högre land.

Den förut omnämnde Rydqvist lämnade ett kort omdöme om Novalis i sin prisskrift »Framfarna dagars vittra idrotter i

[1] Om dessa skref Kjellander i ett bref: »Hymnen an die Nacht, hvilka endast en sådan Prophet af verldens innersta mysterier kunnat skrifva».

[2] Öfversättningar från Novalis ha för öfrigt förekommit ytterst sparsamt, såsom t. ex. i den finländska »Mnemosyne», som i n:o 11 för 1819 och n:o 59 för 1820 har prosatolkningar från Ofterdingen.

jemförelse med nutidens», där han skäligen onådigt bedömer »*mystiken*, eller bemödandet att afslöja naturen och konstens hemligheter, lifvets stumma gåtor. Novalis och Werner äro häruti de märkligaste. Hos den förre är mystiken renast och mest poetisk. Efter honom har den vanslägtats.» En not till detta ställe ondgör sig öfver Görres företal till Lohengrin (1813), hvilket ju var skäligen uppkonstrueradt,[1] och beklagar Almquists undergång i mystikens dimmor — en intressant och betydelsefull namnförknippning. Rydqvist gaf där dessutom ett själfständigt litet bidrag till Novalisforskningen, i det han framhöll som sin åsikt, att händelsen med jakten, ovädret och grottan i fjärde boken af Æneiden legat till grund för sagan om Atlantis i Ofterdingen. Rydqvist afser verserna 160—172, där Virgilius skildrar Didos och Æneas af stormvädret framkallade kärleksmöte och den (i Minors uppl. sid. 88 f.) scen, där prinsessan och skalden förenas under likartade yttre förhållanden.

Almquist nämner Novalis som en efterföljare af Böhme i musikalisk mystik. Ett af Almquists arbeten skulle enligt den efterlämnade manuskriptförteckningen ha hetat »Diomelos eller den blå blomman. Romansen om Hellas». Som inget utkast förefinns, är det omöjligt att afgöra, huruvida något mer än namnet skulle inneburit anklang från Novalis.

Två små notiser kunna tilläggas. Uttrycket »Sveriges Novalis» har nyttjats äfven om en annan än Kjellander, nämligen Stagnelius, som kallas så af Georg Brandes i hans bok om Tegnér. Till de paralleller Brandes drar mellan Stagnelius och Novalis samt mellan Atterbom och Novalis återkommer jag i det följande. Före Brandes hade en annan dansk kritiker gjort samma jämförelse, nämligen Chr. Molbech i Nord. Tidsskrift 1827. — I den artikel i »Foreign review» om Svenska litteraturen, som refererades i »Heimdall» N:o 44, 1829, heter det äfven om Stagnelius: »Bland främmande poeter kunna vi ej jemföra honom med någon, utom den Tyska Novalis», något som motiveras med bådas spiritualism och tidiga bortgång.

I trots af att Novalis hör till de författare, som uppräknas i prospekten till Lefflers och Bruzelius »Bibliothek der deut-

[1] Se Franz Schultz, »Joseph Görres als Herausgeber, Litteraturhistoriker, Kritiker» (1902) sid. 173 ff.

schen classiker», kom denna samling aldrig att innehålla något arbete af Novalis. Däremot intogos tre af Fouqué: »Zauberring», »Fahrten Thiodolphs» och »Sängerliebe».

Sammanfattar jag de strödda notiserna här ofvan, synes det mig framgå af dem, att Novalis skrifter sysselsatt de svenska romantikerna både i deras första och i deras andra släktled. Atterbom, hvars natur gjorde honom känsligast för skaldisk-mystik alstring af detta slag, är hans trognaste beundrare. Han lefde länge nog för att vara med om reaktionen mot romantiken inom den tyska litteraturhistorien och uppröras af den. 1851 berättar han sålunda i bref till ungdomsvännen Molbech, att han läser Paludan-Müller, Byron och »den dem båda så högst olika *Novalis* — om hvilken — i förbigående sagdt — *Gervinus* behagat fälla ett det allralärdaste åsne-omdöme». Samma kyliga vind blåste då i Sverige. Knappast med djup vördnad hade Gudmund Leonhard Silfverstolpe i sina samma år utgifna »Dikter» försett »Fru Loths Soliloquium» med ett motto ur Novalis »Sehnsucht nach dem Tode»:

einsam steht und tiefbetrübt,
Wer heiss und fromm die Vorzeit liebt.

Men Atterbom själf kunde med så mycket mera allvar göra orden till sina egna.

ONOMATOPOETISCHE BEZEICHNUNGEN FÜR MENSCHLICHE WESEN, BESONDERS IM DEUTSCHEN UND ENGLISCHEN

VON

J. REINIUS

Onomatopoetische Bezeichnungen für menschliche Wesen, besonders im Deutschen und Englischen.

Lautmalende, onomatopoetische Wörter sind uns wohl aus allen Sprachen bekannt. Sie bezeichnen zunächst symbolisch [1] gewisse Laute und damit verbundene Bewegungen, wie lat. *clangor*, *susurrare;* d. *summen*, *klatschen*, *quitschen*, *puffen* ('einen dumpfen Ton von sich geben', dann 'schlagen'); engl. *buzz*, *thud;* frz. *cracher* 'spucken' aus germ. *rakôn* durch Voransetzung des *k* lautmalend verdeutlicht, s. KÖRTING. Es werden dann besonders die Laute und Stimmen gewisser T i e r e so nachgeahmt: z. B. d. *m(i)auen*, schw. *jama*, lat. *pipare*, d. *piepen*, *piepsen*, isl. *geyia*, aschw. *gøia* 'bellen' vielleicht aus **gawauian* 'wau sagen' (AX. KOCK, Arkiv f. n. Fil. XI, 1895, S. 344).

Dann wurden die Tiere selbst in dieser Weise bezeichnet. Als alte Beispiele mögen angeführt werden gr. κόραξ, ahd. *hraban* 'Rabe'; vielleicht ieu. *g^{v}ō(w)s, die Grundform von gr. βοῦς, lat. (eig. oskisch) *bos*, d. *Kuh*. Dass diese Art sprachlicher Neuschöpfung international ist und in den verschiedensten Sprachen Ähnliches ergeben kann, zeigt chines. *miao* 'Katze', vgl. d. *miauen*, frz. *miauler*. SUCHIER, Gröbers Grundr. I, 662.

Innerhalb der jetzigen Kultursprachen wuchern solche Bildungen besonders reich auf dem Gebiete, wo die Neuschöpfung am ungezwungensten, ja anscheinend fast unbeschränkt ist, d. h. in der primitiven Ammen- oder Kindersprache, die wesentlich von der ersten Umgebung der Kinder in der Weise ausgebildet wird, dass man das vorhandene Sprachgut dem Fassungs- und Sprechvermögen des Kindes anpasst oder auch ihm mundrechte

---

[1] S. NOREEN, Vårt Språk V, 99 ff.

neue Wörter bildet. Vgl. PAUL, Prinzipien der Sprachgeschichte, 1 Aufl., S. 146.

Einige Beispiele: d. *Wauwau*, eng. *bowwow*, schw. *vovvov* oder *vovve*, frz. *toutou* 'Hund'; d. *Putput* 'Huhn' PAUL, schw. *pippi* 'Piepmatz'.

Dann wird oft das »richtige» Wort dem Kinde in der Weise beigebracht, dass man es der onomatopoetischen Bildung anhängt (Siehe PAUL). So entstehen tautologische Wörter wie d. *Mu-kuh*, schw. *kossamu* 'Kuh', d. *Bählamm*, *-schaf*, d. *Puthuhn*. Vgl. auch d. *Piepmatz*. Grossenteils aus der Ammensprache herübergenommen, begegnen viele onomatopoetische Tiernamen im Slang. Eine ähnliche Bildung innerhalb des Slanges scheint z. B. frz. *teufteuf* 'Automobil' zu sein (z. B. Anat. France, Anneau d'améthyste, p. 270).

In den genannten Fällen handelt es sich um Namengebung nach eigentümlichen Lauten oder Geräuschen, die die betreffenden Tiere oder Gegenstände selbst hervorbringen und die mit denselben eng assoziiert werden. Ihnen möchte ich ein paar andere Wörter gegenüberstellen.

D. *Hottehüh* bedeutet in der Ammensprache und im Slang 'Pferd' und ist eigentlich der Ruf (auch *Hotto*, *Hotte*), womit der Fuhrmann das Tier antreibt. Die Zusammensetzung *Hottepferd* ist mit *Bählamm* oben zu vergleichen. Schwed. Ammenspr. *totto* 'Pferd' scheint die Interjektion *ptroh* darzustellen, womit man ein Pferd zum Stillstehn bringt. Hier wird also der Zuruf an das Tier als dessen Name aufgefasst; jedenfalls als charakteristisches Merkmal herausgegriffen und als Name verwendet.

Frz. *haha* 'tout obstacle interrompant brusquement un chemin; ouverture faite au mur d'un jardin avec un fossé en dehors pour laisser la vue libre' ist nichts als die Interjektion *ha! ha!* (s. LITTRÉ), die die Überraschung beim Entdecken des Hindernisses ausdrückt. Das frz. Wort, seit dem 17. Jhdt. belegt, ist auch seit dem Anfang des 17. ins Englische eingeführt worden. S. OXF. N. E. DICT.

Ähnlich ist wohl die Entwicklung bei frz. *vasistas* 'sorte de guichet s'ouvrant à volonté pour voir ce qui se passe, ou pour parler à quelqu'un, espèce de jalousie qu'on met aux portières des voitures' LITTRÉ. Es ist dies nichts anders als die deutsche Frage: *was ist das?* — also keine einfache Interjektion,

(geschweige denn Nachahmung tierischer Naturlaute wie oben), sondern ein ganzer Satz. Vielleicht wurde einmal diese Frage getan von jemand, der durch das Guckfenster neugierig hindurchblickte, und wurde dann von einem des deutschen unkundigen Franzosen als Name der Sache selbst aufgefasst. Oder der erste Benenner war ein Deutscher und fand die Frage zur Bezeichnung des Guckfensters wohl angebracht. Oder aber ein deutscher Michel, dem ein Franzose solch ein Fenster zuerst zeigte, mag wohl voll Staunen die Frage geäussert haben und so dem sich überlegen fühlenden Franzosen Anlass zu dieser Benennung gegeben haben.

Jedenfalls haben wir hier, wie in den beiden eben angeführten Fällen, eine Benennung nach einem Lautgebilde, das dem Benannten gegenüber geäussert wird (oder geäussert werden könnte) und mit demselben assoziiert wird.

Ich schlage vor, den althergebrachten Namen der Onomatopoesie auch auf diese Art von Namengebung auszudehnen und jene Art wie bei *Wauwau* als direkte, diese als indirekte Onomatopoesie zu bezeichnen. Da das Benannte im ersten Fall der Urheber, im letztgenannten Fall aber der Gegenstand des geäusserten Lautes oder Lautgebildes ist, könnte man wohl auch jene Art aktive, diese passive Onomatopoesie nennen.

Es werden nun diese beiden Arten von Namengebung auch mit Bezug auf Personen gebraucht. Ein Mensch, der einen charakteristischen Ausdruck oft im Munde führt oder auch nur bei einer einzigen grossen Gelegenheit äussert, wird leicht nach diesem Ausdruck benannt. So erhielt der Feldmarschall Blücher bekanntlich seinen Namen »der alte *Vorwärts*« daher, weil er bei Katzbach 1813 seinen Soldaten energisch »Vorwärts, vorwärts, Kinder!« zurief. Aber nicht nur einzelne Personen erhalten in dieser Weise Ehren- oder Spitznamen. Ein Ausdruck, der einer ganzen Klasse von Menschen eigen ist, wird zur appellativen Bezeichnung dieser Klasse. So nannte man in Deutschland früher in vulgärer oder burschikoser Sprache einen Franzosen oder eine Französin *Parlez-vous*, selbstverständlich

darum, weil sie oft durch eben diese Frage ein Gespräch anzuknüpfen suchten.

Es sind dies direkte (aktive) onomatopoetische Personenbezeichnungen.[1]

Anderseits werden aber auch Personen nach Ausdrücken benannt, die ihnen gegenüber gebraucht werden oder angemessen erscheinen. Ein 'pfiffiger, verwünschter Kerl', dessen Tun und Treiben dem Zuschauer etwa den erstannten und bewundernden Ausruf *Tausendsasa* entlockt, wird vielfach so genannt. Diese Gruppe bezeichne ich als indirekte (passive) onomatopoetische Personenbezeichnungen.

Ich gebe hier unten eine Übersicht der Fälle, die ich meistens aus vertraulicher oder nachlässiger Sprechweise, vornehmlich des Deutschen und Englischen, gesammelt habe. Für das Schwedische habe ich nur sehr wenige Beispiele wirklicher Appellative auftreiben können. Es scheint in der Tat, als wäre hier diese anschauliche Benennungsweise im allgemeinen nicht über die individuellen Spitznamen hinausgekommen.

Ich füge auch einige Fälle hinzu, wo ein charakteristisches Lautgebilde mit persönlicher Endung abgeleitet ist. Hier ist ja derselbe Gesichtspunkt bei der Namengebung bestimmend gewesen, wenn auch die persönliche Bedeutung durch die Endung verdeutlicht worden ist.

Direkte oder aktive onomatopoetische Personenbezeichnungen.

Zunächst einige individuelle Spitz- oder Beinamen.

Der bayrische Herzog Heinrich XI. (1142—54) führte den Beinamen *Jasomirgott* [d. h. *Ja, so mir Gott helfe!*]. S. PHILIPP KEIPER, Imperativische Namen, Z. f. d. d. Unterr. XVI (1902), 299, wo verschiedene Geschlechtsnamen, wie *Waltigott (<walde got)*, *Wiskott (<wizze got)*, aus Lieblingswendungen des ersten Trägers erklärt werden.

[1] JESPERSEN (in Tilskueren 1892, s. 853) vermutet, die ersten Wörter oder sprachlichen Ausdrücke seien eben Lautkomplexe, gesungene Leitmotive gewesen, die für eine Person besonders charakteristisch gewesen und deshalb als Eigenname für ihn gebraucht worden wären. Unsere modernen Beispiele könnten zur Stütze dieser Hypothese herangezogen werden.

Über Blüchers Beinamen *Vorwärts* siehe oben S. 191.

Andere deutsche Beispiele bei BEHAGHEL, Zur Namengebung, Z. f. d. Wortforsch. I, 265.

Doctor My-book war ein Beiname des Dr. John Abernethy (1765—1830), 'because he used to say to his patients »Read my book» (»Surgical Observations»)', BREWER, Dict. of phrase and fable.

Ein Student der Universität Uppsala, der in englischen Gesprächen das Wort *indeed* allzu reichlich verwendete, wurde von dem englischen Lektor gelegentlich als *Mr. Indeed* bezeichnet.

Patach, der Name eines hebräischen Vokals, wurde wenigstens im letzten Jahrzehnt des vorigen Jahrhunderts in Uppsala als Beiname des Orientalisten Professor H. Almkvist von vielen seiner Schüler gebraucht, wahrscheinlich weil seine charakteristische Aussprache des Wortes ihnen aufgefallen war.

Dann einige Beispiele aus der schwedischen »Pennälersprache». Die meisten sind mir von Herrn Dr. RUBEN BERG gütigst mitgeteilt.

Mansen, Beiname eines Lehrers am Örebroer Gymnasium, der in seine Rede oft das südschwedische den Schülern fremdartig klingende Füllwort *mans* einmischte (z. B. «de ä mans så»).

Biffen (eig. das Beefsteak) Spitzname für einen Lehrer, der gern von Beefsteaks sprach (Stockholm).

Diabbel, Spitzname eines Schülers mit den Initialen *O. V.*, als *o ve!* (Oh weh!) gedeutet und weiter »übersetzt», weil der Lehrer des Französischen immer frz. *diable* euphemistisch mit *o ve!* wiedergab (Stockholm).

Hùddă, Spitzname eines Lehrers, der oft einen so etwa wiederzugebenden Laut ausstiess (Nyköping).

Slyris, Spitzname eines Studenten (aus seiner Pennälerzeit?), der einmal frz. *celui* als *sly* aussprach (BERG, Sv. Landsmålen 1900, H. 3).

Schritten war ein Lehrer der neueren Sprachen am Göteborger Gymnasium 1848—51, der wegen eines chronischen Halsleidens sich mit einem eigentümlichen Laute räusperte, der ihm diesen Spitznamen einbrachte, O. SWAN, Våra öfversittare, S. 101.

Schàmbrè wurde ein Hauslehrer von seinen Stockholmer Zöglingen benannt, denen seine etwas übertriebene Aussprache des frz. *chambre* auffiel.

Eine Umbildung nach derselben Richtung hin zeigt d. *Annodominismann*, Spitzname des Professors Thummann in Halle vor etwa 100 Jahren, 'weil er die Jahreszahlen immer so anführte: *anno domini 1722*' Laukhard, Anekdotenbuch bei KLUGE, D. Studentensprache, S. 12.

Schw. *Komm-ska-vi-gå* ('Kommt, wir wollen gehen') wurde eine alte Frau mit vielen Kindern genannt, wohl weil sie sie mit diesen Worten aufforderte, mitzukommen (Mitteilung von Dr. E. GRIP).

Die wirklichen Appellative sind wohl teilweise aus derartigen Eigennamen entstanden.

Unter den Appellativen bemerken wir zuerst Bezeichnungen für Angehörige einer Nation nach irgend einem charakteristischen Ausdruck derselben.

Päivä werden in der Gegend von Haparanda seit 10—15 Jahren von der schwedischen Bevölkerung 'finnische Arbeiter und Vagabunde' genannt: nach der finnischen Grussformel (*Hyvää*) *Päivää* '(Guten) Tag'. Der Erfinder des Ausdrucks ist, wie es scheint, noch nachzuweisen (gütige Mitteilung des Herrn Pastor HENNING BUCHT in Haparanda).

Im Norden von Schweden wird *kolis* oder gewöhnlich die deutlichere Zusammensetzung *finnkolis* oder *finnkole* als vertrauliche Bezeichnung für 'einen Finnen, besonders der niederen Klassen' gebraucht (gütige Mitteilung des Herrn Dr. O. OTTELIN). Die geläufige Erklärung aus fi. *kuule!* oder *kuules!* 'hör mal!', einer sehr gewöhnlichen Formel im Gespräch, wird auch von Prof. K. B. WIKLUND unterstützt.

D. †[1] *Parlez-vous* 1) in der älteren Studentenspr. *Parlewu*, 'Französin oder Mademoiselle für die Kinder', gebucht 1749 und belegt 1757, s. KLUGE, D. Studentensprache; 2) volkstümlich für 'Franzose', z. B. Franz Hoffmann, »Heute mir, morgen dir», Erzählung aus dem Freiheitskriege, ed. Rodhe, S. 55. Zur Erklärung s. oben S. 191.

D. † Soldatenspr. *Halters* plur. 'die österreichischen Soldaten der Reichsarmee im 18. Jahrhdt., weil sie fortwährend

[1] Das Zeichen † steht vor veralteten Wörtern.

halter sagten, z. B. 'das ist halter einer vom schwäbischen Kragen' HORN, D. Soldatensprache, S. 41. Vgl. schw. *Mansen* S. 193.

D. † Soldatenspr. *Gibser* 'die ungarischen »Rotmäntel» der Reichsarmee, weil sie grösstenteils kein anderes Deutsch als '*Gieb's her*', nämlich Geld, konnten' (ebenda).

Etwas unsicher scheint e.-am. Slang *hoosier* 'a native of Indiana'. 'Perhaps the most reasonable of several ingenious explanations is, that in the early days the customary challenge or greeting in that region was »*who's yer?*» (Who's here?): pronounced *hoosie'r* NORTON bei FARMER AND HENLEY, Slang and its analogues, die Beispiele von 1843, 1847 und 1848 anführen.

Noch zweifelhafter scheint e. (Slang der Seeleute) *slawmineyeux* 'a Dutchman'; probably a corruption of the Dutch *ja, mynheer;* or German *ja, mein Herr*' THE SLANG DICTIONARY, Chatto etc. 1894.

Ein exotisches Beispiel möge auch angeführt werden. *wi-wi* nennen die Einwohner gewisser Südseeinseln die Franzosen — zunächst entlaufene Sträflinge aus Neu-Kaledonien — offenbar wegen des häufigen *oui, oui.* AX. KOCK, Om språkets förändring, S. 37.

Endlich zwei Kraftausdrücke, die für die betreffenden Nationen charakteristisch sind und Spitznamen für dieselben abgegeben haben.

Frz. *un Goddem*, *Godeme* (nach GODEFROY, Dict. anc. fr., noch in der frz. Schweiz gebräuchlich), Scheltwort für Engländer, altfrz. auch *Godon*[1] (noch Anfang des 19. Jhs. in der Normandie), *goudon*, *gordon* — nach dem englischen »Nationalfluch» *God damn!* Vgl. die Ausdrücke *jurer comme un anglais* (Canada), *grossier comme un anglais* (im wallonischen Belgien). S. GAIDOZ u. SÉBILLOT, Le blason populaire de la France, p. 335, und GODEFROY.

Frz. *caraco* 'sobriquet que l'on donne aux Espagnols à cause d'un juron qui leur est familier' GAIDOZ und SÉBILLOT,

[1] *Godon* entwickelt dann die weitere Bedeutung 'Schwelger': 'autrefois de tout homme adonné au plaisir de la table et qui avait gros ventre' Mery bei GAID.-SÉBILLOT.

a. a. o., S. 348. Gemeint ist wohl sp. *carajo* 'das männliche Glied; vulg. Donnerwetter!' TOLHAUSEN Sp.-d. Wb.

Den zwei letztgenannten Beispielen schliessen sich einige andere Kraftausdrücke und Beteuerungsformeln an und bilden mit ihnen eine neue Gruppe.

E. (politisches Slang) *jingo* 'Chauvinist': 'a nickname for those who supported and lauded the policy of Lord Beaconsfield in sending a British fleet into Turkish waters to resist the advance of Russia in 1878; hence, one who brags of his country's preparedness for fight, and generally advocates or favours a bellicose policy in dealing with foreign powers; a blustering or blatant 'patriot'; a Chauvinist', von dem Kraftwort *by jingo!* (vielleicht euphemistischer Gebrauch einer sinnlosen Beschwörungsformel statt *by God!*) in einem 'music-hall song' von G. W. Hunt 1878: (Chorus) »We don't want to fight, yet by jingo! if we do, We've got the ships, we've got the men, and got the money too.» Vgl. Zitat von demselben Jahre: »The Jingoes — the new tribe of music hall patriots who sing the jingo song.» S. OXFORD NEW E. DICT.

E. (irländ. Sl.) *holy-father* 'a butcher's boy of St. Patrick's Market, Dublin, or other Irish blackguard; among whom the exclamation or oath *by the Holy Father* (meaning the Pope) is common' GROSE Dict. of the Vulgar tongue 1785, bei FARMER u. HENLEY.

D. (sächs.) *Dammich* 1) 'Bursche, der gern flucht' BEHAGHEL, Z. f. d. Wortforsch. I, 265 f.; 2) in der Soldatensprache (auch *Dimmich*) 'sächsische Unteroffiziere': 'wenn ein Vorgesetzter ein Wort häufig gebraucht, so bekommt er dies wohl selbst als Spitznamen' HORN D. Soldatenspr. 61. Gemeint ist natürlich der Fluch *Gott verdamm' mich!*

Hierher könnte vielleicht auch gezogen werden die Zusammenstellung † *Hans Marter* für 'Landsknecht', die möglicherweise von Haus aus 'Hans, der immer *Marter!* flucht' bedeuten könnte. Burk. Waldis († c. 1557) nennt die Landsknechte *Hans Marter und Bruder Veit* (SANDERS Ergänzungswörterbuch unter *Veit*). Das gleichbedeutende †*Marterhans* wird von HORN, a. a. o. 20, so erklärt: 'wegen des Fluchens und Schwö-

rens bei der Passion Christi'[1]; desgleichen †*Fluchhans*, †*Kreuzhans*, †*Wundenhans*' — die beiden letzten offenbar vom Schwören bei dem heiligen *Kreuz* oder bei den heiligen *Wunden.*

Bruder Veit 'Landsknecht' oben wäre nach SANDERS vielleicht auch vom Gebrauch des Namens *Veit* für den Teufel in Flüchen. Luther hat: »Bruder Veit, der viel Marterns kann» (vgl. die Fussnote).

Mit den obigen Namen für Landsknechte wäre vielleicht zu vergleichen d. Soldatenspr. *Herr Jesus*, womit die Soldaten den Feldwebel bezeichnen HORN 55, falls der Ausruf *Herr Jesus!* als für ihn charakteristisch gelten soll. Die Benennung ist dann weitergeführt in *Vizejesus* 'Vizefeldwebel' a. a. o.

Sicher hierher gehörig — wenn auch von einem etwas anderen Gesichtspunkte aus — sind die deutschen Soldatenausdrücke (urspr. preussisch) *Kommissjesus, Kommisschristus* 'für ältere Feldgeistliche' HORN 58, wohl wegen ihres häufigen Sprechens vom Heiland.[2]

Wir kommen dann zu einer Gruppe lateinischer Ausdrücke, die in gewissen Berufen gebräuchlich waren und daher zunächst für Vertreter dieser Berufe verwendet wurden.

E. *ignoramus* 'an ignorant person', schon vor 1616 belegt, mag zunächst als symbolischer Name für einen unwissenden 'lawyer' erfunden sein und geht auf lat. *ignoramus* ('wir wissen nicht', dann 'wir ignorieren') zurück, 'the endorsement formerly

[1] Vgl. *martern* 'fluchen' (z. B. Luther bei SANDERS), gebildet wie *wettern* eig. '*Wetter!* sagen'. — W. WACKERNAGEL, Kleinere Schriften III, 134, erklärt MARTERHANS als Umdeutung von frz. *maraudeur*.

[2] So wurde ein frommer schwedischer Unteroffizier, der diesen Namen oft im Munde führte, von Kameraden und Gemeinen *Jesus* genannt. — Indessen kommen viele übertragene Anwendungen des Namens vor, die irgend eine andere Erklärung nötig machen, s. VERF., On transferred appellations of human beings chiefly in English and German, I., S. 35 f.

D. *Salbader* 'langweiliger, alberner Schwätzer, oft mit dem Nebensinn des salbungsvollen, frömmelnden Tones' DWB deutete ich ebenda S. 244 als Entstellung aus *Salvator*, auf Personen übertragen, die diesen Namen, etwa als Ausruf oder Beteuerungsformel, frömmelnd gebrauchten. Indessen mag H. SCHROEDER, Paul und Braunes Beiträge XXIX, 350 f., recht haben, der *Salbader* als »Streckform» von bayr. *salfern* 'schnell sprechen', *gesalf(er), gesalb* 'Geschwätz', tirol. *gesalb* 'Gesalbader' etc. betrachtet — obgleich seine Theorie an vielen Punkten mit Recht scharf angegriffen worden ist (S. KLUGE im Literaturblatt 1906, Sp. 393 ff.).

made by a Grand Jury upon a bill or indictment presented to them, when they considered the evidence for the prosecution insufficient to warrant the case going to a petty jury', s. OXFORD N. E. DICT. Von Ungebildeten wird *ignoramus* wohl vielfach als eine ursprüngliche Personenbenennung auf *-us* aufgefasst, was die gelegentliche fehlerhafte Mehrzahl *ignorami* (angeführt von SM. PALMER, Folk Etymology, aus dem 'Standard' vom J. 1880) erklärt.

E. (altes Slang) *latitat* 'an attorney', z. B. 1771 Foote, Maid of Bath: »I will send for Luke Latitat and Codicil and make a handsome bequest to the hospital» — hier als symbolischer Eigenname — dann als Appellativ gebucht bei Grose 1785 und in zwei Slangwörterbüchern von 1811 und 1859. S. FARMER u. HENLEY, die erklären: 'from an obsolete form of writ', wahrscheinlich nach dem Eingangswort der Vorladung :'er (der Angeklagte) versteckt sich, erscheint nicht vor Gericht'.

In diesem Zusammenhang wäre wohl auch zu erwähnen e. Sl. †*quidnunc* 'a politician', 'from a character of that name in the farce of the Upholsterer' — von Murphy 1758 — nach EGANS erweiterter Ausgabe von GROSES Slangwörterbuch 1823. Der somit auch appellativ gebrauchte Name scheint nämlich von dem hier besprochenen Gesichtspunkte aus gewählt zu sein.[1] Vgl. *ignoramus*.

E. †*hocus-pocus* (auch *-as* od. *-os*) 'a conjuror, juggler', belegt seit 1624, wahrscheinlich zunächst der selbstgewählte Beiname oder der Spitzname eines besonderen Beschwörers wegen der angeblich lateinischen Beschwörungsformel, die noch gebraucht wird. Auch verkürzt †*hocus*, belegt von 1640 bis 1699, auch in dem allgemeineren Sinne von 'Betrüger'. Dies ist vielleicht identisch mit dem späteren Zeitwort *hoax* 'to deceive or take in by inducing to believe an amusing or mischieous fabrication or fiction, to play upon the credulity of'. S. OXF. N. E. DICT.

Mehr abseits stehen folgende Beispiele:

---

[1] Es fragt sich auch, ob nicht als persönliche Verwendung eines verdrehten lateinischen Satzes zu deuten wäre folgende Stelle bei Nich. Udall, Roister Doister (vor 1553), ed. Arber 26: Mathew Merygreeke: »But with whome is he nowe so sadly roundyng yond?» — Dobinet Doughty: »With *Nobs nicebecetur miserere* fonde.» Gemeint ist wohl die alte Margerie Mumblecrust.

Dän. *hvad-vi-vil* für eine 'Frauenrechtlerin' begegnet z. B. bei Krist. Nyrop in einer Plauderei über Katachresen in 'Festskrift til Thomsen' 1894, p. 31: »Det hævdvundne udtryk for den ledende i en forening [d. h. formand] indeholdt et for de norske *hvad-vi-vil'er* krænkende minde om mandens herredømme.» Die Benennung geht natürlich auf die Programmphrase ('Was wir wollen') zurück.

E. †*tantivy* 'a High-church Tory of about the time of James II', z. B. bei Roger North und Swift CENTURY DICT., geht wohl zurück auf die Bedeutung 'a hunting cry, inciting to speed', urspr. ein Adverb, 'supposed to be imitative of the note of a hunting-horn' (ebenda), und bezeichnet den Parteimann als einen schneidigen, rücksichtslosen Junker oder eher 'Stellenjäger', s. MURET-SANDERS, E. Wb.

E. † Slang *whither-go-ye* 'a wife: wives being sometimes apt to question their husbands whither they are going; obsolete' GROSE-EGANS Sl.-Wb. 1823.

D. Slang *Koofmich* 'scherzhaft für Kaufmann' GENTHE, Deutsches Slang; offenbar von der Aufforderung *Kauf mich!*

D. Soldatenspr. (Österreich) *Tschühü* 'der Train', 'onomatopoetisch' HORN, S. 32, vom Zuruf an die Pferde.

E. 'rural cant' *whow ball* 'a milk-maid': 'from their frequent use of the word *whow*, to make the cow stand still in milking. *Ball* is the supposed name of the cow'. GROSE-EGAN 1823.

In adjektivischer Verwendung begegnet e. *hail-fellow* oder erweitert *hail-fellow-well-met* für '(allzu) vertraulich' :'on such terms, or using such freedom with another, as to accost him with *hail fellow!*; on a most intimate footing; over familiar or unduly intimate', seit 1580 belegt. — In prädikativer Stellung entwickelte sich dann eine substantivische Verwendung, jetzt veraltet: 'an intimate or familiar associate', aus 1650 belegt. S. OXFORD N. E. DICT.

Vgl. schwed. vulg. *vara tjänis med någon* 'mit jmd auf sehr vertraulichem Fusse stehen' von der burschikosen Begrüssungsformel *tjänis,* aus *(ödmjuka) tjänare* entstellt. Der Ausdruck ist wohl Analogiebildung nach *vara du med någon* 'auf dem Duzfusse mit jmd stehen'.

Folgende Zusammensetzungen mögen hier auch erwähnt werden:

D. Soldatenspr. *Strammbach:* 'Wenn ein Vorgesetzter irgend ein Wort häufig gebraucht, so bekommt er dies wohl selbst als Spitznamen, z. B. *Str.* (sächs. Unteroffiziere)' HORN S. 61. Es ist dies eine fingierte Namensform für einen Menschen, der immer das Wort *stramm* im Munde führt.

D. (Mecklenb.) *Hannemann* als Spitzname eines Dänen scheint ihn nach dem. dä. Pronom. person. *han* 'er' zu benennen.

E. *a poor yay-nay fellow* 'who has no conversational power' and can only answer *yea* or *nay* to a question' THE SLANG DICTIONARY.

Schw. vulg. *menare*, *omare* für Leute, die immer *men* 'aber' oder *om* 'wenn' sagen (Mitteilung des Herrn Doktor RUBEN BERG).

Ein zweifelhafter Fall ist e. *quaker.* Fox, der Begründer der Sekte, erzählt in seinem Tagebuch vom Jahre 1650, er und seine Anhänger seien von einem Richter in Derby *Quaker* genannt, 'because I bid them, *Tremble* at the word of the Lord'. Er selbst leitet also den Namen von dem synonymen *quake* in einem Aufforderungssatze her. Indessen weist das OXFORDER WB. darauf hin, dass schon 1647 *Quaker* als Name einer Sekte vorkomme, deren Angehörige 'swell, shiver and shake.' Dieser Beiname scheint wegen der Wirkungen des 'Geistes' in den Anfängen der Bewegung sekundär auf die eigentümlichen »Freunde» übertragen worden zu sein. Die Erklärung von Fox beweist jedenfalls, dass er die hier in Rede stehende Übertragungsweise als ein lebendiges Prinzip der Namengebung fühlte.[1]

Indirekte oder passive onomatopoetische Personenbezeichnungen.

Die ältesten Beispiele liefert hier die grosse Gruppe der Imperativ- oder Satznamen. Sie scheinen ursprünglich Spitznamen gewesen zu sein, aus einem höhnenden Zuruf, den man einer bestimmten Person einmal nachschickte oder dessen

[1] Dem Gefühl, aber nicht seinem Ursprung nach onomatopoetisch ist wohl schw. *mähä* m. oder n. (da. *mehe*) für 'einfältiger, untauglicher Mensch', dial. auch 'zudringlicher Mensch' (letzteres vielleicht durch Einfluss von *mä*, *me* < '*med* mit'): das Wort scheint auf finn. *mähä, mähö* zurückzugehen. S. SAXÉN, Sv. Landsmålen XI, 3, S. 175.

sie wert schien. Z. B. ital. (latinisiert) *Tenegaudia* 805, *Cavinsaco* ('wühle im Sack') 918, frz. (latinisiert) *Beroldus Firma ussum* oder *hostium* ('Mach die Tür zu!') 11. Jhdt., Chartres. Seit dem 11. Jhdt. begegnen dann solche Appellative in den romanischen Sprachen. Viele haben keinen verächtlichen Nebensinn, z. B. frz. *portefaix* 'Träger'. S. SUCHIER in Gröbers Grundriss der romanischen Philologie I, S. 660 f.

Eine spätere lateinische Bildung unsicheren Ursprungs ist *factotum*, das im Deutschen seit Fischart 1579, im Englischen seit 1618, im Französischen und Italienischen seit dem 17. Jhdt. belegt ist und auch schwedisch vorkommt. Schon früher liegt es vor in den Zusammenstellungen: e. *Johannes F.* (1592), *Dominus F.* (1584), *Magister F.* (1566); frz. *Frère Jean F.* (vor 1590), *Dominus F.* S. OXF. N. E. D. Das ebenda bei dem ersten Zitat angeführte it. *fa il tutto* bei Ariosto 1525 scheint auf italienischen Ursprung des Wortes zu deuten.

Das älteste deutsche Beispiel ist *leckespiz* 'Lecker', 'Schlemmer', ursprünglich Bezeichnung eines Kochs ('Lecke den Bratspiess!') bei dem Prediger Berthold von Regensburg (†1272).

Eine reiche Sammlung der einschlägigen Eigennamen liegt vor in PHIL. KEIPERS Abhandlung 'Imperativische Namen' in der Zeitschr. f. d. d. Unterricht XVI (1902) 149 ff., 292 ff., 478 ff.; vgl. ebenda XVII, 108 f., 799 f., XVIII, 516.

Gewisse von diesen Imperativnamen sind indessen als persönliche Verwendung einer Lieblingsphrase des Benannten zu erklären, z. B. *Lobedank*, eig. 'Lob und Dank!'. S. oben S. 192. Aber die grosse Mehrzahl ist »passiver» Natur.

Von der Unmasse hierhergehöriger Appellative besonders des Deutschen und Englischen will ich nur anführen:

D. *Saufaus*, nd. *suput*, letzteres im Schwedischen als Lehnwort.

D. *Störenfried* (von *Störe den Frieden!*), *Taugenichts*.

E. (schottisch) *ne'er-do-weel* 'Taugenichts'; *skinflint* 'Geizhals' (eig. 'der sogar einen Flintstein schinden möchte'); *go-between* 'Unterhändler, Zwischenträger'.

Schw. fam. *passopp* (<*passa opp!* 'warte auf!') 'Bedienter' etc. besonders in allgemeiner und übertragener Bedeutung.

Als eine ganz andere Art von 'Imperativnamen' ist wohl zu deuten d. †*Claudite*, belegt 1563 (als *Clauditchen?*) aus Kirchhofs 'Wendunmut' als Bezeichnung der Landsknechte für den

'Steckenknecht' (HORN 122), 1593 aus Niederdeutschland, studentisch in Leipzig *Clauditchen* im 17. Jhdt., dann als *Gleditchen* 1746 entstellt für 'Häscher'. KLUGE, D. Studentenspr., S. 17 Fussnote, vermutet studentischen Ursprung aus dem lat. *claudite*, womit in Fischarts Gargantua (Ausg. von 1582) die Trunkenlitanei schliesst. Studentisch scheint es jedenfalls und bezeichnet wohl den Häscher als einen, bei dessen Erscheinen die Studenten *claudite!*, d. h. 'macht die Tür zu!', riefen.

Dann einige Interjektionen und Kraftausdrücke, die der Benannte dem Benenner entlockt.

E. (am.) sl. *foo-foo* 'a person of no account, an insignificant idiot, a poop' FARMER u. HENLEY mit Zitat von 1837: »a foofoo, or an outsider, is a chap that can't come the big figure.»

D. †*Donner*: 'man nannte *D.* den man herabsetzen oder schelten wollte': 1672 Chr. Weise, Die drey ärgsten Erznarren: »Der arme Donner» DWB. Noch 1846 Gotthelf, Uli der Knecht: »der verfluchte *Millions-Tausend-Donner!*» (SANDERS Ergänzungswörterb.). *Donner* war also ein Mann, der verdiente, dass man ihn 'andonnerte', d. h. ihm *Donner!* zurief.

D. †*Hagel* 1680 — gewöhnlich *Janhagel* (d. h. *Jan Hagel*), seit 1687 belegt — als kollektive Bezeichnung für den Pöbel, sowie die Individualbezeichnung schweiz. *Hagel* 'Grobian' könnten wohl auch auf den Fluch *Hagel!* im Sinn von 'Verderben' (wie der Hagel die Saat verdirbt) zurückgehen. S. DWB. IV: 2, 144. Es scheint jedoch einfacher, wenigstens das Kollektiv direkt aus der Bedeutung 'verwüstender Hagel' herzuleiten. Schweiz. *Hagel* könnte man wohl auch mit STALDER, Versuch eines schweizerischen Idiotikon (1812), als Ableitung von *Hagen, Hagi*, 'Zuchtoch e' deuten (vgl. *Hündel* 'Wollüstling' etc. von *Hund*).

Hier möge auch angeführt werden d. *Gottseibeiuns*[1] als euphemistischer Name des Teufels, bei dessen Erscheinen man den Ruf *Gott sei bei uns!* ausstösst (PAUL, Deutsches Wb.). STÖCKLEIN, Bedeutungswandel der Wörter (München 1893), S. 43 f., erklärt es als verhüllende Andeutung des Namens, vor dem man sich scheut. SANDERS belegt den Ausdruck aus Goethe, Börne und Heine. »Das Wort wird jetzt vom Volke gebraucht ganz in der Bedeutung von Teufel, ohne dass man sich der Zusam-

[1] SANDERS betont *Góttseibeiuns*, STÖCKLEIN *Gottséibeiuns*.

mensetzung aus den einzelnen Elementen bewusst wäre», daher auch *der leibhaftige G.* STÖCKLEIN. Spätere Beispiele: Stinde, Der Liedermacher, S. 141: »Unsere Ohren vertragen Harmonien, vor denen die sogenannten alten Meister ausreissen würden wie vor dem Gottseibeiuns»; 'Bilder aus dem Universitätsleben von einem Grenzboten', S. 23: (Im Munde einer Köchin) »Jetzt holt ihn der Gottseibeiuns bei lebendigem Leibe».

Das mundartliche schw. *skam* für den Teufel ist wohl in derselben Weise zu erklären: als verhüllender Ersatz des gefürchteten Namens durch den Ausruf *(fy) skam!* 'schäme dich' (eig. 'Schande'), weil man im Zusammenhang oder in der Situation den Namen nur so anzudeuten brauchte, oder weil man dem Erscheinen und Wirken des Teufels mit diesem Rufe entgegentreten wollte.

Zu rühmender Bedeutung neigen die folgenden:

D. *Tausendsasa*, oben S. 192, erweitert aus *Tausend*, einem Euphemismus für *Teufel* DWB. Ebenso *Tausendsappermeni* 'Teufelskerl'.

Vgl. das gleichbedeutende schw. *tusan* (*till karl* etc.), eig. ein Fluch, der sich entweder als deutsche Entlehnung oder als Abkürzung von *tusan djävlar* ('tausend Teufel') erklären lässt.

In diesen drei Fällen mag sich indessen die persönliche Bedeutung direkt aus euphemistischer Anwendung für das persönliche Schimpfwort *Teufel* etc. entwickelt haben, wie ja die betreffenden Ausdrücke dieses Wort als Fluch oft vertreten.

Zum Schluss die Ableitung d. *Schwerenöter* (nd. *swärnöter)* 'dem man die schwere Not wünscht, arger Schalk, durchtriebener Gesell, ernsthaft und scherzend, wie »verfluchter Kerl», auch von Tieren gesagt, die schwer zu lenken sind', seit etwa 1770 belegt, s. HEYNE in DWB.; 'Mensch, der viel fertig bringt' PAUL; student. 'durchtriebener Kerl' KLUGE. Besonders *er macht den Schwerenöter* 'spielt den liebenswürdigen gegen Damen' DWB., *liebenswürdiger Schwerenöter* 'von einem, der auf das weibliche Geschlecht grossen Eindruck macht oder sich zu machen bemüht' PAUL. Vgl. das studentische *Schwerenöter* 1795, plur. *Schwerenöterchens* schon 1749, *Schwerenötrigen* 1781 'kleiner runder Haarbeutel' KLUGE Studentensprache: offenbar ursprünglich persönlich gedacht, wie e. *heartbreaker* 'Schmachtlocke'.

Der obigen persönlichen Bedeutung zu Grunde liegt wohl die von 'einem, bei dessen Taten man vor Erstaunen *Schwere Not* ausruft' PAUL: es war dies eine Verwünschung, durch welche man eigentlich einem Feinde die Fallsucht wünschte. S. DWB.

Endlich ist wohl hier der Name *Gargantua* zu erwähnen, den der Held bei seiner Geburt erhielt nach den ersten Worten, die sein Vater dem vor Durst schreienden Jungen zurief: *Que grand tu as* (sc. le gosier)! 'Hast du eine Gurgel!' S. Rabelais I, 7. Diese Namengebung scheint anzudeuten, dass Rabelais eine derartige Übertragung als lebendiges Prinzip gefühlt hat.[1]

[1] Der wesentliche Inhalt dieses Aufsatzes wurde in einem Vortrag im Stockholmer neuphilologischen Verein am 22. Oktober 1904 mitgeteilt.

STRÖDDA ANTECKNINGAR

OM FRASEN

"HÄR LIGGER EN HUND BEGRAVEN"

OCH NÅGRA NÄRSTÅENDE UTTRYCK

AV

ÅKE W:SON MUNTHE

Efterföljande strödda anteckningar utgöra ett fragment av samma art som de i vol. II av dessa Studier meddelade anteckningarna om ordet 'katt' i svenska eder och framläggas, likasom dessa, utan några som helst anspråk på en uttömmande behandling av ämnet. Trots all ofullständighet vågar jag dock hoppas, att de skola kunna påräkna något intresse såsom ett litet bidrag till belysande av de ifrågavarande uttryckens förekomst i svenskan och några främmande språk.

*

I en del svenska ordböcker upptagas tvenne stående fraser, där en 'begraven hund' figurerar, nämligen dels 'Här (härunder, där, därunder) ligger (är) en hund begraven' (Dalin, 1850, förklarar: 'där ligger något under', Weste, 1807: 'il y a anguille sous roche; äfven: on y est toujours en guignon'), och dels: 'Där ligger hunden begraven' (Dalin: 'där har man upplysning i saken', Weste: 'c'est là où gît le lièvre, c'est là le diable el. le tu-autem, c'est le chien-dent'). Även Svenska Akademien anför i sin ordbok båda dessa fraser s. v. 'begrava', men hänvisar f. ö. till ordet 'hund'.

Den förstnämnda formen, 'Här ligger en hund begraven', förekommer, som bekant, rätt ofta i nyare svenskt språk, även talspråk ('Här ligger många hundar begravna' hörde jag t. ex. för ej länge sedan en lärare yttra om ett tema). Den senare formen, 'Där ligger hunden begraven', har jag däremot för min del varken påträffat i litteraturen eller hört, och ingen af de många jag frågat har heller känts vid den. I alla händelser torde den förra formen med 'en hund' vara den i svenskan ojämförligt vanligaste. I ett par nyare svenska ordspråkssamlingar (Den sv. ordspråksboken, 1865, och G. A. L—n, Ord-

språk sanna språk, 1889) är det också blott denna form, som anföres.

Emellertid uppträder den 'begravne hunden' i svenskan även i ett tredje frasmorfem, nämligen 'Veta etc., var hunden ligger begraven' (jfr t. ex. 'Veta, var skon klämmer' o. s. v.), vilken form icke beaktats av ordböckerna, ehuru den påträffas i litteraturen och givetvis icke bör uppfattas såsom fullt identisk med någon av de nyssnämnda.

För formen med 'en hund' har jag antecknat en hel del belägg ur nyare svensk litteratur t. ex.: 'Det fanns människor, som hade intresse af oenigheten mellan de höga makarne — — — De vädrade strax, att där låg en hund begrafven i det äktenskapet; och de bemödade sig naturligtvis att gräfva upp kadavret' (A. Lundegård, Struensee I, p. 153); 'Kanske han också inser, att här ligger en hund begrafven, emedan han förstår hvad som menas med bihang'. (Chicot, En folkupplysare, p. 94); 'En ska få se, att här ligger en hund begrafven' (Fr. Hedberg, Svart på hvitt, III, p. 143); 'O sancta simplicitas! Under dig ligger en hund begrafven' (Blanche, Berättelser, VI[6], p. 272); 'Men jag tror, att derunder ligger en hund begrafven: de tala om någonting, som vi inte få vara med om' (Molière, Borgaren adelsman, öv. av M. Schück, 1853, III:7); 'Hm — — — — härunder ligger en hund begrafven, det slår mig aldrig felt' (Carlén, Jungfrutornet II (1848) 1869, p. 13);

'Jag såg mig omkring för att utleta klafven
Till språket, som glänste i gästernas blick.
Helt säkert derunder en hund var begrafven,
Det kunde jag se af det sällsamma skick.'
(W. v. Braun, Dikter I, 1837, p. 97.)

'Två utskott samlas här;
när de ha gått i grafven,
man säger så:
här ligger ej en hund begrafven,
men två!'
(E. Tegnér, Epigr. fr. riksd. 1834, Efterl. Skr. III.)

För formen 'Veta etc., var hunden ligger begraven' har jag blott funnit tre svenska belägg, två ungefär samtidiga med, och ett betydligt äldre än de äldsta av de nyss anförda. I Crusenstolpes Morianen VI (1844) p. 138 förekommer: 'De hafva

väder af hunden, men veta ändå ej hvar han ligger begrafven';[1] i samma bok I (1840), p. 31: 'Jag hade nu sjelf sett och hört för mycket att icke söka få reda på hvar hunden låg begrafven'; och slutligen i komedien Den spökande enkan (1770), översättning af en förmodligen tysk bearbetning af ett franskt original, p. 21: 'Jag vet väl, hvar hunden ligger begrafven. Han skickar mig hit, ty han är rädd at vara här, och då säger han, at han skal komma strax'. Detta sista citat är det äldsta svenska, där jag funnit någon 'begraven hund', och sannolikt är ej heller denna bild i vårt språk äldre än senare hälften av 1700-talet.[2]

Den 'begravne hunden' förekommer även i danskan. Så har E. Mau, Dansk Ordsprogs-Skat (1879): 'Her maa være (ligge) en hund begravet (om et Sted, hvor alting er fortrædeligt og ubehageligt)' och 'Der ligger hunden begravet (den egentlige grund)'; E. Tang Kristensen, Danske Ordsprog og Mundheld (1890): 'Der er en hund begravet i det skidt (om ngt man ikke ret kan komme afsted med)', 'Der er en død hund begravet i ham' och 'Nå, var hunden der begravet' (når man opdager årsagen til ngt fortrædeligt)'; samt Feilbergs jutska Ordbog: 'Hær æ nok æn hun begravet (kan den sige, der har uheld mens han spiller kort)' och 'Dæ leger æ hun [= hunden] begravet (der kom vi efter det)'. Professor Kr. Nyrop har emellertid meddelat mig, att han för sin del icke känner formen 'Der ligger en hund begravet', alltså den i svenskan vanliga, i modern danska, utan blott 'Der ligger hunden begravet'. I modernt norskt riksspråk förekommer, enligt uppgift, likaledes blott denna senare form, hvilken också ensam anföres i Falk og Torps etymologiska ordbok. Huru gammal den 'begravne hunden' f. ö. kan vara i danskt språk, känner jag icke.

---

[1] Jfr hos Grubb i Penu (1678): 'Han haar fälle hördt hunden skälla, men haar intet sedt honom i band' — naturligtvis också i tyskan: 'Er hat den Hund bellen hören, hat ihn aber nicht gesehen' (Wander); jfr härtill f. ö. också ty. 'Die Hunde am unrechten Orte suchen.'

[2] Hvarken Lind (1749) eller Möller (1782) ha i sina ordböcker någon svensk fras med en 'begraven hund', men båda den tyska 'Da liegt der Hund begraben'. — Det betydande gapet i de ovan anförda citaten, 1770—1834, beror nog till en del därpå, att min beläsenhet i svensk litteratur särskilt från 1800-talets första decennier tyvärr är mycket ringa. Men å andra sidan är det nog sannolikt, att de ifrågavarande fraserna blevo allmännare längre fram.

Slutligen finns, som bekant, vår 'begravne hund' också i tyskan, och tvifvelsutan är det just på tysk botten, som denna bild har uppstått. Men liksom i modern danska synes det huvudsakligen vara den i svenskan åtminstone numera knappast förekommande formen 'Da liegt der Hund begraben',[1] som kommit till vidare användning och nu användes i tyskan ('kommt seit dem 17. Jahrh. häufiger vor', Grimms Wb.): såväl i ordböcker som hos författare, som behandla ordspråksartade fraser o. d., är det i det hela blott denna form, som uppmärksammas och dryftas, om också de i de större ordböckerna anförda litteraturcitaten egendomligt nog ytterst sällan visa denna form såsom sådan. Den förekommer även på lågtyskt område — t. ex. hos Dähnert, Plattd. Wb. 1781: 'Dor liggt de Hund begrawen' — och, kanske dock blott som tillfälligt lån, i holländskan (Harrebomée, Spreekwoordenboek: 'Daar ligt de hond begraven' — däremot saknas den t. ex. i den stora Woordenboek d. nederl. taal och likaså hos Stoett, Nederl. Spreekwoorden, 1905).

Betydelsen av detta ty. 'Da liegt der Hund begraben' angives f. ö. något olika, t. ex. i Grimms Wb.: 'Da ist der Kern der Sache' och av Borchardt-Wustmann, Die sprichwörtl. Redensarten im deutschen Volksmunde: 'Das ist's worauf es ankommt'; däremot av Sanders: 'Da liegt der Grund des Übels' och av Sachs-Villatte: 'Daran stösst sich die Sache, c'est là la difficulté'. Om en annan betydelse av den tyske 'begravne hunden' se nedan p. 232.

Formen med 'en hund' har jag blott en enda gång påträffat på tysk botten, nämligen i ett i Grimms Wb. meddelat citat från den gamle lexikografen Steinbach (förra hälften av 1700-t.), där den anföres jämte den nyssnämnda: 'Da liegt der Hund begraben — hinc illæ lacrymæ; es liegt ein Hund dahinter begraben — aliquid monstri alunt'.

Den tredje formen, 'Veta etc., var hunden ligger begraven', synes däremot ej vara sällsynt i tyskan och förekommer bl. a. i det äldsta tyska belägg jag hittills funnit för någon 'begraven hund', nämligen i följande i Grimms Wb. anförda citat från slutet av 1600 t. (Chr. Weise): 'Ich merke schon, wo der Hund begraben ist'. De flesta citaten i Grimms Wb. innehålla i själva verket denna form — så t. ex. från Wieland: 'Man ent

[1] O. Hoppe översätter i sin svensk-tyska ordbok mindre riktigt det sv. 'där ligger en hund begraven' med ty. 'da liegt der H. begraben'.

deckt erst beim zweiten oder dritten Mahle, wo der Hund begraben liegt' m. fl. —

I fråga om ursprunget till det ty. 'Da liegt der Hund begraben' — så vidt jag vet, är det, som sagt, egentligen endast denna form som diskuterats — ha nu åtskilliga, delvis mycket osannolika gissningar framställts (se t. ex. Wander, Hund 1393 och Schrader, Bilderschmuck der deutschen Sprache, p. 110). Den mest gängse förklaringen (accepterad t. ex. af Brinkmann, Die Metaphern) synes vara, att uttrycket skulle hänga samman med den gamla folktron, att hundar bevaka nedgrävda skatter,[1] eller att, då bair. 'hund' även betyder 'verborgener Schatz'[2] (Schmeller, Bair. Wb.: 'In dem Hause steckt noch ein alter Hund d. h. es ist noch Geld von den Voreltern vorhanden. Hunt hint haben, einen heimlichen Schatz besitzen'), denna betydelse, som metonymiskt (väktaren för det vaktade) skulle framgått ur nämnda gamla tro, också skulle ligga till grund för frasen 'Da liegt der Hund begraben', vilken då ursprungligen skulle ha riktats till skattgrävare. Även fraserna 'Den Hund schmecken [i. e. riechen] = wissen wo Vermögen und etwas zu erhaschen ist' och 'Den Hund finden = die Ursache, den Anstand finden' anses av Schmeller o. a. äga samma ursprung. Grimms Wb. tror dock ej på denna förklaring av 'Da liegt der Hund begraben' och anser uttrycket fortfarande 'ihrem Ursprunge nach dunkel'. F. ö. framkastas i Grimms Wb. den förmodan, att vissa andra fraser möjligen blott äro 'Abänderungen' av den nyssnämnda, så bl. a. 'Es hat einen Hund, remora quædam latet' (Steinbach), vilket ju vore möjligt — men nästan lika möjligt förefaller det i själva verket, att 'Da liegt der Hund begraben' kunde vara en 'Abänderung' av 'Es hat einen Hund', vilket senare uttryck synes kunna hänga samman med '(Göpel-)Hund = Bremsdocke am Göpel' (Sanders), schwab.

[1] Jfr t. ex. Simplicissimus, Ed. Kurz 1863, I p. 296: 'Die gemeine Sage gienge im Land, es wäre ein eiserner Trog voller Geldes darinn, den ein schwartzer Hund hüte'. Så även hos oss, se t. ex. E. Wigström, Folktro och sägner, Sv. Landsm. III.

[2] En liknande betydelse har också holl. hond: 'een opgespaarde en weggelegde geldsom, zorgvaldig bewaarde schat' (Wordenboek d. Nederl. taal s. v. hond I, 5, b). — F. ö. har man i detta hund = skatt även velat se ett helt annat ord än djurnamnet, nämligen ett gammalt germanskt ord med betyd. byte, rov (fht. hunda, ags. húd). Denne självständige 'hund' förefaller mig i själva verket mer tilltalande än den i texten nämnde metonymiske.

'Hund = Sperrstange an der hinteren Achse des Wagens' (Grimms Wb.), jutska 'hund = et slæb, en bremse på et vognhjul' (Feilberg) — jfr eng. 'That's where the drag is'.

Borchardt-Wustmann tror ej heller på sammanhang med den skattvaktande hunden, men jämför 'Da liegt der Hund begraben' med det homosema 'Da liegt der Hase im Pfeffer' och påpekar vidare, att i franskan finns ett 'Voilà le chien' med samma betydelse. Detta franska uttryck har jag blott lyckats återfinna hos L. Rigaud, Dict. du jargon parisien (1878): 'Voilà le chien. Voilà la difficulté. La variante est: Voilà le chiendent'. Sannolikt är detta 'Voilà le chien' i själva verket blott en nyare förändring av den, som det vill synas, äldre frasen med 'chiendent'. Leroux, Dict. comique (1735) har 'C'est le chien-dent'.

Falk och Torp jämföra i sin Ordbog (jfr även Falk, Sprogets visne blomster, p. 43) 'Der ligger Hunden begravet' med lt. 'He het dar ênen Hund stûpen sên, han vover sig ikke derhen' (Wander anför ur Dähnert: 'He het dor enen Hund utstüppen seen')[1] och vidare, liksom Borchardt-Wustmann med ht. 'Da liegt der Hase im Pfeffer', vartill även mlt. 'Dâr ligt de hase im grase' och fr. 'C'est-là que gît le lièvre'. De tro dock, att dessa senare uttryck ha annat ursprung än 'Da liegt der Hund begraben', som de anse snarare sammanhänger med en gammal tro, att det en gång verkligen begravits en hund på det ställe, där man råkar snubbla, och hänvisa härvid till »den nyere ty. talemaade 'da liegt ein Musikant begraben', hvilken siges af en som snubler over en sten». Jag återkommer längre ned såväl till 'haren' som till denne musikant.

Slutligen vill jag erinra om den förmodligen äldsta förklaring som givits av 'den begravne hunden', nämligen i en redan av Lessing påpekad passus i Lemnii mot Luther riktade Apologia (Die Schutzschrift des Dichters Simon Lemnius etc., utg. av C. Ritter von Höfler i Sitzungsber. d. königl. böhm.

[1] Äfven holl. 'Hij heeft er een hond zien geeselen', vartill Stoett l. c. ger åtskilliga varianter bl. a. 'Hij heeft er een begijn zien geeselen' och (från Twente): 'Hee hev doar de dûvel zeen gîsselen'. — Möjligen sammanhänger med dessa bödelsfraser också följande av Wander anförda uttryck: 'Hier ist ein Hund verreckt. Redensart beim Kartenspiel', vartill kan erinras om det sv., likaledes gärna vid kortspel använda uttrycket: 'Nu hänger hyndan på gärdsgår'n'.

Ges. d. Wissenschaften, 1892), där det heter (p. 124): 'Nec procul etiam alius quidam est, qui pueri, qui erat ex uxore sua mortuo marito natus funus fecit, cum puerum in id ablegasset, ut ipse domum et divitias possideret inque feretro, vocata ad id funus tota Academia et civitate, *occisum canem* magna Prælatorum et civium pompa sepultura donavit. Quæ quidem res per totum occidentem sparsa fuit et Vitebergensibus perpetuam peperit infamiam. Unde etiam proverbium est natum: ubi canis est sepultus? Quod ideo dico, ut intelligatur, quantum istius Cynopolinctoris nefas fuit, quem Lutherus non damnandum censuit' etc. Lemnii skrift utkom c. 1540. Om också denna förklaring av den 'begravne hunden' väl blott får uppfattas såsom ett illvilligt påhitt av Lemnius eller någon annan Luthers vedersakare — historien om en i st. f. en människa begraven hund är f. ö. ett anekdotmotiv, som går igen flerstädes (så t. ex. låter Franz Moor i Schillers Die Räuber begrava en död hund i st. f. sin gamle far, som han inspärrar i tornet) — är dock det anförda citatet av intresse, då det visar, att vår 'begravne hund' redan under förra hälften av 1500-talet förekom på tysk botten i en stående fras ('proverbium'). Något påfallande är, att frasen här har direkt frågeform; denna kunde dock möjligen vara en av Lemnius för tillfället gjord modifikation — jfr dock citatet ur Günther strax här nedan.

Emellertid uppträder i tyskan, och på sätt och vis även i danskan en mindre bemärkt icke begraven hund på i övrigt liknande sätt som den begravne. Professor Kr. Nyrop har meddelat mig, att man i danskan »nok så hyppigt bruger den tyske form, undertiden afkortet: da liegt der Hund» — måhända är det dock ej alldeles avgjort, att man här har att göra med en förkortning. Sanders ger i sin ordbok frasen under formen 'Da liegt der Hund (begraben)', alltså med 'begraben' inom parentes, och anför från J. Chr. Günther († 1723): 'Wo aber liegt der Hund? Da liegt er dass — — — —' samt från A. Müllner († 1829): 'Da sitzt der Hund'. Slutligen anför Wander dels 'Da liegt der Hund auf dem Heu' (utan källa eller vidare förklaring — f. ö. väl icke utan sammanhang med den bekante gamle 'hunden på hötappen') — och dels från 'H. Sachs (Kurzweilige Fastnachtspiel)': 'Da liegt der Hund (vnd klopft mit der Hand auff sein Daschen)'.

Detta sista intressanta citat har jag ej lyckats återfinna i Halleupplagan av Sachs' Sämmtl. Fastnachtspiele etc. (ed. Goetze 1880—7), men däremot i en historia 'om smedens son och hans dröm', som Sachs behandlat åtminstone i två andra kompositioner, nämligen dels i en av sina Meistergesänge, daterad 1552, och dels i en av sina Schwänke. Det förra stället lyder (Sämmtl. Fabeln u. Schwänke von H. Sachs, B. 5, Halle 1904, p. 371):

'»Mein sun, hastw verkauft das pfert?»
Er sprach: »Ja, in eim gueten wert»,
Vnd klopfet auf sein daschen.
»Da ligt der hunt», zum vater sprach
Vnd fuer pald in das grose fach
Das gelde zw erhaschen.'

Och det senare (ib., B. 2, p. 574):

'»Mein Son, hast du verkaufft das Pferd?»
Er sprach: »Ja, in eim guten wert!»
Vnd kloppft mit der hand auff sein daschen,
Als ob er drauff wolt Windel waschen.
»Da ligt der Hund», zum Vatter sprach,
Vnd fuhr bald in das gröste fach,
Das Geldt zu raspen mit der Hand'...[1]

Denna Sachs' 'hund' torde väl få anses vara identisk med ovan omnämnde baierska 'hund' = skatt, på samma gång man ej kan undgå att misstänka ett sammanhang mellan Sachs' fras 'Da liegt der Hund' och det, som det vill synas, .yngre 'Da liegt der Hund begraben', trots olikheten i betydelsen.

Jag låter emellertid nu hunden t. v. ligga där han ligger för att påpeka, att även andra djur — oavsett de ovan i förbigående berörda hararna — dels begravna och dels icke begravna, uppträda i fraser, som f. ö. äro mer eller mindre både homomorfa och homosema med de ifrågavarande hundfraserna.

Så är nämligen till att börja med förhållandet med räven. I Crusenstolpes Morianen I, p. 260, förekommer: 'Helt säkert ligger någon räf begrafven under kungens oförklarliga senfär-

[1] I Sachs' källa (enl. Goetze), Burchard Waldis' Esopus IV, 32, lyder motsvarande ställe (ed. Tittmann, 1882, II, p. 187):

'Der vatter fragt: »Wie stet die sach?»
Er sprach: »Ganz wol! in diesem fach
(Klopft auf sein tasch) hie sein die gülden».'

dighet'; ib. VI, p. 407: 'Det ligger en räf begrafven under hans förslag' och ib. II, p. 36: 'Det är ena sidan; den andra vore: om någon räf låge förborgad under tilldragelsen'.[1]

Man kunde nu kanske vara böjd att tro, att Crusenstolpe i dessa fall avsiktligt satt in en 'räv' i st. f. den reglementerade hunden. Men detta är säkerligen icke fallet: det finns nämligen betydligt äldre svenska rävar av samma art, ehuru icke direkt 'begravna', och i danskan och tyskan även 'begravna' dylika. I Svenska Riksrådets protokoll av $^{30}/_{4}$ 1638 heter det: 'Effter thett vore suspect värck och någon räff ligger der under, skulle man sigh väll föresee' och i Gustav I:s Registratur 1550 (p. 223) talas om: 'The främmende, Lubske och andre, hvilcke medh godhe, söthe och schinende ordh (ther vnder räffven fördold är) ibland köpmännen och menige borgere — — — — förräderij inblåse'.

För danskans vidkommende har jag antecknat ur Tang Kristensen: 'Ja, her må nok være en ræv begravet (siges når man har uheld f. egs. i kortspil)', och ur Mau: 'Der er en ræv begravet i ham (Sønderjylland)'. Såväl dessa danska som de förut anförda svenska fraserna stämma sålunda närmast överens med den allmänna svenska hundfrasen 'Här ligger en hund begraven'.

Däremot har jag i tyskan påträffat ett par hithörande rävfraser, som närmast stämma med tyskans vanliga formel 'Da liegt der Hund begraben'. Wander ger frasen 'Da liegt der Fuchs begraben' och Sanders anför 'Da liegt der Fuchs' (utan 'begraben') såsom synonym till 'Da liegt der Hund begraben'.[2]

Dessa 'rävar' äro nu naturligen nära släkt bl. a. med vår bekante 'räv bakom örat',[3] vilken emellertid såsom sådan ej synes vara mycket gammal. Den förekommer även i danskan:

---

[1] Jfr bl. a.: 'Här ligger bestämdt något bakom, sa haren, när han titta ner i räflyan' (Fr. Hedberg, Svart på hvitt, II).

[2] Härmed kan bl. a. jämföras dels hos Wander: 'Der Fuchs vergräbt sich auch unter dem Schnee' (= falskhet bor ock under vitt hår) och dels följande av Sanders anförda citat från Reinhold: 'Am Ende muss doch hier einmal der Fuchs zum Loch hinaus', vartill flera paralleller hos Wander.

[3] I förbigående sagt har Topelius i Kungens handske följande förstärkta variant av denna räv: 'Han har den briljantaste korsräf bakom öronen' och Ridderstad i Stockholms mysterier (1880), II, p. 190, en ännu mer superlativ vikarie för samma räv: 'Var säker på, att han alltid har hin håle bakom öronen'.

'Han har en ræv bag øret', 'Han har Mikkel bag øret' (Mau) — jfr även 'Der er en ræv bag ved ham' (Tang Kristensen) — och i norskan: 'At ha en ræv, en skjælm bag øret' (Falk, Sprogets visne blomster, p. 11). Uttrycket torde vara av tyskt ursprung, ehuru i den allmänna tyska formen ej finnes någon 'räv': 'Es (dick, knüppeldick etc.) hinter den Ohren haben' och 'Einen Schalk hinter den Ohren haben' — så t. ex. hos H. Sachs Fastnachtspiele, ed. Goetze, n:o 53, 264): 'Vnd habt den Schalck hinter den Orn' — och därjämte även 'Den Schalck im Nacken (im Busen stecken) haben' (Wander). Wander anför dock ur Schottel (1663): 'Der Fuchsschalk, so hindern Ohren schläffet, wachet auf'. I vår gamla Grubbs Penu förekommer denna bild flera gånger under de ovan anförda allmänna tyska formerna: 'ha en bak öronen' och 'ha skalken bak örat'; likaså t. ex. i ett bröllopskväde av Runius (Hanselli, p. 299): 'Then kan väl synas from, som skalken har bak öra'. En gång har dock Grubb även en 'räv', ehuru icke bak örat: 'Den som plurar med ögonen han haar en Räff i armen' (på 1500-t. användes de vida ärmarna såsom fickor); likaså hos Peder Syv (enl. Mau): 'Han har en ræv i ærmet' och naturligtvis hos Wander: 'Er hat einen Fuchs im Aermel'. För denna hos en person gömde och lurande räv kan f. ö. även jämföras Persius V:

'— — — — — — — — — — fronte politus
Astutam vapido servas sub pectore vulpem —'

och i Platos Republik II: 'Ἀλώπεκα ἕλκειν ἐξόπισθεν' (visa rävsvansen efter sig), varmed jämför i ett brev från Axel Oxenstierna (Bref — — — — til Johan Oxenstierna, 1810, p. 24): 'Mig tycker där sticker en stjert efter, doch moste man så lata gåedt till sin tijdh' och i Strindbergs Erik XIV, p. 28: 'Jag ser alltid räfsvansen släpa efter honom' (Erik om hertig Johan).

Vidare har jag påträffat visserligen blott ett, men intressant, belägg på en begraven v a r g. Den 25 febr. 1544 skrev Gustav Vasa till Erik Fleming enligt riksregistraturen: 'Szå kunne wii icke wäl rätthe ossz vtaff thenne handel och fruchte nog, att ther ligger en Vlff vnder förgraffen, ee hwar hann finnes igen'.

Någon motsvarande främmande vargfras har jag ej lyckats påträffa, men väl åtskilliga lurande vargfigurer i andra fra-

ser. Så t. ex. anför Sanders talesättet 'Der Wolf sitzt im Korn: eine besondere Redensart um die Kinder vom Verlaufen in ein Getreidefeld abzuhalten' (jfr 'Roggen-, Rockenwolf') — även anfört av Wander, som också har: 'Er spürt den Wolf im Korn = merkt die Sache', jämför härtill också dels it. 'Ecco il lupo!', skrämfras till barn, och dels Peder Syvs danska 'Der er ulve i mosen' (varom se bl. a. Kr. Nyrop, Sprogets vilde Skud p. 58 o. 81).[1]

Den vargbild, som emellertid i samband med kung Göstas 'förgravne ulv' utan tvivel närmast är att tänka på, är den bekante och allmänt spridde bibliske 'ulven i fårakläder' (Matt. 7), vilken t. ex. på ett ställe hos Gustavs samtida Burchard Waldis (l. c. p. 200) uppträder på följande sätt:

'So ists der brauch der kaufmanschaft:
Sind wolf und wöllens doch nit sein,
Schmücken den wolf mit frommem schein,
Undr einr schafshaut und frommen schalk
Verbergen sie des wolfes balk;
Mit gutem gwand und seiden röcken
Sie allezeit den wolf bedecken'.

Såväl räven som vargen kunna sålunda, liksom hunden, förekomma i fraser med predikatet 'ligger begraven', vilket däremot, så vitt jag vet, icke är fallet med de andra djur, som uppträda i med 'Där ligger en hund (resp. hunden) begraven' f. ö. jämförliga fraser. Emellertid föreligger i tyskan en annan grupp av fraser med vissa m ä n s k l i g a v ä s e n såsom subjekt och innehållande predikatet 'liegt begraben', bland vilka frasen 'Da liegt ein Musikant begraben', såsom ovan nämnts, jämförts med 'Da liegt der Hund begraben'.

[1] En annan tysk vargbild, som härvid också i förbigående må erinras om, finns i de bl. a. av Wander anförda uttrycken: 'Es sind Wolfshaare darin' och 'Er mischt Wolfshaare darunter'. Denna bild anses närmast vara en förstärkt variant av den enligt den vanliga förklaringen från förfalskningen af ull eller tyg med hundhår hämtade (en annan förklaring dock hos Wander, Hundshaar) vanligare bilden: 'Hundshaar eintragen, einhacken' = betrügen, verfälschen (Grimms Wb. ger bl. a. ett citat från Luther: 'Jetzt giebt man sich nun auf die practik, verwirret die sache — — — — hackt allerlei hundshaar mit ein'), en bild, som f. ö. också förekommer i Gustav I:s Registratur av ovan anförda år ($^{10}/_{8}$): 'hwar icke onde mäcklere eller tillskyndere hacke något hundehåår ther iblandt'. Jfr härtill sv. 'icke renhårig' och i Gustav I:s Reg. 1536—37, p. 100: 'The äre icke alle vtaff then rette wll, ee hwar thet findz igen'.

Sanders uppför detta 'Da liegt ein Musikant begraben' såsom synonym till 'Da liegt ein Spielmann begraben: wo des Tanzens und Springens kein Ende ist, wo man sich fast unwillkürlich regt, indem der Spielmann gleichsam aus dem Grab hervor noch die Tanzlust weckt' och anför härtill ur Göthes Faust II, 1:

'Wenn es in allen Gliedern zwackt,
Wenn es unheimlich wird am Platz,
Nur gleich entschlossen grabt und hackt,
Da liegt der Spielmann, liegt der Schatz!'

Wander anför också båda dessa fraser, men ger en annan förklaring: 'wird gesagt wenn jemand stolpert oder fällt', 'sich an einen Stein stösst oder auf dem Wege stolpert'. F. ö. har Wander även: 'Ueber einen Spielmann stolpern'. Grimms Wb. har icke 'Da liegt ein Musikant begraben' men väl 'Da liegt ein Spielmann begraben' med samma betydelse som Wander och citerar ur ett brev från Göthe (1809): 'Ist doch alles, was mich in Jena umgiebt, so trümmerhaft gegen vorige Zeiten, und ehe man sichs versieht, stolpert man einmal wieder über einen Erdhöcker, wo, wie man zu sagen pflegt, der Spielmann oder der Hund begraben liegt'. Här är alltså den 'begravne hunden' homosem med den 'begravne spelmannen', och har således en helt annan betydelse än den vanliga. Men Grimms Wb. anmärker, att 'Da liegt ein Spielmann begraben' också förekommer 'in anderer Bedeutung' och anför därvid det ovan meddelade citatet ur Göthes Faust samt jämför härtill slutligen ur Wunderhorn I (vartill f. ö. även Sanders hänvisar):

'Da laufen die Schwaben
und fallen in Graben;
da sprechen die Schwaben
liegt ein Spielmann begraben'.

Wander har också från Schwaben: 'Gib acht, do leut a Spielma vergraba!'

Borchhardt-Wustmann har 'Da liegt ein Musikant begraben' och förklarar: 'So sagt wol wer an einen Stein stösst und stolpert. Die Redensart wird aus der Zeit erklärt, wo Musikanten, Gaukler etc. vor den Thoren der Stadt leben und draussen auf dem Felde auch begraben werden mussten, während sich

die Gräber aller 'ehrlichen Leute' bis in die neueste Zeit innerhalb der Stadt auf dem Kirchhofe befanden'. Om denna förklaring är riktig, är den dock ofullständig, då den ej anger, varför man föreställde sig, att just spelemän lågo begravna under de stenar, på vilka man råkade snubbla. Den kan sägas kompletteras av Sanders tankegång, att 'der Spielmann gleichsam aus dem Grabe hervor noch die Tanzlust weckt', och ytterligare av följande i Boxbergers upplaga av Wunderhorn anförda anmärkning ur v. Löpers 2. Ausg. des Faust II, 17: 'Die unwillkürlichen Bewegungen eines Stolpernden schrieb man einer aus dem Grabe des Spielmanns herauf schallenden Musik zu'. Ty man får väl antaga, att det varit den snubblandes ofrivilliga och ofta ganska komiska piruetterande, som givit uppslag till uttrycket — om nu verkligen hela denna synpunkt för förklaringen är den rätta. En helt annan synpunkt tyckes i själva verket föreligga i det av Harrebomée (utan källa) anförda holländska: 'Daar ligt een speelman begraven, hij wil zien waar de strijkstok ligt (hij valt over den strijkstok)'. Men den uppfattning, som här gör sig gällande, kan dock mycket väl vara ett senare försök till tydning av det förmodligen i holländskan inlånade, uppenbarligen ganska gamla tyska uttrycket.

Ty dessa tyska spelemansfraser äro ingalunda så nya, som Falk o. Torp synas mena, då de, som ovan nämnts, tala om denna "nyere tyske talemaade". Redan hos Hans Sachs förekommer nämligen en hithörande fras med en 'Pfeifer' såsom subjekt (Fastnachtspiele etc., n:o 79, 179): 'Der pauer (stolpert, als woll er fallen, sieht sich vmb vnd spricht):

Zwoho! zwoho! stolp stölperlein!
Da wirt ein pfeifter pegraben sein,
Wer drüber get, mus stolpern dron'.

Homomorft med spelemansfraserna och möjligen bildat efter deras mönster är följande av Sanders anförda uttryck, som innehåller ett 'begravet' mänskligt väsen av helt annat slag: 'Hier liegt ein Schuster begraben; zur Beziehung eines Platzes, auf dem man schlechte Karten bekommt etc.' — jfr 'Schuster werden', 'einen zum Schuster machen': slam, jan (även i sv. förekommer 'skomakare' ss brädspelsterm) samt 'spielen wie ein Schuster': dåligt.

I detta sammanhang vill jag även erinra om en annan tysk musikantfras, som synes äga vissa beröringspunkter med de nyssnämnda och även med våra hundfraser. Sanders anför ur A. Wall: '(Schlägt an seine Tasche) Hier sitzen die Musikanten' = 'hier ist das klingende Geld, das Wertvolle, Beste etc.'; likaså hos Wander: 'Hier sitzen (wohnen) die Musikanten'.[1] I Sachs-Villattes tysk-franska och Muret-Sanders tysk-engelska ordböcker upptages denna fras dels med nyss anförda betydelse, men dels också = '(da liegt die Schwierigkeit) c'est là le hic' resp. 'there's the rub or difficulty'. Denna senare betydelse av 'Da sitzen die Musikanten' har jag dock annars blott återfunnit hos Schrader, l. c. p. 141, varemot den icke varit bekant för de tyskar jag interpellerat, vilka åter väl känt till frasen i den andra betydelsen och även med den angivna gesten.

Det av Sanders anförda stället ur Wall påminner nu livligt om H. Sachs' ovan p. 228 citerade: 'Vnd klopfet auf sein daschen. Da ligt der hunt' etc. (jfr hos Burchard Waldis: '(Klopft auf sein tasch) hie sein die gülden'), under det å andra sidan 'Hier sitzen die Musikanten' i den visserligen, som det vill synas, sällsynta betydelsen av 'da liegt die Schwierigkeit' ju blir fullt synonymt med 'Da liegt der Hund begraben' i dess vanliga betydelse, vilket senare uttryck åter, att döma av det ovan pag. 232 anförda stället ur Göthes brev, också synes kunna vara synonymt med 'Da liegt ein Spielmann begraben' (om en som snubblar), varemot slutligen spelemannen i citatet ur Göthes Faust ovan ('Da liegt der Spielmann, liegt der Schatz') starkt erinrar om musikanterna-mynten i 'Hier sitzen die Musikanten'. Det förefaller, som om man här hade en tämligen intrasslad härva av förmodligen ursprungligen till betydelsen skilda fraser eller frasgrupper, vilka emellertid till följd av vissa likheter inverkat på och delvis kontaminerats med varandra.

Innan jag övergår till de övriga djurfraser, som kunna vara att jämföra med 'Här ligger en hund resp. hunden begraven', ehuru de icke innehålla formeln 'ligger begraven', vill jag säga några ord om denna formel.

---

[1] Jfr 'Piasterns klang är vår musik', Wallenberg, Min son på Galejan ed. Ahnfelt, p. 38.

I allmänhet torde man tänka sig och synes också vid försöken att förklara den 'begravne hunden' oftast ha antagit, att ordet 'begraven' här verkligen skulle betyda 'nedgrävd' eller 'gravlagd'. Men jag undrar dock, om icke 'begraven' i denna synbarligen ganska gamla formel betyder eller ursprungligen betytt 'som grävt ned sig' d. v. s. gömd, fördold (och lurande), om också senare detta 'begraven', f. ö. naturligt nog, allmänt uppfattats såsom betydande 'gravlagd' (t. ex. med all önskvärd tydlighet i citatet från Lundegårdh ovan). Varianten 'förgraven' i det ovan anförda gamla citatet ur Gustav I:s registratur synes ganska tydligt peka i denna riktning (jfr också det ovan p. 229 noten 2 anförda ty. 'Der Fuchs vergräbt sich auch unter dem Schnee'), och i själva verket kan jag anföra åtskilliga äldre svenska belägg för formeln 'ligger begraven' (utan djur), där det senare ordet påtagligen rätt och slätt betyder 'fördold (och lurande)' — i SAOB. upptages också ett föråldrat 'därunder ligger ngt begrafvet = där ligger ngt under, därunder döljer sig ngt, därvid kan man misstänka ngt'.

Sålunda förekommer i Gustav I:s Registratur 1545 $^{10}/_{10}$: 'Tilförmodandes warder, At ther en ond grund vnder begrafwen liggier'; ib. 1549, p. 226: 'Wtspeije vm ther någen falskhett och bedregerj är vnder begraffuen' (jfr t. ex. ib. p. 214: 'Befruchte att ther någen annen falskhett och förräderij är fördåltt vnder'); ib. 1550, p. 189: 'Så kann väll skee, att ther under någett annett eller argere begraffvitt ligger' (jfr t. ex. ib. p. 190: 'att vnder the listige ord — — — — något annat förbergit ligger'); hos Voigt, Almanach (1677) enl. SAOB.: 'Fahrlige Conjuncturer och sammankomster [af himlakroppar], hwarvnder obeskrifweligen myckit begrafwit ligger'; hos H. Bergeström, Indianske Bref, 1770, p. 380: 'Där ligger missnöjet begrafwit i alla hiärtan under tolmodighetens kalla aska, färdigt att frambryta alla ögnableck' (jfr t. ex. i H. G. Porthans bref till M. Calonius, I, p. 350: 'Få se, om ej där någon glöd ligger dold under askan'); i ett brev från Porthan av 1796, l. c., p. 323: 'Sällsam synes oss proceduren med Kunga-försäkran och Säkerhetsakten: var det af värkelig el. politisk glömska, och ligger derunder någon konst begrafven?' (jfr t. ex. Säfström, En Fri-murares lefvernes beskrifning, 1754, p 62: 'Fastän jag ej lefde utan misstanka — — — — så kunde jag ej tänka att någon konst låg därinunder'). Semologiskt mycket nära detta

'ligga begraven under' kommer stundom 'ligga begraven i' t. ex. i en likpredikan av P. Jonæ (1602) enl. SAOB: 'Ormaarten, som ligger i wår blodh begraffwen, stinger osz'; i Sv. Ridderskaps o. Adels Riksdagsprot. 1680, p. 179: 'Det spordes att Konungen i Dannemark — — — — strax tog tillfället i acht att värckställa det onda, som så länge i hiertat war begrafwit och hemligen hållit' (jfr citatet från Bergeström strax ovan); i J. G. Müller, Emmerich, VI (1799) p. 29: 'I allt det där munnwädret, stadssqwallret, förtalet — — — — finns intet endaste grän sundt förnuft. Men just däri ligger hin begrafwen' (orig. har: 'Aber eben darinn sitzt der Knoten'). F. ö. kan detta 'begraven i' undantagsvis även förekomma i hundfrasen: 'Där ligger väl någon hund begrafven i det' (Mark Twain, Huckleberry Finn, öv. av T. Wilson, 1906, p. 265).[1]

Jag kan nu visserligen icke uppvisa några äldre belägg för ett tyskt 'begraben' i motsvarande användning; men det synes mig ej vara alltför djärvt att antaga, att de ovan anförda gamla svenska uttrycken i själva verket äro bildade efter tyska mönster (Gustav I:s 'förgraven' synes peka på direkt kalkering) och att från de förras befintlighet sluta till befintligheten av en gammal tysk formel 'begraben (l. vergraben) liegen (l. sein)' = ligga fördold och lurande. Och jag tror för min del, att man i de ifrågavarande fraserna med 'begravna' djur ursprungligen ingalunda tänkt sig verkligen gravlagda, utan helt enkelt gömda och lurande sådana, vilka då här stå såsom bilder för en hemlig fara eller en på ett bedrägligt sätt i det fördolda verkande faktor — en bild av samma art som Schiller har i Die Räuber (IV: 2): 'Franz! sieh dich vor! dahinter steckt irgend ein verderbensschwangeres Ungeheuer!'

[1] Annars förekommer 'ligga begraven i' i betydelsen 'vara gömd' utan bibetydelse av något farligt eller lurande — SAOB. anför såsom föråldrad förbindelsen 'ligga begrafven = ligga dold, vara nedlagd' (?) med det ovan anförda citatet från P. Jonæ, där 'begraven' dock väl närmast betyder 'fördold och lurande', jfr 'Latet anguis in herba' (se nedan p. 249) — t. ex. i En Fästningarings heemligheter (1604): [En ung hustru älskar hos sin gamle man] 'allenast then sijdhan, widh hwilken pungen hänger och Hans medh then rödha munnen [= guldet] vthi ligger begraffuen och nyckelen til then tunga kijstan ligger til herberghe'; och ännu så sent som hos W. v. Braun har jag påträffat ett dylikt 'ligger begraven': 'Min härvaro förefaller er med rätta gåtlik, men gåtan ligger begrafven i det bref mamsell Amanda — — — låtit falla på golfvet' (Berättelser, Ny saml., 1850, p. 23).

Vad angår de tre sålunda 'begravna' djuren, synes 'ulven' och 'räven' icke erbjuda några svårigheter, varemot 'hunden' är något mindre klar. Visserligen kan det tyckas, som om den säkerligen mycket gamla hundfigur skulle passa väl i stycke, vilken framställer hunden såsom bild för trolöshet och lömskhet (t. ex. Karlskrönikan 1933: 'Han hade ej tro mera än en hund'; Messenii Disa, utg. av Sv. Litt. Sällsk., p. 22: 'Thedh lögstu, tijn bedrägelige Hundh' och densammas Blanckamäreta, p. 181: 'Twi digh broder, du falske hundh'; P. Petreius, Regni Muschovitici Sciographia, 1615, II p. 274: 'Står en Muskowit föga bättre till troendes än som en hund' o. s. v.), och i formen 'Här ligger en hund begraven' torde man nog också ha denne hund. Men om, såsom väl får anses mycket sannolikt, Hans Sachs' 'Da liegt der Hund', trots den betydelse denna fras har hos S., sammanhänger med den 'begravne hunden' och närmast med formen 'Da liegt der Hund begraben', ser det nästan ut, som om man här hade att göra med en kontamination av ett par ursprungligen olika bilder. Härvid vill jag då först påpeka, att då jag nu uppfattar fraserna med de 'begravna' djuren på ovan antydda sätt, detta närmast gäller formen 'Härunder ligger en (farlig best) begraven', vilken jag sålunda antager vara urformen, under det jag tror, att formerna 'Var ligger (besten) begraven?', 'Jag vet, var (besten) ligger begraven' och även 'Där ligger (besten) begraven' äro sekundära. Beträffande nu speciellt Sachs' 'Da liegt der Hund' (= 'die gülden'), så torde det få anses sannolikt, att denna fras, såsom lancerad av Sachs, snart blev populär, och att den, särskilt i deras mun, som ej kände det bair. hund = skatt, lätt kunnat övergå till att betyda 'Das ist's worauf es ankommt, daran stösst sich die Sache, da liegt die Schwierigkeit' (en förskjutning i betydelsen, som måhända också befrämjats av vissa andra fraser, varom mera nedan) — alltså samma betydelseövergång, som, såsom ovan anförts, faktiskt synes föreligga för frasen 'Da sitzen die Musikanten'. Men å andra sidan torde sannolikt, särskilt i betraktande av Lemnii 'Ubi canis est sepultus?', redan på Sachs' tid en fras 'Es liegt ein Hund (= en trolös kanalje) dahinter begraben' e. d. ha förekommit, och då kunde lätt ordet 'begraben' från denna hundfras ha kommit in i det Sachs'ska 'Da liegt der Hund', varigenom detta uttryck sålunda fått formen 'Da liegt der Hund begraben', alltunder det dock därjämte det

ursprungliga 'Da liegt der Hund' levat kvar och fortfarande synes leva.

Och de 'begravna' spelemännen? Att de på något sätt sammanhänga med de 'begravna' djuren är väl mycket antagligt. Om de senare, såsom jag för min del tror, äro äldre, är det visserligen icke omöjligt, att vid 'spelemännens' upptagande i formeln 'Här ligger en (farlig best) begraven' ordet 'begraven' här uppfattats såsom betydande 'jordad' och att sålunda den ovan relaterade förklaringen kunde accepteras. Men å andra sidan förefaller det minst lika möjligt, att 'begraven' även i spelemansfrasen ursprungligen betydt 'fördold (och lurande)' — en gömd, levande, med sitt spel till ofrivilliga piruetter lockande speleman synes mig nästan vara att föredraga framför en död och jordad sådan. F. ö. är icke heller den möjligheten utesluten, att även denne levande speleman ursprungligen inneburit ungefär detsamma som 'ulven' etc., d. v. s. en trolös eller ofog stiftande kanalje, som man får akta sig för (jfr det ovan anförda: 'Gib acht, do leut a Spielma vergraba!'), ty sådan var ju i själva verket den gängse uppfattningen av medeltidens vandrande lekare, vilka också voro lika rättslösa, som de nämnda ogagnsdjuren (jfr t. ex. Äldre Västgötalagens Lekare-rätt, som börjar: 'Varþær lekæri barþær, þæt skal e ugilt varæ' o. s. v.). Såsom jag nedan skall visa, förekomma även vid ett par andra närstående djurfraser mänskliga väsen såsom vikarier för de i dessa fall otvivelaktigt primära djuren. I alla händelser är jag böjd att tro på den levande spelemannen — och även i den av Sanders anförda frasen 'Hier liegt ein Schuster begraben' synes mig betydelsen 'gömd (och lurande)' vara rimligare än 'död och gravlagd' — om man överhuvud vid detta förmodligen jämförelsevis unga uttrycks bildande närmare reflekterat över betydelsen.

Jag övergår nu till de ovan i förbigående berörda harfraserna, bland vilka särskilt 'Da liegt der Hase im Pfeffer' jämförts med 'Da liegt der Hund begraben'. Dessa harfraser synas äga en mycket vidsträckt spridning och finnas, eller rättare ha i den ifrågavarande formen funnits, även i svenskt språk, förmodligen dit inkomna från tyskan.

I komedien Missförståndet (1741), p. 5, förekommer således: 'Oh! Wanskapelig, der ligger Haren' d. v. s. 'da liegt der Hund

begraben'; i ett bröllopskväde vid Joh. Pfeils och Elisab. Swartz' bröllop 1690 heter det:

> 'Hå! lurar Haren där; Om alla tänkte så,
> Ey skulle då vår värld mer'n en mansålder stå'.

Grubb anför i sitt Penu: 'Haren låg intet i dhen Busken i. e. Dhet war intet rätta orsaken. Brukas när någon wil uhrsächta sig på ogrundade skiääl dhem man elliest bättre wet. Och då plägar man säya: Intet låg haren där. Non hinc illæ lacrymæ'. Alldeles samma talesätt anföres av Peder Syv (enl. Mau): 'Haren laa ikke i den busk' och 'Ikke laa Haren der'.

Så vidt jag vet, har denna bild, som sålunda förr ej synes ha varit alldeles så ovanlig i svenskan, numera där fallit ur bruk.[1] Däremot är, som bekant, en annan, med den nämnda besläktad harfras fortfarande allmänt gängse hos oss, nämligen den, där det är fråga om, 'var haren går'. Den nu vanligaste svenska frasformen torde vara: 'Ingen l. vem vet var haren har sin gång' (Schulthess: 'Ingen vet hvar haren löper'; Weste: 'Ingen l. hvem vet hvar haren löper'). I litteraturen är denna fras icke så sällsynt, delvis under något varierande former. Så t. ex. har Blanche, Banditen 4, p. 303: 'Jo jo, så kan nog haren ha sin gång'; Onkel Adam, Penningar och arbete, 1847, p. 266: 'Ingen vet hvar haren har sin gång'; W. v. Braun, Bror, 1846, p. 200, ordstävet: 'Ingen vet hvar haren har sin gång, sad' bonden, då han lade snaran på taket' (hos G. H—m, Sa' han och sa' hon: 'Ho vet hvar haren har sin gång, sa' bond', satte snaran på taket' och hos G. A. L—n, Ordspråk sanna språk: 'Ingen kan veta, hvar haren har sin gång, sa bonden, satte snaran i skorstenen'). Dalin, Den Afwundsiuke, 1739, p. 58, har: 'Hwem wet hwar haren löper?' och O. Kolmodin, Bibl. Qwinnospegel I, 1732, p. 464, friare:

> 'Jag märcker tu ei wet om sakens sammanhang:
> Tu har väl skytten sedt, men ei hwar haren sprang'.

I tyskan, varifrån dessa fraser, som sagt, säkerligen kommit in i vårt språk, synas båda grupperna länge ha varit allmänt gängse. Sålunda ha Schiller o. Lübben ett mlt.: 'Dat is een spruke onder den volke: hyr en lach de hase nicht'; San-

[1] Förvånande nog upptar dock Schulthess i sin svensk-franska ordbok frasen 'Där ligger haren'.

ders anför: 'Aber der Hase lag da nicht (Fischart) = das war's nicht was sie meinten' samt 'Da steckt der Hase'; Wander har: 'Da ist der Hase = das ist was wir suchen'; — ofta med tillägg av speciellare nominaladverbial, så hos Schiller o. Lübben: 'Dar ligt de Hase, als man segt, im Grase' (1534); i Grimms Wb.: 'Da liegt der Hase im Haidel' (1797); hos Wander: 'Da ist der Hase im Kohl' och 'Da sitzt der Hase im Kraut'; synnerligen ofta med adverbialet 'im Pfeffer' t. ex. i Fischarts Gargantua (1575): 'Ibi jacet lepus in pipere (jfr nedan noten 1 p. 243); hos Sanders: 'Da liegt, steckt der Hase im Pfeffer'; hos Wander: 'Da liegt der Hase im Pfeffer nicht'. Vidare ofta med inledande verb enligt typen 'märka, veta, var haren ligger' t. ex. i Grimms Wb.: 'Ha ha, nun merk ich, wo der Hase ligt' (1698) och med speciellt adverbial: 'Nun merkten wir erst, wo der Has im Stroh lag' (slutet 1700-t.); särskilt med adverbialet 'im Pfeffer': 'Keiner aber weiss, wo der Haas im Pfeffer ligt' (medio 1600-t.) och 'So bald er aber merkte, wo der Haas im Pfeffer lag' (Simplicissimus), vartill hos Sanders även: 'Begreifen, wo der Hase im Pfeffer liegt' samt hos Wander: 'Er merkt den Hasen im Pfeffer' och 'Wer weiss, wo der Has im Pfeffer sitzt?'.

De tyska fraserna med en rörlig hare innehålla, liksom de motsvarande svenska, regelbundet ett inledande verb. Så t. ex. i Grimms Wb.: 'Wer weiss, wo der Hase lauft' (slutet 1600-t.) och 'Und merkte bald, wo Hase liefe' (d:o); hos Sanders: 'Gar nicht sehen, wie Hase läuft' (1797); hos Wander: 'Wir wollen sehen, wie Hase läuft', 'Er weiss, wo der Hase lief' och 'Ich weiss, wo der Has hopp'; Fritz Reuter har (enl. C. Fr. Müller, Der Mecklenburger Volksmund in Fr. Reuters Schriften): 'Tausein [= zusehen] wo de Has löppt' och undantagsvis utan verb: 'So as de Has löppt = so wie die Sache liegt'; hos Schiller, Zum Thier u. Kräuterbuch: 'Man kann nich wêten, wî de Hâs löppt' samt hos Sanders: 'Wer weiss, wie der Hase läuft, sagte jener, und legte das Garn auf dem Dach aus', vilket ordstäv också anföres av Wander (Hase 149 o. 273).[1] Denne rörlige

[1] Alltså = det ovan anförda »svenska». Likaså i danskan och norskan, t. ex. hos Mau: 'Hvem véd, hvor haren har sin gang, sagde manden, han satte snaren paa taget' och hos Aasen i samvetsgrann landsmålsskrud: 'Det veit ingen, kvar haren gjeng, sa manden, han satte snara paa taket'. Sannolikt är väl detta ordstäv en på tysk botten gjord senare utbrodering av det äldre, enkla talesättet (som ovan hos Schiller); jfr också 'Dach-hase' = katt.

tyske hare synes i allmänhet ej uppträda med nominaladverbial; dock har Sanders undantagsvis: 'Entdecken, wo ihnen der Hase — — — — aus dem Pfeffer läuft'.

Med de anförda äro åtskilliga andra tyska harfraser att jämföra, av vilka jag blott vill påpeka följande hos Wander: 'Er will den Hasen finden', 'Er hat seinen Hasen funden = sein Ziel erreicht',[1] 'Der Has ist im Garn', 'Der Has ist uns entgangen'.

Av de ovan anförda tyska harfraserna synes nu 'Da liegt (steckt, sitzt) der Hase im Pfeffer' vara den allmännast förekommande. Beträffande innebörden av tillägget 'im Pfeffer' äro meningarna något delade. Sanders anser (s. v. Hase, dock mindre bestämt s. v. Pfeffer), att detta 'Pfeffer' betyder 'Pfefferkraut (Lepidium) o. dgl.', under det Adelung, Grimms Wb. o. a. mena, att det här är fråga om ett 'Pfeffer' = Brühe, vari harar och även andra djur tillagades. Grimms Wb. anmärker härtill: 'Der Umstand, dass man Pfeffer für Brühe, Sauce nicht mehr versteht, veranlasst eine Entartung der Redensart: da sitzt der Hase im Pfeffer, hier hapert's, hängt's'. Borchardt-Wustmann påvisar den nämnda betydelsen av Brühe i en latinsk bordvisa från 1100-talet, där en sålunda anrättad gås gör den mycket naturliga reflexionen:

'Mallem in aquis vivere
Quam in hoc mergi pipere' —

och erinrar härtill bl. a. om ett även i Gr. Wb. anfört ställe i Brants Narrenschiff, där det heter om processlystet folk, att 'sy sint der has der jnn der schriber pfeffer kumt', men menar f. ö., att grundbetydelsen av 'Da liegt der Hase im Pfeffer' ej är den nuvarande ('das ist's worauf es ankommt', 'da liegt der Hund begraben') utan 'Da sitzt der Unglückspeter in der Patsche', varvid betydelseförskjutningen föranletts av den starka tonvikten på da. Sannolikt är väl också, att 'im Pfeffer' i denna fras — om man nu här verkligen har att göra med detta gamla Pfeffer = Brühe — aldrig avsett pepparsåsen i egentlig mening, utan just haft den överförda betydelsen 'i klistret'. F. ö. förekommer en fras med 'Pfeffer' i denna betydelse utan hare: Sanders har: 'Im Pfeffer [in der Brühe, Patsche, in einer schlimmen Lage]

[1] Jfr i Dalins ordbok: 'Lura på haris = afbida tillfälle att göra ett kap', f. ö. för mig obekant.

sein' och citerar ur Körner: 'im Pfeffer liegen' och ur Schiller: 'in den Pfeffer [vgl. in die Dinte] gerathen'. Slutligen må nämnas, att Harrebomée (från 1545?) anför varianten 'Daar ligt de Haas in het zout' (saltet), vilket då väl också närmast betyder 'i klistret', jfr ty. 'im Salze liegen' = vara i klistret och även 'da sitzen wir in der Sauce' samt därtill också fr. 'saler q.' m. fl. (Stoett l. c. pp. 565 o. 25 ger en hel del talesätt av liknande art).

Men Sanders förklaring av harfrasens 'Pfeffer' såsom 'Pfefferkraut' e. d. förefaller dock icke alldeles förkastlig. Den stödes dels av det i frasen stundom förekommande predikatet 'sitzt' och även av det av S. anförda citatet 'Entdecken wo ihnen der Hase aus dem Pfeffer läuft' (där dock naturligtvis också en sådan 'Entartung', som Gr. Wb. talar om, kunde föreligga), dels därav, att ett 'Pfefferkraut' från betydelsens synpunkt här onekligen passar bättre i stycke än 'pepparsoppan' eller 'klistret', i all synnerhet om man tar hänsyn till de ovan anförda likbildade och synonyma fraserna med adverbialen 'im Grase', 'im Haidel', 'im Kohl', 'im Kraut', 'im Stroh'. Om f. ö., såsom jag för min del anser sannolikt, adverbialen av sistnämnda typ ('im Grase' är belagt så tidigt som 1534) äro äldre i denna harfras än pepparadverbialet, är det måhända ej omöjligt, att detta 'im Pfeffer' närmast vore att fatta såsom en slags skämtvariant för ett ursprungligare 'im Grase' e. d. och då kanske rent av med en avsiktlig skämtsam dubbelmening av både 'Pfefferkraut' och 'klister'.

I varje fall får väl denna tyska fras 'Da liegt der Hase im Pfeffer' icke såsom sådan anses såsom någon ursprunglig bildning. Det förefaller, som om man vid dess dryftande ej tagit tillräcklig hänsyn varken till de många andra likartade tyska harfraserna eller till motsvarande fraser i andra, speciellt romanska språk, av vilka man blott påpekat tillvaron av det franska 'C'est là que gît le lièvre'.

Denna franska fras, som f. ö. även uppträder under formerna 'Ce n'est pas là que gît le lièvre' och 'Savoir où gît le lièvre', synes vara ganska gammal. Hos Rabelais I, 19 förekommer i Maistre Janotus de Bragmardos tal till Gargantua för att återfå klockorna: 'Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. Ibi jacet lepus', vilket väl får anses antyda tillvaron även av det franska 'C'est là que gît le lièvre' i förra hälften

av 1500-t.[1] Med denna fras kunna även vissa andra franska harbilder jämföras såsom 'Prendre le lièvre au collet, au corps = aller directement à ce qui est essentiel' och 'Trouver le lièvre au gîte = surprendre quelqu'un'.[2]

I italienskan finns 'Qui giace la lepre' och 'Vedere dove la lepre giace = scoprire il vero, vedere dove sta la difficoltá', och även här synes uttrycket vara gammalt: Tommaseo-Bellini ger ett citat från 1500-talet för den senare formen. Härmed kan ytterligare jämföras bl. a. 'Cavar la lepre dal bosco = scoprire alcuna cosa occulta', vartill också må erinras om sp. 'seguir la liebre' = (följa haren:) söka få reda på någonting, som man har väder av.

Det förefaller nu knappast antagligt, att bilden 'Där ligger haren' (resp. 'Märka, var haren ligger'), som sålunda med alldeles samma form och betydelse uppträder både i germanska och romanska språk, i denna identiska formulering skulle ha uppstått självständigt på dessa skilda håll, utan sannolikt är väl, att den utgått från någon viss punkt inom det område, där den nu finnes, var än denna punkt kan vara att söka. Vidare torde det vara sannolikt att de, jämte den nyssnämda enkla över allt förekommande och därför rimligen också primära formen, blott på tysk botten uppträdande formerna med de specialiserande adverbialen 'im Grase', 'im Kraut' etc. äro sekundära och speciellt tyska utbildningar, måhända delvis föranledda av andra fraser, där haren uppträder i förbindelse med sådana adverbial, t. ex. hos Wander: 'Wenn man den Hasen fahet im Kraut, so

[1] I Fischarts översättning av Gargantua 1575 (Geschichtklitterung, ed. Alsleben, 1886, p. 241) ligger, som ovan anförts, denne latinske hare i 'peppar': 'Ibi jacet lepus in pipere', vilket väl också å sin sida får anses antyda tillvaron vid denna tid av det ty. 'Da liegt der Hase im Pfeffer' — såvida icke möjligen F. rent av här skulle givit uppslaget till det skämtsamma peppartillägget?

[2] I provençalskan betyder 'agafa la lèbre' (gripa haren) och likaså i spanskan 'coger una liebre' (gripa en h.) falla, om den som snubblar. Även i svenskan har jag påträffat en snarlik fras: 'Skulle någon af karlarne »skjuta en hare» — falla omkull i snön — få kamraterna sig ett godt skratt' (P. A. Lindholm, Hos Lappbönder, p. 82 — det är fråga om skidåkning), vartill också kan erinras om det sv. uttrycket 'taga harar för ngt' i den något besläktade betydelsen av 'få se sig om efter något' t. ex.: 'Efter nästa snöfall skulle spåren vara försvunna, och då kunde han ta harar för alltihop!' (H. Wranér i Saga 1900, p. 204); 'Esbern kunde hon ta harar för efter den dagen' (E. Wigström, Kardegille, Sv. Lm., 13. 10, p. 29).

büsst er dafür mit seiner Haut' m. fl. (jfr nedan). Och bland dessa sekundära utbildningar kunde då, som sagt, 'im Pfeffer' väl uppfattas såsom en närmast skämtsam variant.

Den ursprungliga innebörden av frasen 'Där ligger haren' har väl varit att konstatera ernåendet av ett viktigt mål eller finnandet av det livligt efterträdda.[1] Därifrån torde steget ej ha varit så långt till betydelsen av det viktiga, betydelsefulla, 'das worauf es ankommt', grunden, även, och omsider företrädesvis, grunden till en svårighet, 'der Grund des Übels'. Härvid förefaller det naturligt nog, att man i tyskan genom sådana tillägg som 'im Grase', 'im Kraut' etc. sökte att ge en något större språklig pondus åt den ursprungliga, till ordalydelsen onekligen något spaka frasen. Speciellt i fråga om 'Da liegt der Hase im Kohl (Kraut)' torde emellertid också en annan betydelsesynpunkt ha spelat in, varom mera nedan.[2]

[1] Larousse i Gr. Dict. Univ. uppger s. v. 'hic', att advokater och lagkarlar brukade använda detta ord (jfr frasen 'C'est le hic') och stundom även den latinska frasen 'Hic jacet lepus' för att i marginalen av sina 'dossiers' utmärka viktigare eller svårare ställen. Vad grund detta kan ha, känner jag icke. Men om denna uppgift är riktig, vore det ju möjligt, att uttrycket närmast kunde förskriva sig från juristlatinet: dess likformighet i de olika språken skulle på så sätt få sin förklaring. Emellertid skulle alltid den frågan kvarstå, varifrån juristerna fått uttrycket.

[2] Om f. ö., trots allt, frasen 'Da liegt der Hase im Pfeffer', såsom B.-W. antar, verkligen förut skulle förefunnits i betydelsen av 'Da sitzt der Unglückspeter in der Patsche', skulle betydelseövergången härifrån till 'Da liegt die Schwierigkeit, der Grund des Übels' kunna jämföras med betydelseutvecklingen av it. 'Qui mi cadde l. cascó l'asino' = 'qui è il difficile, qui sta il punto', där man väl från en ursprunglig betydelse av en ödesdiger situation kommit över till den av en svårighet i allmänhet och omsider av grunden till svårigheten, hindret (verkan för orsak). Även det ty. 'Da stehen die Ochsen am Berge', som (också) synes kunna betyda 'voilà le hic', torde ha undergått en liknande betydelseutveckling, och detsamma är väl fallet med det sydholl. 'Daar ligt't verken [grisen] vast' resp. 'Weten waar het verken vast is' (Stoett l. c.). — F. ö. uttryckes, som bekant, ifrågavarande semem ofta genom bilder, som direkt angiva själva svårigheten eller hindret, såsom t. ex. i det allmänt spridda 'Där ligger knuten' och väl också i det fr. 'C'est le chiendent'. Hit hör väl även det annars underliga port. 'Aquí torce a porca o rabo' (här vrider suggan på svansen), då nämligen 'porca' också betyder 'skruvmutter' och uttryckets egentliga innebörd väl alltså är: 'här går skruvmuttern på sned, här tar det emot', jfr. ty. 'hier hapert's', eng. 'there's the rub' o. d. — Svårare att förklara äro vissa andra bilder för samma semem t. ex. sv. 'Där ha vi ägget' (i Sv. Argus II, n:o 140: 'Krak, der hade han ägget', i samma bok I, n:o 44 den vanliga formen: 'Ja, der ha vi ägget'), holl.

Är det nu sannolikt, att dessa harfraser ha något samman-sammanhang med det likbetydande och även till formen snarlika 'Da liegt der Hund begraben'? Något direkt sådant torde väl knappt förefinnas, men högst sannolikt ett indirekt. Som ovan antytts, tror jag, att frasen 'Da liegt der Hund begraben' närmast är att anse såsom resultatet av en kontamination mellan Sachs' till betydelsen förändrade 'Da liegt der Hund' och ett förut förefintligt 'Es liegt ein Hund dahinter begraben'. Men just vid betydelseförändringen av Sachs' 'Da liegt der Hund' håller jag före, att ifrågavarande tyska harfraser spelat en viktig roll: förefintligheten av en allmän fras 'Da liegt der Hase (im Grase etc.)' med betydelsen 'Da liegt die Schwierigkeit' torde nämligen knappast ha kunnat undgå att verka suggererande för ifrågavarande betydelseförskjutning av det därmed fullständigt likformiga 'Da liegt der Hund' — jfr även parallellismen mellan de förut anförda synonyma fraserna 'Den Hund finden' och 'Den Hasen finden'. Möjligt vore ju f. ö. också, att det ifrågavarande 'Da liegt der Hund', med 'hund' = skatt, nybildats (kanske av Sachs) efter mönstret av 'Da liegt der Hase'. Och det är naturligtvis icke heller alldeles uteslutet att 'hunden' i Sachs' 'Da liegt der Hund', när allt kommer omkring, ursprungligen *icke* varit den hund = skatt, som här har antagits: frasen *kunde* nog i själva verket helt enkelt vara en (förstärkt) variant av 'Da liegt der Hase', vari då S. eller någon annan inlagt en ny betydelse med anslutning till 'hund' = skatt. En sådan variation av djuren i bildliga djurfraser är nämligen någonting mycket vanligt. Jag erinrar härvid om de tre ovan behandlade 'begravna' djuren och vidare t. ex. om ordspråket 'Väck ej björn som sover', där i s. f. björnen ofta uppträder en hund (f. ö. säkerligen ursprungligare — Grubb har en sådan och citerar Erasmus: 'Canis dormiens non est excitandus') och ibland ett lejon — eller om den sannskyldiga Noaks ark, som uppträder i den gamla intressanta bildtyp, vars utgångspunkt synes vara gr. ὄνος λύρας och varav en av de senaste formerna torde föreligga i vår 'hund på en basfiol': där möter man nämligen, utom åsna och hund, björn, so, ko, oxe, uroxe, elefant, get m. fl.

'Daar liggen de mosselen' och 'Daer licht de cloot' (Stoett, l. c.), it. 'Questa è la giuggiola' (jujuba, bröstbär) o. a.

Det finns emellertid ännu en grupp av fraser, innehållande ett annat djur, en katt, som såväl till betydelse som form erbjuda en påtaglig likhet såväl med de nyss behandlade harfraserna som med fraserna med 'begravna' djur. I 9:de upplagan (1631) av Fischarts nyss citerade Geschichtsklitterung har det anförda stället såsom fortsättning fått en sådan kattfras: 'Ibi jacet lebus (sic!) in pipere: dann ich weiss so wol als wolbart wo die Katz im Häu leit,[1] (jfr Wanders förut anförda: 'Da liegt der Hund auf dem Heu'), vilket senare uttryck tydligen är en förstärkande och förklarande reduplikation av 'Ibi jacet lepus' (måhända med en skämtsam baktanke på 'Dachhase'). Härtill har Wander dels: 'Er riecht wo die Katze im Heu liegt' (jfr det ovan anförda 'Den Hund schmecken') och dels 'Da sass die Katze im Nest = dort sass es, das war der Grund'.[2]

Men Wander har också (utan källa) 'Es liegt eine Katze dahinter versteckt', vilken fras har sin påtagliga motsvarighet (kanske det direkta originalet) på romanskt område, dels i it. 'Gatta ci cova' (här ligger en katta gömd) = 'c'è sotto qualche inganno' samt även 'Qui sta la gatta = il punto, la difficoltà' (Fanfani) och dels i sp. 'Aquí hay gato encerrado' (här finns en katt instängd) med samma betydelse (t. ex. 'El notario comprendió que allí había gato encerrado; algún misterio de familia, pensaba él', Leopoldo Alas, Su único hijo, 1901, p. 101). — I engelskan finns en kattfras, som härvid också må erinras om, nämligen 'To see how the cat jumps = which way the wind blows' (Murray har dock ej äldre citat än 1827), alltså med en rörlig katt och närmast jämförlig med ovan anförda fraser med rörliga harar: 'Sehen wie Hase läuft' etc.[3]

I 'katten', åtminstone i de flesta av nu anförda fraser torde man väl närmast ha att se en bild för 'den skyldige, roten och

---

[1] Denna upplaga av Geschichtsklitterung, liksom flera föregående, innehåller enligt Alsleben 'Zusätze von fremder Hand', och den ovan anförda kattfrasen är tydligen en sådan. I de tre äldsta upplagorna (1575, 1582, 1590) finns den icke.

[2] Jfr härtill också hos Wander: 'Endlich muss die Katze doch aus dem Sacke hervor', samt den likartade rävfrasen i noten 2 p. 229 ovan. — Med 'Er riecht wo die Katze im Heu liegt' jämför äv. sv. 'osa katt', se Språk o. stil, 1903, p. 153.

[3] I eng. finns även en harfras, som något erinrar om dessa tyska: 'Here (there) the hare went (goes) away = here the matter ended', för vilken Murray ger ett citat från 1600.

upphovet' ('Da sass die Katze im Nest' — kattkanaljen, som ätit upp fåglarne!), vilken kattfigur som bekant är ganska vanlig, i synnerhet i egenskap av syndabock t. ex. hos Wander: 'Die Katze hat es gethan', 'Die Katze hat die Leber gefressen' och hos Hans Sachs (Sämmtl. Fabeln etc., ed. Goetze, n:o 248, 34):

'Dacht die köchin in irem müet,
Das ander hün auch zv verschlinden,
Hoft etwan ein aussred zv finden,
Sam hetten irs die Kaczen vertragen'.[1]

Och denna synpnkt — roten och upphovet till något ogagn eller förtret — är nog icke heller alldeles främmande (ehuru sannolikt sekundär) för vissa av de ovan anförda tyska harfraserna med adverbial såsom 'Da sitzt der Hase im Kraut' (harkanaljen, som ätit upp kålen!) — jfr t. ex. hos Wander: 'Wenn man den Hasen fahet im Kraut, büsst er dafür mit seiner Haut', 'Es ist um den Hasen geschehen, lässt er sich im Kraute sehen' m. fl.

Slutligen må erinras om, att även hunden icke sällan uppträder såsom en syndabock på samma sätt som katten — 'Det är gott att ha en hund att skjuta skulden på', säger ett värmländskt ordspråk (Sv. Lm. II, 2, även hos Aasen, Norske Ordsprog). Sålunda anför t. ex. Wander: 'Er ist der Hund, der das Leder gefressen' och Sanders från Luther: 'Wenn man dem Hunde zuwill, so hat er das Leder gefressen'.[2] Det torde nu icke vara omöjligt, att även denne hund spelat in vid den supponerade betydelseförskjutningen av Sachs' 'Da liegt der Hund'. Överhuvud blir man, ju mer man studerar dylika bildliga uttryck, allt mer övertygad därom, att de på varandra utöva en synnerligen kraftig analogisk inverkan både till form och betydelse.

I franskan motsvaras, såsom förut antytts, vår fras 'Därunder ligger en hund begraven' av 'Il y a (quelque) anguille sous roche', där man sålunda också har ett fördolt djur, men dock av ett helt annat slag än de hittills berörda. Denna fras

[1] Jfr även Studier i mod. språkv., II, p. 95.

[2] Men ur Freidank anför Sanders: 'Der Hund hat Leber gessen, so man Dienstes will vergessen', jfr det ovan anförda: 'Die Katze hat die Leber gefressen' — dylika fraser äro tydligen ganska 'flytande'.

fanns åtminstone redan på 1500-t Godefroy (Compl.) anför från Belleau († 1577): 'Il y a anguille sous roche' och från Du Fail: 'Estimant qu'il y avait bien de l'anguille sous roche'; Molière har i Le bourgeois gentilhomme III, 7: 'Mais je crois qu'il y a là quelque anguille sous roche, et ils parlent de quelque affaire où ils ne veulent pas que vous soyez' (jfr ovan p. 222).

Denna franska fras är nu onekligen en smula besynnerlig, och om ordet 'anguille' i betydelsen 'ål' här verkligen är ursprungligt, har man svårt att tänka sig, vad den egentliga innebörden av bilden skulle ha varit — den hala ålen såsom symbol för opålitligheten ('échapper comme une anguille') är knappast att tänka på. Emellertid är det möjligt, att frasens nuvarande form icke är ursprunglig och speciellt icke ordet 'anguille'.[1] Eller måhända har med 'anguille' i denna fras, om det dock skulle vara ursprungligt, ej från början menats fisken ål.

Latinets 'anguilla' betyder också färla ('Anguilla est, qua coercentur in scholis pueri', Isid.), och denna ålsort går uppenbarligen igen i sp. 'anguila de cabo', piska, varmed galérslavar avbasades, likaså pg. 'enguia do cabo'. Av samma art är utan tvivel också en av Murray anförd gammal engelsk 'salt eel = a rope's end used for flogging', med citat från medio av 1600-t. Även i svenskan har jag påträffat en dylik gammal gissel-ål, och detta egendomligt nog i en fras, som till betydelsen ej ligger så långt ifrån 'Il y a anguille sous roche', nämligen 'Där ligger surålen', vilken vår gamle lexikograf Lind åtminstone två gånger anför i sin ordbok (1749), dels s. v. begraben: 'Da liegt der Hund begraben, da steckt der Knote, ther ligger sur-ålen eller knuten, thet äret, som gjör svårigheten', och dels s. v. åhl: 'Åhl (agg, hat) Groll, Hass. Bära en sur åhl til en, einem (sic!) Groll wider jemand tragen. Ther ligger sur-ålen, da liegt der Hase im Pfeffer'. (Sannolikt har Lind abstraherat sitt isolerade subst. ål = agg ur de anförda fraserna).

Jag har nu visserligen ej lyckats direkt konstatera förefintligheten av ett fr. 'anguille' med denna betydelse, men sannolikt har dock ett sådant funnits, ty det förekommer ett fr. 'anguillade', som Littré förklarar: 'coup cinglé avec une peau

[1] Man kunde tänka på gfr. guile, guille (Godefroy har: 'guile, guille, guilhe etc. = tromperie, supercherie, frauderuse'), vilket onekligen skulle passa rätt bra i stycke, och en omtydning av 'guille' till 'anguille' vore väl ej otänkbar.

d'anguille, avec un mouchoir tortillé comme une anguille ou avec un fouet, et aussi, une suite de ces coups' (ordet förekommer bl. a. i Rabelais' Pant.). Vidare finns det en gammal fr. lek 'anguille', som Littré beskriver: 'jeu d'écoliers, dans lequel on cache un mouchoir roulé: celui qui le cherche en frappe les autres s'il le trouve' (Littré anför också ett citat från 1500-t., där en lek 'escorcher l'anguille' omnämnes, vilken måhända är densamma). Ett sådant 'anguille' = gissel skulle nu ej vara otänkbart i frasen 'Il y a anguille sous roche' (jfr bl. a. sv. 'här osar katt' med katt = skeppskatt, se Språk o. stil, 1903, p. 147 ff.), och i själva verket skulle denna fras mycket väl kunna ha framgått ur den ovan anförda leken.

Emellertid kan man i fråga om 'Il y a anguille sous roche' ej underlåta att tänka på det bekanta klassiska synonymet 'Latet anguis in herba'. Det är nog sannt, att 'aus einer Schlange wird kein Aal, und wenn man sie auch so lange brät' — men betydelsen av de båda fraserna är identisk, de båda orden 'anguille' och 'anguis' erbjuda en misstänkt snarlikhet — 'anguilla' är ju också blott ett diminutiv av 'anguis' — och i själva verket kan det fr. anguille med vissa epiteter rent av betyda orm. Så har t. ex. Rolland, Faune pop. de la France: 'anguille de haies, de buissons' och Mistral, Tresor dou Felibrige: 'anguielo de bartas, de buisson, de garrigo' = couleuvre. I varje fall lär den latinska frasen knappast ha kunnat undgå att i någon mån inverka på den franska.

För övrigt är naturligtvis Virgilii 'Latet anguis in herba' (Buc. III, 93) liksom det homosema 'Vipera est in veprecula' hos L. Pomponius (läsarten synes dock ej vara fullt säker) att jämföra, icke blott med det fr. 'Il y a anguille sous roche', utan även med övriga fraser av liknande art. I de anförda formerna stämma dessa latinska uttryck tydligen närmast med typen 'Där ligger en (farlig best) begraven', men man kan senare påträffa den klassiska ormen även i andra frastyper.

Otto, Die Sprichwörter d. Römer, 1890, anser nu visserligen, att 'Latet anguis in herba' i Bucolican användes i fullt egentlig betydelse[1] och därför ej kan anses ordspråksartat, vil-

[1] Stället lyder: 'Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugit hinc, latet anguis in herba'.

ket måhända är riktigt; men även om så är, hindrar detta dock icke, att uttrycket redan då också kunde ha varit en stående bildfras eller snart blivit en sådan. Härför talar dels förefintligheten av det snarlika synonymet 'Vipera est in veprecula' och av den nedan anförda grekiska pangdangen och dels det faktum, att uttrycket åtminstone på 1100-t. användes såsom en då tydligen stående och allmän bildfras (se Amer. Journ. of Phil. XXII, p. 10). I varje fall ha båda dessa latinska ormfraser i mer eller mindre modifierad form mycket tidigt upptagits i de moderna språken. Jag inskränker mig här till att ge några citat för svenskan.

I Messenii Geenswar etc. (öv. fr. lat. av H. M. Chem, 1612, p. 12) förekommer: 'Hwarföre må du slätt intet tänckia the Swenske wara aldeles så blinde, at the iu icke see huar huggormen ligger i gräset fördolder'; Wivallius skriver 1630 (Schück, Lars Wivallius, I, p. 130): 'See, här låg Juten, iag säger, ormen i gräset förborgen'; Grubb har i Penu dels 'Der ligger en Snok i Gräset i. e. Der är ett skalckestycke vnder' och dels 'Offta ligger Ormen under blomsterbusken', och Kolmodin i Bibl. Qwinnospegel I (1732, p. 683): 'Ho wet, hwad taggar ock then röda rosen höljer? Ho wet, om ej en orm sig ther i buskan döljer?'.[1] Samme orm i friare form och i sällskap med en räv (att jämföra med den ovan anförde 'begravne') är det tydligen som förekommer i följande passus i ett brev från Linné (Sv. Arbeten, ed. Ährling, I, p. 249): 'Jag undrade, hwarför han begynte den discursen 4 à 5 gånger — — — — jag föreställde saken på begge sidor, utan att veta af hvarken räf eller orm'. I Stockholmsposten 1788, n:o 45 förekommer: 'Detta klingar ock vackert; men man låte ej deraf bedraga sig: en orm är gömd i gräset'; i en av sina från fr. översatta pjäser har Lindegren (Saml. arb. I, 1805, p. 118): 'Jo, jo! Så lönar verlden — men här är en orm i gräset' och Remmer i en likaledes från fr. översatt komedi (Theaterstycken I, 1815, p. 66): 'Här ligger änn en orm i gräset, tror jag visst'.

---

[1] I samma bok, p. 288, förekommer en slags bastard av denna orm och den man stundom 'när vid sin barm' ('Viperam in sinu habere', Cic.):

'Förwara munnens dör vppå thet aldrabästa
För hennes örnatimp, som sofwer på tin arm,
Ty hon en huggorm har at däggia i sin barm'.

Längre fram på 1800-t. synes denne 'orm i gräset' bli ytterst sällsynt i svenskan[1] — på samma gång som frasen 'Här ligger en hund begraven' blir alltmer använd. Däremot kan man då och då träffa på en 'orm bland blommor l. rosor' i nyare sv. litteratur,[2] för övrigt mer obunden av fast frasform. Så har t. ex. Tegnér i ett skoltal (1826): 'I stån färdige att inträda i en verld, som ännu är er obekant: mången orm lurar der bland blomstren, och sirener sjunga öfver de blå vågorna'; v. Braun (Dikter I, 1837, p. 65) har: 'Ja, ormen sig alltid bland blommor plär dölja' och Topelius (Gamla baron på Rautakyla): 'Jag såg ingen orm under rosorna, ingen falskhet under människornas glatta leenden'. I G. A. L—n's ordspråkssamling (1889) upptages: 'Ofta ligger ormen under rosenbusken' och 'Ormen ligger ofta dold under blomman' samt 'Alla se ej den orm som döljer sig i gräset'.

I fråga om övriga språk må här blott påpekas, att det i engelskan finns en mera självständig efterbildning av 'Latet anguis in herba', nämligen 'There is a pad in the straw', vilken fras en gång synes ha varit rätt mycket använd, ehuru den numera tycks ha alldeles fallit ur bruk. The Century Dict. och Murray ge en hel del belägg från 15- och 1600-talen, t. ex. den senare: 'Though they make never so faire à face, yet there is a padde in the strawe' (1530).

Men de anförda latinska ormfraserna äro ej de enda klassiska av ifrågavarande art: även på grekisk botten äga de en påtaglig motsvarighet i en säkerligen mycket gammal bild av samma innebörd, där en under stenen lurande s k o r p i o n upp-

[1] Blott ett enda exemplar har jag träffat på i nyare litteratur, nämligen i Strindbergs Fagervik och Skamsund (p. 309) — ett slags hexametervariant av paradisormen:

'Trädgården följer i strand', ett paradis fullt utaf frukträd,
Icke förbjuden frukt och inga ormar i gräset'.

[2] Och även förut t. ex. hos A. G. Silfverstolpe (Skaldestycken 3, p. 100): 'Jag tycker mig finna menniskorna hyggliga nog. Nej (tänkte jag), det skall aldrig ske, säkert slingrar en orm bland dessa blomster'. — Urban Hiärne, (Hanselli, p. 81) har en utarbetad liknelse, där en kombination av gräs- och blomster-ormen förekommer:

'Döden ähr offta lij een gifftigh och listiger Huggorm,
Den bland vekaste gräås, bland dägliga blomster och örter
Kreker makliga fram och smyger i skadliga tystno'.

träder. Den föreligger i följande ordspråk: ὑπὸ παντί λίθῳ σκορπίον φυλασσεο och ἐν παντί σκορπίος φρουρεῖ λίθῳ samt ligger tydligen också till grund för Aristofanes' gaddiga anmärkning i Thesmophoriazusæ (528): ὑπὸ λίθῳ γὰρ παντί που χρὴ, μὴ δακῃ ῥήτωρ, ἀθρεῖν.

*

Det ovan framlagda materialet synes nu, trots sin tyvärr rätt stora ofullständighet, visa, att man här har att göra med tvenne, oaktat vissa likheter, från varandra åtminstone i sina typiska former tämligen tydligt skilda grupper av bildliga djurfraser.

Å ena sidan föreligger i ett flertal europeiska språk, såväl klassiska som moderna, en i de olika språken till formen väsentligen likartad fras, varigenom, under bilden av ett gömt och lurande, farligt eller ofog stiftande djur konstateras förefintligheten av en anad hemlig fara eller fördold lömsk faktor. Det allmänna skemat för denna fras är: 'Här (resp. under stenen, i gräset etc.) ligger ett farligt eller ofog stiftande djur gömt'. Till denna frasgrupp höra då det gr. 'en skorpion under stenen', de lat. 'en orm i gräset', 'en huggorm i rosenbusken', det eng. 'en padda i halmen', de ty. da. och sv. 'en hund begraven', det sv. 'en ulf förgraven', de da. och sv. 'en räv begraven, förborgad', de it. sp. och ty. 'en katta gömd' och väl även det fr. 'en ål under stenen'. Hit kan också föras sådana mer tillfälliga bildningar som Schillers 'Dahinter steckt ein verderbensschwangeres Ungeheuer'. Den genom djurbilden framställda lömska faktorn, som nog i allmänhet tänkes vara av personlig art, avkastar stundom djurhamnen och framträder i rent personlig gestalt, såsom i det gr. 'en retor under stenen', de ty. 'en pipare (spelman, musikant) begraven', 'en skomakare begraven'. Att jämföra med dessa senare bilder äro sådana uttryck med personsubjekt som t. ex. hos Hans Sachs (Sämtl. Fastnachtspiele etc. 46, 6): 'Ich förcht, es stech ein Schalk dahinder' eller i följande yttrande av Axel Oxenstierna (Sv. Riksr. Prot., 1636, p. 421): 'Voro Episcopus Arosiensis migh obekändh, då kunde jagh medh sanning intet annat säija, än att der låge een papist under', vilka uttryck väl i allmänhet äro att fatta såsom med de föregående (skorpionen resp. retorn under stenen etc.) parallella bildningar, som kunna anses närmast sammanhänga med i övrigt likartade

uttryck med saksubjekt såsom t. ex. de ovan anförda sv. 'en ond grund, någon falskhet, en konst etc. begraven' (jfr lat. 'causa, dolus, fraus subest', ty. 'es steckt ein Betrug dahinter' o. s. v.), med vilka naturligtvis å andra sidan också våra djurfraser äro att jämföra.

Från den, som jag antar, ursprungliga frastypen med 'djuret' i obestämd form utgå vidare konstruktionsvarianter, där djuren (resp. personerna) få bestämd form. Så t. ex. sv. 'se, var huggormen ligger fördold i gräset' (Messenius), 'där låg Juten, jag säger ormen i gräset förborgad' (Wivallius), ty. 'var ligger hunden?', ty. och sv. 'se, märka, var hunden ligger begraven', ty., da. (och sv.?) 'där ligger hunden (begraven)', ty. 'där ligger räven (begraven)', ty. 'veta var kattan ligger i höet', it. 'där ligger kattan'. Med dessa former kan även jämföras det ovan anförda sv. 'däri ligger hin begraven' (jfr 'hin håle bakom öronen' i noten 3 p. 229 ovan).

Den andra huvudgruppen utgöres av likaledes i ett flertal europeiska språk uppträdande bildliga djurfraser, genom vilka, under bilden av ett sökt och funnet (eller icke funnet) djur — en hare — angives det väsentliga i ett förhållande, dess hjärtpunkt eller grund, speciellt grunden till en svårighet, hindret. Urtypen för dessa fraser synes vara 'Där ligger (ligger icke) haren', vartill på vissa håll (senare) fogas speciella adverbial (i gräset, i kålen o. s. v.). Något personligt substitut för djuret i denna fras synes ej förekomma, vilket f. ö. är mycket naturligt. Däremot äro konstruktionsvarianter med en inledande huvudsats även här mycket vanliga ('se, märka, var haren ligger').

Att för dessa i så gott som identisk form och med identisk betydelse på olika håll uppträdande harfraser ett historiskt sammanhang, d. v. s. lån från språk till språk, torde få antagas, har jag förut framhållit, ehuru jag ej vet, var urmönstret kan vara att söka. Men även beträffande den första gruppen, typen 'Här ligger en farlig best gömd', tror jag, att förhållandet är i viss mån likartat. Visserligen vore det ju inte otänkbart, att dithörande fraser eller en del av dem, trots den påfallande likheten (som här dock ej är så stor som vid harfraserna), kunde ha uppstått självständigt i olika språk, då överensstämmelsen kunde förklaras ur den dock i grunden likartade psykologiska jordmånen hos skilda folk — på samma sätt som man t. ex. får förklara det faktum, att den indoeuropeiska Prometeusmyten

går igen bland Stilla havets öbor och Nordamerikas indianer. Men sannolikare synes det mig dock vara, att likheten även här beror på verkligt historiskt sammanhang i form av (väl i allmänhet litterära) lån och efterbildningar — och i vissa fall äro sådana fullt otvivelaktiga. För min del tror jag, att åtminstone de flesta av hithörande fraser i de moderna språken i själva verket äro så att säga stöpta i samma form, i det att de alla mer eller mindre direkt gå tillbaka till samma urmönster, nämligen de latinska ormfraserna och speciellt 'Latet anguis in herba' — liksom jag å andra sidan misstänker, att dessa latinska fraser modellerats efter mönstret av den gamla grekiska med 'skorpionen under stenen'.

I sina typiska former 'Här ligger en farlig best gömd' (= fraus aliqua subest) och 'Där ligger haren' (= hinc illæ lacrimæ) framstå, som sagt, de båda frasgrupperna bestämt skilda från varandra både till form och betydelse. Dock förete även dessa typiska former så pass stora likheter, att någon analogisk växelverkan mellan de båda grupperna även här kan ha, och sannolikt också har förekommit. I ännu högre grad torde detta ha varit fallet inom den s. a. s. neutrala zon, som representeras av konstruktionsvarianterna 'Märka var besten ligger gömd' och 'Märka var haren ligger', där de båda grupperna så väl till form som betydelse starkt närma sig varandra eller så gott som sammanfalla. Vad angår varianten av första gruppen 'Där ligger besten (gömd)', som kan sägas fullständigt sammanfalla med andra gruppens huvudform 'Där ligger haren', anser jag det mycket sannolikt, att den i allmänhet formulerats under direkt inflytande av den sistnämnda frasen. För övrigt ha säkerligen hithörande fraser, såsom ovan flera gånger antytts, i många fall och på olika sätt mer eller mindre starkt påverkats även av andra bildliga fraser både med och utan djur.

NÅGRA SUBJEKTIVA TIDSMÅTT I SVENSKAN OCH TYSKAN

AF

B. J:SON BERGQVIST

Med tid i *objektiv* betydelse förstår man den succession mellan momenten i tillvaron, som fått sitt schema i vissa kosmiska, regelbundet återvändande företeelser, t. ex. i jordens ställning till solen, så att man skiljer mellan tiderna dag och natt, morgon, middag och afton. Och med tillhjälp af vissa mätnings- och indelningsinstrument har man sedan kommit till timmar, minuter, sekunder. Ja, den moderna tekniken har funnit utvägar att mäta snart sagdt hur liten bråkdel som helst, såsom t. ex. när en elektrisk gnista bestämmes äga rum under en milliondels sekund. I detta afseende gifves det alltså en fullt objektiv mätning af tiden och därtill en, som är allmängiltig, för hvarje mänskligt medvetande lika.

Helt annorlunda förhåller det sig med den subjektiva eller *psykologiska* tidsföreställningen. Som bekant drager genom vårt medvetandes blickpunkt, så länge vi befinna oss i vaket tillstånd, en oafbruten serie af medvetenhetsbilder. I det ögonblick de passera själfva blickpunkten eller äro, som man säger, föremål för vår uppmärksamhet, äro dessa bilder klart och fullt belysta. Men blickpunkten är begränsad. När bilderna passerat densamma och dragit sig undan dess belysning, förlora de allt mer af sin klarhet och bestämdhet, de tona bort i allt mera dimmigt fjärran, där de hålla sig latenta, tills jaget får någon anledning att åter kalla dem fram i ljuset — visserligen då i en något utmagrad gestalt, i blotta föreställningens bleka gengångardräkt. Fantasien kan dock åter förgylla upp dem, ja till och med kasta dem fram om den objektiva tidens nu. Medvetandet är alltså själf en beständig succession af akter, som komma och gå, likt vågorna i floden. Göra vi nu denna succession *själf* till föremål för vår uppmärksamhet och akta på den ordning, i hvilken bilderna passera blickpunkten i vårt medvetande, uppkommer den subjektiva tidsföreställningen. Äfven denna har sin *tidsmätning,* men denna är af helt annat

slag än den ojektiva mätningen. Den är ur objektiv synpunkt ytterst otillförlitlig och ytterst individuell. För den subjektiva tidsmätningen finns det egentligen, åtminstone så länge den får röra sig med sina egna termer, endast två mått: kort och lång tid. Men med det nutida medvetandet har den objektiva tidsmätningen så nära förbundit sig, att detsamma, äfven då det subjektivt mäter tiden, icke kan, såsom vi längre fram få tillfälle att se, helt frigöra sig från de objektiva tidsmåtten.

Hvad är då »kort» och »lång» tid? För den uteslutande objektiva tidsmätningen är svaret härpå tämligen enkelt: en minut är en kort tid i förhållande till en timme, en timme i förhållande till en dag, en dag i förhållande till ett år o. s. v. Och den uppfattningen är i det stora hela gemensam för hvarje medvetande, för hvilket det objektiva tidsmåttet existerar. Hvad är då »kort» och »lång» tid för den rent subjektiva tidsmätningen? Jag skall bereda väg för svaret genom att anföra ett par exempel. Befinner man sig en dag på resa och är i tillfälle att mottaga en mångfald nya fängslande intryck, så går den dagen fort, man finner tiden kort. Men låter man, när aftonen kommer, blicken gå tillbaka utöfver dagens upplefvelser, synes den dagens morgon ligga långt tillbaka. Man frågar sig: är det verkligen möjligt, att jag hunnit med allt detta på *en* dag? I angenämt sällskap går tiden raskt, tänker man efteråt tillbaka på hvad man hunnit säga och upplefva, kan den tillryggalagda tiden synas lång. Är man ifrigt och intresseradt sysselsatt med ett arbete, svinner tiden hastigt undan, eller rättare sagdt, man har ingen föreställning om tiden. Alltså: ju mera artikulerade och känslobetonade medvetenshetsbilder draga genom blickpunkten i medvetandet, desto lifligare tager själfva *innehållet* i bilderna uppmärksamheten i anspråk och desto mindre hinner man reflektera på successionen mellan dessa bilder; tidsföreställningen träder i medvetandets bakgrund, tiden går fort. Så länge medvetenhetsbilderna ännu röra sig den ena efter den andra fullt aktuella, i snabb och fängslande fart, så uppskattar man tiden såsom kort. Äro medvetenhetsbilderna blotta minnen, d. v. s. reproducerar man dem den ena efter den andra, så synes åter den upplefda tiden lång. I reproduktionen måste man så att säga klifva tillbaka det ena trappsteget efter det andra och därigenom förlägger man symboliskt det upplefda till en lång tid (jfr. rumsperspektivet).

Helt annorlunda förhåller det sig, när man har tråkigt, när man »ingenting» upplefver eller, hvad som är detsamma, när man väntar och längtar och har under väntan intet att fylla tiden med. Ju saktare bilderna glida genom blickpunkten, ju blekare och tarfligare de äro, desto längre synes tiden, ty dess ifrigare aktar man på själfva successionen mellan de särskilda momenten. Men är väl den tomma tiden tilländalupen och lyckas det oss att se bort från den känsla af olust, den framkallat, och att endast reproducera de bilder, som passerat blickpunkten, så krymper för minnet den upplefda tiden tillsammans: reproduktionen är snart färdig med densamma, den är kort. Alltså: den rikt fyllda tiden är under upplefvandet kort, i erinringen lång; den »magra och tomma» tiden är under upplefvandet lång (jfr »langweilig»), i erinringen kort.

En naturlig följd af det sagda är, att den subjektiva tidsmätningen är ytterst individuell. Hvad som för den ene kan synas långt, förefaller den andre kort, och hvad som kanhända synes båda kort är objektivt sedt långt. Träffar jag samman med en person, som med största intresse och omständighet redogör för sig och sina angelägenheter, utan att personen för mig själf har något större intresse, så känner jag mig kanske efter en stund manad att säga: »nej, nu måste jag gå, nu har jag suttit här allt för länge». »Hvad!» säger den andre, »du är ju nyss kommen.» Hvad som för den ene är »nyss», är icke »nyss» för den andre, därför att för båda »nyss» är ututtrycket för en subjektivt sedt kort tid.

Förutom af medvetenhetsbildernas artikulation och känslobetoning kan den subjektiva tidsföreställningens sätt att mäta och uppskatta »lång» eller »kort» tid bero af åtskilliga andra omständigheter, för hvilka här icke är platsen att närmare redogöra. Jag erinrar blott om, hurusom medvetenhetsbildernas relativitet i detta afseende spela en stor roll. Brukar man träffa en viss person blott en gång hvart annat år, kan man, om man träffat nämnda person för tre månader sedan, säga, att det icke är länge sedan man såg honom. Lefver man åter dagligen tillsammans med en person, kan man, om det också blott är få timmar, sedan man var samman med honom, säga, att det är ganska länge sedan man såg honom,

* * *

Efter denna korta orientering skall jag nu erinra om några af de allmännaste uttryck, som i *svenskan* begagnas för att beteckna »subjektiva tidsmått». Och jag måste härvid för denna gång inskränka mig till hvad jag skulle vilja kalla de »retrospektiva tidsmåttsorden.»

För att beteckna det presentiella ögonblicket i dess afgränsning från det förflutna och det tillkommande begagna vi i sv. ordet »nu». Ett subjektivt »nu» kan allt efter graden af den styrka, med hvilken successionen mellan medvetenhetsbilderna framträder för medvetandet, motsvara ett större eller mindre mått af »objektiv tid». Ja, det kan t. o. m. beteckna ett tidsmoment, som så att säga redan lossnat från »nuet», men ännu för medvetandet ligger alldeles intill »nugränsen». Det förbindes emellertid då med tempus för förfluten tid. »Han var här nu» kan jag säga om en person, som »för ett ögonblick sedan» lämnat mig. Oftare och hellre säger jag i detta fall »han var här just (alldeles, precis) nu» eller »jag såg honom i detta ögonblick».

Står intervallen mellan »nuet» och det moment i det förflutna, hvarom det är fråga, mera artikulerad för medvetandet, säger jag »för ett (ett par, några) ögonblick sedan» eller »för ett litet grand sedan».

Nära intill de sistnämnda uttrycken, dock med en något större latitud tillbaka ligger »nyss». Det motsvarar i denna sin betydelse närmast: »för en (liten) stund sedan». Förstärkt med ett »alldeles» eller »helt» (»alldeles nyss», »helt nyss») rycker det tidpunkten närmare »nuet», modifieradt genom ett »tämligen» aflägsnar det densamma.

I åtskilliga delar af landet användes i st. för »nyss», särskildt för att beteckna ett moment, som ligger litet mera tillbaka från »nuet», ordet »i jåns», hvilket emellertid icke tillåter någon förstärkning eller modifikation genom »alldeles», »helt» eller »tämligen».

I stället för de nu nämnda tidsmåttsorden användas äfven med subjektiv betydelse vissa uttryck lånade från den objektiva tidsmätningen; t. ex.: »för en sekund sedan», »för ett par (några) sekunder sedan», »för en minut sedan», »för ett par (några, fem) minuter sedan» o. s. v. Som jag redan förut antydt, ha de objektiva tidsmåtten för medvetandet på det närmaste förbundit sig med tidsföreställningen. Det är därför icke underligt, att den subjektiva tidsmätningen lånar vissa objektiva tidsmått

för att ge uttryck åt sina tidsafstånd. Men i samma ögonblick så sker, förlora dessa objektiva tidsmått sin karaktär af objektivitet och öfvergå till rent subjektiva tidsmått. Säger jag: »han var här för en sekund sedan», betyder detta intet annat än, att han var här för en, efter min subjektiva värdering, så kort stund sedan, som ungefär en sekund, men den korta stunden motsvarar kanhända i verkligheten tio objektiva minuter. Den subjektiva värderingen är i detta afseende fallen för öfverdrifter. Tio objektiva minuter kunna vara en subjektiv sekund och en objektiv minut är kanhända en hel subjektiv »evighet», allt efter beskaffenheten af de medvetenhetstillstånd, som fyllt medvetandet.

Förflytta vi oss vidare på den subjektiva tidmätningens stråt något längre tillbaka ifrån nugränsen, träffa vi i svenskan på ordet »nyligen». Liksom »nyss» i allmänhet betyder för en kort *stund* ser, så betyder »nyligen» för en kort *tid* sedan. »Nyligen» tager dock i regeln icke vid, där »nyss» slutar. De gränsa s. a. s. icke intill hvarandra. Emellan dem båda ligga andra tidsmått. Har jag för ett par timmar sedan haft besök af en person, kan jag i allmänhet säga »han var här nyss»; ökas afståndet med ännu ett par timmar, begagnar jag hvarken »nyss» eller »nyligen», utan griper då vanligen till objektiva tidsmått: »i förmiddags», »i går», i »förgår» o. s. v., ända tills medvetandet om det objektiva tidsmåttet tryter eller jag för den gången når horisonten af min objektiva tidsföreställning. Jag börjar då med det subjektiva »för kort tid sedan», »för ej länge sedan», »helt nyligen», eller återigen med lån från den objektiva mätningen: »för ett par dagar sedan», »härom dagen». Jag kan gå ännu något längre tillbaka och mera obestämdt säga: »för en tid sedan», »för någon tid sedan», för att icke tala om »häromsistens», »härförleden» eller »härförliden».

* * *

Hur förhåller det sig nu med motsvarande *tyska* uttryck? Svenskt »just nu» eller »precis nu», »alldeles nyss», motsvaras af »gerade jetzt», (fam. »gerade eben») »eben jetzt», (»jetzt eben»), »eben erst», allt utan någon väsentlig åtskillnad. Ex. »Ich habe ihn gerade (eben) jetzt l. eben erst gesehen» uttrycker, såvidt jag kunnat finna, i det allra närmaste samma tidsföreställning.

Svenskt »nyss» — utan vidare tillägg — har sin närmaste motsvarighet i tyskt »(so)eben» och »gerade». »Eben» har ursprungligen betecknat förhållandet mellan de olika delarna af en yta: »i samma plan», »jämn», och sedermera öfverflyttats på förhållandet mellan olika tidsmoment (jfr svenskt »nätt och jämt»). Utmärkande för ordets förmåga att beteckna en tidpunkt såsom liggande s. a. s. i »samma plan» som det psykologiska nuet är den omständigheten, att det kan förbindas med presentiellt predikat. Köpmannen skrifver t. ex. »soeben empfange ich Ihren werten Brief». Liksom hos »eben» har hos »gerade» den temporala betydelsen utvecklats ur den lokala, (= »direkt, i en bestämd riktning, »precis», »just») Ex. lokalt: »er hat ihn gerade auf die Nase getroffen».

Äfven ur en ursprungligen lokal betydelse har den temporala framgått hos det tyska »vorhin» (jfr sv. »förut»). Numera betecknar »vorhin» en tidpunkt, som med ett kort intervall föregår det presentiella nuet. Närmast motsvarar det vårt »ijåns», med hvilket det, såsom här nedan skall påvisas, äfven i ett annat afseende företer en intressant öfverensstämmelse.

De nu nämnda tyska uttrycken låta liksom »ijåns» och »nyss» utbyta sig mot åtskilliga andra subjektiva tidsmått t. ex »diesen Augenblick», »vor einem Augenblick», »vor einigen Augenblicken», »vor einer kleinen Weile» (»vor einem Stündchen»), samt mot åtskilliga subjektivt använda urspr. objektiva måttsord: »vor (kaum) einer Sekunde», »vor ein paar Sekunden», »vor einer Minute», »vor ein paar Minuten», »vor noch nicht 5 Minuten», »es ist noch keine Sekunde her», »es sind noch keine 5 Minuten her» o. s. v.

Det svenska »nyligen» motsvaras närmast af det tyska »neulich». »Neulich» är emellertid ett för en svensk i flera afseenden »besvärligt» ord. Jag bortser härvid från det fallet, då den mindre uppmärksamme återger sv. »nyss» med t. »neulich», hvilket ofta nog torde vara fallet. Jag håller mig till de fall, då det verkligen gäller att öfversätta sv. »nyligen». Härvid är först och främst att märka, att, liksom tyskt »vorhin» icke kan lägga sig nugränsen lika nära som sv. »nyss», så håller sig också i regeln »neulich» på något längre afstånd från nugränsen än »nyligen». Det svenska »helt nyligen», »för kort tid sedan» motsvaras i det allra närmaste af »ganz» l. »erst kürzlich» samt af »vor kurzem», »vor kurzer Zeit», »kürz-

lich»[1] »Ich habe ganz kürzlich in der Zeitung gelesen» är vårt: »Jag läste helt nyligen i tidningen».[2] Längre bort från nuet kommer »neulich» = »härförleden», »för någon tid sedan». Det är emellertid synnerligen svårt, ja, ofta omöjligt att här fastslå några gränser. Det ena går in i det andra. »Kürzlich»s område går in på »neulich»s och vice versa. De yttersta gränserna draga sig emellertid bestämdt från hvarandra: »neulich» är aldrig = »helt nyligen». Ett tyskt »ganz neulich» finnes icke. Vårt svenska »nyligen» har alltså en större förmåga att lägga sig nära nugränsen än det t. »neulich». Och det har i forna tider, liksom ännu i dag det danska »nylig», legat den mycket nära. »Nyss» är af senare datum och har först så småningom arbetat sig fram på bekostnad af »nyligen».[3]

»Neuerdings» betyder icke »vor» utan »seit kurzem» sv. »på sista tiden» och tillhör mera det högre och officiella språket. Ex. »Neurdings sind andere Verhältnisse eingetreten» (»på sista tiden ha andra förhållanden inträdt»).

Äfven tyskan lånar här för att beteckna subjektiv tid obj. tidsmått, t. ex. »vor ein paar Tagen», »in diesen Tagen» (»dieser Tage»).

* * *

Samtliga de tidsmått, med hvilka vi hittills sysselsatt oss, ha det gemensamt, att de afse en mätning utifrån den punkt i tiden, som vi *i nuet* upplefva. Man skulle därför kunna kalla dem *presentiella* tidsmått till åtskillnad från den grupp af subjektiva tidsmått, till hvilka jag nu öfvergår och hvilka man i motsats till de förra kan kalla *preteritala*. Ty liksom vi med subjektiva mått mäta tidsafståndet tillbaka ifrån en punkt i nuet, kunna vi också mäta det tillbaka från en punkt i den förflutna tiden. Här är det emellertid helt andra förhållanden, som för oss bli bestämmande såsom grund för tidsmätningen. Jag skall till en början anföra ett par exempel. Jag säger t. ex.: »Luther upp-

[1] Jag lämnar här åsido de mindre brukliga »jüngst» med dess ännu sällsyntare varianter »jüngstens» och »jüngsthin».

[2] Något längre bort och väl tämligen nära vårt »häromsistens» eller »härförleden» stå de för öfrigt föga brukliga »letztens», »letzthin» och »unlängst».

[3] Vid sidan af »neulich» finnes ett äldre numera föga brukligt »neuerlich», hvilket äfven användes såsom adj.

slog sina teser år 1517. Kolumbus hade då nyligen (eller nyss) upptäckt Amerika.» I detta fall opererar jag med två olika utgångspunkter för min subjektiva tidsvärdering. Först går jag ut från nuet och går tillbaka till 1517 och sedan går jag ytterligare tillbaka från 1517 till tiden för Amerikas upptäckt. Den senare tidpunktens afstånd från den förra betecknar jag som kort genom orden »nyligen» eller »nyss». Det som föranleder mig att beteckna ifrågavarande tidrymd såsom kort är tydligtvis dess förhållande till omfattningen af den tidrymd, som ligger mellan mitt »nu» och utgångspunkten i det förflutna (1517). Denna senare utgör för medvetandet den bakgrund, mot hvilken det andra tidsafståndet mätes. Ju ansenligare denna bakgrund är, ju längre tillbaka utgångspunkten för tidsvärderingen ligger från nuet räknadt, desto längre kan det där bakom liggande tidsafståndet vara och ändå betecknas såsom kort. Och vice versa, ju närmare utgångspunkten ligger nuet, desto kortare måste det andra tidsafståndet vara för att kunna betecknas såsom kort. Vi igenkänna här inflytelsen från den objektiva tidsvärderingen. I det anförda exemplet, där utgångspunkten ligger nära 500 år bakom mitt nu, kan en därom bakom liggande tidrymd af 25 år genom orden »nyligen» eller »nyss» betecknas såsom kort. Säger jag återigen: »År 1888 besökte jag Berlin, kejsar Wilhelm II hade då nyss (l. nyligen) bestigit tronen», utgöres tidsbakgrunden af 20 år, och i så fall kan jag beteckna en eller annan månad såsom ett »nyligen» eller nyss». Går jag åter närmare nuet och väljer utgångspunkten t. ex. under sistförflutna veckan, ändrar sig i samma mån den subjektiva tidsmätningen, och förlägger jag utgångspunkten t. ex. till gårdagen, inträder ungefär samma tidsmätning, som om jag utginge från nuet självt, t. ex.: »I går kväll fick jag besök af herr A., hans bror hade då nyss lämnat mig.» Här är ännu reproduktionen af mitt eget dåvarande medvetenhetstillstånd nog liflig, för att en »presentiell» mätningsgrund skall kunna göra sig gällande. Som man af det sagda finner, spelar alltså vid en tidsmätning *från en punkt i det förflutna* den objektiva tidsföreställningen in i medvetandet och bildar en relationsgrund, som i samma mån blir den förhärskande, som tidpunktens afstånd från nuet är större. Då vi i sv. såsom måttsord i dessa fall använda orden »nyligen» och »nyss», betyda de i hvarje fall likasom i presentiell andvändning en subjektivt »kort» tid, men motsvara tillika en i de olika

fallen högst växlande objektiv tidsrymd. Och ge vi närmare akt på de nämnda orden i denna deras preteritala användning, göra vi tillika den upptäckten, att gränsen dem emellan i samma mån blir oklarare, som den subjektiva tidsbakgrunden är större, ja, att, där denna såsom i det första exemplet är mycket stor, skillnaden dem emellan i det stora hela upphör och de båda orden bli synonyma, under det att, ju närmare utgångspunkten ligger nuet, dess bättre bevaras åtskillnaden och dess mera öfverensstämma de båda ordens presentiella och preteriala betydelse. Och detta är ju också helt naturligt. Förutsättningarna för differentieringen mellan »nyss» och »nyligen» försvinner i samma mån lättare, som de egna upplefvelserna, hvilka ju egentligen ge dessa ord färg i deras presentiella användning, ej äro för handen.

I stället för det preteritala »nyss» och »nyligen» kan man allt efter storleken af afståndet mellan de båda punkterna i det förflutna använda uttrycken »i det ögonblicket,» »just», »just eller precis då», «omedelbart, strax eller nyss förut», »kort förut», icke långt förut,» »någon tid förut», och man kan äfven begagna de objektiva tidsmåtten i subjektiv betydelse och säga: »en sekund förut», »ett par minuter förut», »några dagar förut» o. s. v.

Jag har nu förutsatt, att sv. »nyligen» och »nyss» verkligen medgifva en preterital användning. Därom torde emellertid meningarna vara något delade. För mig själf är båda ordens presentiella och preteritala användning fullkomligt lika naturlig. Däremot utesluter »i jåns» hvarje preterital användning. Vacklande torde den preteritala användningen af »för — sedan» vara. Mången säger utan ringaste svårighet: »Jag besökte Berlin 1888. Kejsar Wilhelm hade då för kort tid sedan (för några veckor sedan, för en månad sedan) bestigit tronen.» Andra fordra åter i detta fall bestämdt: »kort förut», »några veckor förut» o. s. v.

* * *

Hur förhåller det sig då med de preteritala tidsmåtten i *tyskan?* I vissa fall förefinnas genomgående likheter med svenskan, i andra fall åter stora olikheter. Sålunda motsvarar i allt väsentligt det tyska »vorher» (mera högtidl. »zuvor», fam. »davor») det svenska »förut» i alla dess användningar:» unmittel-

bar vorher», »kurz vorher», »kurze Zeit vorher», »nicht lange vorher». Och för det mera vårdade talet torde t. ex. »kurz vorher» i presentiell användning vara lika omöjligt som »kort förut» i samma användning i svenskan. I mindre vårdadt tal lär dock i tyskan »kurz vorher» förekomma liktydigt med »vor kurzem». Jag har i denna punkt erhållit mycket skiftande uppgifter. I skrift har jag aldrig funnit ordet i denna användning, icke ens i tidningslitteraturen. Uttryck med »vor» = »för — sedan» har jag antecknat i många fall i preterital betydelse. Ex. »Im Jahre 1888 war ich in Berlin, Kaiser W. hatte erst vor ein paar Wochen (vor noch nicht langer Zeit) den Thron bestiegen,» Användningen af »vor» synes i detta fall gansk nära öfverensstämma med bruket af »för — sedan» i svenskan.[1]

Hur förhåller det sig då med de tyska motsvarigheterna till »nyss» och »nyligen» i *preterital* betydelse? I de fall, då »nyss» i presentiell användning på tyska återges med »eben», »soeben», »gerade», kan det äfven i preterital användning öfversättas med samma ord, t. e. *pres.:* »er ist eben angekommen»; *pret.:* »er war eben angekommen». »Alldeles nyss» (= »just då») heter »eben erst» eller »gerade erst». Ex.: »Im Jahre 1888 bin ich in Berlin gewesen, Kaiser Wilhelm hatte eben erst (gerade erst, soeben) den Thron bestiegen.» Så långt alltså en viss öfverensstämmelse mellan de båda språken.

Däremot äger tyskan en grupp ord, som i motsats till svenskans »nyss» och nyligen» alldeles icke tillåta preterital användning. Dit höra »vorhin» och »neulich» (liksom också »unlängst» och »letzthin»). Dit bör ock hänföras »kürzlich», däremot icke »erst kürzlich», som mycket väl tillåter preterital användning. Lika omöjligt som det för en svensk är att säga: »Jag var 1888 i Berlin, Kejsar Wilhelm hade *i jåns* bestigit tronen», lika omöjligt är det för en tysk att säga: »Kaiser W. hatte vorhin (eller neulich) den Thron bestiegen»; ej heller säger han »kürzlich», men väl »erst kürzlich den Thron bestiegen». I denna punkt begå tysktalande svenskar synnerligen ofta fel. Framför allt gäller detta användningen af »neulich», som i likhet med det svenska »nyligen» af dem anvandes preteritalt. Äfven »vorhin» brukas mycket ofta oriktigt.

[1] Jag har emellertid hört åtskilliga stränga teoretici ogilla annan användning af »vor» än den presentiella.

För tyskans vidkommande torde man alltså kunna, med utlämnande af åtskilliga här ofvan antydda synonymer, uppställa följande tvänne serier:

A. Presentiell användning.

Ich habe ihn *neulich* — *kürzlich* — *erst kürzlich* — *in diesen Tagen* — *vor kurzem* — *ganz kürzlich* — *vorhin* — *(so)eben* — *gerade jetzt* — *diesen Augenblick (Moment)* — gesehen.

B. Pretertal användning.

Ich hatte ihn *nicht lange vorher* — *erst kürzlich* — *kurze Zeit vorher* — *kurz vorher* — *unmittelbar vorher* — *eben (erst)* — *gerade (erst)* — gesehen.

(Obs. i sista fallet ej: *kürzlich, neulich* eller *vorhin.*)

* * *

Innan jag slutar, vill jag fästa uppmärksamheten vid ännu en egendomlighet i fråga om användningen af »nyss» och »nyligen», som kan vålla svårigheter vid öfversättning till tyska. På svenska kan jag fråga: »har du nyss l. nyligen varit i Stockholm?» och får jag af den tillfrågade ett svar, som innebär en öfverraskning, kan jag utbrista: »*så nyss!*» l. »*så nyligen!*» I intetdera fallet kan man i tyskan använda vare sig »vorhin» eller »neulich» eller soeben» eller »eben». Vill jag på tyska använda en motsvarande fråga, kan jag säga t. ex. »Sie sind wohl lange nicht in Stockholm gewesen?» eller »Sind Sie kürzlich in St. gewesen?» Och finner jag svaret ange en närmare tidpunkt, än jag väntat, kan jag säga: »erst vor so kurzem!» »vor so kurzer Zeit!» »Ach, kommen Sie so direkt aus St.!»

AULICA, FR. OUCHE

PAR

A. TERRACHER

Aulica, fr. ouche.

Ouche, mot vieilli et dialectal, désigne, selon le *Dictionnaire général de la langue française,* un «terrain de qualité supérieure *situé près de la maison* et ordinairement cultivé en jardin». Cette définition groupe, en effet, les divers sens du mot en ancien français et dans les patois gallo-romans actuels (cf. GODEFROY, s. v. *osche*).

D'où vient *ouche*? — Du Cange, s. v. *olca*, le rapproche du latin *occare*, *herser*, et ce rapprochement est repris par KÖRTING, *Lat.-rom. Wört.*[3], s. v. *occo*. — Mais on attendrait un type *occata* (cf. Du Cange, s. v. *occlata* et *oglata*) = terre hersée, et non pas *occa* = herse; en outre, cette étymologie est inacceptable pour le sens, *ouche* ne signifiant pas seulement «terrain cultivé ou fertile», mais aussi — et toujours — «terrain situé dans le voisinage immédiat de la maison».

DIEZ, *Etym. Wörterb.*[4], s. v. *ouche*, le rattache au latin médiéval *olca* dont le plus ancien exemple se trouve dans Grégoire de Tours, *Liber in gloria Confessorum*, 78, édit. KRUSCH, *Monum. German.*, *Script. rer. merov.*, I, p. 795: «Erat autem *haud procul a basilica campus tellure fœcundus* — tales enim incolae (= les habitants de la région rémoise — il s'agit, dans le chapitre, de Rémi, évêque de Reims) *olcas* vocant». — L'interprétation de KÖRTING[3], s. v. *occo*, selon laquelle les *olca* du moyen-âge ne seraient que des latinisations des formes romanes, paraît inacceptable pour un témoignage aussi ancien (fin du VIe s., le *Liber in gloria Confessorum* ayant été écrit en 587 et remanié à partir de 590; cf. KRUSCH, p. 455).

Aussi M. MAX BONNET, *Le latin de Grégoire de Tours*, p. 25, et le *Dictionnaire général* voient-ils dans *olca* un terme probablement celtique»; «un terme apporté d'Italie ne se serait

pas ainsi localisé», déclare M. MAX BONNET, oubliant que Grégoire de Tours ne dit en aucune façon que les *seuls* Rémois connaissent *olca*, et qu'aussi bien on rencontre des *ouches* de la Saintonge à la Picardie et du Maine à la Franche-Comté (cf. GODEFROY, s. v. *osche, oschage*, *oschette*, *oschote*, *oucherotte*, *ouschereau*). — Malheureusement, les celtisants (cf. HOLDER, *Alt-kelt. Sprachschatz*, s. v. *olca*) ne connaissent *olca* que par le même et unique passage de Grégoire de Tours, qui ne nous apprend rien sur la langue à laquelle appartient ce mot mystérieux. Le rapprochement indiqué par DIEZ avec le grec ὦλκα (de ὦλξ, ὦλαξ, sillon) ne rend pas compte non plus de la valeur sémantique spéciale de *ouche*.

Je propose de voir dans l'*olca* de Grégoire de Tours le latin vulgaire *ōl(i)ca*, correspondant à l'adjectif du latin classique *aulica* (s. ent. *terra*) = terre de l'*aula*, de la *cour* (en donnant à *cour* son sens primitif de «ferme, exploitation agricole»: cf. DU CANGE, s. v. *cortis* et GODEFROY, s. v. *cort*).

Phonétiquement, la chute de l'*ĭ* pénultième atone s'était déjà produite au Ve siècle dans les mots du type *aulĭca*; la réduction de *au* tonique à *ō* a pu être facilitée par le son vélaire qu'avait déjà pris *l* devant *c*, si l'on ne veut pas admettre une prononciation populaire (ou archaïque) *ōla* pour *aula*, analogue à *ōrum* pour *aurum* (cf. STOLZ, *Hist. Gram. der lat. Spr.*, I, p. 210—211 et PIRSON, *La langue des inscriptions latines de la Gaule*, p. 26—28). Cette prononciation populaire est d'autant plus vraisemblable qu'*aula* n'a pas en roman d'autre sens que celui de «domaine rural» (cf. DU CANGE, s. v. *aula* 6 et 10, et surtout BIANCHI, *Archiv. glottol. ital.*, IX, p. 405—418[1]). — *Olica* explique, selon la date de la disparition de l'*i* pénultième atone[2], la forme *oge* (**ol'ga*) (GODEFROY, s. v. *osche*) à côté de *osche* (**ol'ca*), et, dans la toponymie française, les formes *Ouges* (Côte-d'Or), *Ouge*, *Ougeotte* (Haute-Saône), à côté de *Ouche*, *Ouchette* (Ain, Aisne, Allier, Cantal, Indre, Nièvre, etc.).

[1] Dans la toponymie italienne, *-aula* est représenté non-seulement par *-avola* (forme *la plus ancienne*, qui ne se trouve d'ailleurs que dans un domaine cohérent et très limité), mais aussi par *-ōla* (altéré parfois en *-olla*); cf. Bianchi, *loc. laud.*, p. 408.

[2] Peut-être aussi a-t-on affaire à un développement dialectal différent (cf. *Basilica* qui donne *Basoches* et *Basauges*: H. Andersson, *Öfversigt af ordens på -icus fonetiska utveckling i franskan*, Upsala, 1891, p. 10).

Au point de vue sémantique, la filiation *aulica* ⟶ *ouche* semble confirmée par l'histoire et la nature des mots qui expriment en gallo-roman l'idée du latin «hortus». Ce sont (avec *ort*): *mes*, *chesal*, *jardin*, *courtil*, *ouche* (voir la carte 712 de *l'Atlas linguistique de la France*). Que *ort* ait été beaucoup plus répandu qu'il ne l'est aujourd'hui, le fait est indiscutable: au domaine de la «langue d'oc» (*Atlas linguistique* et *Mistral*, s. v. *ort*), les exemples groupés par Godefroy aux articles *hort*, *hortage*, *hortel*, *hortelage*, etc., permettent d'ajouter au moins l'Angoumois, le Poitou, la Picardie, la Champagne. Que (pour des causes qu'il n'y a pas lieu de rechercher ici) *ort* ait eu à lutter — autrefois comme aujourd'hui [1] — avec des mots qui ont fini par en triompher, la chose est certaine: cf. GODEFROY, s. v. *hort*: li ort *et li gardin*; ort *ou verger* (1385, Vienne); et s. v. *hortelage*: l'*ortillage* dudit *courtil* et si doit toutes les vignes d'icelui *gardin* entretenir (1379, Douai); cf. DU CANGE, s. v. *olca*: Un mantel, qui avoit esté mis dessus une perche joignant des fenestres de la chambre, fust cheu à terre en un *ort*, *autrement dit oche*, au-dessoubz desdites fenestres (1383).

Naturellement, des différenciations sémantiques ont pu se produire plus ou moins anciennement entre certains de ces termes (voir les domaines picard et wallon de la carte 712 de *l'Atlas linguistique*, et les notes jointes à cette carte); mais il me paraît impossible de ne pas être frappé du parallélisme sémantique que présentent tous les mots synonymes ou substituts de «hortus» en gallo-roman: tous se rattachent au sens de «ferme, métairie» avant d'arriver au sens de «jardin»:

mes (cf. DU CANGE, s. v. *mansus* et GODEFROY, s. v.);
chesal (cf. GODEFROY, s. v. et Mistral, s. v. *casau*);
jardin (dérivé de l'a. fr. *jard*, *jart* ⟵ got. *gards* = maison);
courtil (dérivé de *court*; cf. *supra*);
ouche (de *aulica*; cf. *supra* le sens de *aula* en roman).

[1] Aux points 735, 766, etc., de l'*Atlas*, M. Edmont obtient: *ort*; *dzardin* (*disent les jeunes*). Ce *dzardin*, qui a sans doute 30 ou 40 ans d'existence, peut être parfaitement conforme aux «lois de la phonétique locale»; de même, si, à une époque ancienne, un *outso* s'est substitué à *ort* en domaine provençal, il n'en faudrait pas conclure que cet *outso* rend impossible un type *aulica* (à cause de la diphtongue *au*): *outso* ne serait qu'une «provençalisation» de *ouche*, si l'on n'admet pas une prononciation *ōlica*.

DEUX CHARTES LÉONAISES

PUBLIÉES PAR

ERIK STAAFF

Les deux chartes que nous publions ci-après présentent un intérêt d'ordre différent. La seconde est intéressante comme document linguistique et nous avons voulu ajouter, en la publiant, encore un bon texte léonais à ceux que nous avons recueillis dans notre étude sur ce dialecte.[1] La première nous a paru mériter d'être reproduite non seulement au point de vue de la langue, mais aussi et surtout à titre de document historique. C'est la copie des statuts de la *Hermandad* formée en 1285 à Valladolid et par laquelle »los Inffantes ɂ los prelados ɂ los Ricosomres ɂ los Conçeios ɂ las ordenes ɂ la caualleria del Regno de Castiella ɂ de Leon ɂ de Gallizia» s'allièrent sous les auspices de don Sancho pour se défendre contre les préjudices que leur portait son père, Alfonso X. Le monastère de Sahagun, alors sous la direction de l'abbé don Martin, avait envoyé des représentants aux »cortes» de Valladolid, et l'exemplaire des statuts que nous publions constitue l'acte d'adhésion dudit monastère à la Hermandad, adhésion qui vaut à don Martin la désapprobation sérieuse de l'historien de Sahagun, le père Escalona. Dans son grand ouvrage, *Historia del real monasterio de Sahagun* (Madrid 1782), cet auteur a publié notre document parmi les appendices (p. 618, cf. p. 156). La reproduction laisse pourtant — comme d'ailleurs la plupart des appendices en question — tant a désirer que, du moins pour l'utilisation linguistique du texte, une réimpression était nécessaire. Pour en faciliter la lecture, nous sommes allé à la ligne pour chaque nouveau paragraphe, suivant à cet égard l'exemple du rédacteur de la España Sagrada t. XXXVI, où sont reproduits, p. CLXII, les statuts de la Hermandad la plus célèbre, celle de 1295, par laquelle un grand nombre de »conceios de

[1] *Étude sur l'ancien dialecte léonais*. Upsala 1907. En renvoyant dans la suite à cette étude nous nous servirons de l'abréviation A. D. L.

los regnos de Leon : de Gallicia» s'unirent, lors de l'avènement de Fernando IV, pour le maintien de leurs droits qui, en dépit de la hermandad de 1282, avaient été encore moins respectés par Sancho IV que par son père. Sahagun ne se trouve pas mentionné parmi les »conceios» compris dans cette dernière hermandad. Une comparaison entre les deux textes, celui de 1282 et celui de 1295, offrirait un certain intérêt, mais n'entre pas dans le cadre de cette courte notice.

Nous avons copié les deux documents aux Archives historiques de Madrid. Le n:o I appartient à la collection des documents particuliers de Sahagun (vol. XV), où il porte le n:o 1208. M. Vignau en parle dans son *Indice de les doc. del monasterio de Sahagun*, p. 455, sous le n:o 1973. Le n:o II a été tiré de la petite collection de documents de Santa Maria de Carbajal conservée dans la boîte 128, salle I. C'est le n:o 1 des documents particuliers, le seul d'ailleurs de ce groupe qui remonte au XIIIe siècle.

I.

Nel no*n*bre de dios ꝛ de s*anct*a Maria ame*n*. Sepa*n* q*u*antos esta carta uiere*n* co*m*mo por muchos desafueros ꝛ muchos da*n*nos ꝛ muchas fuerças ꝛ muertes ꝛ p*r*isiones ꝛ despechamie*n*tos sin seer oydos. ꝛ desonrras ꝛ otras muchas cosas sin guysa q*ue* eran co*n*tra dios ꝛ co*n*tra Justicia ꝛ contra ‖ fuero. ꝛ gra*n*t da*n*no de todos los regnos q*ue* nos el Rey don Alfonsso fizo. Por ende nos los Inffantes ꝛ los p*re*lados ꝛ los Ricos om*re*s ꝛ los Conçeios ꝛ las ordenes ꝛ la caualleria del Regno de Cast*ie*lla ꝛ de Leon ꝛ de Gallizia ueyendo q*ue* eramos desaforados ꝛ maltrechos segu*n*t sobre dicho es. ꝛ ‖ q*ue* no*n* lo pudiemos sofrir. N*uest*ro se*n*nor el Inffa*n*te don Sancho touo por bie*n* ꝛ ma*n*do q*ue* fuessemos todos de una volu*n*tad ꝛ de un coraço*n* el co*n*nusco ꝛ nos co*n* el. pora ma*n*tener nos en n*uest*ros fueros ꝛ en n*uest*ros p*r*iuilegios ꝛ en n*uest*ras cartas ꝛ en n*uest*ros usos ꝛ en n*uest*ras costu*n*bres ꝛ en n*uest*ras libertades ꝛ en ‖ n*uest*ras franq*ue*zas. q*u*e ouimos en el tie*n*po del Rey don Alfonsso so trasauuelo q*ue* u*en*cio la batalla de vbeda. ꝛ en el tie*n*po del Rey don Alffonsso so bisauuelo q*ue* ue*n*cio la batalla de merida. ꝛ en el tie*n*po del Rey don Ffferna*n*do so auuelo. ꝛ del enp*er*ador. ꝛ delos otros Reyes q*ue* fuero*n* ante dellos. ꝛ del Rey don Alfo*n*sso ‖ so padre aq*ue*llos q*ue* nos mas pagassemos. Et fizo nos lo yurar ꝛ p*ro*meter segu*n*t dize*n* las cartas que son entre el ꝛ nos. Et ueyendo q*ue* es a seruicio de dios ꝛ de s*anct*a M*ari*a ꝛ dela corte celestial. ꝛ guarda ꝛ onrra de s*anct*a ygl*es*ia ꝛ del Inffa*n*te don Sancho ꝛ delos otros Reyes q*ue* sera*n* despues del. ꝛ pro de toda ‖ la tierra:

ffazemos herma*n*dat. ⁊ establecemos pora sie*n*pre nos ⁊ todos los delos Regnos sobredichos co*n* los Conçeios del Regno de Cas-t*ie*lla ⁊ de Leon ⁊ de Gallizia. ⁊ co*n* los Jnffa*n*tes ⁊ co*n* los Ricos om*re*s ⁊ co*n* los fiios dalgo ⁊ co*n* los p*re*lados ⁊ co*n* los caualleros ⁊ co*n* las ordenes ⁊ co*n* todos los otros q*ue* y son ⁊ q*u*isiere*n* ‖ seer. en esta guysa.

Q*u*e guardemos a N*uest*ro se*n*nor el Inffa*n*te don Sancho ael ⁊ atodos los otros Reyes q*ue* despues del uerna*n* todos sus derechos ⁊ todo so se*n*norio bie*n* ⁊ co*n*plida mie*n*tre assi co*m*mo gelo p*ro*metemos. ⁊ se *con*tiene en el p*r*iuilegio q*ue* nos el dio en esta razo*n*. Nonbrada mie*n*tre la i*us*ticia ‖ por razo*n* de se*n*norio. Martiniega do la solien dar ⁊ co*m*mo la solie*n* dar de derecho al Rey don Alfonsso q*ue* ue*n*çio la batalla de Vbeda. ⁊ al Rey don Alfonsso q*ue* ue*n*çio la batalla de Merida. Moneda a cabo de siete a*n*nos do la solie*n* dar ⁊ co*m*mo la solie*n* dar. no*n* man-da*n*do los Reyes labrar mone‖da. Yantar alli do la solie*n* auer los Reyes de fuero una uez enel a*n*no uenie*n*do al logar. assi co*m*mo la daua*n* al Rey don Alfonsso so trasauuelo. ⁊ al Rey don Alfonsso so bisauuelo. ⁊ al Rey don Ffernа*n*do so auuelo los sobredichos. Fonssadera q*u*ando fuere en hueste alli do la so-lie*n* dar de ‖ fuero ⁊ de derecho en tie*n*po de los Reyes sobre-dichos. guardando a cadauno sos p*r*iuilegios ⁊ sos cartas ⁊ sos lib*er*tades ⁊ sos franq*ue*zas q*ue* tenemos.

Otrossi q*ue* guardemos todos n*uest*ros fueros ⁊ usos ⁊ costu*n*-bres ⁊ p*r*iuilegios ⁊ cartas ⁊ todas n*uest*ras lib*er*tades ⁊ franq*ue*zas sie*n*pre En tal man*er*a q*ue* si el ‖ Rey o el Infa*n*te don Sancho o los otros Reyes q*ue* uerna*n* despues del o otros q*u*ales q*u*ier se*n*nores o Alcall*e*s o merinos o otros q*u*ales q*u*ier om*re*s nos q*u*isiere*n* passar co*n*tra ello en todo o en parte dello o en q*u*al guysa q*u*ier o en q*u*al q*u*ier tie*n*po. q*ue* seamos todos unos a enbiar lo dezir al Rey o a don Sancho o a los ‖ otros Reyes q*ue* uerna*n* despues dellos assi co*m*mo el p*r*iuilegio dize. aq*ue*llo q*ue* fuere a n*uest*ro ag*r*auiamie*n*to. Et si ellos no*n* se q*u*isiere*n* endereçar. si no*n* q*ue* seamos todos unos a deffender nos ⁊ an

parar nos assi co*m*mo dize el p*r*iuilegio q*ue* nos dio n*uest*ro se*n*nor el Infa*n*te don Sa*n*cho.

Et si los Alcall*e*s o el merino fiziere*n* a ‖ alguno dela h*er*mandat alguna cosa q*ue* sea *contr*a fuero o *contr*a alguna cosa destas sobredichas. aq*ue*l *contr*a q*u*i lo fiziere*n* q*ue*lo muestre al conçeio del logar o alos jurados o vigarios alli do son puestos por los caualleros. Et si el conçeio o los uigarios fallare*n* q*ue* los Alcall*e*s o los m*er*inos faze*n* aq*ue*llo *contr*a fuero. q*ue* gelo mue‖stren. ⁊ si los Alcall*e*s o los m*er*inos no*n* lo q*u*isiere*n* fazer. ⁊ si no*n* el Conçeio ⁊ los jurados o los uigarios no*n* gelo *con*sie*n*tan fata q*ue*lo enbie*n* mostrar al Rey o a don Sa*n*cho o alos otros Reyes q*ue* uerna*n* despues dellos Et el Alcalle o la i*us*ticia a q*u*i lo dixier faga fazer luego *con*ceio pora otro dia. ⁊ si no*n* lo fiziere. ‖ caya en la pena del p*er*iurio ⁊ del omenage. ⁊ peche al q*ue*relloso el da*n*no doblado. ⁊ q*ue* gelo pueda retraer si*n* pena ⁊ si[*n*] calo*n*na ni*n*guna. Et si alos otros alcall*e*s fuere dema*n*dado *con*ceio sobre tal razo*n*. q*ue*lo faga*n* fazer so la pena sobredicha. ⁊ q*ue* no*n* se pueda escusar maguer q*ue* el otro alcalle es tenudo delo fazer. Et si los al‖call*e*s o la i*us*ticia no*n* lo q*u*isiere*n* fazer. q*ue* lo faga*n* fazer los om*re*s bonos del *con*ceio aq*u*ilo dixiere el q*ue*relloso sola pena sobredicha. Et si algu*n* Alcalle o otros om*re*s q*u*ales q*u*ier dela h*er*ma*n*dat fuere*n* aplazados sobre tal razo*n*. q*ue* todo el *con*ceio q*ue* se pare a ello. Et si ayuda q*u*isiere. q*ue* lo faga saber ala h*er*ma*n*dat ⁊ todos q*ue* ue*n*gan ‖ en su ayuda. o aq*ue*llos a q*u*ilo fiziere saber. ⁊ toda cosa q*ue* acaeciere. q*ue* nos paremos la h*er*ma*n*dat aello.

Otrossi ponemos q*ue* si algu*n* Jnfa*n*te o Ricom*re* o jnfanço*n* o cauallero o otro om*re* q*u*al q*u*ier q*ue* no*n* sea dela h*er*ma*n*dat desafiar o menazar o tomar alguna cosa a alguno dela h*er*ma*n*dat q*ue* sea *contr*a n*uest*ros fueros ⁊ n*uest*ros usos ‖ q*ue* aq*ue*l o aq*ue*llos q*ue* fueren menazados o desafiados o tomado lo suyo q*ue*l afruenten co*n* fiadores pora co*n*plir le fuero ⁊ derecho. Et si el Infa*n*te o el Ricomre o el infa*n*çon o el cauallero o otro om*re* q*ua*l q*u*ier q*ue* esto fiziere al de la h*er*ma*n*dat

no*n* gelo q*u*isier recebir. q*ue* todo el *con*ceio del logar si fuere de la h*er*ma*n*dat do fuere ‖ fecho el desafiamie*n*to o la menaza o el tomamie*n*to q*ue*l enbie dos om*re*s bonos del *con*çeio q*ue* gelo afrue*n*ten. ꝛ si por la afrue*n*ta no*n* q*u*isiere recebir los fiadores a derech*o* co*m*mo sobredich*o* es. ꝛ si no*n* fuer el *con*çeio dela h*er*ma*n*dat aotro *con*çeio ꝛ alos jurados q*ue* sea*n* de la h*er*ma*n*dat. ꝛ el *con*çeio ꝛ los uigarios o jurados q*ue* uayan ‖ todos sobrel. ꝛ q*ue*l faga*n* dar bona segura*n*ça ꝛ bonos fiadores de porfazer los da*n*nos al q*ue*relloso ꝛ al *con*ceio. Et si fazer no*n*lo q*u*isiere ꝛ fuere raygado. q*ue*l derriben las casas ꝛ le corte*n* las vi*n*nas ꝛ las huertas ꝛ le astrague*n* todo lo al q*ue* ouiere. Et si el *con*çeio ꝛ los iurados mester ouiere*n* ayuda dela h*er*ma*n*dat. q*ue* ‖ todos aq*ue*llos aq*u*ilo fiziere*n* saber q*ue* seamos co*n* ellos a ayudar los. Et si raygado no*n* fuere q*ue*l p*re*ndan luego sil pudiere*n* auer. ꝛ si nol pudiere*n* auer q*ue*l p*re*ndan do q*u*ier q*ue*l fallare*n*. ꝛ q*ue*les enbien dezir q*u*al es la razo*n* por q*ue*l an de p*re*nder. ꝛ ellos q*ue* lo tenga*n* p*re*so fata q*ue* de los fiadores en la man*er*a sobredicha. ‖

Ot*r*ossi q*ue* ni*n*gu*n* om*re* desta h*er*mandat no*n* sea pendrado ni*n* tomado ni*n*guna cosa de lo suyo *contr*a fuero ꝛ *contr*a uso del logar en estos *con*çeios dela h*er*ma*n*dat sobredicha. ni*n* *con*sie*n*tan a ni*n*guno q*ue*l pendre. mas q*ue*l dema*n*de por so fuero alli do deuiere.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* si alcalle o m*er*ino o otro om*re* q*u*al ‖ q*u*ier matare a algu*n* om*re* de n*uestr*a h*er*ma*n*dat por carta de Rey o del Infa*n*te do*n* Sanch*o* o por so ma*n*dado o de los otros Reyes q*ue* sera*n*. sin seer oydo ꝛ iudgado por fuero: q*ue* la h*er*ma*n*dat q*ue*lo matemos por ello. Et silo auer no*n* pudiermos. q*ue* finq*ue* por enemigo de la h*er*ma*n*dat. Et q*u*alq*u*ier de la h*er*ma*n*dat q*ue* lo encu ‖ briere. caya enla pena del p*er*iurio. ꝛ q*ue*l fagamos assi co*m*mo a aq*ue*l q*ue* ua *contr*a esta h*er*ma*n*dat.

Ot*r*ossi ponemos q*ue*las deçimas delos puertos q*ue*las no*n* demos. si no*n* aq*ue*llos derechos q*ue* solie*n* dar en tie*n*po del

Rey do*n* Alfonsso ⁊ del Rey do*n* Ferna*n*do sobredichos. Et los *con*c*e*ios dela h*er*ma*n*dat q*ue* no*n* *con*sienta*n* a ni*n*gu*n*o ‖ q*ue* los tome.

Ot*r*ossi q*ue* cada uno traga cada a*n*no o le ayuntare*n* en esc*r*ipto todas las cosas en q*ue* recibe*n* desaforamie*n*to el so *con*ceio o los om*re*s desse logar por cartas del Rey o del Infa*n*te do*n* Sanch*o* o delos otros Reyes q*ue* sera*n* despues dellos. o en ot*r*a man*er*a.

Ot*r*ossi q*ue* se no*n* faga ni*n*guna cosa por carta ‖ de creencia q*u*anto en i*us*tiçia o en despechamie*n*to. o desfuero.

Ot*r*ossi q*ue* sea traydor ⁊ lo mate el so *con*çeio o la h*er*ma*n*dat por ello q*u*al q*u*ier q*ue* traga carta del Rey o de don Sa*n*cho o de los otros Reyes q*ue* sera*n* despues dellos ni*n* lo dixier por palabra pora desfaz*er* la h*er*ma*n*dat. ni*n* por mudar el plazo ‖ en q*ue* se ouiere*n* de ayuntar aella. Et aq*ue*l aq*u*ilo dixier si lo luego no*n* descubriere a so *con*çeio o ala h*er*ma*n*dat. Et si carta ende recibiere ⁊ no*n* la mostrare a so *con*çeio o ala h*er*ma*n*dat q*ue* aya aq*ue*lla misma pena.

Ot*r*ossi q*ue*los *con*ceios ni*n*las i*us*tiçias ni*n* otro ni*n*guno no*n* p*re*ndan ni*n* maten ni*n* tome so ‖ auer a ni*n*guno por cartas del Rey o de do*n* Sanch*o*: ni*n* el Rey ni*n* don Sa*n*cho por si. ni*n* de los otros Reyes q*ue* sera*n* despues dellos no*n* seyendo ante oydos ⁊ iudgados por so fuero. ⁊ esto q*ue* sea guardado por toda la tierra ta*n* bie*n* co*m*mo do aq*ue*l morar.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* por omezillo ni*n* por malq*ue*re*n*cia ni*n* ‖ por ot*r*a razo*n* ni*n*guna q*ue* aya un om*re* *contr*a otro. q*ue* sea traydor el q*ue* no*n* guardar ni*n* aydar a guardar esta h*er*ma*n*dat.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* si el Rey o don Sanch*o* o los otros Reyes q*ue* uerna*n* despues del por razo*n* de la h*er*ma*n*dat q*ui*siere faz*er* mal a aq*ue*llos q*ue* fuere*n* aella por este achaq*ue* o por otro q*u*alq*u*ier q*ue* ‖ gelo defienda toda la h*er*ma*n*dat ⁊ toda la tierra. Et el *con*çeio q*ue* gelo no*n* anparar q*ue* sea por ello traydor. ⁊ nu*n*q*u*a mas sea Reçebido en la h*er*ma*n*dat.

Ot*r*ossi q*ue* si el Rey o do*n* Sanch*o* o los otros Reyes q*ue* sera*n* despues dellos enbiar por algu*n*o q*u*al q*uie*r de la h*er*ma*n*dat o ellos uiniere*n* al logar. ⁊ los om*re*s ‖ bonos daq*ue*l logar ente*n*diere*n* q*ue* enbia por el por le fazer mal. q*ue* enbie*n* dos caualleros o dos om*re*s de so *con*çeio al Rey o a do*n* Sanch*o* o alos otros Reyes q*ue* sera*n* despues dellos a razonar so derecho. ⁊ mostrar le q*ue*le no*n* faga ag*r*auiamie*n*to. ⁊ el no*n* uaya fasta q*ue* sea seguro. Et seyendo del seguro ‖ si el Rey o don Sanch*o* o los otros Reyes q*ue* despues uiniere*n* mal fiziere. q*ue* nu*n*q*u*a ael uaya p*er*o q*ue* enbie por el. ⁊ q*ue* se defienda co*m*mo ma*n*da el p*r*iuilegio q*ue* nos do*n* Sanch*o* dio. ⁊ q*ue* fagamos aq*ue*llo q*ue* n*uestr*o fuero dize. Estas posturas ordenamos ⁊ establecemos pora sie*n*pre ia mas. por los Infa*n*tes ‖ ⁊ por los Ricos om*re*s. ⁊ por los p*re*lados. ⁊ por la cl*er*izia. ⁊ por las ordenes. ⁊ por los *con*çeios. ⁊ por los caualleros. ⁊ por todos los q*ue* en esta h*er*ma*n*dat son ⁊ seran.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* todos los desta h*er*ma*n*dat q*ue* nos ayuntemos cada a*n*no por nos o por n*uestr*os p*er*son*er*os el p*r*imer dia dela t*r*inidat ‖ en Burgos. pora acordar ⁊ ueer fech*o* de la h*er*ma*n*dat. q*ue* sea sie*n*pre bie*n* guardada en la guysa q*ue* sobredicha es. Et si algunas cosas y ouiere de meiorar o de correger o de enader. q*ue* las meioremos toda uia. guardando el se*n*norio de don Sanch*o* ⁊ de los otros Reyes q*ue* sera*n* despues del. ⁊ ap*ro* ‖ dela h*er*ma*n*dat. Et aq*ue*llos q*ue* no*n* uiniere*n* y por si o por sus p*er*son*er*os. q*ue* peche*n* mill m*orauedis* dela moneda q*ue* andudiere a los p*er*son*er*os q*ue* uiniere*n*. Et q*ue* los pendre*n* la h*er*ma*n*dat por los mill m*orauedis* sobredichos de la pena aq*ue*llos q*ue* mas acerca fuere*n* delos q*ue* y no*n* uiniere*n*. ⁊ demas q*ue*caya*n* enla pena del p*er*iurio ‖ ⁊ del omenage. Et yuramos ⁊ p*ro*metemos uerdat a dios ⁊ a s*anct*a M*ari*a de guardar ⁊ tener ⁊ cu*n*plir q*u*anto sobredich*o* es. Et q*u*al q*u*ier o q*u*ales q*u*ier de nos q*ue* *contr*a esto fuessen o q*u*isiesse*n* seer en fech*o* o en dich*o* o en *con*seio o en alguna otra man*er*a por lo me*n*guar o lo no*n* guardar o lo desfazer o lo ‖ enbargar todo o

en parte dello*!* q*ue* sean traydores ⁊ aleuosos por ello. co*m*mo q*ui* trae castiello ⁊ mata se*n*nor. Et no*n* se pueda saluar por sus manos ni*n* por agenas ni*n* por armas ni*n* por fech*o* ni*n* por dich*o* q*ue* el o ellos diga*n* ni*n* faga*n*. ni*n* otro por el o por ellos. ni*n* ayan manos ‖ ni*n* le*n*guas co*n* q*ue* se pueda*n* saluar de la pena q*ue* a de auer el traydor o el aleuoso en corte nj*n* fuera de corte ni*n* en otro lugar por ni*n*guna razo*n* ni*n* por ni*n*gu*n* fuero q*ue* pueda seer. Et todos en uno ⁊ cada uno de nos q*ue*l podamos correr ⁊ matar si*n* calo*n*na do q*u*ier q*ue*lo fallarmos. Et si fuere castiello o ‖ villa murada o otra q*u*al quier. q*ue* uayamos toda la h*er*ma*n*dat sobrel cast*ie*llo o sobre la villa. ⁊ q*ue* nos no*n* partamos dende fasta q*ue* sea desraygada ⁊ destruydo todo por se*n*nal de traycio*n* o de aleue en q*ue* cayeron.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* los dela h*er*ma*n*dat q*ue* fuere*n* alas vistas alli do se ayuntare*n* los ‖ om*re*s buenos dela h*er*ma*n*dat q*ue* uayan seguros por tres selmanas de ida ⁊ tres de uenida. ⁊ por q*u*anto estidiere*n* enlas vistas aq*ue*llos q*ue* fuere*n* por p*er*-son*er*os dela h*er*ma*n*dat. Et aq*ue*llos q*ue* *contr*a esto fuere*n*. cayan en la pena del p*er*iurio ⁊ del omenage. ⁊ la h*er*ma*n*dat q*ue*le .... por ello.

Et ... ‖ pora guardar ⁊ co*n*plir todos los fechos desta h*er*-ma*n*dat. fiziemos dos seellos de dos (dos) tablas. el seello de Cast*ie*lla a figura de un cast*ie*llo en la una tabla ⁊ ençima del castiello una cruz. ⁊ otro castiello en la otra tabla ⁊ ençima del cast*ie*llo una fig*ur*a de cabeza de om*re* Et el seello de ‖ Leon ⁊ de Gallizia a se*n*nal de Leon enla una tabla. ⁊ en la otra tabla una fig*ur*a de Sa*n*tiago en so cauallo ⁊ una espada enla mano derecha ⁊ su se*n*na enla mano esq*u*ierda. ⁊ una cruz encima ⁊ las se*n*nales a ueneras.

Ot*r*ossi ponemos q*ue* si algu*n* Infa*n*te o Ricom*re* o Infan-ço*n* o p*re*lado o las ‖ ordenes o cauallero o los *con*ceios o otro q*u*al q*u*ier q*ue* fuere en esta h*er*ma*n*dat ⁊ ouiere mester ayuda desta h*er*ma*n*dat ⁊ lo fiziere saber aq*u*ales q*u*ier dela h*er*mandat.

q*ue* del dia q*ue*l recebiere*n* el ma*n*dado a ci*n*co dias q*ue* mueua ⁊ ande cada dia q*u*atro leguas fata q*ue* legue a aq*ue*l logar donde recebieren el ‖ ma*n*dado pora ayudar los so la pena q*ue* es puesta en esta h*er*ma*n*dat. Et esto es ta*n* bie*n* por los del Regno de Cast*ie*lla co*m*mo por los del Regno de Leon ⁊ de Gallizia. Et pora ueer ⁊ guardar fech*o* desta h*er*ma*n*dat. ⁊ pora oyr las q*ue*rellas si las y ouiere ponemos q*ue* ...... dos om*re*s bonos de cada ‖ logar ayuntados cada a*n*no el p*r*imer dia de Jullio alli do la h*er*ma*n*dat acordare*n* ⁊ touiere*n* por bie*n*.

Et nos toda la h*er*ma*n*dat de Cast*ie*lla ⁊ de Leon ⁊ de Gallizia fazemos pleyto ⁊ omenage auos el abat de sa*n*t fagu*n*t ⁊ al conue*n*to des mismo logar de uos aidar bie*n* ⁊ leal mie*n*tre auos ‖ ⁊ au*uestr*os uassallos a guardar ⁊ ma*n*tener todas estas cosas sobredichas ⁊ cada una dellas. Et si lo assi no*n* fiziermos q*ue* seamos traydores por ello co*m*mo q*u*i mata se*n*nor ⁊ trae castiello. ⁊ nu*n*q*u*a ayamos manos ni*n* le*n*guas ni*n* armas co*n* q*ue* nos podamos defender. Et q*ue* esto no*n* ue*n*ga en dubda ‖ ⁊ sea firme pora sie*n*pre iamas. nos los p*er*son[*er*]os del abat de sa*n*t Fagu*n*t ⁊ del *con*ue*n*to des mismo logar roguemos ala h*er*ma*n*dat delos Regnos de Cast*ie*lla ⁊ de Leon ⁊ de gallizia q*ue* ma*n*dassen poner en esta carta sus seellos colgados. Et nos la h*er*ma*n*dat sobredicha delos Regnos de Cast*ie*lla ‖ ⁊ de Leon ⁊ de Gallizia por ruego de los p*er*son*er*os sobredichos del abat de sa*n*t Fagu*n*t ⁊ del *con*ue*n*to des mismo logar ma*n*demos poner en esta carta los seellos de la h*er*ma*n*dat de Cast*ie*lla ⁊ de Leon ⁊ de Gallizia. en q*ue*l recebiemos ael ⁊ al *con*ue*n*to ⁊ a sus uassallos. Fecha esta carta ‖ en Valladolit ocho dias de Jullio. Era de Mill ⁊ Trezientos ⁊ veynte annos.

Dimensions: 600 mm. de hauteur × 540 mm. de largeur. A des rubans au bas pendent des restes de sceaux de cire. Celui de droite, qui est le plus petit, montre encore d'un côté une partie de Santiago et de son cheval, de l'autre une partie du corps d'un lion; sur celui de gauche on voit les deux châteaux, l'un surmonté d'une croix, l'autre d'une tête d'homme. — Certains passages que nous avons marqués par des points sont illisibles par suite d'une tache qui couvre à droite une partie des 9 ou 10 dernières lignes du document.

Observations sur la langue du document précédent.

Phonétique.

bonos 267 20, 268 3, 270 3, 272 8 (mais *buenos* 271 16). A. D. L. § 16.
alcalle 266 28, 267 3, 8, 16 etc. A. D. L. § 36.
selmanas 271 17 A. D. L. § 39.
Ricomre 267 33 A. D. L. § 40.

Morphologie.

Le pron. poss. présente au féminin du pluriel la forme *sos* 266 22, 22, 23 A. D. L. § 55.
Formes apocopées du futur du subjonctif: *desafiar*, *menazar*, *tomar* 267 29, *quisier* 268 1, *fuer* 268 5 etc. (mais *fuere* 268 1, 2, *quisiere* 268 4 etc.) A. D. L. § 62.
pudiermos 268 28, *fallarmos* 271 10, *fiziermos* 272 14 A. D. L. § 63.
roguemos (4e p. du parfait) 272 19 A. D. L. § 65.
Autres formes à noter: correger 270 22, *enader* 270 22; *aydar* 269 27, *aidar* 272 12 (mais *ayudar* 272 3).

Comme on le voit, les traits purement léonais de cette charte sont peu accusés. C'est là chose très naturelle, si l'on considère que la charte a été rédigée à Valladolid, ville située dans la partie extérieure de la région orientale du léonais et où le castillan l'avait de bonne heure emporté sur les tendances dialectales originaires.

II.

Co*n*nosçuda cosa sea a q*u*antos esta carta vire*n*. Co*m*mo ante mj Pedro Gonçaluez cauallero dado. || juiz de Rodrigo Alffonso juiz de Leo*n*. e*n*no pleyto q*ue* yera ⁊ q*ue*ria seer entre aldonça || Rodrig*uez* monga del monesterio de ssanta Maria de Caruayar dela vna parte. Et || Pedro Ffern*andez* cantarino por ssi dela otra. veniero*n* en juyzio. Rodrigo Rrodrig*uez* por nome | dela ssobredicha aldonça Rodrig*uez* cuyo p*er*ssonero ye dela vna parte. Et Pedro Ff*er*rn*andez* || cantarino por ssi dela otra parte. Et Rodrigo Rrodrig*uez* en nome de ssua hermana Aldo*n*ça | Rodrig*uez* cuyo p*er*ssonero ye. ffizo ssua dema*n*da contra el ssobredicho Pedro ff*er*rn*andez*. ffecha | en esta manera. Ante uos Pedro Gonçaluez cauallero dado juiz de Rodrigo Alffonsso juyz | de Leo*n* en este pleyto. yo Rodrigo Rrodrig*uez*. por nome de mia h*er*mana Aldonça Rodrig*uez* monga | del monesterio de Caruayar cuyo p*er*ssonero soy por nome della p*ro*pongo en juyzio contra Pedro | Ff*er*rn*andez* cantarino. Et digo q*ue* este Pedro ff*er*rn*andez* ssobredicho contra veluntad de Aldo*n*ça Rodrig*uez*. ⁊ contra derecho. enbargalle vnos heredamientos q*ue* sson en Marine ⁊ en ssos terminos. Casas ⁊ | tierras ⁊ vi*n*nas ⁊ hortos ⁊ ffueros delos vassallos. Et otro h*er*edamiento q*ue* ye en Yanezes. elos | q*u*ales h*er*edamientos elos ffruchos dellos ⁊ ffueros delos vassallos son ⁊ deuien asseer dela ssobredi||cha Aldonça Rodrig*uez* por en toda sua vida. Et elos q*u*ales h*er*edamientos Rinden ho pod*r*ian Rindir | a Aldonça Rodrig*uez* seyelos Pedro Ff*er*rn*andez* no*n* enbargasse q*ue* estimo cada a*n*no de diez a*n*-

nos || ata Dozientos. m*orauedis*. cada a*n*no delos bla*n*cos dela guerra. Por q*ue* uos pido de derecho juiz || q*ue* costrengades p*or* ssente*n*çia al ssobredicho Pedro Ff*e*rrn*andez* q*ue* des enbargue llos sobredichos h*er*eda||mientos a Aldonça Rodrig*uez*. ⁊ sse parta dellos. ⁊ q*ue*lle entregue los ffruchos ⁊ elas Rendas || q*ue* ende leuo ho ella podiera leuar seyelos el no*n* enbargasse cada a*n*no. ssegundo la mia esti||maçio*n* ssobredicha ho co*m*mo ffur derecho. It*em* p*ro*pongo contra ssobredicho Pedro ff*e*rrn*andez*. ⁊ || digo q*ue*la ssobredicha aldonça Rodrig*ue*z teniendo de juro ⁊ de poder en vna ssua casa en || Marine. siete estopos de pan terçiados co*m*mo ora siete a*n*nos ho ocho. el ssobredicho Pedro ff*e*rrn*ande*z || p*or* ssua obtoridat ⁊ contra derecho. leuole el ssobredicho pan olo mando leuar. a ello leuado || auiendolo el por ffirme. El q*u*al pan estimo q*ue* valdria ho pod*r*ia valer . Cient. m*orauedis* ho maes || he en esto ⁊ en otras palauras malas q*ue* dixo á Aldonça Rodrig*ue*z en q*ue* Reçebiu tuerto ⁊ || dessondra. q*ue* no*n* q*u*issiera por q*u*inientos. m*orauedis*. It*em* ffu alas vi*n*nas q*ue* eran ⁊ sson de Aldo*n*ça || Rodrig*uez* elos ffruchos dellas. ⁊ leuole el vino dellas p*or* ssua obtoridat ⁊ contra derecho.' || en lo a*n*no ssobredicho en q*ue* estimo duas eminas de vino q*ue* valdrian ho podrian valer.' || al tienpo. sesenta. m*orauedis*. ho mays. Por q*ue* uos piedo de derecho juyz q*ue* costren||gades p*or* ssente*n*çia al ssobredicho Pedro Ff*e*rrn*ande*z q*ue* entregue ala ssobredicha || Aldonça Rodrig*uez*. ho amj por nome della. elos ssobredichos. siete estopos de || pan ⁊ las duas eminas de vino. olla estimaçio*n* ssobredicha ho co*m*mo ffur derecho.' || ⁊ q*ue*lle peche elle emiende el tuerto ⁊ la dessondra q*ue* por esto Reçebíu ssegu*n*do || la mia estimaçio*n* ssobredicha ho co*m*mo ffur derecho. ello condepnedes e*n*nas costas ffechas || ata aq*u*i q*ue* estimo en. vinte. m*orauedis*. ⁊ protestolas por ffazer. Todas estas cossas ⁊ cada || una dellas p*ro*pongo ⁊ digo ssaluo mio derecho en todas cossas. Et Pedro Fferna*n*dez || pedío ela dema*n*da en esc*r*ipto ⁊ plazo pora Responder a ella. ⁊ yo ma*n*deyela dar ⁊ || dioren yela. Et al plazo q*ue*le yo pus anbas las p*ar*tes veniero*n* ant*e* mj. Et Pedro || Ff*e*rrn*ande*z

nego toda ela dema*n*da assi co*m*mo ·yela ponia*n*. Et Rod*r*igo Rrodrig*uez* en nom̃e ‖ de ssua h*er*mana Aldo*n*ça rrod*riguez* p*ro*metío á p*ro*uar aq*ue*llo q*ue* ende podies p*ro*uar. Et yo ‖ dieye ssos plazos derech*o*s a q*ue*lo p*ro*uasse. ⁊ e*n*nos plazos dío suas testimonias ⁊ elas ‖ p*ro*uas en çarradas publicaro*n*nas ant*e* mj. Et Pedro Ff*e*rrn*ande*z tomo el traslado dellas ‖ ⁊ dixo contra ellas q*u*anto q*u*iso dezir. ⁊ Rod*r*igo Rrod*r*ig*ue*z replico co*n*tra elas co*n*tradiçiones ‖ q*u*anto el q*u*iso. Et yo Pedro Gon*çaluez* juiz ssobredicho vista ela dema*n*da q*ue* ffizo Rod*r*igo ‖ Rrod*r*ig*ue*z en nom̃e de sua h*er*mana Aldo*n*ça Rod*r*ig*uez*. ⁊ vista ela Respuesta de Pedro Ff*e*rrn*andez* ‖ ⁊ Reçebidas elas testimonias ⁊ elas cartas ⁊ eximinados los dich*o*s dellas. ⁊ hoydas ‖ las Razones q*u*antas anbas las p*ar*tes q*u*isiero*n* dezir. ⁊ co*n*cluydas e*n*no pleyto. ⁊ aujdo conseyo ‖ co*n* om̃es buenos. julgando (do) sua ente*n*çion de Rodrigo Rrod*r*ig*ue*z en nom̃e de sua h*er*mana Aldo*n*ça Rod*r*ig*ue*z ‖ por bie*n* p*ro*uada. ⁊ ma*n*do julgando q*ue* P*edr*o Ff*e*rrn*ande*z sse p*ar*ta de todo el h*er*edamie*n*to q*ue* el tenia en ‖ Marin ⁊ en Xanezes de partes de Aldo*n*ça Rod*r*ig*uez*. ⁊ q*ue*lo aya Aldo*n*ça Rod*r*ig*uez*. liure ⁊ q*u*ito ⁊ ‖ q*ue* P*edr*o ff*e*rrn*ande*z no*n* yelo enbargue. ⁊ assoluolo delos ffruch*o*s ⁊ delas Rendas q*ue* ende leuo ‖ ho pudo leuar de diez a*n*nos ata q*ue* ye dema*n*daua*n* por nom̃e de aldo*n*ça Rod*r*ig*uez*. Et conde*n*p‖nolo e*n*nas costas juradas p*or* la p*ar*te ⁊ taxadas p*or* mj que sson . vinte m*orauedis*. dela mon*eda* dela ‖ guerra a och*o* s*oldo*s el m*orauedi*. ⁊ esta sente*n*cia Recebioro*n* a*n*bas las p*ar*tes. Et Rod*r*igo Rod*r*ig*uez* ‖ p*er*sson*er*o de Aldo*n*ça Rod*r*ig*uez*. pedio amj P*edr*o Gon*çaluez* juyz ssobredich*o* q*ue* ye dies esta sente*n*çia ‖ en esc*r*ipto. Et yo P*edr*o Gon*çaluez* dieyela co*n* mio seyello colgado. Et por mayor ffirmedum̃re ‖ por q*ue* yo Alffonso P*er*ez esc*r*iuañ publico del Conçeyo. ffuy presente atodo esto de suso ‖ dicho ⁊ á Ruego de anbas las p*ar*tes ssobredichas escreuj esta sse*n*te*n*çia ⁊ pus enella ‖ mio Signio q*ue* ye tal (*seing*) en testimonjo de verdat. Dada ffu esta ssente*n*çia en ‖ casa de Pedro Gonçaluez juyz ssobredicho. Çinco dias de ffebrero e*n*na ‖ ERa . de mill. ⁊ trezie*n*tos. ⁊ vinte ⁊ hun a*n*no.

Testes Domi*n*go Ff*err**nande*z bacheler del coro ‖ dela ygl*esi*a de Leo*n*. Alffon*so* Gon*çaluez* caualero Jo*an* M*artine*z auogado. Diego Aluarez. Domi*n*go Joh*ane*s ‖ do*n* Apariçio. M*artin* P*er*ez so fijo dela pue*n*te deruego M*artin* nauarro de puerta de castiello.

Dimensions: 650 mm. de hauteur × 165 mm. de largeur. Dans un trou au bas se trouve encore un morceau de ficelle rouge où a pendu le sceau. — Devant le mot *Item*, 275 8, 17, se trouve une espèce de signe servant probablement à indiquer le commencement d'un nouveau paragraphe. — Le *z* final présente le type qui ressemble de très près à un *s*.

Observations sur la langue du document précédent.

Phonétique.

ye 274 7, 10, 20, 276 32, *yera* 274 3 A. D. L. § 12.
hortos 274 19 A. D. L. § 16.
maes 275 15, *mays* 275 21 A. D. L. § 30.
conseyo 276 14, *conceyo* 276 29 A. D. L. § 32.
anbas 275 34, 276 13, 25, 30 A. D. L. § 37.
julgando 276 14, 16 A. D. L. § 39.
enno 274 3, 276 13, *enna* 276 34, *ennos* 276 4, *ennas* 275 28, 276 22, *publicaronnas* 276 5 A. D. L. § 47.

Morphologie.

ela 275 32, 276 1, 9, *elos* 275 24, *elas* 275 5, 276 7, 11, 11 § 49.
llos 275 4, *enbargalle* 274 18, *quelle* 275 5, 26, *elle* 275 26, *ello* 275 28, *olla* 275 25 A. D. L. § 50.
ye 276 3, 21 A. D. L. § 50.
yelo 276 19, *yela* 275 33, 33, 276 1, 28, *yelos* 274 24, 275 6 A. D. L. § 50.
mia 274 14, 275 27, *ssua* 274 9, 10, 23 etc., *suas* 276 4 A. D. L. § 55.
vinte 275 29, 276 23, 34 A. D. L. § 60.
recebiu 275 16, 27, *pedío* 275 32, *prometío* 276 2 A. D. L. § 65.
viren 274 1 A. D. L. § 66.
dioren 275 33, *recebioron* 276 24 A. D. L. § 67.
venieron 274 6, 275 34, *podies* 276 3, *recebioron* 276 24 A. D. L. § 68.
soy 274 15, *ffu* 275 17, 276 32, *ffur* 275 7, 26, 28 A. D. L. § 69.
dic (1re p. du parfait) 276 3, 28, *dío* 276 4 A. D. L. § 71.

Autres formes à noter: piedo[1] 275 21 (mais *pido* 275 2; *piedo* est une forme analogique construite sur *fiero* — *ferir* etc.); *eximinados* 276, 12; *cossas* 275 30, 31; *fruchos* 275 18, 276 20.

Il paraît probable que la charte a été rédigée à Léon. C'est ce qu'indiquent aussi bien l'expression »cauallero dado juiz de Rodrigo Alfonso juiz de Leon» que la présence parmi les témoins d'un »bacheler del coro de la yglesia de Leon». La langue du document témoigne aussi en faveur de cette origine, sans que pour cela la possibilité soit exclue qu'il s'agisse, 276 29, du notaire du *conceyo de Caruajal.* Car cet endroit doit être *Carbajal de Cea,* appartenant à la province et au diocèse de Leon et au part. jud. de Sahagun. En tout cas, la charte appartient à la région centrale ou orientale du léonais. Dans le premier cas, sa couleur dialectale est relativement faible; dans le second, elle est plutôt fortement marquée, surtout si l'on considère la date avancée de sa rédaction (1283).[2]

[1] Cf. Menéndez Pidal, Gram. § 114 1 a.
[2] Cf. A. D. L. §§ 77 et 79.

Aperçu bibliographique des ouvrages de philologie romane et germanique publiés par des Suédois de 1905 à 1907.

Abréviations.

Archiv = Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen.
Beiträge = Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Litteratur, herausgegeben von E. Sievers.
D. L. = Deutsche Literaturzeitung.
Från Fil. Fören. Lund. = Från Filologiska Föreningen i Lund. Språkliga uppsatser.
Indog. Forsch. Anz. = Indogermanische Forschungen. Anzeiger.
Korrespondenzbl. = Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung.
Krit. Jahresb. = Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie.
L. C. = Literarisches Centralblatt.
Literaturbl. = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie.
Mod. Spk. = Moderna språk, Svensk Månadsrevy för undervisningen i de tre hufvudspråken.
Neuph. Mitt. = Neuphilologische Mitteilungen.
Nord. Tidskr. = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri.
Nord. Tidskr. f. fil. = Nordisk tidskrift för filologi.
O. och B. = Ord och Bild.
R. crit. = Revue critique d'histoire et de littérature.
R. d. l. rom. = Revue des langues romanes.
R. de phil. fr. = Revue de philologie française et de littérature.
Rom. = Romania.
Stud. Mod. Spr. = Studier i modärn Språkvetenskap, utgivna av Nyfilologiska Sällskapet i Stockholm.
Z. f. fr. Spr. = Zeitschrift für französische Sprache und Litteratur.
Z. f. rom. Phil. = Zeitschrift für romanische Philologie.

I. Philologie romane.

1905.

S. C. BRING, *Dantes Gudomliga Komedi.* Försök till populär öfversättning. Uppsala in 8:o. 393 p.
Voir: — Bulletino della Società Dantesca Italiana '07 p. 277—79 (E. Walberg).

K. V. BRUSEWITZ, *Étude historique sur la syntaxe des pronoms personnels dans la langue des Félibres.* Thèse. Stockholm in 8:o. XIV + 120 p.
Voir: — Literaturbl. XXVIII p. 115 (E. Staaff) — Z. f. fr. Spr. XXXII p. 12—13 (E. Herzog) — R. de phil. fr. '06 p. 158—159. — R. de phil. fr. '06 p. 293—295 (L. Vignon). — R. d. l. rom. '06 p. 565—566 (J. R.).

P. A. GEIJER, *Gaston Paris.* Några minnesblad (Stud. Mod. Spr. III p. 205—256).
Voir: — Le moyen âge XI ('07) p. 56 (G. Huet).

A. HILLMAN, *Om modern spansk dramatik.* (O. och B. p. 597—606.)

G. KLINTBERG, *Misantropen.* Komedi på vers i fem akter af Molière. Öfversättning. Stockholm in 16:o. 120 p.

E. O. LIDFORSS, *Zum Poema del Cid.* (Z. f. rom. Phil. p. 618.)

—— *Gaspar Núñes de Arce.* (Nord. Tidskr. p. 510—526.)

—— *Den sinnrike junkern Don Quijote af La Mancha af Miguel de Cervantes Saavedra.* Öfversatt och försedd med upplysande noter 1—3. [4—18. 1906] Stockholm in 8:o.

—— *Anatole France.* En studie. (S. Hum. Förbundets skrifter). Stockholm. 47 p.

A. MALMSTEDT, *Des locutions emphatiques.* (Stud. Mod. Spr. III p. 71—107.)
Voir: — Z. f. fr. Spr. XXX p. 71—76. (A. Schulze).

A. V. M. PALMGREN, *Observations sur l'infinitif dans Agrippa d'Aubigné.* Thèse. Stockholm in 8:o. 159 p.
Voir: — R. de phil. fr. '06 p. 157—158.

A. M. ROOS, *Ur den spanska folkdiktningen.* En studie. (Nord. Tidskr. p. 425—444.)

H. SCHÜCK, *M. och M:e de Stael.* En äktenskapshistoria i bref. Stockholm in 8:o. 154 p.

E. STAAFF, Article sur *M. Meinicke, Das Präfix Re- im Französischen,* Berlin 1904. (Nord. Tidskr. f. fil. '05 p. 173—178).

A. Stenhagen, *Iakttagelser vid läsning af fransk litteratur IV.* (Programme de lycée, Norrköping). in 4:o. 12 p.

Studier i modern språkvetenskap, utg. af Nyfilologiska Sällskapet i Stockholm III. Uppsala in 8:o. IX + 269 p.
Voir: — Literaturbl. XXVI p. 158 — R. de phil. fr. '05 p. 210—216. (H. Yvon et L. C.) — Nord. Tidskr. f. fil. '06 p. 130—132. (Kr. Sandfeld Jensen) — Neuph. Mitt. '05 p. 88—93. (W. Söderhjelm) — R. crit. '05 (LX) p. 491—492. (L. Pinaud).

Sv. Söderman, *José Echegaray. Frederi Mistral.* (Svenska Kalendern p. 184—192.) Uppsala in 8:o.

J. Vising, Article sur *K. M. Pope, Étude sur la langue de Frère Angier, suivie d'un glossaire de ses poèmes.* Oxford s. d. (Z. f. fr. Spr. XXVIII p. 66—70.)

—— *Studier i den franska romanen om Horn II.* (Göteborgs Högskolas årsskrift XI.) 30 p.

—— Les articles *Anglonormannisch 1902, 03* dans Krit. Jahresb. VII: I p. 196—199, VII: II p. 84—91.

—— *La Plainte d'Amour, poème anglo- normand I.* (Göteborgs Högskolas Årsskrift XI.) 65 p.
Voir: — Rom. XXXV p. 156. (Paul Meyer).

C. Wahlund, *Un acte inédit d'un opéra de Voltaire, publié d'après deux anciennes copies manuscrites de la Bibliothèque royale de Stockholm avec des fac-similés.* (Stud. Mod. Spr. III p. 1—60.)
Voir: — Z. f. fr. Spr. XXXII p. 65. (P. Sakman).

F. G. E. Walberg (en coopération avec F. A. Wulff), *Les vers de la Mort par Hélinant, moine de Froidmont, publiés d'après tous les manuscrits connus.* Pour la Société des anciens textes. Paris in 8:o. LXXV + 87 p.
Voir: Bull. de la Soc. Anc. Textes '05 p. 63 (P. Meyer).

F. A. Wulff, *Pon freno al gran dolor che ti trasporta.* Une strophe travaillée de Pétrarque dans le ms. vat 3196 fol. 13 et 12. (Stud. Mod. Spr. III p. 61—70.)

—— *En svensk Petrarcabok till jubelfästen 1304—1904 I.* Stockholm in 8:o. 352 p.

F. A. Wulff (en coopération avec E. Walberg), *Les vers de la Mort* etc. (voir E. Walberg).

1906.

M. BOHEMAN, *Précis de l'histoire de la littérature des félibres.* Traduction en français par Chr. Lange. Avignon. II + 63 p. Voir: Literaturbl. '08 p. 159—60. (J. Huber.) — Neuph. Mitt. '07 p. 30 (A. Wallensköld). — R. d. l. rom. '06 p. 568 (J. R.)

S. C. BRING, *Dantes Gudomliga Komedi.* Försök till populär öfversättning. Supplement. Uppsala in 8:o. p. 393—582.

C. COLLIN, *Semasiologiska studier öfver abstrakter och konkreter.* (Från Fil. För. Lund III. p. 225—261.) Voir: Nord. Tidskr. f. fil. '08 p. 81—82.

N. ERDMANN, *Molière och »Misantropen».* En teaterstudie. (O. och B. p. 259—267.)

C. A. HAGBERG, *Fedra.* Tragedi i fem akter. Öfversättning. Stockholm. 69 p.

A. G. W. ERNST, *La grammaire française de Pourel de Hatrize (1650).* (Från Fil. Fören. Lund. III p. 75—94.) Voir: Nord. Tidskr. f. fil. '08 p. 80—81.

K. HÅRD AF SEGERSTAD, *Quelques commentaires sur la plus ancienne chanson d'états française. le Livre des Manières d'Étienne de Fougères.* Thèse, Upsal in 8:o. 100 p. (Uppsala Universitets årsskrift 1907).

—— *Pierre Corneille.* Några konturer med anledning af 300-års jubileet. (O. och B. p. 539—544.)

G. KLINTBERG, *Molière, Misantropen.* Komedi på vers i fem akter. Öfversättning. Stockholm in 8:o. 120 p.

E. O. LIDFORSS, *Giosuè Carducci.* (O. och B. p. 607—617.)

—— *Den sinnrike junkern* etc. voir 1905.

E. LUNDBERG, f. NYBLOM, *Italienarna och dramatiken.* Några intryck. (O. och B. p. 275—285.)

E. L. NICOLIN, *Les expressions figurées d'origine cynégétique en français.* Thèse, Upsal in 8:o. 96 p. Voir: — Z. f. fr. Spr. XXXI: II p. 28—29 (D. Behrens). — Neuph. Mitt. '06 p. 147—150 (J. Poirot).

H. NYBLOM, *Frederi Mistral, diktare och landtman.* (Nordiska öresbiblioteket 2.) Stockholm. 19 p.

N. R. PALMLÖF, *Labet och bet.* (Från Fil. Fören. Lund III p. 302—313.) Voir: Nord. Tidskr. f. fil. '08 p. 82.

HERBERT PETERSSON, *Über die Etymologie des französischen Wortes guéret.* (Z. f. rom. Phil. p. 470).

E. RODHE, *Pages choisies des Grands Écrivains du XIXe siècle. I Le Romantisme. II Le Naturalisme et l'Époque contemporaine.* Publiées avec des notices biographiques et littéraires et des notes grammaticales par Camille Polack et Émile Rodhe. Lund in 8:o. 330 p.
Voir: — Pedag. Tidskr. XLII p. 335—338 (Adn.) — Archiv '06 p. 235. — Archiv '07 p. 463—464 (Fr. Klincksieck). — R. crit LXII ('06) p. 319 (L. R.) — Bayersche Zeitschrift für das Realschulwesen.

G. RYDBERG, *Zur Geschichte des französischen ə* II: 4. Monosyllaba im Französischen: Die Entwickelung des lat. ego. p. 619—754. Uppsala in 8:o.
Voir: — Archiv '06 p. 210—212 (W. Meyer-Lübke). — D. L. '07 p. 357—358 (A. Zauner). — R. crit. '07: I p. 358—359 (E. Bourciez) — R. de phil. fr. '06 p. 299—302 (L. Vignon) — Z. f. rom. Phil. '07. p. 376—377. (E. Herzog).

E. STAAFF, *Om stafvelseräkningen i vissa fornspanska versarter.* (Nord. Tidskr. f. fil. XV p. 32—59).

—— *Étude sur les pronoms abrégés en ancien espagnol.* (Skrifter utg. af K. Hum. Vet.-Samfundet i Uppsala XI, 2) 152 p.
Voir: — Archiv '06 p. 480 — Bull. hisp. '07 p. 108. — Rom. '07 p. 478 (A. Morel-Fatio).

J. VISING, Article sur *L. E. Menger: The Anglo-Norman dialekt.* London 1904. (Z. f. fr. Spr. XXX p. 170—172).

—— Les articles *Anglonormannisch 1904* dans Krit. Jahresb. VIII: 1 p. 185—188. II p. 9.

F. G. E. WALBERG, *Classification des manuscrits de la vengeance d'Alexandre de Jean le Nevelon.* (Från Fil. Fören. Lund III p. 5—30.)

F. A. WULFF, *Le Développement de la canzone »Amor se vuoi» de Pétrarque selon le ms. vat. lat 3196 fol. 12 recto.* (Från Fil. Fören. Lund III p. 31—42.)

A. ÖSTERLING, *Stéphane Mallarmé.* (O. och B. p. 651—656.)

1907.

V. BOSSON, *Guy de Maupassant. Quelques recherches sur sa langue.* Thèse. Lund in 8:o. 168 p.
Voir: — Mod. Spk '07 p. 161—164 (Henri Chatelain). — Z. f. fr. Spr. '08 p. 196—200.

G. ERNST, *Läroböcker i franska utgivna under åren 1875—1906.* (Programme de lycée, Skara.) in 4:o, 25 p.
Voir: — Mod. Spk '07 p. 205—06 (E. Rodhe).

C. A. D. FRYKLUND, *Les changements de signification des expressions de droite et de gauche dans les langues romanes et spécialement en français.* Thèse, Upsal in 8:o. VI + 165 p.
Voir: — Z. f. fr. Spr. XXXII p. 16—17 (D. Behrens) — Studj romanzi ed. Monaci V p. 330. — R. de phil. fr. XXI p. 238 — R. crit. LXIV ('07) p. 435—436. (E. Bourciez).

K. A. HAGBERG, Traduction d'une partie de l'acte premier de *Lope Felix de Vega Carpio: »El acero de Madrid». Järnvattnet i Madrid.* (O. och B. p. 50—54.)

—— *»Snillenas Felix». Lope Felix de Vega Carpio.* (O. och B. p. 47—49.)

—— *Lope.* Lope Félix de Vega Carpios lif och diktning. — Järnvattnet i Madrid. Skådespel i tre akter. Stockholm in 8:o. VIII + 231 p.

A. HILLMAN, *En spansk kännare af norden: Angel Ganivet y García.* (Nord. Tidskr. p. 379—393.)

—— *Spanska teaterförhållanden.* (O. och B. p. 607—613.)

O. LEVERTIN, *Essayer II.* — Frankrikes första moderna skald p. 5—14. — Den stora Mademoisellen p. 44—54. — Katarina II och Diderot p. 55—63. — Henry Beyle och Kartusianerklostret i Parma p. 73—91. — Victor Hugo p. 92—100. — Sainte-Beuve och Kärlekens bok p. 101—118. — Gustave Flauberts bref till sin systerdotter Caroline p. 119—139. — En föregångare till symbolismen, p. 140—149. — Baudelaire p. 150—158. — Stéphane Mallarmé p. 159—165. — Marcel Schwob p. 166—174. — Den verklige Cyrano de Bergerac p. 175—185. — Rostands inträdestal i franska akademien p. 186—193. — En ny fransk skaldinna p. 194—216. Stockholm in 8:o.

E. O. LIDFORSS, *Dante.* En studie. (De största Märkesmännen VI.) Stockholm in 8:o. 72 p.

—— *Från Spanien.* (Hist. Tidskr. p. 112—116.)

H. LINDGREN, *Diktarporträtt.* Essayer. — Romantismen i Frankrike p. 61—80. — Voltaire och hans strid mot fördomarne i religion och samhälle p. 80—153. — Émile Zola p. 153—228. Stockholm in 8:o.

A. LINDSTRÖM, *Il vernacolo di Subiaco.* (Studj romanzi ed. Monaci V. p. 237—300.)
E. LUNDBERG, F. NYBLOM, *Några intryck af Giosuè Carduccis person.* (O. och B. p. 113—118.)
A. M. MALMSTEDT, *Tre Komedier af Molière. Tartuffe. En misantrop. Vittra damer.* Öfversättning. Stockholm in 8:o. 320 p.
W. NYMAN, *Étude sur les adjectifs, les participes et les nombres ordinaux, substantivés en vieux provençal.* Thèse. (Göteborgs Högskolas Årsskrift XIII.) 129 p.
S. GARLING-PALMÉR, *Vår litteratur inför fransk publik och kritik.* (Varia p. 278—289.)
HERBERT PETERSSON, *Zur Etymologie des französischen guingois.* (Z. f. rom Phil. p. 498).
E. RODHE, *Pages choisies des Grands Écrivains du XIXe siècle. (Prose).* Publiées avec des notices biographiques et littéraires et des notes grammaticales par C. Polack & E. Rodhe. Lund in 8:o.
—— *Anmärkningar till »Pages choisies des Grands Écrivains du XIXe siècle* af C. Polack och E. Rodhe. Lund in 8:o. 39 p.
G. RYDBERG, *Zur Geschichte des französischen ə.* II: 5 Monosyllaba im Französischen: Demonstrative, Komposita, Relativa, Konjunktionen, Adverbien. Upsala in 8:o. p. 756—1099. Voir: — Archiv '07 p. 237—239 (W. Meyer-Lübke). — D. L. '07 p. 3046—3048 (A. Zauner) — R. crit. '07 II: p. 511 (E. Bourciez).
H. SCHÜCK, *I Provence och Spanien.* (Ur en resandes anteckningar, ser. II p. 179—234.)
D. SPRENGEL, *Voltaire, Candide. Filosofiska romaner och dialoger.* Öfversättning. Med en inledning af David Sprengel. (Mästerverk ur världslitteraturen 9.) Stockholm in 8:o. XXXV + 296 p.
E. STAAFF, *Étude sur l'ancien dialecte léonais d'après des chartes du XIIIe siècle.* Uppsala in 8:o. 351 p.
—— *Contribution à la syntaxe du pronom personnel dans le Poème du Cid.* (Mélanges Chabaneau. Rom. Forsch. ed. Vollmöller XXIII p. 621—635.)
SV. SÖDERMAN, *Bilder och gestalter.* — Maurice Maeterlinck p. 3—50. — Den sköna damen utan nåd p. 69—75. — Georg Sand och Chopin p. 87—98. José Echegeray p. 149—168. Musset-studier p. 171—199. Stockholm in 8:o.

A. CHR. THORN, *Étude sur les verbes dénominatifs en français.* Thèse, Lund in 8:o. 100 p.
Voir: — Rom. XXXVI p. 615—619 (E. Walberg). — Mod. Spk. '08 p. 23—25 (E. Walberg).

G. ULLMAN, *Octave Mirbeau.* (O. och B. p. 355—358.)

J. VISING, *La plainte d'Amour, poème anglo-normand II.* (Göteborgs Högskolas Årsskrift XIII.) 36 p.

—— Article sur *R. Zenker, Boeve-Amlethus. Das altfranzösische Epos von Boeve de Hanstone und der Ursprung der Hamletsage.* Berlin 1905. (Archiv '07 p. 226—230).

F. G. E. WALBERG, *Saggio sulla fonetica del parlare di Celerina-Cresta (Alta Engadina).* (Lunds Universitetets Årsskrift. X + 187 p.)
Voir: — Z. f. rom. Phil. '08 p. 246—249 (Th. Gartner).

F. A. WULFF, *Quelques ballatas de Pétrarque non admises dans les recueils de 1356 et de 1366.* (Mélanges Chabaneau. Rom. Forsch. ed. Vollmöller XXIII p. 179—189.)

—— *En svensk Petrarca-bok till jubelfästen 1304—1904 II.* Stockholm in 8:o. p. 353—587.

—— *Préoccupations de Pétrarque 1359—1369.* Attestées par Vat. Lat. 3196 Fol. 1 & 2. (Lunds Universitetets Årsskrift, N. F. Afd. 1. 73 p.)

H. O. ÖSTBERG, *Bloi und Poi.* (Mélanges Chabaneau. Rom. Forsch. ed. Vollmöller XXIII p. 479—488.)

Additions à la Bibliographie des volumes précédents.

1896.

G. RYDBERG, *Zur Geschichte des franz. ə.* I (1896), II:1 (1897), II:2 (1898), II:3 (1904), II:4 (1906).
Voir: — Z. f. fr. Spr. '07. p. 158—170. (Georg Nehb.)

—— I—II:2.
Voir: Université catolique '03 p. 131—133 (A. Lepitre).

1900.

E. RODHE, *La nouvelle réforme de l'orthographe* etc.
Voir: — Krit. Jahresb. VII: I p. 166 (K. Sachs).

1901.

C. Wahlund, *Die altfranzösische Prosaübersetzung von Brendans Meerfahrt.*
Voir: — Rom. XXXIV p. 464—467 (Paul Meyer).
—— *Kronologiskt ordnade Geografiska schemata* etc.
Voir: — Krit. Jahresb. VII:2 p. 48 (E. Stengel).
—— *Eine altprovenzahlische Prosaübersetzung von Brendans Meerfahrt.*
Voir: — Krit. Jahresb. VII:2 p. 205 (J. Anglade).
F. A. Wulff, *La canzone Che debb'io far?* etc.
Voir: — R. crit. LXII ('06) p. 184.
H. O. Östberg, *Sur les pronoms possessifs* etc.
Voir: — Krit. Jahresb. VIII:1 p. 189 (J. Anglade).

1902.

I. Collijn, *Les suffixes toponymiques*, etc.
Voir: — Krit. Jahresb. VII:1 p. 178—79 (v. Ettmayer). — Krit. Jahresb. VIII:1 p. 78 (E. Richter).
J. Vising, *Franska språket i England III.*
Voir: — Krit. Jahresb. VII:1. p. 195.

1903.

J. Mortensen, *Le théâtre français au moyen âge* etc.
Voir: — Z. f. fr. Spr. XXIX p. 129—132 (A. L. Stiefel).
Carl Axel Ringenson, *Franska synonymer.*
Voir: — Verdandi '05 p. 76—77 (C. A. Ringenson: Réponse à H. Hultenberg).
E. Rodhe, *Essais de philologie moderne III.*
Voir: — Krit. Jahresb. VII: I p. 168 (K. Sachs). — R. d. phil. fr. XVIII p. 79.
G. Rydberg, *Geschichte der franz. Sprache 1896—1901.* (Krit. Jahresb. VI:1).
Voir: — Literaturbl. '04 p. 78. (Fr Neumann).
J. Vising, *Studier i den franska romanen om Horn I.*
Voir: — Krit. Jahresb. VII: I p. 197. II: 61—62 (E. Stengel).
G. Östberg, *Studier öfver deminutiva och augmentativa suffix* etc.
Voir: — R. d. l. rom. '07 p. 552—553 (J. R.).

1904.

C. COLLIN, *Zur Geschichte der Nomina actionis im Romanischen.* (Archiv für lat. Lexicogr. XIII p. 453—473.)
Voir: — Z. f. rom. Phil. '05 p. 509—510 (E. Herzog).

G. RYDBERG, *Zur Geschichte des franz. ə II: 3.*
Voir: — Rom. XXXIV p. 167. — Z. f. rom. Phil. XXX p. 345—349 (E. Herzog). — Archiv '06 p. 210—212 (W. Meyer-Lübke). — D. L. '07 p. 357—358 (A. Zauner). — R. crit. '05: II p. 190—192 (E. Bourciez). — R. de phil. fr. '05 p. 205—209 (G. Stréhly). — Krit. Jahresb. VIII:1 p. 81 (E. Richter).

—— *Über die Entwickelung von illui, illei* etc.
Voir: — Rom. XXXV p. 120.

A. STENHAGEN, *Das Passé Défini und das Imparfait du Subjonctif.* Antwort an Herrn Ducotterd. (Die neuren Spr. '04 p. 111—113).

C. WAHLUND, *Bibliographie der französischen Strassburger Eide vom Jahre 842.*
Voir: — Rom. XXXV p. 113. (A. Jeanroy).

E. WALBERG, *Juan de la Cueva et son Exemplar poetico.*
Voir: — Archiv '05 p. 487 — R. crit. '05 (LIX) p. 487—88 (A. Morel-Fatio).

F. C. WULFF, *Petrarch at Vaucluse 1337—1353.*
Voir: — R. d. l. rom. '06 p. 90—92 (F. C.).

Hilding Kjellman.

II. Philologie germanique.

1905.

E. BJÖRKMAN. *Etymological Notes* (Journal of Engl. and Germ. Phil. V, 4).

—— *Ae. weȝ-lā, weȝ-lā-weȝ, me. wei-la-wei* (Archiv CXIV, p. 164).

—— Articles sur *Die sprache Robert Mannings of Brunne und ihr Verhältnis zur neuenglischen Mundart* (Archiv CXV, p. 223); — *Grace Fleming Swearingen, Die englische Schriftsprache bei Coverdale* (ibid. p. 226); — *C. J. M. Fant, Engelskt uttal* (ibid. p 426).

C. J. M. FANT. *Engelskt uttal.* Stockholm. in-8 37 p.
Voir: — Archiv CXV, p. 426 (E. Björkman).

E. S:son Hallbäck. *The Language of the middle English Bestiary. I Phonology. II Inflection.* Thèse. Lund, in-8, 66 p.

E. A. Kock. *Zum Gedichte von der Seele und dem Leichnam.* (Korrespondenzbl. XXVI).

—— *Zum Lübecker Totentanz v. J. 1520.* (Ibid.).

—— *Giebt es im Altsächsischen einen Gen. Sing. suno?* (Från Fil. Fören. Lund III).

A. Knutsson. *The gender of words denoting living beings in English and the different ways of expressing difference in sex.* Thèse. Lund.

E. Lidén. *Ein gotisches Lehnwort im altpreussischen.* (Beiträge XXXI, p. 600—602).

Hj. Lindroth. *Zur Lehre von den Actionsarten* (Beiträge XXXI, p. 239—260).

Hj. Psilander. *Hochdeutsche und niederdeutsche Fragmente. Apokalypse. Antichrist. Leben der Apostel. I Texte III + 156 p.* (Uppsala Univ. Årsskrift '05).

H. O. Östberg. *Personal names in appellative use in English.* Uppsala, in-8, VIII + 128 p.

1906.

G. A. Bergström. *On blendings of synonymous or cognate expressions in English. A contribution to the study of contamination.* Thèse. Lund, in-8, XVI + 211 p.

E. Björkman. Ne. rape and riding 'Bezirk' (Archiv CXVI).

—— *Nordiska inflytelser på engelskan.* (Nord. Tidskr.).

—— *Geoffrey Chaucer. Englands störste medeltida skald.* (= Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola. Ny följd. III).

—— *Nordiska vikingasagor i England.* (Nord. Tidskr.).

—— *Zu den altenglischen Insektennamen.* (Archiv CXVII).

—— Article sur *John van Zandt Cortelyon, Die altenglischen Namen der Insekten, Spinnen- und Krustentiere.* (D. L., n:o 44).

D. M. Blomqvist (et C. Auerbach). *Svensk-tysk ordbok.* 1 fasc. Stockholm.
Voir: — Engl. Stud., 38 p. 312 (Holthausen).

S. Ekelund. *Studien über eine mitteldeutsche Übersetzung des altgutnischen Rechtes.* Thèse. Lund, in-8, 143 p.

E. Ekwall. *Kleinigkeiten zur englischen Wortforschung.* (Archiv CXVI).

—— *Zur Geschichte der stimmhaften interdentalen Spirans im Englischen.* (Lunds Universitets Årsskrift I, 40).

N. O. Heinertz. *Die mittelniederdeutsche Version des Bienenbuches von Thomas Chantimpré. Das erste Buch.* Thèse. Lund, in-8, LXVI + 99 p.

G. Kallstenius. *Cerebrale Explosivlaute im Neuhochdeutschen. Vorläufige Mitteilung.* Upsala, maj 1906, 2 p.

A. Klint. *Svensk-tysk ordbok.* Stockholm.
Voir: — Engl. Stud. 38,1 p. 123 (O. Glöde). — D. L. 33 (E. A. Kock).

C. O. Kock. *Contributions to an historical study of the Adjectives of Size in English.* Thèse. (Göteborgs Högskolas årsskrift, band XII:3), XIV + 165 p.

E. A. Kock. *Zum Heliand.* (Zeitschr. f. d. Altertum und d. Litt. 48 p. 187—204).

—— *Welche Substantiva gehören zur gemischten Deklination?* (Skand. månadsrevy för undervisningen i de tre hufvudspråken p. 132).

—— Article sur *Shipley, The Genitive Case in Anglo-Saxon Poetry.* (Engl. Stud. 35 B, p. 92—95).

A. Korlén. *Statwechs gereimte Weltchronik ms. n:o 777 Hannover X.* Thèse. (Uppsala Univ. Åsrskrift 06), X + 288 p.

E. Lidén. *Baumnamen und Verwandtes.* (Indog. Forsch. Anz. XVIII).

E. Wadstein. »*Polakker*» (Korrespondenzbl. XXVII, N:o 5).

K. O. Örtengren. *Ett nytt system i den tyska språkvetenskapen.* (Språk och Stil. VI).

1907.

E. Björkman. *Die Namen Orrmin, Gamelyn.* (Archiv CXIX, p. 33—40).

—— *Zur Etymologie von cub.* (Ibid. p. 189).

—— Articles sur *Palmer, The Folk und their Wordlore. An Essay on Popular Etymologies et Grüning, Schwund und Zusatz von Konsonanten in den neuenglischen Dialekten.* (Engl. Stud. 37, p. 397—99).

—— Articles sur *Neumann, Die Orthographie der Paston Letters von 1422—1461.* (Engl. Stud. 38 p. 72—74).

B. BRATE. Article sur *Hugo Reichmann, Die Eigennamen im Orrmulum.* (D. L., n:o 19).

E. EKWALL. *Dr. John Jones's Practical Phonography* (1701) = Neudrucke frühneuenglischer Grammatiken, hrsg. von R. Brotanek, Bd. 2, Halle '07.

—— Article sur *W. Franz, Orthographie, Lautgebung und Wortbildung in den Werken Shakespeares.* (D. L. '07, N:o 2.)

—— *Weiteres zur Geschichte der stimmhaften interdentalen Spirans im Englischen.* (Engl. Stud. 38, p. 35—38).

—— Article sur *Franz, Die treibenden Kräfte im Werden der englischen Sprache.* (Engl. Stud. 38 p. 53).

H. SCHÜCK. *Folknamnet Geatas i den fornengelska dikten Beowulf.* (Uppsala Universitetets Årsskrift, '06. Program. 45 p.).

E. STRÖMBERG. *Die Ausgleichung des Ablauts im starken Präteritum mit besonderer Rücksicht auf oberdeutsche Sprachdenkmäler des 15—16. Jahrhunderts.* Thèse. Göteborg, in-8, VIII + 155 p.

W. UHRSTRÖM. *Studies on the language of Samuel Richardson.* Thèse. Uppsala, in-8, 181 p.
Voir: — Moderna Språk '07, p. 124—126 (G. Fuhrken).

E. WADSTEIN. Article sur *De oudoostnederfrankische psalmen. Klank- en vormleer. Van A. Borgeld.* Groningen '99. (Zeitschr. f. d. Altertum und d. Litt. 49 B, p. 10—11).

A. B. ÖBERG. *Über die hochdeutsche Passivumschreibung mit sein und werden. Historische Darstellung.* Thèse. Lund, in-8, 112 + VIII p.

J. Kjederqvist.

